

სამშობლო
დასაბამისა და განახლების ჟამს
(ისტორიულ-ლიტერატურული რაკურსი)

© თ. გიორგაძე, 2022

ISBN 978-9941-36-039-8

ავტორისაგან

ჩემ მიერ ლექსად წარმდგარებულ წინათქმაშიც ხაზგასმულია ის, რომ მე არც ისტორიკოსი ვარ და არც წერის მიმართულების რომელიმე სხვა დარგის პროფესიონალი გახლავართ. უბრალოდ, ისტორიისადმი ჩემმა პირადმა დაინტერესებამ და, რა თქმა უნდა, საკუთარი ქვეყნის სიყვარულმა, მიბიძგა, ჩემი მოკრძალებული პატივისცემა, შეძლებისდაგვარად, გამომეხატა სწორედ ამ ფაქტორებისადმი, მოხუცებულობისა და უმუშევრობის ჟამს, შემორჩენილი დროისა და ენერგიის დახარჯვით.

მე თამაზ სიმონის-ძე გიორგაძე ვარ, დაბადებული დაბა ქობულეთში 1936 წელს, სადაც სწავლობდნენ და მოღვაწეობდნენ ჩემი მშობლები. გავიზარდე ოზურგეთის რაიონის სოფელ მზიანში, რომელსაც კომუნისტური წყობის შემოსვლამდე, ისტორიულ-ენციკლოპედიური წყაროების დამოწმებით, ფიჩხისჯვარი რქმევია. სწავლა დავიწყე იქვე 8 წლისამ, რასაც ვაგრძელებ დღესაც თითქმის ყოველდღიურ რეჟიმში, ცხადია, მეხსიერების ხანდაზმულობითი დაქვეითების ვითარებაში. 1959 წლიდან ვცხოვრობ ქ.ბათუმში. დანყებული მუშის პროფესიიდან, სხვადასხვა დროს მეჭირა საშუალო რგოლის საინჟინრო და ეკონომიკური სხვადასხვა სამსახურების ხელმძღვანელის თანამდებობები, საკავშირო და ადგილობრივი დაქვემდებარების საწარმოებსა და სამინისტროში. ბოლოს კი კერძო სტრუქტურაში. მქონდა საზოგადოებრივი დატვირთვაც, აუცილებლად უნდა შევნიშნო, რომ ყველგან ვიყავი კეთილსინდისიერი და წარმატებული, რითაც დღესაც უაღრესად კმაყოფილი ვარ.

ჩემი პირადი მონაცემების ინფორმაციის მოწოდებით, მგონი თავი შევანყინე მკითხველს, მესმის, მაგრამ ამას იმიტომ ვაკეთებ, რომ მისთვის გასაგები გახდეს ჩემი ფსევდონიმის წარმოშობის საფუძველი და გაუჩინდეს რწმენა ჩემს მიმართ შეიძლებოდა თუ არა ჩემი მახასიათებელი მონაცემების მქონე კაცს, ჰქონოდა სათანადო დონე და შესაძლებლობათა მარაგი, რომელთა იმედიტაც გაბედავდა ესოდენ სერიოზული

და რთული საქმისთვის მოეკიდა ხელი, რასაც საკუთარი ქვეყნის ისტორიის, ძველთაძველი პერიოდის, ლექსად გადმოცემის მცდელობა ჰქვია. მე ვერაფერს გიპასუხებთ, კითხვას უნდა უპასუხოს მხოლოდ და მხოლოდ წარმოდგენილმა ნამუშევარმა, რომლის ირგვლივაც შესაძლოა გაჩნდეს შენიშვნები: წერის სტილის, ზოგან დაბალი ჰარმონიულობის, შემჩნეული უზუსტობის ან უმართებულობების და სხვათა მიმართებაში, რომელთაგან ობიექტური და საქმიანი მითითებები, ცხადია, დაექვემდებარება შესაბამის გადახედვას და აღძრავს ჩემს მაღლიერებას შენიშვნის ავტორისადმი. წინასწარ მხოლოდ იმის თქმის უფლებას მივცემ თავს, რომ ტექსტის ფაქტები და დედააზრი არ უნდა იყოს აცდენილი გამოყენებულ წყაროთა ორიგინალებს. შესაძლებელია მხოლოდ მცირედი შემოკლება, გვერდის ავლა იყოს ზოგან დაშვებული, რაც ჩემი აზრით, მისაღებია კიდევ. ლექსში ხომ ისტორიას სიტყვა-სიტყვით ვერ გადაიტან, ცხადია.

ახლა კი თვით ნაწარმოების მიზნის, შინაარსისა და სტრუქტურის შესახებ მოკლედ:

წარმოდგენილ ნაწარმოებში მოცემულია საქართველოს ისტორიის, გამოსაცემად დაგეგმილი ოთხტომეულის, 2019 წელს უკვე გამოცემული პირველი ტომის საწყისი ნაწილი, კერძოდ, უძველესი დროიდან ახალი წელთაღრიცხვის შემოღებამდე, სრული პერიოდის ისტორია, შედგენილი და გადმოცემული ხუთკარიანი ისტორიული მასალის პირველი ნაწილის საშუალებით. საქართველოს ისტორიის ეს უმნიშვნელოვანესი, ჯერ კიდევ ბოლომდე შეუსწავლელი, საოცარი მოსალოდნელობებით სავსე, უხანგრძლივესი დროის სამყარო, პირად შესაძლებლობათა ფარგლებში, გადმოცემულია 16 მარცვლიანი სტრიქონებით შეკრული, ერთმანეთისგან ხშირად თემატურად გამოცალკევებული, ანუ არასტანდარტული, უმეტესად ჯვარედინი რითმებით გამართული სტროფებით. მოკლედ, რომ ვთქვათ, ეს არის მცდელობა (მოსინჯვა) ისტორიული მასალის, დღეს გავრცელებული საშუალებების (ისტორია, ნარკვევები, მონოგრაფია, პუბლიკაცია და ა.შ.) პრიზმიდან, პარალელის სახით, ზოგიერთი მკითხველისათვის უფრო მოხერხებულ, ყველასათვის გონებაამისანვდომ საშუალებაში, ანუ ლი-

ტერატურულ ფორმატში გადატანისა. იმ შემთხვევაში, თუ ამ მცდელობას ექნება მხარდაჭერა, ალბათ აუცილებლობა მოითხოვს ანალოგიურ ნაშრომთა გამოქვეყნება ხდებოდეს წყაროს ავტორთა ან სხვა სანდო სპეციალისტთა რეცენზიების თანდართვით, რათა უზრუნველყოფილი იქნეს წყაროთა ორიგინალის ისტორიულ-მნიშვნელობითი შინაარსისა და ღირებულებების სრული დაცულობა.

ნამდვილად გამიჭირდება აქედანვე ვთქვა, თუ რამდენად მისაღები ან პრაქტიკულად შესაძლებელი იქნება ნამოჭრილი იდეის დანერგვა, მაგრამ საკმაოდ ვარ დარწმუნებული, რომ თუ დაინერგება, იგი მნიშვნელოვნად წაადგება იმ მძიმე არსებული სიტუაციის შემსუბუქებას, რასაც საკუთარი სამშობლოს ისტორიის არ ცოდნა და კიდევ უარესი, მისით, მარტივად შესამჩნევი, დაბალი დაინტერესება ჰქვია. აქვე მინდა მერწმუნოთ, რომ ბუტაფორიაში ნამდვილად არა ვარ და მეიმედება ის, რომ ჩვენი სასიქადულო ისტორიის ეპიზოდთა გამლექსებლები, დღეს მოქმედი მწერალ-პოეტებიდანაც გამოჩნდებიან და ახლებიც მოვლენ, რომლებიც გაცილებით უკეთესად შეძლებენ ამას და რაც მთავარია თვითონაც ბევრს შეიძენენ და გაავრცელებენ კიდევ. ამაღლება ისტორიკოსთა პასუხისმგებლობა და საგრძნობლად გაიზრდება ისტორიის პოპულარიზაცია. მიზანია დავეხმაროთ საზოგადოებას არ დაკარგოს, პირიქით, გაამძაფროს საკუთარი სამშობლოს სიყვარული. ვისაც ხელუნიფება ხელი შეუწყოს ამ აუცილებელ და გადაუდებელ მიმართულებას, არ დაიზაროს მოქმედება! შესაძლებელია მწერლობაში შესატყვისი ცალკე ჟანრიც გაჩნდეს?!

ისტორიული დროის მონაკვეთები სხვადასხვა სახელით იხსენიება – პერიოდებად, ეპოქად, საუკუნედ, ათასწლეულად და ა.შ. რომელთა ხსენება ყოველთვის მარტივად გასაგებია, მაგრამ უძველეს ისტორიაში, ხანგრძლივი დროის განსაზღვრებად „ხანას“ (კულტურას, ეპოქას, პერიოდს...) იყენებენ. ანუ ხანა არის დროის ხანგრძლივი მონაკვეთი, რომლის მიმდინარეობისას ადამიანებმა, ცხადია, ბუნებრივი პირობების ხელსაყრელობის გათვალისწინებით მოიფიქრეს, დაიწყეს და შეძლეს გარკვეული სახის შრომის, ბრძოლის, საყოფაცხოვრებო მოხმარების ნივთების კეთება, შეცვალეს ოჯახური ნეს-ჩვეუ-

ლება, აითვისეს მეურნეობის ახალი სახეები და ა.შ. და ეს მიღწევები, რაიმე ხელშესახები პროგრესის გარეშე, შეინარჩუნეს ხანგრძლივად. შემთხვევაში, თუ შემდგომ შემოდის საგრძნობი სიახლე რომელიმე მიმართულებით ან მიმართულებათა მიხედვით, ვთქვათ იცვლება, უმჯობესდება ქვის დამუშავების ტექნოლოგია, ან ქვის ნაცვლად შემოდის ბრინჯაოს მასალა, სპილენძი, კალა, რკინა და სხვა, ფართოვდება სოფლის მეურნეობა, ხელოსნობა, ვითარდება მეტალურგია და ა.შ. იქმნება საფუძველი ერთი ხანა დასრულდეს და გზა დაეთმოს მეორეს, ანუ უკეთესს, ახალი მახასიათებლებით. ჩვენ შემთხვევაში, სამი ძირითადი ხანაა აღწერილი საქართველოს მხარეებში, მოქმედების სხვადასხვა დროულობითა და ხანგრძლივობით. ამასთან ტექნოლოგიების იდენტობითა და მსგავსი განვითარება-შეხედულებით. ესენია: ქვის, ბრინჯაოს და რკინის ხანები. გვაქვს ამა თუ იმ ხანაში, უკვე ცნობილი, შედარებით ხანმოკლე ხანგრძლივობის კულტურების შემოსვლა-ჩანაცვლების შემთხვევები, რომლებიც ყოველთვის დადებითად აისახებოდა ქვეყნის ეკონომიკაზე.

ისტორიულ პერიოდებს, ხანებისა და კულტურების, მოქმედებისა და შედეგების გავრცელების, საქართველოს მხარეების მიხედვით, განხილვა-აღწერის წყაროსეული პრინციპი შენარჩუნებულია ნაწარმოების ტექსტშიც, რის გამოც მკითხველი სხვადასხვა თავში შეხვდება მსგავს ან პირდაპირ განმეორებულ ფრაზებს და ზოგჯერ სტროფებსაც კი. ეს ვითარება გვეხმარება ცალკეულ მხარეებში კონკრეტულად, წარმოვაჩინოთ განვითარებათა მიმდინარეობის პროცესები მიმართულებათა (დარგების) მიხედვით და არ წარმოადგენენ რაიმე სხვა მიზეზის გამო წარმოდგენილ, ან გაპარულ პასაჟებს.

ნაწარმოებში ასევე ვხვდებით დასახელებებს: „საქართველოს“, „საქართველოს ტერიტორია“, „ქართული მიწა-წყალი“, „ქართველი ხალხი“, „ქართველური ტომები“ მაშინ, როცა გაშუქებულ პერიოდში და მიმოხილულ ტერიტორიებზე ჯერ კიდევ არ იყო შემდგარი ერთიანი ქართული სახელმწიფო და შესაბამისად, არც სხვა სტატუსები ყოფილა აღიარებული, მაგრამ ჩვენ ხომ იმ წარსულ დროში არ ვსაუბრობთ და დღეს დადგენილი ისტორიული სინამდვილე გვაძლევს უფლებას, ამ

გადასახედიდან გამოვიყენოთ (ვიხმაროთ) ხსენებული სტატუს-დასახელებები და ეს აბსოლუტურად მართებულია და ამარტივებს საუბარს, წერას და სინამდვილის გაშუქებას. თუ როდის წარმოიქმნა ცალ-ცალკე კოლხეთისა და იბერიის სახელმწიფოები იხილავთ ტექსტში.

ნაწარმოებში მოვლენათა ისტორიული ფაქტები, ცვლილებათა აღმნიშვნელი ვადები თუ თარიღები, თავიდან ბოლომდე, გარდა თანდართული სიტყვათა კონისა, ყველგან ძველი, ქრისტეშობამდელი წელთაღრიცხვისაა, ამიტომ არ არის მითითებული.

ცნობილია, რომ ზოგადად კვლევა ისტორიული ფაქტებისა და მთლიანად მზა ისტორიული მასალა, ეხება და თავისთავში მოიცავს მეცნიერებათა ფართო სპექტრს, ცხადია, თავთავისი ტერმინოლოგიითა და დამახასიათებელი ფრაზეოლოგიით, უცხო სიტყვათა გამოყენებით და სხვა. ქვეშარიტებაა ისიც, რომ ყოველივე ეს ასეც უნდა იყოს, მაგრამ ხშირ შემთხვევაში მათი მნიშვნელობების ქართულად განმარტებები კონკრეტულ ტექსტებში არასაკმარისად იკითხება და ზოგიერთი მკითხველის უკმაყოფილებასა და არსის შეუმეცნებლობას იწვევს. ჩემი გამოცემის მცდელობა, ერთ-ერთ მთავარ მიზნად ისახავდა იმას, რომ ის ადვილად მისაწვდომი გამხდარიყო ნებისმიერი კატეგორიის ქართულენოვანი მკითხველისათვის. ამიტომ შევეცადე, რომ წიგნი ისევ მხოლოდ სპეციალისტებისთვის კი არა, არამედ ყველასათვის გასაგები და აღსაქმელი ყოფილიყო, ვფიქრობ, ეს ჩანაფიქრი სრულყოფილად მგონი ვერა, მაგრამ დიდწილად მაინც შევასრულე. კერძოდ, წყაროს ძირითადი მოცულობის შენარჩუნებით, შეძლებისდაგვარად, მომეძიებინა საჭირო ენციკლოპედიური და ლექსიკონური განმარტებები და „სიტყვის კონის“ სახით დამერთო ნაწარმოებისთვის. ჯამში 350-ზე მეტი სიტყვის განმარტება და მინიშნებაა დართული. ვფიქრობ, ეს ბევრ რამეს გააგებინებს და გაახსენებს მკითხველს. აქვე, ბოდიშს ვუხდი იმათ, ვისაც ამ მხრივ სრულად ვერ ვაკმაყოფილებ.

რაც შეეხება მეორე ნაწილს (V კარს), იქ ძირითადად საუბარია საქართველოს დამოუკიდებლობის პერიოდის აღდგენიდან დღემდე, დაახლოებით შუა წლებიდან, უფრო კონკრე-

ტულად 2003 წლის „ვარდების რევოლუციიდან“ მომდინარე, საცხოვრისის ფანჯრიდან დანახულ, წაკითხულ, მოსმენილ, ჩემი შეხედულებით ქვეყნისთვის, ზოგიერთ უკეთურ რეალობებსა და მინიშნებებზე. გატარებული რეფორმებისა და სასიკეთო ძვრების დეტალების კონკრეტიზაცია, ცხადია, განხილვის საგანს არ წარმოადგენდა.

სულ ესაა, რისი თქმაც წინასწარ მსურდა. დეტალებს თვით ნაშრომში ამოიკითხავთ. ილუზია იმისა, რომ ამ ჩემი რამდენიმე წლის ნამუშევრით ფართო საზოგადოებას ადვანსოვანებ, არ მაქვს, თუმცა ვთვლი, რომ საკმაო მასალას ვანვდი შეფასებისა და გამოხმაურებისათვის, რასაც ველოდები კიდევ. გმადლობთ, რომ კითხულობთ.

ავტორი

პროლოგი

1

ცხადია, რომ ქვეყანაში მრავლად გვყვანან მსურველებიც, გაეცნონ მიკვლევულ ფაქტებს ისტორიული სფეროსი, ინტერესთა შორისაა ანტიკური მოვლენებიც, წარმოქმნამდე ეთნოსის და თვით ქართულ სახელმწიფოსი.

2

დღეს, რაც გამოცემული გვაქვს მეცნიერთა ნაკვლევები, მკითხველს მიერთმევა მხოლოდ, თხრობის ანუ პროზის სახით, მაგრამ ზოგს თუ ურჩევნია პროზის კითხვას პოემები, ვცადოთ, მივანოდოთ ლექსად, რომ წავახალისოთ ამით.

3

ვგონებ იდეა ცალსახად განმსაზღვრელია მიზნისა, იმატოს რიცხვმა ქართველთა, წამკითხველების წიგნისა, წარსულის ცოდნით, წინაპართ დამფასებელთა წინსვლისა, სამშობლოს სიყვარულისა გამღვივებელთა ნიჭისა.

4

წიგნი ძირითადად აღწერს ხანას ძველი წელთაღრიცხვის, ანუ ქვის პერიოდიდან ქრისტეშობის თარიღამდე, გვიამბობს წარმონაქმნებზე, ისტორიულად ქართულის, იბერიის თუ კოლხეთის ფესვების ყოფა-ბრძოლაზე.

5

ისტორიკოსი არა ვარ და არცა არქეოლოგი, ვარ მოყვარული მელექსე, მსურს მკითხველთან დიალოგი, აქვე წინასწარ ვაცხადებ მე ჩემ პირუთვნელ სიმართლეს, არ ძალმიძს თვითონ ვპოვებდე, მე ისტორიულ სიცხადეს.

6

ამიტომ ვბედავ მოვიხმო, პოემის წყაროდ ყოველი, მკვლევარ-შემოქმედთა მიერ, ხალხის საკუთრებად ქმნილი, მრავალ წლის ნაშრომ-ნაღვანი, ისტორიისა მთხრობელი, ნარკვევები და ტომები, დღეს ცხადად წარმოდგენილი.

7

ისტორია ჩვენი ქვეყნის ამბავია ძველთა ძველი, იგი მომდინარე გახლავთ, გაცილებით შორეული დრო-ჟამიდან ჯერაც ვიდრე, ქრისტე იყო მოვლენილი. ძველი ნელთაღრიცხვა მიტომ „ხანებშია“ მოთხრობილი.

8

ამ საკითხს მიტომ შევეხე, რომ მზად მეყოლოს მკითხველი, მეტად ხანგრძლივმა ჟამთა სვლამ, ვერ შექმნა შესაძლებელი, სრულად მიგველო მასალა, ყველაფრის მამტკიცებელი, რის გამოც ზოგან მტკიცებას „ვარაუდით“ ცვლის მკლეველი.

9

ჩვენს სწავლულებს ვინც სიცოცხლის, დიდი წილი გასცა მსხვერპლად, დღესაც არ იშურებს გარჯას ახალ ფაქტებს კვლავაც აგნებს, თავის ქვეყნის ისტორიას მსახურებს და უდგას მრევლად, უმორჩილესად ქედს ვუხრი, ერიც დიდ პატივს მიაგებს.

10

მეისტორიეთა შორის სამწუხარო დანაკლისი, სინანული და სევდაა, შეჩერება ნათელ გზისი, თუმცა მათი შრომა-ღვაწლი, ღირსეულთა საკადრისი, სახელის უკვდავყოფა და ხსენებაა მარადისი.

11

ისტორიას ყოველთვის ჰყავს მისი უზადო მკვლევარი, ნამუშევარს ცალკე წერენ, რომ ჩანდეს ნამოღვაწარი, ეს ფაქტი ბუნებრივია, ავტორს აქ არ უდევს ზღვარი, თუმც გამოცემას სჭირდება, ნარკვევი თანმიმდევარი.

12

თუ ერთობლივ გამოცემის, ვერ შეჯერდა ყველა ბნკარი, მოვლენის გაორებაა აქედან გამომდინარე, ტექსტებში ვითარებები შეგხვდებათ მოსაწყენარი, ჩემს ტექსტშიც ანალოგისთვის, მაქვს ბოდიში წინასწარი.

13

ვთქვი და კიდევ ვიმეორებ, არა ვარ ისტორიკოსი. გპირდებით ვიყო ფაქიზი, სიმართლის დაცულობაში, ტექსტში არ ავცდე მოვლენებს, ვითარცა ფანატიკოსი, დავიცვა თანმიმდევრობა, შევიდე თქვენს განწყობაში.

14

ამასთანვე მე გთხოვთ ყველას-მეისტორიეთ და ავტორთ, ჩემი გადანყვეტილება თავხედობათ არ ჩათვალოთ, თუ კი კარგად გამომივა, მიიღოთ და აღიაროთ, და თუ მკითხველმაც იმატა, კმაყოფილმა გაიხაროთ.

15

გადავწყვიტე, აქ უძველეს ისტორიას ჩვენი ქვეყნის, მივაყოლო ზოგიერთი, ზოგად ხედვით განსაზღვრული, უკეთური მომენტები, სამ ათეულ წელს რომ ერთვის, საჭიროებს ამოძირკვას, რომ შემდგომ ვიყოთ დაცული.

16

ვფიქრობ, მკითხველს შეეძლება, რომ შეიქმნას წარმოდგენა, უმეტესად მთავრობებზე, ახალ სისტემაში მართვის, ჩვევების და უნარების, როგორი აქვთ გამოვლენა, როგორ ამართლებენ ნდობას, იდგნენ სამსახურში ხალხის.

17

ახალ ცხოვრებას სჭირდება, ხელისუფლების და ხალხის, ურთიერთ მხარდაჭერა და სახელმწიფო ინტერესთა მაქსიმალური ერთობა, რომ ხარჯზე შეუცდომლობის, დაჩქარდეს ქვეყნის პროგრესი, კეთილდღეობა მცხოვრებთა.

18

ეს პატარა მონაკვეთი იძლევა საშუალებას,
შევადაროთ უძველესი და ახალი ქრონიკები,
რომ დავფიქრდეთ ყველამ ერთად, როგორ ვგეგმავთ
გაგრძელებას,
გრძელი გზისა, რომლის თავში იდგნენ ჩვენი წინაპრები.

19

ამის შემდეგ ვეჭიდები ჩაფიქრებულ მთავარ სათქმელს,
ვეცდები და წარმოვადგენ ისტორიას ლექსად ნანერს,
ვიცი რთული მისია მაქვს, რომ ვკისრულობ თავის სატკენს,
თუ კი აღთქმულს შევასრულებ, არ დავტოვებ მკითხველს
ნანყენს.
წუნის შემთხვევაში ისევ, მკითხველი ადგენს განაჩენს.

ნაწილი პირველი

**ქრისტიანობამდელი
ისტორია საქართველოსი**

კარი პირველი

სად, ვისით და როგორ
იწყებოდა სამუშაო

**ადგილი და გარემოცვა
გეოგრაფიულ-ისტორიული მიწა-წყალი**

20

თავდაპირველად შევეხოთ გეოგრაფიულ თემასა, მოკლედ გაგაცნობთ ფიზიკურ, ტერიტორიულ წყობასა, ზონა-ადგილებს ძველთაგან, საქართველოსთვის მდებარსა, თავისებურებებს მისას, ჰავის ნაირგვარობასა:

21

თუ განვიხილავთ ზედაპირს ტერიტორიის ქვეყნისა, ვნახავთ, რომ გამიჯნულია ოროგრაფიულ მცნებითა, მკვეთრად იყოფა სამ არედ, ჯგუფებად დაბლობ-მთებისა, პირველია მთიანეთი, კავკასიონის ქედისა.

22

მეორეც მთათა წყობაა ანტიკავკასიონისა, წარმოდგენილია არე მიმდებარე დიდ ქედისა, მოიცავს სივრცის ერთობას მაღლობ-ზეგნების ზონისა, სიმაღლით არაუმეტეს ორი ათასი მეტრისა.

23

მესამე არე, ეს გახლავთ მთიანეთშორისი მხარე, რიონ-მტკვრის დეპრესიაა, ანუ საქართველოს ბარი, დასავლეთით კოლხეთია და რიონი მიმდინარე, აღმოსავლეთით ვაკეა, სადაც მიდუდუნებს მტკვარი.

24

ვაკე-ბარის სისტემები ბოლო მესამე არისა, გაყოფილია ორ წილად-ჩრდილოეთის და სამხრეთის, ერთგან მიჯნაა ლიხის მთა, ანუ ქედი სურამისა, მეორეგან საზღვარია, მთა აჭარა-იმერეთის.

25

ისტორიული ფაქტია, მონმე არის შემოქმედი,
ჭოროხის აუზს კოლხეთთან გამოჰყოფოდა მთიანეთი,
სახელად მთანი აჭარის, იგივე მესხეთის ქედი,
ტერიტორიებს კი ფლობდა საქართველო ერთადერთი.

26

ტერიტორია უჭირავს დიდსა და მცირე ქედებსა,
რომლებიც თავისთან ქმნიან ღრმასა და ვიწრო ხევებსა,
ხოლო რიონ-მტკვრის ვაკეზე, უფრო ფართო ხეობებსა,
მათში აქვთ სათავეები მრავალ შემდინარეებსა:

27

იორი და ალაზანი ასეთებია კახეთში,
დებედა, ხრამი, არაგვი, ქსანი, ლიახვი, ალგეთი,
თეძამი, ტანა და ძამა - დანარჩენ აღმოსავლეთში,
ყვირილა, ჩხერიმელა და ძირულაა- იმერეთში,

28

შემდინარეებში კიდევ ცხენისწყალი, ტეხურია,
მათი მიდინების არე სამეგრელო, ლეჩხუმია.
ჩრდილომთიანეთში ბევრი ტაფობი და ქვაბურია,
წარმოქმნილ სათავეებთან ზვირთთა აურზაურია.

29

თუშეთის და ხევსურეთის ადგილები მათათა დონის,
ალაზნის ანუ ყოისუს, არღუნისა და ასასი,
თერგის და ლორე-ტაშირის, ფიკგდონისა და არდონის.
იქვე ვიხილავთ ქვაბურებს არტაანის და კოლასი.

30

მრავალი პლატოებია ანტიკავკასიონისა,
ზურტაკეტი მაშავერისა, ზეგანი ჯავახეთისა,
ცნობილი სახელებია თრუსოს, არხოტის ხევისა,
ნანილებია ზემოთქმულ გეოგრაფიულ თემისა.

31

მდინარეები ცალ-ცალკე სათავისო აუზებს ქმნის,
ენგური და ხობი ერთად სამეგრელოში, სვანეთში,
სუფსა კი გურიის ჩავლით, პალიასტომის ტბას ერთვის,
კოდორ-ბზიფის წარმონაქმნი ცნობილია აფხაზეთში.

32

ხეობებით და ქედებით, აგრეთვე ვაკე ველებით,
მოცულია ზედაპირი, მრავალი ტყით და ღელეთი,
გვაქვს სიმაღლე ზღვის დონიდან უმაღლეს მწვერვალებამდე,
ამგვარ რელიეფს მივყავართ ჰავის ნაირგვარობამდე.

33

ამ თვალთახედვით ქვეყანა სამ შრედ არის დაყოფილი:
პირველი ზომიერია, ანტიკავკასიონს ზევით,
მეორე სუბტროპიკული, ნესტიანია და რბილი,
მოიცავს კოლხეთის დაბლობს, შემოსაზღვრულია მთებით.

34

მესამე მშრალი ჰავაა, იგივე კონტინენტური,
მისი ბატონობის სივრცე - აღმოსავლეთის მთა-ველი.
ბუნების ნაირფერობა, საცხოვრებლად ეფექტური,
ეტყობა ამას ელტვოდა პირველყოფილი ქართველი.

35

ბიძერები და დვალეები, დიაოხები, დრილები,
ბიდრიტები და თუშები, იბერები და კასკები,
კორაქსები და ლაზები, ლბინები და მიკრონები,
მანრალეები და მოსხები, მახელონები, სანები...

36

...მოსინიკები, სვანები, სკვითინ-მისიმელები,
სანიგები, ტაოხები, კასპიები და სუჯები,
თუბალები და ჭანები, წინარები და ჭილბები,
ხალიბები და მარები, ჰუნიოხები, ჰერები,
ხალდები და სპერები თუმც, შესაძლოა კიდევ სხვები.

ქართველთა გარემოცვა-მეზობელი თომები და ხალხები:

37

აბაზგები, ალანები, ოვსებ-ადიღეველები,
ალბანელები, ლეკები, აქაკელ-ურარტელები,
აბშილებ-ასურელები, აორსები, ბუნთურქები,
დურძუკები, ინგუშები, სომხები და სპარსელები...

38

...სკვითებ-კიმერიელები, კერკეტები და ჰუნები,
მიდიელ-მიტანელები, პართიელ-პაჭანიკები,
ხაზარ-ყაბარდოელები, სარმატები და ქისტები,
ქალდეელები, ჯიქები, ჩაჩნები და ტორეტები,
ელამიტელ-უბიხები, ფინიკიელები-სხვები.

ქვის ხანა „ქვიდან-რკინამდე“
მიმოხილვა

39

მრავალ მილიონწლიანმა ადამიანთა სამყარომ,
მისი დასაბამიდან ან პერიოდიდან წარმოქმნის,
ვებერთელა ხანგრძლივობის სამი პერიოდი განვლო,
მიმდევრობით ესენია: ქვის, ბრინჯაოსა და რკინის.

40

ქვის ხანა ორად იყოფა-ძველი ან პალეოლითი
და ახალი- ნეოლითი; თავის მხრივ ქვის ხანა ძველი,
თვით იყოფა სამ ეპოქად- გვაქვს სამი პალეოლითი-
ქვედა, შუა, მერე ზედა- წლებია მათი მსაზღვრელი:
(2,6 მლნ წ-300000; 300000-45/40000 წ და 45/40000 წნ-
12÷10000 წნ)

41

პალეოლითის ხანაში ბუნებრივი პირობები
ამიერკავკასიისა, არსებულა ხელშემწყობი,
კერძოდ იქ, სადაც ცხოვრობდნენ ფართოდ ადამიანები.
აქ ორ მილიონ წლის წინაც, ალბათ ჩნდებოდა მცხოვრები.

42

მეთორმეტე-მეტერთმეტე ათასწლეულები სრული,
ქმედების პერიოდია ხანის პალეოლითისა,
რომელშიც იყო მოცული ეპოქა მეოთხეული,
სახელად ანთროპოგენი- ხანა გამყინვარებისა.

43

შემდგომ, პალეოლითიდან ნეოლითზე გარდამავალ,
ხანაში მეზოლითი დგას, როცა ხდება ჩანაცვლება,

იცვლება გარებუნება, გზა თანადროულ და ახალ,
გეოლოგიურ ჟამს ანუ, იმავე ჰოლოცენს ეთმობა.

44

მერვე ათასწლეულშია დასაწყისი ნეოლითის,
რაც უმნიშვნელოვანესი ეპოქაა ისტორიის.
დასრულდა მითვისებითი წარმართვა მეურნეობის,
საფუძველი წარმოიქმნა მწარმოებლურ საქმის-სწორის,
მინათმოქმედებასა და პირუტყვებთან მეტი შრომის.

45

საქართველოში ეპოქა ნეოლითური ხანისა,
მეექვსე ათასწლეულში ქრება და მას ენაცვლება,
გარდამავალი სპილენძ- ქვის- ხანა ენეოლითისა.
მეოთხე ათასწლეულში გვაქვს კულტურული ცვლილება-
ბრინჯაოს ხანის კულტურა საქართველოში ვლინდება.

46

ბრინჯაოს ხანაში სამი პერიოდი განირჩევა:
ადრე, შუა და გვიანი; ამ დროს ცვლილებები ჯამში
სუყველა სფეროს შეეხო; გვაროვნული წყობის რღვევა
პროგრესირებს, ცვლილებაა მოსახლეთა სტრუქტურაში.

47

პირველი ათასწლეულის უკვე პირველ ნახევარში,
იწყება რკინის ეპოქა, რომლის შუახანობაში,
ჩნდება ხელშემწყვე ნიშნები სახელმწიფოს წარმოქმნაში.

48

ორი მილიონ ექვსასი ათასი წლის წინ, ან დროთი,
როცა აფრიკის მიწაზე ადამიანი წარმოჩნდა,
დაიწყო ძველი ქვის ხანა- იგივე პალეოლითი
და შემდგომ პერიოდებზე ყველაზე დიდხანს გაგრძელდა.

49

აფრიკის მატერიკიდან, ფიქრობენ კავკასიაში,
კერძოდ, მის სამხრეთ ზონაში, ადამიანი შემოდის,
იმ დროდან ნაშთს პოულობენ, ნავარაუდევ წიაღში,
მილიონ რვაასი ათას წლის შემდგომად და გამოდის,
ეს დმანისის ძეგლია და აფრიკული ჰომოსია,
თან უძველესი ფორმაა და ჰომო ერექტუსია.

50

პირველი ადამიანი თავის მოძრაობას იწყებს.
ჩანს, კავკასიაზე გავლით, წინა აზიისკენ მიდის
და ევრაზიის სივრცეში სავარგულებს ისაკუთრებს,
ფიქრობენ, ადამიანის საბოლოო ფორმირების,
დრო აქ სრულდება და შემდეგ, გზას კვლავ აფრიკისკენ
იკვლევს.

51

იმიტომ რომ საქართველო და ამიერკავკასია,
ევრაზიის და აფრიკის, მუდამ გზაჯვარედინია
და აქ სხვადასხვა კულტურის ადგილ-თავმოსაყრელია,
თანაც თუ გავიაზრებთ აზრს, რაც დამკვიდრებულია:

52

პირველი ადამიანი აფრიკის ნაშიერია,
ორი მილიონ ექვსასი ათას წლის წინანდელია,
მაშინ ერთობ ცხადი ხდება- საქართველო ჩართულია
ციკლში, რაც ადამიანის გაჩენასთან კავშირშია.

53

ევროპის ყველაზე ძველი, ახლა დმანისის ძეგლია, იგი მილიონ რვაასი ათასი წლით თარიღდება, ჩანს, იმ დროს საქართველოში ცხოვრება ხელსაყრელია, ადამიანიც აქაურ, კარგ პირობებს ეტანება.

54

შემდგომ უკვე კლიმატური ცვლილებებისა და ზოგადად, პირობების გართულების გამო ადამიანები, იწყებენ განსახლებას და მოძრაობის შედეგად, ცდილობენ ადგილს მიაგნონ, დაიწყონ ათვისებები.

55

რაც შეეხება კლიმატურ ცვლილებებს, რამაც დმანისის და მის მიმდგომ სივრცეებში, გამოიწვიეს ფაუნის და ადამიანთა მსხვერპლი- შედეგია კატაკლიზმის. დადგენილია ფაქტი, რომ ლავის ფენები ვულკანის-ემლიკის ნამოქმედი- ნაძალია ამოფრქვევის.

56

იგივე შედეგი მოჰყვა უეცარ სწრაფ გავრცელებას ვულკანური გაზებისა , რასაც ისიც ადასტურებს, რომ დმანისის ირგვლივ ვხდებით ცხოველთა ნაშთების ნწყებას, აგრეთვე უნიკალურ და მნიშვნელოვან აღმოჩენებს, ადამიანის ნაშთების გროვად ნაპოვნ ოდენობას-ერთად ხუთ თავის ქალასა და სხეულის სხვა ნარჩენებს.

57

დმანისში გავრცელებული იყოს ქვის დამუშავების, აფრიკულ ოლდუვანის, სახელწოდების კულტურა, რომლის მთავარი ნიშნები იყო ქვის არტეფაქტების უკვე საკმაოდ ცნობილი, ტექნოლოგია- სტრუქტურა.

58

არტეფაქტები კი ქვისა, ნაპოვნია ჩვენი ქვეყნის,
მაგალითად ქართლ-კახეთში, შემდეგ სამცხე-ჯავახეთში...
აღმოჩინებულ ზიარძეგლს, არქსივრცესში გურჯაანის,
არტეფაქტის დამზადების სახელოსნოც კი აქვს განძში.

59

არტეფაქტის პუნქტიც ანუ, სადაც სახელოსნოს ახლოს,
ოლდუვაისის მეთოდით არტეფაქტი მზადდებოდა,
ფაუნისტური ნაშთების გამოვლინება დაიწყო:
მოსტოდონტის და მარტორქის, თანაც სპილოსიც გამოჩნდა,
ძეგლთა ასაკი არ ვიცით, იქნებ კვლევებით დაიდოს.

60

დმანისის ადამიანის შემდგომი ბედის წარმართვა,
სრულად ნათელი არა ჩანს, არც აღმოჩენილ სამარხის,
მომდევნო ხანის ძეგლებზე, ვერ ხერხდება რაიმეს თქმა,
რადგან მათ არსებობაზე, ჯერაც ცნობილი არ არის.

61

მახლობელ ძეგლებს დმანისთან, დაახლოებით აშორებს
ერთი მილიონი წელი, საქართველოს მთელ სივრცისთვის,
ქვედა პალეოლითის დროს, უკვე მყარად ფეხს იკიდებს,
მარტივი ტექნოლოგიის, ახალი ამ ეპოქისთვის,
აშელის კულტურა და ის ოლდუვაისს ჩაანაცვლებს,
რიყის ქვის ან ანატკეცის ორმხრივ დამუშავებისთვის.

62

კოლხეთი, რომელიც მთელი, პალეოლითის ხანაში,
თავისი გამორჩეული კლიმატური პირობებით,
გამუდმებით იზიდავდა ადამიანს მის კალთაში,
ცნობილია აშელით და აშელური ნაპოვნებით.

63

აქაური აშელური პერიოდის ძეგლებიდან,
საყურადღებოა სოფელ იაშთხვას სადგომი ღია,

აღმოჩენილი მახლობლად, სოხუმის საზღვრის ზონიდან;
ადრე ნაპოვნიც აშელის- არტეფაქტ-ხელცულებია.

64

აღსანიშნავია ქართლში, ყვირილისა და ჯეჯორის
საწყისებთან მღვიმეები- კუდაროსა და წონისა,
მათგან წონის მღვიმე ხანის, ჰიფსომეტრიულად არის,
ყველაზე მაღლა მდებარე, ევროპეული ზონისა.
(ორი ათას ასორმოცდაათი მეტრი ზღვის დონიდან)

65

პლატოზე ჯავახეთისა, ახლოს ტბასთან ფარავნისა,
აღმოჩნდა თავსაყუდარი აშელური კულტურისა-
სახელოსნო „ჭიქიანში“, ნახეს გროვა ნამზადისა,
სახელდობრ კი ხელცულები, ყველა ობსიდიანისა.

66

მილიონ- ნახევარი წლის ხანგრძლივობის პერიოდი-
ქვედა პალეოლითისა, სამას ათასზე მეტი წლის
წინათ დასრულდა- დაიწყო, ის შუა პალეოლითი,
როდესაც პირველყოფილი მომთაბარე ფართოდ იღვნის,
სამხრეთ კავკასიის სწრაფ და მასიურ ათვისებისთვის.
ამ დროს ჰომო ერექტუსებს ნეარდერტალები ცვლის.

67

ზოგადად ქვის იარაღის, ტიპოლოგიურად ახლოს
დგომა, ქვის დამუშავების სავსებით ახალ მეთოდთან,
გვიჩვენებს ამ ინდუსტრიას, ვით ადგილზე წარმონაშობს.
მაგალითია ისიც, რომ მასიურ ანატკეცებთან,
კვლევებიც კი აღბეჭდილად, კლექტონურობას შეიცნობს...

68

აგრეთვე, პალეოლითის შუა წლებში წარმოშობა,
დამზადების ლევალუას მეთოდისა და იმისი
ორმოცი ათას წლიანი, მოქმედების არსებობაც,

აშელის ტექნოლოგიით- ქვის გაჩორკვნიტ დამზადების,
შემცვლელი ინდუსტრია ანატკეცზე შესრულების.

69

შუა პალეოლითისას (300000- 5000 წწ), მთელ საქართველოში, არის
ხელსაყრელი ბუნებრივი ვითარება ცხოვრებისთვის,
ჩნდება რეფუგიუმები (130000 წლიდან), სადაც ფაუნის და
ფლორის
სახეობებს მეტი შანსი, უჩანთ თვით გადარჩენისთვის,
რაც უქმნიდა ამ რეგიონს ფასადს უნიკალურობის.

70

შუა პალეოლითის დროს, წესი ქვის დამუშავების
აქ მნიშვნელოვნად იცვლება- ხდება უფრო სრულყოფილი;
ანატკეცებზე ნაკეთი სიმრავლეა ნამზადების.
სახლდება კოლხთა სამეფოს, ჩრდილო- დასავლეთ ნაწილი.

71

მუსტიეს ხანაში მოჩანს, ინტენსიური ცხოვრება
რიონ- ყვირილას აუზში; ადამიანი აქ- ეხებს,
მღვიმეებსა და ფარდულებს იკავებს და შიგ სახლდება;
მოსახლეობის სიმრავლე ემჩნევა ზემო იმერეთს,
სადაც უხვადაა კაჟი და იარაღი მზადდება.

72

შუა პალეოლითის დროს , პრაქტიკული თვალთაკვლევით,
ნეანდერტალელის დროა- უძველესი დროთა სვლაში,
მის ერთ ყველაზე ძველ სადგომს, ისტორიული მოკვლევით,
მიაგნეს საქართველოში, ერთ-ერთ მღვიმე ჯრუჭულაში.
(ის ორასსამოცი ათასსა და ასოცდაათი ათასს წელთა
მორისშია)

73

აქვე აღმოჩენილია ნაშთი ნეანდერტალელის,
კერძოდ, კი საღეჭი კბილი, ერთად- ერთი და პირველი
ნაშთი ყოფილ საბჭოეთში. შესაბამისი ჯრუჭულის

და კუდაროს კულტურების, სხვა ძეგლები მიკვლეული, მსგავსებია ლევანტესა და კავკასური კულტურის.

74

მღვიმეებში უფრო ხშირად, საგნები მზა სახეებით არიან წარმოდგენილი. ნარჩენი დამუშავების თითქმის არსად ფიქსირდება. გამოდის, რომ მღვიმეებით სარგებლობა უდრის მხოლოდ, ღამეს მონადირეების.

75

წონის - კუდაროს ქვის ნივთებს, ბევრი რამე ამსგავსებდათ ყვირილის ზონის ძეგლებთან. მღვიმეებში ჯრუჭულისა და წონისა ჩასახლებულ, ნეანდერტალელებს ჰქონდათ შექმნილი მცირე ფორმები - წინასწარი ჩათქმულისა, კერძოდ, ქანდაკებების და სიმბოლური ნაკანრისა.

76

ზემო იმერეთის მხარე, ცნობილია გვიანდელი ნეანდერტალელებითაც. ამ ზონაში ფინალური, შუა პალეოლითური ძეგლები და ნედლეული, არის ზაგროსის ამ ხანის, მასალების იდენტური.

77

ადამიანის ქვედა ყბის, ნატეხი შემორჩენილი, ოთხი კბილით ნაპოვნია, ქუთაისთან უახლოეს-წყალნითელას ხეობაში (საკაჟია მღვიმე ძველი), ფიქრობენ ნაშთი ეკუთვნის, ნეანდერტალელს უძველესს. ცუცხვათის „ბრინჯაოს მღვიმეც“, გვაცნობს იდენტურ სიძველეს.

78

დადგენილია ის ფაქტი, რომ ჰომო საპიენსები იმერეთის მიწაზე და მის გარშემო ადგილებში, შემოსულან უფრო ადრე, ვიდრე თვლიდნენ სწავლულები, ორმოცდახუთი ათასი, წლის აცდენაა ათვლებში.

79

თანამედროვე კვლევებით, დაზუსტდა და დადასტურდა -
ორთვალა კლდეში, მღვიმეში ბონდისა და კიდეც სხვათა,
ნეანდერტალელთან ერთად, თანამედროვეც ცხოვრობდა.
ჰომო საპიენსები კი, მსგავსად ნეანდერტალელთა,
იარაღებს ამზადებდა, მათნაირად ნადირობდა.

80

შესწავლას ითხოვს, ორთვალა კლდეში ნაპოვნი, მაკაკას
ორმოცდასამი ათასი წლის იქეთა ნარჩენები.
დასავლეთ საქართველოში, ჩანს, რომელიღაც ეპოქას,
ჰქონდა ამ სახეობისთვის, ხელსაყრელი პირობები.

81

ინტერესს იწვევს ასევე, რომ იყოს გამოკვლეული,
იმერეთში არსებული- უნდოსისა(5) და ცუცხვათის(13),
მრავალსართულიანები- კომპლექსები მიგნებული,
როგორც ბუნების ქმნილების ღრმად შთამბეჭდავი სურათის.

82

შუა პალეოლითისას, უკვე ადამიანისთვის
აღთქმულია, ადრეული რელიგიის ნიშნულები.
მაგალითია ცუცხვათში, გამოქვაბულის ზედა თვლის
კედლების გასწვრივად მდგარი, დათვების თავის ქალები.
მიიჩნევენ, რომ აქ იყო, დათვის კულტის ადგილები.

83

შიდა ქართლის მთისწინეთში- ლიახვის, ფრონეს, მეჯუდის
და ქსნის ზოლში, გამოვლინდა ხანის ღია სადგომები;
ათვისებულია სივრცეც ქართლის მაღალმთიანეთის,
ასევე ივრის ზეგანი, გარეჯის მიდამოები,
შირაქის ველი და პლატო მაღალმთიან ჯავახეთის.

84

ზედა პალეოლითური ძეგლებიდან რამდენიმე,
ცალკეა აღსანიშნავი: ისტორია ორთვალა კლდის,

ბონდის მღვიმის, სელის ძაფის, კიდევ მღვიმე ძუძუანის-
საქართველოს უძველესი, ჰომო საპიენსის ნაშთის.
მინისძვრათა მიმდევრობა, გვაქვს რიცხვული წესით დათვლის.

85

შუა პალეოლითელის მთავარი მეურნეობა,
იყო დროს შესაფერისად- შეგროვება, ნადირობა.
აღამიანი ჯგუფურად, განუწყვეტლივ ნადირობდა:
დათვზე, ბიზონზე, ირემზე და არც სხვას ერიდებოდა,
მცენარეული საკვებიც რთული შრომით გროვდებოდა.

86

ეს ხანგრძლივი პერიოდი, პირველყოფილთა ყოფისა,
წინაგვაროვნული ჯოგის ეპოქას მიეკუთვნება,
უფრო გვიან, ფინალური შუა პალეოლითისა,
გვაროვნული წყობის შექმნის წინა პირობა იქმნება.

87

შუა პალეოლითის დრო განილია, საფუძველი
შექმნა და დადგა ხანა, ზედა პალეოლითური.
მეტად მკაცრდება ბუნება, მწვავედ განიცდის ყოველი,
ნადგურდება ან იცვლება, მცენარეა თუ ცხოველი,
ხალხი იყრება თან მიაქვს, კულტურა ახლის შემცველი.

88

მოსახლეობა ითვისებს ამიერკავკასიაში,
დასავლეთის მხარის ნაწილს, სადაც ამ დროს ხელსაყრელი
გარემოა ცხოვრებისთვის, დრომ თავის ორომტრიალში,
აღმოსავლეთში გააქრო ზედაპალეოლითელი.

89

ზედა პალეოლითის დრო 45000-
-43000 წლების შორისიდან 12000-
-10000 წლების შორისამდე ითვლება,
აქედან გამოდის, სადღაც ოცდაცამეტი ათასი
წლის პერიოდში საგრძნობლად, ქვის ინდუსტრია იცვლება.

90

იქმნება ქვის, ძვლისა და რქის იარაღები ახალი და ნივთები: საფხეკები, დანები და საჭრისები, სადგისები, სანვრეტები და ყუნწიანი ნემსები, ჩრდილოეთ-დასავლეთსა და აუზში რიონ-ყვირილის მჭიდრო სახლობაა, მოჩანს ტალღა ნყოფა- გვაროვნულის.

91

ამ ეპოქის სადგომებში, მღვიმეებში, ფარდულებში და ეხებში, კულტურული ფენებია მოკვლეული, რაც ადამიანის ხანგრძლივ, ყოფნას ნიშნავს სამყოფლებში სოჭი-ადღერის ზღვის ზოლიც- ამ დროშია მიგნებული, შესაძლოა ამ ზონის სხვა, ძეგლებიც მოხვდეს კვლევებში.

92

ზედაპალეოლითური კულტურა კავკასიისა, გარკვეულ მსგავსებას ავლენს ამ ხანის აღმოსავლეთის ძეგლებთან, კერძოდ-ლევანტეს, ერაყის და ირანისა, ჩანს, მოსწონდათ იცვლებოდა, კულტურები ურთიერთის.

93

ნაშთები ადამიანის, ზედა პალეოლითელის, ანთროპოლოგიურიც კი სადღეისოდ ცნობილია. ჰომო საპიენსებისა და ძველ ნეანდერტალელის გენეტიკა-გენომები, ამჟამად შეცნობილია.

94

ახლა ანატომიურად, თანამედროვე ტიპაჟის ანუ ჰომო საპიენსის, ადამიანის წარმოქმნის შესახებ, რამოდენიმე ვერსია არსებობს განსჯის: -ერთ ადგილას წარმოშობის, მულტირეგიონალურის და მესამე ვერსიაა-კომპრომისულ ვარიანტის.

95

ფიქრობენ „თანამედროვე ადამიანის გაჩენის ადგილი აფრიკაშია, ადამიანთა გენომის

გამოყოფით კვლევით მოხდა, დადგენა რთულ „განაჩენის“, რომ შეგვიძლია ვირწმუნოთ, ფაქტი ნათესაურობის-ნეანდერტალელებსა და თანამედროვეთა შორის.

96

გამოკვლევები გვიჩვენებს, ჩვენ ვართ არააფრიკელი, თანამედროვე ქართული ეთნოსის შემადგენლები, ნეანდერტალელთა გენის მოზიარე და მფლობელი, მათთან თანაარსებობას გამოხატავს ის ნიშნები, დღევანდელ ადამიანებს, რაც შემორჩათ შეუცვლელი:

97

სხეულის ორგანოები-კეფის ბურცობი; ღოყები მოვარდისფრო. განიერი; ხელის გული და თითები; სქელი, სწორი თმა და ჭორფლი; ღია თმა; დიდი თვალები; განიერი ცხვირი; ნარბის დასრულებული რკალები; პატარა, მოკლე ნიკაპი-განვითარებით ნაკლები; მოგრძო თავის ქალა; უკან სიბრძნის კბილთა ადგილები...

98

... იზოლირებული, ღია ფერის კანი მთლიან ტანზე; იმუნიტეტი წინააღმდეგ ევრაზიულ პათოგენზე; რისკები-დეპრესიაზე; კუჭ-ნაწლავის წყლულოვანზე; „მგლურათ“ დაავადებაზე; ნიკოტინის ცუდ ჩვევაზე; დიაბეტი ორისა და ციროზით ავადობაზე.

99

საქართველოს არეალი, ზედა პალეოლითური, ძეგლებისა და კულტურის ფენებისგან მიღებული, მასალით-გენეტიკური და მულტიდისციპლინური, ჩნდება სანდო ვარაუდი, კვლევით განპირობებული...

100

...იმიხა რომ შესაძლოა, იგი რეგიონი იყოს, სადაც ჰომო საპიენსის და ნეანდერტალელების,

ხდებოდა თანაცხოვრება და პირველი ტიპის-ჰომოს,
მეორეთი ჩანაცვლება - პროცესი ნელი შევსების.

101

ზედა პალეოლითშივე მთავრდება გამყინვარება,
დგება ხანა ჰოლოცენის. რასაც მოჰყა კლიმატური
პირობების ბუნებრივი, ცვლილება-გაჯანსაღება,
ადამიანიც იცვლება-ხედვაც ადამიანური,
ის ცვლის კულტურის ხასიათს-დგება დრო მეზოლითური.

102

ამ დროის საქართველოში, თითქმის ყველა კლიმატური
და ლანდშაფტური ზოლია ჯეროვნად ათვისებული,
მთავარი საცხოვრისია, ბუნების ძეგლი - ქვაბური,
ასევე გვხვდება ცის ქვეშა სადგომები მოწყობილი.

103

ვლინდება მნიშვნელოვანი ცვლილება მეურნეობის
და ის ნათლად იკვეთება ქვის იარაღის ნაწარმში.
მეზოლითის პირობებში, მაღალ საფეხურზე ადის
მიკროლითების ხმარება. კერძოდ, ისრების შექმნაში.

104

პირველად ხდება მშვილდ-ისრის, დამზადება და ხმარება;
გაადვილდა ნადირობა, ჩანს, საგრძნობლად გაიზარდა
ამიერკავკასიაში, ნაირტომთა დასახლება,
აღმოსავლეთის მხარეს კი, ცხოვრება კვლავაც განახლდა.

105

აღმოსავლეთ საქართველოს ამდროინდელი ძეგლები,
კარგად ცნობილია შიდა და ქვემო ქართლის მთა-ბარში,
მეზოლითის ხანის ძეგლებს, ინახავენ აუზები,
იორ-ალაზანის გასწვრივ. ახლა, ჰოლოცენის ჟამში,
ადამიანი სახლდება მის სასურველ არეალში.

106

მოსახლეობის განფენამ, იქონია გარკვეული
ზეგავლენა კლტურაზეც, რომელიც უკვე ნელ-ნელა.
კარგავს ერთიანობას და რამდენიმე ლოკალური,
ვარიანტით ყალიბდება. საფუძველი ჩნდება ახლა,
სქეს-ასაკით განაწილდეს, შრომა-საქმე ოჯახური.

107

მამაკაცები უძლოდნენ-გარე საქმეს, ნადირობას;
ქალები-შეგროვებითსა და შინა საქმიანობას;
წინაგვაროვნული წყობა, გზას უთმობს გვაროვნულობას,
ანუ მატრიარქალურ გვარს; ტომობრივობის წარმოქმნაც,
ამ ხანას უკავშირდება; მყარ და ხანგრძლივად ცხოვრებას,
მოკყვა პირველი ასეთი, გვაროვნული თემის შექმნაც.

108

გვაროვნული თემები კი, ტომობრივ ერთიანობას -
ოგანიზაციას ქმნიდნენ, ცალკე ყველა თემისათვის
გამოიყოფოდა ფართი, სადაც შეძლებდნენ ცხოვრებას;
იღებდნენ თავშესაფრებსაც, წყალს და რესურს კვებისათვის.

109

ალბათ ყვირილის ხეობა, შუა წელი რიონისა,
შავი ზღვისპირეთის სივრცის ჩრდილო-დასავლეთი წელი,
სადაც მჭიდრო სახლობა ჩანს ზედა პალეოლითისას,
ტომთა ორგანიზაციის, იყო ადგილსამყოფელი.

110

მოსახლე-მონათესავე ტომები სახლობდნენ ახლო,
მიტომაც ამ დროს საერთო ენაც უნდა შექმნილიყო,
ალბათ სამხრეთ კავკასიის დასავლეთი მხარე იყო,
არადანაწევრებული მოსახლეობის სამშობლო.

111

მეზოლითის ეპოქაში, კავკასიის განსახლების,
ფართო პროცესი იწყება. დასახლების განფენობა,

შედარებით უფრო ფართოდ, ეტაპობრივ დაცილების
შესაძლებლობასაც ქნიდა, თან ლანდშაფტის ბიძგიც ჰქონდა.

112

ჩანს, უნდა დაწყებულიყო. საერთო კავკასიური,
ერთობის დაშლის პროცესი. ისახება ენობრივი
აქ წინარე ოჯახები: აფხაზურ ადიღეური,
ნახურ-დაღესტნური, თანაც, ჩვენებური-ქართველური.

113

ჩრდილო დასავლეთი მხარე კავკასიისა, წინარე-
აფხაზურ-ადიღეური ტომის ადგილსამყოფელი,
ჩრდილოეთ-აღმოსავლეთი კავკასია და წინარე,
ნახურ-დაღესტნური ტომის, ჩანს, იყო საცხოვრებელი.

114

რაც შეეხება სახლობას, ქართველური ტომებისა.
ამიერკავკასიაში ისინი მეტად სახლობდნენ,
დასავლეთითა და ცენტრში მცირე კავკასიონისა.
ქედის სამხრეთ კალთებამდე ადგილებში ბინადრობდნენ.

115

მოსვლა ნეოლითის ხანის - პერიოდის ახალი ქვის, უმნიშვნელოვანესია ხალხების ისტორიაში, ადამიანის ხასიათს იგი კარდინალურად ცვლის, ქმნის პიროვნულ გარდატეხას ტომთა ეკონომიკაში.

116

მითვისებით საქმეს ახლა წარმოება ენაცვლება, ხალხის დაინტერესებას იწვევს მიწათმოქმედება, არანაკლებ ხელსაყრელი ხდება მესაქონლეობა, წარმოების საშუალებებს აქვს საკმაო ყურადღება.

117

გამოჩნდა განსხვავებული ახალი იარაღები: ქვის თოხი, ცული, წერაქვი, აგრეთვე ხელსაფქვავები, უკვე ვრცელდება პირველი კერამიკული ჭურჭლები, რამაც გაასრულყოფილა საკვები საშუალებები.

118

გრძელდება გამსხვილებები ტომობრივ ერთეულების, გაერთიანებებს შორის ურთიერთობა მყარდება, იმატა გაცვლა-გამოცვლამ, სიხშირეა კავშირების, მოვლენების კვალობაზე ხალხის ფორმირებაც ხდება.

119

წარმოებითმა საქმემ და სწრაფმა ზრდამ მოსახლეობის, გაზარდა აზროვნება და ცხოვრების წესიც შეცვალა, ამ დროს წინა აზიაში, ზოგიერთი რეგიონის, ხალხმა გაიცნო ლითონი, როგორც მომავლის მასალა.

120

ზოგად-სახალხო ცვლილებებს, რომლებიც დიდ კვალს ტოვებდნენ, ეპოქის ან „ნეოლითურ რევოლუციას“ აწერდნენ,

ეკონომიკურ სიახლის რამდენიმე კერას ცნობდნენ,
ერთ მათგანს კავკასიაში, სამხრეთ ზოლში იაზრებდნენ.

121

ჩანს, სამხრეთ კავკასიაში კულტურა ნეოლითური,
ადგილობრივ მეზოლითის ესტაფეტას განაგრძნობდა,
მოიცვა მერვე-მეექვსე-სამივე ათასწლეული,
ხალხი ამ დროს საქართველოს დასავლეთით ბინადრობდა.

122

უპირატესად ამ ზოლში გვხვდება ეპოქის ძეგლები,
მათ შორის საცხოვრისები, ძვლის, კაჟის იარაღები,
შინაურ ცხოველების და ფაუნის ბევრი ნაშთები.
ამ ჩამონათვალს ავსებენ ამ ჟამის ნასახლარები.

123

ნამოსახლარები ჩანან ქოროხის, კინტრიშ-ჩოლოქის,
აჭარისწყლის და ჩაქვისწყლის ნაპირებს შემორჩენილნი,
ისინი უმეტესწილად, მდინარეებისა და ზღვის
ტერასებსა და ბორცვებზე, არიან განლაგებულნი.

124

მეტად საყურადღებოა, ხუცუბნის და ქობულეთის,
ძველი ნამოსახლარები კინტრიშის მარჯვენა მხარეს,
სოფლის დასახლების ტიპზე არა გვაქვს ცნობები დღემდის,
ვარაუდით, ხის სახლები შეავსებდნენ არე-მარეს.

125

სამხრეთ კოლხეთში აღმოჩნდა კიდევ ერთი ნასახლარი-
ანასეული პირველი, ადრენეოლითურია,
აქ ნაპოვნი მასალები - იარაღი, ინვენტარი,
აჭარაში ნანახისა მთლიანად იდენტურია.

126

სამხრეთ-დასავლეთ კოლხეთში. გვიანმეზოლითურის - და
ადრენეოლითურ ხანის, იარაღთა საკეთებლად,

ობსიდიანის მასალა ფართოდ მოიხმარებოდა,
თუმც უნევდათ შორით წასვლა ამ მასალის საძებნელად:

127

უახლოესი საბადო თრიალეთში არსებობდა,
სამხრეთ-დასავლეთ კოლხეთი აქედან მარაგდებოდა,
ჩანს, აჭარა-გურიის მთით ხალხი ალბათ მოძრაობდა,
გოდერძის უღელტეხილით კავშირები მყარდებოდა.

128

აღმოსავლეთ საქართველოს ადრენეოლითურ ხანის,
მაღალმთიანი ზოლიდან ჯავახეთისა და ქართლის,
ექსპონატებს ვხვდებით მხოლოდ, მახლობლად ტბასთან ფარავნის
პოულობენ ობსიდიანს, ვით მასალას იარაღის.

129

დგას პერიოდი, სანყისი ნეოლითური ხანისა,
სხვაობა წინა ხანასთან არ ჩანს მდგომარეობისა,
ჯერაც არ არის ნათელი ფორმა მეურნეობისა,
სიახლე საქმიანობის მკვიდრი მოსახლეობისა.

130

მიუხედავად ამისა არსებობს რიგი ფაქტების,
რომლებიც განაპირობებს ბევრ ვარაუდს და სიცხადეს;
მოქმედებს მეურნეობის სახე შერეულ ფორმების,
არის თანაარსებობა და ძველი ერწყმის სიახლეს.

131

კოლხეთის მოსახლეობის ზრდას მოჰყვა თანდათანობით,
უფრო მჭიდრო ათვისება ამ მხარის სამარხულების,
ადამიანი დაკავდა პირუტყვების შინ გამოზრდით,
რასაც ამტკიცებს ნაშთები შინაური ცხოველების.

132

მესაქონლეობის გვერდით ამოქმედდა მაღლი მინის,
ვარაუდით მიიჩნევა, ფეტვია პირველნათესი,

უკვე აღმავლობას იწყებს ტემპი ეკონომიკის სვლის,
ანუ ძველს უტევს სიახლე, იცვლება ცხოვრების წესი.

133

კოლხეთის ცენტრალურ ზოლში ძიება არახალია,
გვაქვს რამდენიმე ნაპოვნი. ძველთა - ძველი ნასოფლარი, -
სამურზაყანოს მიწაზე ოდიშის ნასახლარია
და გუდაუთის მახლობლად კისტრიკის ნამოსახლარი.

134

ამ ხასიათის ძეგლები, ნაპოვნია დასავლეთშიც,
კერძოდ, ადღერის მახლობლად, სხვაგან ანალოგიურში,
ტომთა ნამოსახლარები, სამხრეთის მხარის კოლხეთშიც-
ანასეული მეორე, ბათუმთან-მახვილაურში.

135

სოფლის დაგეგმარებაზე არა გვაქვს მონაცემები,
არც შენობების ტიპზეა ჯერაც ცნობები მართალი,
ვარაუდია სწავლულთა-იყო ხის კონსტრუქციები,
სწორკუთხა ფორმის ფაცხები ან რაღაც სახის ჯარგვალი.

136

გვიანნეოლითურ ხანის, საშუალო ზომის სოფელი,
ერთნახევარ ჰექტარს ფლობდა, თუმც ისეთებიც
გვხდებოდნენ
რამოდენიმე ჰექტარზე, რომ იყვნენ განლაგებული,
ასეთ სოფლებში, ჩანს, მყარად და ხანგრძლივადაც
ცხოვრობდნენ.

137

დასავლეთ საქართველოში, გვიანნეოლითურ დროში,
აშკარად შეინიშნება კულტურის ერთგვაროვნება,
იგი თავს იჩენს მეტწილად, ქვის ინდუსტრიის სფეროში,
თუმც კერამიკულ ნაწარმშიც, იგივე შეინიშნება.

138

სწორედ ქვის იარაღში ჩანს, კავშირი გენეტიკური, გვიანწეოლითურსა და ადრეწეოლითურს შორის, მნიშვნელოვნად გაიზარდა ხელობა მიკროლითური, რიყის ქვის გამოყენებაც, შესამსუბუქებლად შრომის.

139

თავის მრავალსახეობით, შემოდის თიხის ჭურჭელი, აქვს ხმარების ფართო სპექტრი, ფორმის და ზომის მიხედვით, შრომის და ყოფა-ცხოვრების საჭირო ნივთი ყოველი, მზადდება ინტენსიურად, მოთხოვნილების მიხედვით.

140

საკვების მოსაპოვებლად მოსახლეობა ხვდებოდა,- ათვისება სჭირდებოდათ მიწის ახალი ფართების, ამ მიზნის აღსრულებას კი, ახოს აღება უძღოდა და შესატყვისი მზადება ინვენტარ-იარაღების.

141

ათვისებული მიწები ერთმანეთთან ახლოს იყო, ფართობთა დამუშავება, პრიმიტიულად ხდებოდა, ადრე იფიტებოდა და შეცვლაც უნდა მომხდარიყო, ამიტომ ახოს იღებდნენ, ყამირიც მუშავდებოდა.

142

გვიანეოლოთის დროის კოლხეთში თესდნენ თუ არა- ხორბალს, ქერს თუ სხვა მცენარეს, ცნობილს საკვებად იმ ხანად, გადანყვებით თქმა ძნელია, ბევრმა დრომ გადაიარა, დასავლეთს კი თვლიდნენ მხარედ ხორბლეულის შესანახად.

143

არქაული ხასიათის ეკონომიკის ფორმები, ჯერაც შემორჩენილია და კოლხეთში გავლენას ფლობს, რაც ხელს უშლის დაინერგოს, წარმოების პირობები, ახალ მეურნეობაში, ხალხმა შრომა რომ განაგრძოს.

144

კულტურის მკვეთრი ცვლილება, გვიანობს ენეოლითში,
შექმნილ ვითარების გამო, ქვის ხანიდან ძალიან ჭირს,
გადასვლის დროს, სანყისისა, ახალი ერის სანყისში,
ლითონის ხანის დადგომის, ან დასანყისის განსაზღვრის.

145

ენეოლითის ძეგლები ცნობილი გახდა კოლხეთში,
როგორც ნამოსახლარები ისე გამოქვაბულები;
კარგად ნარმოდგენილია, ნაპოვნი რიონის წელში,
დასავლური ქვის ხანის და ლითონის ხანის ხედები.

146

ამ პერიოდის ფენებში აღმოჩნდა ბევრი საგნები
კაჟის, ძვლის და რქის ნივთები, კიდევ ქვის სამაჯურები;
პირველად გვხვდება თიხისგან ნამზადი კვირისთავები,
ფაუნისტური მასალა-სხადასხვა ცხოველთა ძვლები.

147

ამიერკავკასიაში, მის დასავლეთში მეტადრე,
მეურნეობითობაში პროგრესული ტიპი ჩნდება,
მიდის გვაროვნული წყობის გადახალისება ფართე,
და კვლავ მატრიარქალური ურთიერთობა მტკიცდება.

148

ამგვარად, კავკასიაში ფინალურ ზღვარზე ქვის ხანის,
აღმოსავლეთი ნაწილი მასიურად სახლდებოდა,
ამავ პერიოდიდან აქ, ენეოლითურ სიახლის,
ადრესამინადმოქმედო კულტურა ყალიბდებოდა.

აღმოსავლეთ ამიერკავკასიის ადრესამინათმოქმედო და სიონის კულტურა

149

ამიერკავკასიაში, აღმოსავლეთი ნაწილი,
ენეოლითის ხანაში, დასახლებებით ხშირდება,
მასიურად იფარება ყველა ვარგისი ადგილი,
ეს ქვის ხანიდან ლითონზე, გარდამავალ დროში ხდება.

150

კავკასიის ამიერის, ცენტრში აღმოსავლეთისა,
ამ დროს იწყებს დამკვიდრებას ადრესამინათმოქმედო
ანუ კულტურა სახელით „შულავერ-შომუთეფესა“,
რომელსაც ფართოდ გაშლისთვის, სხვა სივრცეც აქვს
სამოქმედო.

151

ქვემო ქართლში ეს კულტურა, სავსებით ფორმირებული,
მყარი ტრადიციებით და წეს-ჩვეულებით გამოჩნდა,
მოიცვა მტკვრის შუა წელი, ხრამ-დებედა, მარნეული,
მტკვარ-არაქსის მდინარეთშიც წარმატებით ამოქმედდა.

152

დროის ნასახლარებიდან აღსანიშნავია ბევრი,
მათგან შულავერის გორა, იმირის და არუხლოსი,
კიდეც ხრამის დიდი გორა - ყველას აქვს მსგავსი ელფერი,
რასაც ქმნის ერთგვაროვნება სოფელისა და ეზოსი.

153

პატარა ეზოებისგან ფორმირდებოდა სოფლები
და საცხოვრებელ მასივებს, ერთობით წარმოადგენდნენ,
იგივე ან მსგავსი იყო ინვენტარ-იარაღები,
შომუთეფეს კულტურაში ქვას ისევ ამუშავებდნენ.

154

ამ დროინდელი სოფლები იყო პატარები ზომით,
წრიული საცხოვრებლები-ხუთიდან ჩვიდმეტ მეტრამდე,
ხოლო სათავსოები კი, ორ მეტრამდე დიამეტრით,
საცხოვრისების სიმაღლე, მეტრებში-ორნახევრამდე.

155

აღმოსავლეთ კავკასიის, მეტად ამიერ ნაწილში,
ადრესამინათმომქმედო კულტურის მატარებლები,
ჩანს, პირველები ამჩნევდნენ ლითონ-შემცველობას ნივთში,
ამ ზონაშივე სპილენძის, გამოავლინეს მადნები.

156

კერამიკის ხელოსნობა, ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი
დარგი იყო ამ კულტურის. ნაწარმი, ტლანქი ნაძერწით,
შემდგომში გაუმჯობესდა, გახდა მრავალფეროვანი,
მდიდარი მოტივებით და ორნამენტების დახვეწით.

157

შულავერ-შომუთეფეში, მხოლოდ დიდ გორაზე ხრამის,
აღმოჩნდა ქანდაკებები გამოუმწვარი თიხისგან,
ისინი სტილიზებული, არის სკულპტურები ქალის,
ვარაუდით, „დიდი დედის“, გამომდინარე კულტისგან.

158

ადრესამინათმომქმედო კულტურის ხანაში გვხვდება,
შულავერ-შომუთეფესგან კულტურა განსხვავებული,
ნაკვალევი ქვემო ქართლში, სოფელ სიონთან ვლინდება,
მიტომ „სიონის კულტურად“, იქნა კიდევ წოდებული.

159

შომუთეფეს და სიონის განმასხვავებელ სტრუქტურას,
ვარჩევთ შრომის იარაღით და თიხის ნაკეთობებით,
თიხის ნაწარმი უფრო ჰგავს ლეილათეფეს კულტურას,
ცნობილს ნახიჩევანისა და არარატის ძეგლებით.

160

ამ დროის ნასახლარებზე, პალეო-ბოტანიკური,
ნაშთები არის ნაპოვნი,- კულტურულ მცენარეული,
ჰქონდათ ხორბალი და ქერი, ან ზოგადად მარცვლეული.
ხორბლის ათზე მეტი ჯიში იყო უკვე ხმარებული.

161

ხორბლის ჯიშებიდან იყო: სპელტა, მაგარი და რბილი,
წვრილმარცვალა, ერთმარცვალა, დიკა და ცნობილი სხვები,
წარმოდგენილია ქერიც, ვით კულტურა ერთობ ძველი,
სარწმუნოა, მართლაც ჰქონდა, მინათმოქმედებას ძვრები.

162

მინათმოქმედების გარდა დიდად მნიშვნელოვანია,
მესაქონლეობის წილი ტომთა მეურნეობაში,
რიგი ცხოველების სახე მოშინაურებულია:
ღორი, ძაღლი, სხვა საყოლი, ჩვეულებრივ ჰყავთ ოჯახში.

163

სოციალური დაყოფა ჯერაც არ შეინიშნება,
ამიტომ სიმდიდრეები-საძოვრები, საქონელი,
მინა თუ ტყე და ზოგადად, ბუნებრივი სხვა ქონება,
საზოგადოებრივია და წევრები მისი მცველი.

164

საერთო საზრუნავია მძიმე სამუშაოები:-
მინის დამუშავება თუ დაბინავება მოსავლის...
პროდუქტების შესანახად გააჩნდათ სათავსოები,
საიდანაც წარმოებდა დარიგება მონაგარის.

165

აღმოსავლეთ ნაწილისკენ ამიერკავკასიისა,
შეინიშნება პროცესი მიგრაციის სანყისისა,
ითვისებენ ორმდინარეთს მტკვარისა და არაქსისა,
სავარაუდოთ მოქმედნი, იყვნენ ხურიტულ სჯულისა.

166

შესაძლოა მიგრანტები, იყვნენ საქართველოდანაც, ვინაიდან დასავლეთში ნეოლითის ბოლოსათვის, დემოგრაფიულ ღელვასაც ადგილი აქვს საგრძნობლადაც მიგრირებას სამხრეთიდანც, აქვს ბიძგი ამ დროისათვის.

167

მრავალ პრობლემათა გამო: ზერელე დამუშავება, მოურწყველობა, ტექნიკის, გამოცდილების არ ქონა,- მინა გამოშრა და ძნელი, გახდა მოსავლის მიღება, ტყის გაჩეხვამაც მიწაზე, განავრცო ცუდი გავლენა.

168

ამიერკავკასიაში, კერძოდ, მის აღმოსავლეთით მეოთხე ათასწლეულში, ადრესამინათმოქმედო კულტურა წყვეტს არსებობას, ვინაიდან ვითარებით ამ მხარეში, ნამხდარია პირობებიც საცხოვრებო.

169

ჩანს შულავერ-შუმუთეფეს და სიონის კულტურები, თითქოს თანაარსებობდნენ, თუმცა ვარაუდი არის, რომ ისინი ერთდროულად, თურმე იყვნენ ჩამქრალები, ფაქტებს აზუსტებს მოკვლევა ქარელის ნამოსახლარის.

170

ქარელის ბერიკლდეებში აღმოჩენილ კერამიკას, აქვს სიახლოვე სიონის, ადრებრინჯაოს ხანასთან, ჭურჭლის ნიშანთა ერთობა, აგრეთვე ავლენს თავსებას, იმ დროისთვის გამორჩეულ, მაიკოპის კულტურასთან

171

განსაკუთრებულია, რომ ბერიკლდეების ფენებში, აღმოჩნდა ალიზისაგან ნაშენი ტაძრის შენობა, როგორც ჩანს, ზღუდის ნაშთის და ბერიკლდეების კვლევებში, ეს იყო რელიგიური, მძლავრი ცენტრის ნაგებობა.

172

ალიზისაგან ანაშენ, სწორკუთხა მოყვანილობის.
ტაძრის ტიპის ნაგებობას ამიერკავკასიაში,
ადრესამინათმოქმედო კულტურის შესატყვისობის,
გარკვეული ნიშნები აქვს, ძეგლთან მცირე აზიაში:

173

-ანატოლიის მხარეში მდებარე მალათიასთან,
არსლან თეფეს ნასახლარის ძირა ფენის შენობასთან.
ძირა ფენის კულტურების საგულისხმო შეწყვეტასთან,
მიზეზები კავშირშია „მტკვარ-არაქსის“ შემოჭრასთან.

ადრეული ბრინჯაოს ხანა
მიმოხილვა

174

ბრინჯაოს ხანა ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი აღმოჩნდა ქართველთა და კავკასიის უძველესი ტომებისთვის, რომელიც დაახლოებით სამი ათას წელს გაგრძელდამეოთხე ათასწლეულის მეორე ნახევრიდან ის მეორე ათასწლეულის პირველ ნახევრით დასრულდა.

175

ამ დროს საგრძნობლად იცვლება, მოსახლეობის ცხოვრების თითქმის ყოველივე მხარე: ეკონომიკა იზრდება, ვითარდება საქონლის და როლი მინათმოქმედების, ლითონის მეტალურგია თვალნათლივ წინაურდება.

176

ძვრებია მაცხოვრებელთა სოციალურ სფეროებში, მრავლდება და ვითარდება კერძო სახელოსნოები, ცვლილებაა სამშენებლო -არქიტექტურულ დარგებში, უმჯობესდება საბრძოლო - სამეურნეო საგნები.

177

საზოგადოების შიგნით მიდის ფართო გარდაქმნები, ნინ გამოდის მამაკაცის როლი და თანდათანობით, ოჯახში პატრიარქალურ წყობის ჩნდება საფუძვლები, ყალიბდება გვაროვნული წესის რღვევა ნელ-ნელობით.

178

კავკასიის ათვისების კვლავ გრძელდება პროცესები, ამ ხანაში საბოლოოდ ისახება კავკასიის, მოსახლეთა ძირითადი, ტომ-ეთნიკური ჯგუფები;

მოთხოვნაც აქტიურდება, აქ მაცხოვრები მკვიდრების, შექმნაზე ქართულ ეთნოსის, კავშირების და ერთობის.

179

შემდეგში ამ ერთობათა. თანდათანობითი რღვევის, შედეგად აქ წარმოჩნდება, ეთნოსების ქართველური ჯგუფები, კერძოდ: სვანური, საერთო მეგრულ-ჭანური, იგივე კოლხელების და რალა თქმა უნდა ქართული.

180

სამ პერიოდად იყოფა კულტურა ბრინჯაოს ხანის, ხასიათდება ცალ-ცალკე : ადრე, შუა და გვიანი. სრული პერიოდის ბოლო საფეხურზე ჩნდება, რკინის პირველი ნივთები, რასაც, შემოჰყვა წოდებაც ხანის სახელდობრ „გვიან ბრინჯაო-ადრეულ რკინის ეპოქის“.

181

მეოთხე ათასწლეულის შუა პერიოდისათვის,
აღმოსავლეთ საქართველოს მთლიან ტერიტორიაზე,
ადრესამინათმოქმედოს დადგა დრო გაუქმებისთვის,
საზოგადოება იწყებს ცხოვრებას ახალ ეტაპზე.

182

საფუძვლის ჩაყრა ახალი, განვითარების ტიპისთვის,
სხვაგვარად ნიშნავს ქვის ხანის დასრულებას მისიისა-
ბრინჯაოს ხანის სანყისის, მოცემული ეტაპისთვის
შემოსვლას აღმოსავლეთით ამირკავკასიისა.

183

ადრებრინჯაოს ხანაში, მის ქვემდებარე სივრცეში,
ვრცელდება, უკვე ცნობილი, კულტურა მტკვარ-არაქსისა,
რომლის მკვეთრ აღზევებასაც, თითქმის მთელ ამერ-იმერში,
ხელს უწყობს მზარდი აღმასვლა ლითონის ინდუსტრიისა.

184

მტკვარ-არაქსის კულტურის დროს, ცხოვრების ყველა
სფეროში,
დონის ზრდას ჰქონდა ადგილი, რაც უთუოდ ხელს უწყობდა,
მოსახლეობის რიცხვის ზრდას, იმ ხანის საქართველოში,
თუმც ტომები კავკასიის სხვა ზონებსაც ითვისებდა.

185

ამ კულტურის გავრცელების ძირითადი სამოქმედო,
მტკვარ-არაქსის შუა ფართი, ანუ ორმდინარეთია,
მასში შემორჩა - წინარე, ადრესამინათმოქმედო,
კულტურის ნიშან-თვისება, რაც თავად დროებითია.

186

მტკვარ-არაქსის წარმოშობის და პირველმდებარეობის, ფაქტები ისტორიისთვის არის ნაკლებად ცნობილი, ის თავის წინამორბედთან წინ იდგა მრავალმხრივობით, რის გამოც მათი კავშირი ვერ იქნა გამოცნობილი.

187

არსებობს ვარაუდი, რომ კულტურა ფორმირდებოდა, მეოთხე ათასწლეულის წილ მეორე ნახევარში, როდესაც ეკონომიკა ჯეროვნად ვითარდებოდა და გზას უკვლევდა კულტურას მის ფართოდ გავრცელებაში.

188

კულტურის ადრე ხანაში, სოფლების არქიტექტურა ცვლილებების გარეშე, მაგრამ იგრძნობა პროგრესი კერამიკულ მასალაში, თვით ჭურჭლის კონიუქტურა ჯერაც ერთგვაროვანია, შემკობა კი უკეთესი.

189

დანიშნურდა ნამყვანი მეურნეობის დარგები, წინ იწევს მეტალურგია, ამაღლდა დონე ცხოვრების, მეოთხე ათასწლეულში მთა-ბარი, მთისწინეთები ივსება ახალ სახლობით და ზრდაა მაცხოვრებლების.

190

ათვისების ობიექტებს ტომებისთვის წარმოადგენს, შიდა ქართლის მიწები და იორ-ალაზნის ველები, ორმდინარეთის შემდგომ კი, იპყრობენ მესხეთ-ჯავახეთს, სახეზეა დასახლების რეკორდის მაჩვენებლები.

191

მესამე ათასწლეულის დასასრულის ბოლო წლებში, კულტურამ მტკვარ - არაქსისა იწყო ფართოდ გავრცელება. გასცდა კავკასიის ფარგლებს, რამაც ზოგიერთ მხარეში წარმოსახა ლოკალური მისი თავისებურება.

192

ამ დროს ნიშანთვისებებით, სულ სხვაგვარია სოფელი,
იგი გამორჩეულია საცხოვრებელი ბინებით,
მშენებლობის საქმითა და ამ საქმის მწარმოებელით,
არსებობს არქიტექტურა ხილვადი შემოქმედებით.

193

აღსანიშნავია მტკვარის, მარცხნივ ტერასაზე მდგარი.
ქვაცხელების ნასახლარი, სოფელ ურბნისის მახლობლად,
სადაც ყველა სახლის ცენტრში თიხის კერებია მრგვალი.
დერეფნები ყველა სახლზე მიდგმულია განუყოფლად.

194

მრგვალი კარები თიხისა, წმინდა დანიშნულებასთან,
საკულტო - სარიტუალო ფუნქციასაც ასრულებდნენ,
გაიგივებული იყვნენ გვარის კეთილდღეობასთან,
მზის კულტს, ანუ „დიდი დედის“, ღვთაებას წარმოადგენდნენ.

195

ქვაცხელებთან ნაპოვნია ამ დროის სამაროვნები,
რომლებიც დასახლებიდან მახლობლად მდებარეობდნენ,
გარდაცვლილთა დასაკრძალად იყო ორმო-სამარხები,
სამარხეულად სამკაულს და იარაღს აგროვებდნენ.

196

სახლების დიდი ნაწილი იყო ერთი ოჯახისა,
თავად ოჯახთა ერთობა ქმნიდა საფუძველს სოფლისა,
კოლექტიური რჩებოდა შექმნილი მეურნეობა,
მინა და საქონელი კი, იყო საგვარო ქონება.

197

მინათმოქმებისა და მასთან მესაქონლეობის
დანიშნულებამ შობა, აგრაღური სტილის კულტი,
გაკულტება გვხვდება ძეგლად სხვადასხვაგვარ ცხოველების.
ფაქტობრივად ხარი ხდება გაკულტების ობიექტი.

198

დრო დადგა დანინაურდა ხელოსნობის კიდევ დარგი,
ნინ ინევს მეთუნეობა - კერამიკა ხელით ქმნილი,
ჭურჭელი უმჯობესდება - ხარისხია უფრო კარგი,
ზოგჯერ გრაფიკული სტილის, ორნამენტით შემკობილი.

199

ბრინჯაოს მეტალურგია აღწევს მნიშვნელოვან დონეს,
დიდი დამსახურება აქვთ ამ საქმის აღმავლობაში,
მტკვარ-არაქსის კულტურას და კულტურის შემოქმედ ტომებს,
როგორც საქმის ფუძემდებლებს ცენტრალურ კავკასიაში.

200

ფართოდ ვრცელდება ლითონის საწარმოო ინვენტარი,
რაც ვრცლად გაოიყენება სოფლის მეურნეობაში,
ასევე ცნობილი ხდება ლითონ ნაწარმი სხვაგვარი,
იარაღ-სამკაულები - სიახლე ხელოსნობაში.

201

ადგილობრივ სამკაულთა ფორმებია წარმოქმნილი:
საკინძებ-სამაჯურები თუ სასაფეთქლე რგოლები,
საკიდები და მძივები, სულ ახლები მეტი წილი,
ხარისხი კი მიაღწინებს - ხელმარჯვეა ხელოსნები.

202

ითქვა, რომ მეტალურგია დარგია ფორმირებული,
ცხადია ხალხის ნაწილი მასშია დასაქმებული,
დარგს ხელი არ შეეშალოს - იძებება მადნეული,
სამთო საქმის წინსვლას გვამცნობს, საგნები აღორჩენილი.

203

მეტალურგიამ წასწია ეკონომიკური სფერო,
ლითონის იარაღებმა, თავის მხრივ, კი უკვე ცხადყვეს,
საბრძოლო პოტენციალის ამაღლება კიდევ უფრო,
რაც ნიშნავს, რომ „მტკვარ-არაქსელს“ ძალუძს მეტად შორს
განსახლდეს.

204

მნიშვნელოვნად ფართოვდება დასათესი ფართობები, თანდათანობით იზრდება გუნდით მიწათმოქმედება, პრიმიტიულია ჯერაც სახვნელი იარაღები, მაგრამ უკვე პროგრესია იმათი გამოყენება.

205

სახვნელი იარაღები ზოგჯერ ირმის რქისა იყო, უპირატესად გვხვდებოდა იგი ხისაგან ნათალი, აღმოჩენილი ნაშთები ქვაცხელებში ძეგლად იდო, იქვეა წარმოდგენილი ლითონის, კაჟის, ნამგალი.

206

მიწათმოქმედების გვერდით მიდის მესაქონლეობა, მათ თანაბარი ადგილი ჰქონდათ მეურნეობაში, ჯოგში მეტწილად წვრილფეხა პირუტყვის ჰყავთ სულადობა, მსხვილფეხას კი ამყოფებდნენ ახლო მდებარეობაში.

207

მიწათმოქმედებისა და მესაქონლეობის წინსვლამ, მეტალურგიის ტემპებმა და რიგმა სხვა ფაქტორებმა, მოახდინეს ოჯახების მართვის წყობილების შეცვლა, ანუ მატრიარქალური წესი შექმნეს ოჯახება.

208

მცხოვრებთა ერთი ნაწილის ცხოვრების მდგომარეობა, ძლიერდება და ქონებრივს იწვევს დიფერენცირებას, ზოგიერთ სამაროვანზე რთული სამარხები ჩნდება, რთულდება კონსტრუქციები, სამარხეული მდიდრდება.

209

მესამე ათასწლეულის საწყისის პირველ ხანაში, მტკვარი-არაქსის კულტურა ვრცელდება ორმდინარეთში, შემდეგ სხვა მიმართულებით - თავიდან კავკასიაში: ინგუშეთსა და ოსეთში, დაღესტანსა და ჩეჩნეთში.

210

ტომებს კულტურა გადააქვთ ანატოლია-ირანში,
ნაკვალევი ჩანს ასევე სირია-პალესტინაში,
სადაც ის კირბეთ-კერაკის კულტურადაა ცნობილი,
სხვა კულტურები ამ დონეს ვერასდროს იყვნენ წვდომილი.

211

მესამე ათასწლეულის დამდეგს ბოლო ნახევარისა,
უკავშირდება ფაქტი, რომ თითქმის ერთროულად ყველგან,
წყვეტს საკუთარ არსებობას კულტურა მტკვარ-არაქსისა,
მანამდე ჩანს თანაყოფნა მისი ადრეყორღანულთან.

212

მატარებელმა ტომებმა მტკვარ-არაქსის კულტურისა,
დიდი წვლილი შეიტანეს, აღმოსავლეთ საქართველოს
უძველეს ისტორიაში. ვინაობა ტომებისა
უცნობია, ვისურვებდით კვლევამ წარმოჩენა შეძლოს.

213

კულტურა სავარაუდოდ ხურიტულ და ქართველური
ტომებისა უნდა იყოს, მტკიცებულებას ამაში
ვხედავთ მათ განსახლებაში - დასავლეთ და ცენტრალური
ზონის ტერიტორიებზე - ამიერკავკასიაში.

214

მესამე ათასწლეულში საქართველოს დასავლეთით,
ტომებმა გაფართოების პროცესი აამოქმედეს,
ლითონის იარაღებმა უპირობო როლის გაზრდით,
ჩანს, ცხოვრების ხასიათის შეცვლაზედაც იმოქმედეს.

215

ცხოვრება რიონ-ყვირილის აუზის საცხოვრისებში,
მეტწილად ბუნებრივებში, ჩვეულებრივად გრძელდება;
მესამე ათასწლეულის პირველი ნახევრის წლებში,
აქ მტკვარ-არაქსის ცნობილი, უკვე კულტურა ვრცელდება.

216

ლითონის დამუშავების, ჩანს, ხელსაწყო-მასალები,
დაჩქარდა პროცესები რომ, ამ კულტურით მოცულიყო,
კოლხეთის დაბლობის სივრცის სავარგული ადგილები,
თან პირველი დასახლება ზღვასთან გაშენებულიყო.

217

ზღვისპირას ჩანს, რომ სახლობა, ქობულეთის მხარეში და
ენგურის ქვემო ნაწილის, რეგიონებში იწყება,
მტკვარ-არაქსის გავლენით კი, მეტალურგია ღვივდება,
ისპანის აღმოჩენებით ეს ყოველივე დგინდება.

218

შესწავლილია ძეგლები - ჯერ ანაკლია პირველი
და მერე რიგით მეორე, სადაც ირკვევა ცხოვრება,
ბრინჯაო ხანის ბოლომდე, ყოფილა შეუწყვეტელი
და ასევე ცხადი ხდება, მტკვარ-არაქსის ნამყოფობა.

219

ერთობ ალსანიშნავია, ფიჩორის ნამოსახლარის
ქვედა ფენაში ნაპოვნი, სახელოსნოთა ნაშთები.

აქვეა ნაკეთობები - ხისა და ლითონ-მასალის,
რაც ძველი ნიმუშებია იმ დრო-ჟამში ნაკეთები.

220

ჩანს, რომ კოლხეთის დაბლობზე, ადრებრინჯაოს ხანიდან,
დასახლება „ხუტორული“ ტიპის უნდა ყოფილიყო,
რაც ნიშნავდა აქ სახლობას, შემდგარს ერთი გვარისაგან
და ბინებიც ნესტის გამო, მყარ საყრდენზე მდგარი იყო.

221

სახლებს ძირზე ხის მორების საფუძველი ედებოდათ,
ზედ ფაცხის მსგავსი ბინები და სათავსო ამოჰყავდათ,
სახლს ხან ხიმინჯები ედგა, თან შემოვლებული ჰქონდათ
საარხე მონყობილობა, რაც ხალხს მრავალმხრივ იცავდა.

222

ნაპოვნია ჭურჭლის ძირზე ჭილოფის ანაბეჭდები,
აქვე მოძიებულია ქსოვილიანი ჭურჭელი,
ნაპოვნ სახელოსნოებში, ჩანს, ნახმარი ნიმუშები,
მათ შორის ცული და თოხი, შრომის ხელსაწყო უცვლელი.

223

გათხრებით აღმოჩენილი ნამოსახლარები არის,
ოჩამჩირის მახლობლად და ახალ ათონის ზონაში-
გუანდრას ნამოსახლარი, სადაც არის შემადარი
ინვენტარ-იარაღები, როგორიც ანაკლიაში.

224

აღნიშნულ აღმონაჩენებს უახლოვდება ძეგლები
გუმისთაში ნაპოვნები, თუმც მათ ხარისხი ანსხვავებს-
მჯობნია კერამიკა და სხვადასხვა ნაკეთობები,
ჩანს, ქვის ხანიდან ცხოვრება ერწყმის ბრინჯაოს ეტაპებს.

225

აღმოჩენილ ინვენტართა მსგავსებაც შეინიშნება,
აქ ადრეულ დოლმენებში აღმოჩენილ ინვენტართან

სამარხის ასეთი ტიპი, მხოლოდ კოლხეთში თუ გვხვდება, ჩვეულების დრო ასაკით, თანაბრდება ათას წელთან.

226

თვით დოღმენი, კოლექტიურ სამარხავს წარმოადგენდა, ის მიწაზე იდგმებოდა. ქვემოთ ხელით ნაძერწები დოღმენური კერამიკა, სამარხეულებს ავსებდა, მათ შორის იყო ცულ-კავი, ორმხრივ ნაღესი დანები...

227

ადრებრინჯაოს ხანაში, კოლხეთის მეურნეობის, ერთ-ერთი ნამყვანი დარგი. იყო მიწათმოქმედება, მასთან დაკავშირებული ჰქონდათ ხისა და ლითონის სახვინელი იარაღები; მორწყვა ჯერ ვერ ხერხდებოდა.

228

მეურნეობის საკმაო მნიშვნელოვანი ნაწილი, ჰქონდა მოსაქონლეობას, სადაც გვხვდება საქონელი-მსხვილფეხა და ტანმორჩილი-თვით ნაშთებით დადგენილი; თევზაობა, ნადირობა-კვლავ წყარო დამპყრებელი.

229

გამრავლდა მოსახლეობა და ხელოსნების ჯარია, ლითონის დამუშავება, იარაღი და ფარია, იგრძნობა ეკონომიკის აღმასვლა დაუცხრომელი, მოთხოვნებს იკმაყოფილებს და ყაბულსაა სოფელი.

230

ხანა ადრებრინჯაოსი, ამგვარად მიმოვიხილეთ, აღმოსავლეთს და დასავლეთს ინტერესით ვავლეთ თვალი, კულტურა ორმდინარეთის - მტკვარ-არქსის განვიხილეთ, პერიოდი გავაშუქეთ, ავლნიშნეთ ფაქტი მრავალი.

შუაბრინჯაოს ხანა

მიმოხილვა

231

მესამე ათასწლეულის, ჟამს მეორე ნახევრისა,
სამხრეთ კავკასიის მხარის, ნაწილში აღმოსავლეთის,
დამკვიდრებულ ცხოვრების წესს, ცვლის დრო შუა ბრინჯაოსა
და შემოაქვს კულტურები ყორღანის და თრიალეთის.

232

ამ დროს საგრძნობლად აქ ბარში, მცირდება მოსახლეობა,
ხალხი ტოვებს ძველ ადგილებს და სხვა მხარეში
მკვიდრდება.

რით იყო გამოწვეული ეს ადგილმონაცვლეობა,
ისტორიული კვლევები მთლად ნათლად ვერ იუწყება.

233

შუა ბრინჯაოს ხანაში, იცვლება სოციალური
და თან ეკონომიკური ვითარება, თუმცა ცხადად
მოჩანს, წინარე ხანასთან ურთიერთობის დასტური,
რაც იგრძნობა კერამიკულ, მასალაში უმეტესად.

234

მართალია მტკვარ-არაქსის, გვიანდელი საფეხურის,
ზოგიერთ ნამოსახლარში, ადრეყორღანულ კულტურის
თანაყოფნა დასტურდება, თუმც ეს არ იყო დიდი ხნის,
ჩანს, მცხოვრებლები ვერაა შემრიგე წესის ახალის,
ტოვებენ ადგილს მიდიან, საძებრად ახალ ცხოვრების.

235

მესამე ათასწლეულის დარჩენილი ნახევრიდან,
ამიერკავკასიაში, სახელდობრ აღმოსავლეთში,

მომდინარე იმპულსები შემოაქვთ ჩრდილოეთიდან.
მათ გავლენები განავრცეს ზოგადად ცხოვრების წესში,
კულტურა კი ვერ მოშალეს არსებულ ტრადიციიდან.

236

საერთოდ, ამ პერიოდის კულტურის და მიგრანტების
წარმომავლობაზე აზრი, არ არის შეჯერებული
შესაძლოა, რომ ეს იყვნენ ინდოევროპულ ტომების,
ამიტომ ჩვენს ენებში გვაქვს, შთენა ინდოევროპული.

ადრეყორღანული კულტურა აღმოსავლეთ საქართველოში

237

ადრეყორღანულ კულტურას ფართო ასპარეზი ჰქონდა, ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ამიერკავკასიაში, საქართველოში კულტურა, მთლიან აღმოსავლეთს ფლობდა და ლიხის მთამდე წვდებოდა, არ შესულა სხვა ზონაში.

238

ადრეყორღანულ კულტურის იმ დროის საქართველოში იკვეთება ორი ჯგუფი- მარტყოფისა და ბედენის, მათ შორის არის მსგავსება, სხვაობაც სამარხეულში, მარტყოფს აქვს მსგავსი ნაშთები მტკვარი-არაქსის ძეგლების.

239

ასეთ ყორღანებს ვაწყდებით: წალკასა და თრიალეთში, იორ-ალაზნის კალთებში და ქვემო ქართლის ზონაში; ყორღანები მსგავსი მოჩანს, მიწა-ყრილთა პარამეტრში, დასაკრძალავი კამერის კონსტრუქციის აგებაში.

240

სამარხეულები არის მწირიც და ზოგჯერ მდიდრულიც, რაც ქონებრივი სურათის არის გამოხატულება, მზარდი შემოსავლებია ისე განაწილებული, მდიდრები და ღარიბები სამარხეულით დგინდება.

241

დიდი ყორღანის შენება, იყო საქმე მეტად რთული, მის ცენტრში აიგებოდა კამერა დასაკრძალავი, საშენად ქვა ან ხის მორი იყო გამოყენებული. სჭირდებოდა ერთობა და მუშა-ხელი უამრავი.

242

ბედენური კულტურის დროს, მკვდარს ყორღანებში მარხავდნენ, ყორღანის კონსტრუქციები გახლდათ განსხვავებულები, ინვენტარს და რიტუალსაც, გამოცვლიდნენ, ანახლებდნენ, სამარხეულის სიმდიდრე იყო ოთხთვალა ეტლები.

243

ამ კულტურის დროსაც ისევ, წინ დგას წარჩინებულები, მათ დიდ ყორღანებს უთმობენ და კრძალავენ ფუფუნებით, ჩატანებულ ნივთებთაგან გამოირჩევა ჭურჭლები - შავპირილა თიხითა და ნაკანრი ორნამენტებით.

244

ყორღანულის ადრეულ დროს, წინ მიდის მეტალურგია, ფართოდ გამოიყენება ბრინჯაო დარიშხანიანი, ლითონის იარაღების და სამკაულთა ბუშია, აქ პირველი შენადნობი ბრინჯაოა კალიანი.

245

წინაურდება ასევე საიუველირო საქმე, ოქრო-ვერცხლის ქმნილებებით, პრესტიჟულია კულტურა, ვხვდებით ისეთ ნაკეთობებს, მსგავსი რომ არ გვხვდება სადმე, წნორის ყორღანში აღმოჩნდა ოქროსგან ლომის სკულპტურა.

246

ოქრომჭედლობა თავიდან ნედლეულს ეფუძნებოდა, რომელიც საქართველოში უკვე იყო მიკვლეული, ქვეყნის აღმოსავლეთით კვლავ, მადნის ძებნა გრძელდებოდა, ჩანს, ძველი წყარო ოქროსი, იყო ქართლის მადნეული.

247

ბედენის კულტურის დროში ხით ხუროობა იწყება, ხეს იყენებენ მასალად საშენებლად სახლებისა, მისგან ჭურჭელიც მზადდება და რიტუალშიც ირთვება, ხეა ერთ-ერთი ფაქტორი ცხოვრების განახლებისა.

248

იყო ბედენის კულტურა ამიერკავკასიაში,
განსაკუთრებით ფართოდ კი, მოიცავდა საქართველოს,
იგი შეიმჩნევა უფრო, ჩრდილოეთ-აღმოსავლეთში,
მიმდებარედ დაღესტანთან, ჰქონდა არე სამოქმედო.

249

ადრეყორღანულმა ხანამ წარმოშვა ეკონომიკა,
რაც არ შეცვლილა შემდგომი, თრიალეთის კულტურის დროს,
ხალხის ფენების სტრუქტურას გვამცნობს ძეგლთა თემატიკა -
რა პოზიცია უჭირავს სუსტსა თუ წარჩინებულ რგოლს.

250

მეორე ათასწლეულის საწყის პირველ ნახევარში, კულტურა თრიალეთისა, ადრეყორღანულ ხანას ცვლის, ვრცელდება აღმოსავლეთით იმ ხანის საქართველოში, არ იწვევს ფართო გარდაქმნებს, თუმც ცხოვრებას უკეთესს ქმნის.

251

ტომებმა, მატარებლებმა თრიალეთის კულტურისა, საგრძნობლად გაუსწრეს ირგვლივ მცხოვრებელ თავის მეზობლებს, ამიერკავკასიაში კულტურათაგან იმ დროის, ვერც ერთი ვერ უტოლდება თრიალეთურ სიახლეებს.

252

ამის დასტურია სწორედ: ნინ წასული ხელოსნობა, მონუმენტური ძეგლები მოკვლეულ სამარხეულთა, ხალხის დეფერენცირება ანუ არათანაბრობა, დარჩენა თემურ წყობაში ცივილიზაციის ზღრუბლთან.

253

თრიალეთის კულტურის დროს, ბელადებს და წინამძღოლებს, დიდ ყორღანებში კრძალავდნენ, რომელთა ქვა-მინაყრილი, ზოგჯერ ათ მეტრს აჭარბებდა; დასაკრძალავ მისადგომლებს, დრომოსსა და სადარბაზოს, გზები ჰქონდათ მოკირწყლული.

254

საკმაო აღმავლობაა კერამიკის კეთებაში, ახლანდელი სჯობს წინანდელს, არის უფრო დახვეწილი, შეიმჩნევა სიფაქიზე, ოსტატობა-ხელობაში. ამიტომაც ჭურჭელია ნატიფი და მოხდენილი.

255

თრიალეთის კულტურის ჟამს მატულობს მეტალურგია, ჩნდება ახალი საბრძოლო საჭურველ-იარაღები,

ანთიმონისგან ნამზადი ნივთები ნაირგვარია,
იარაღთაგან სიახლე - შუბის, სატევრის პირები.

256

ისევ იმავ კულტურაში, შემოდის სამხრეთ მხარიდან,
კალა-ბრინჯაოს მახვილი, რაპირა საძვერებელი,
ჩანს, იარაღი მზადდება ბრინჯაოსა და კალიდან,
ამიტომ, არ ქონის გამო, კალა აქვთ საძიებელი.

257

ლითონზე მოთხოვნების ზრდას მაშინ უნდა მოჰყოლოდა,
სამთამადნო წარმოების უთუო განვითარება,
თუმცა არ ვიცით სპილენძით საიდან მარაგდებოდა
ქვეყნის ლითონწარმოება, უცნობია ვითარება.

258

საინტერესოდ ვრცელდება საქმე ოქრომჭედლობისა,
ელიტის სამარხებშია თვალნათლივ წარმოჩენილი,
ძვირფასი ლითონის განძი და დონე შესრულებისა,
ჩანს სინაზე, სისადავე და ხელოსნობა მოქნილი.

259

საიუველირო საქმის იქმნება მხატვრული სტილი,
გამოიყენება ოქროს, ნივთების თვლებით შემკობა,
ინკრუსტაცია, გავარსი არის გამოყენებული
ნივთის ფორმა „ოქროს კვეთის“, პრინციპს ექვემდებარება.

260

საიუველირო საქმე, იწრთო ოქრომჭედლობაში,
ხელშეწყობა შესაძლოა, სამხრეთს უკავშირდებოდა,
თუმც მოქმედი კულტურები, სრულიად კავკასიაში
და ახლო აღმოსავლეთში, მას ვერცერთი ედრებოდა.

261

სამკაულებიდან უფრო, ხშირად ჩანს მსხვილი მძივები,
წვრილი მარცვლებით შემკული ან ფერადი ქვით მორთული,

ბირთვისებრი საკინძები, მძივების ყელსაბამები,
და აქატის კულონები ოქროს ბუდეში ჩასმული.

262

აღსანიშნავია ოქროს ფურცლისგან დამზადებული
ბუნიკები და შტანდარტი, რელიეფურად შემკული
ლომის გამოსახულებით, ... მეანდრით ამოყვანილი,
ეტყობა ამ საქმის წილში, დგას კულტურა ყორღანული.

263

გარდა სამკაულებისა, აგრეთვე გვხვდება ძვირფასი
ლითონისაგან ნამზადი, სხვადასხვაგვარი ჭურჭელი:
სასმისები და სარწყული, ოქროსი და ვერცხლის თასი,
მათზეც გამოიყენება ვერცხლის და ოქროს ფურცელი.

264

ოქროს ფურცლისგან ნაკეთი, თვით სასმისი შემკულია -
წვრილი, დაგრეხილი ოქროს, მავთულისგან ნაკეთები
სპირალებით, რომლებშიაც მიმდევრობით ჩასმულია:
სერდოლიკის, ლაუვარდის და კერამიკის მასის თვლები.

265

მაშინ ასეთ ნაკეთობებს, თანადროულ სამყაროში,
ანალოგი არსად ჰქონდა, რაც ნამდვილად მიგვანიშნებს,
რომ სასმისი ადგილობრივ, იშვა ქართველთ საუფლოში,
წარმომავლობით მისია და შეიცავს ქართულ ნიშნებს.

266

მნიშვნელოვან ყურადღებას იმსახურებს, თრიალეთის
დიდ ყორღანებში ნაპოვნი - თასი და ერთიც სარწყული,
რომელთა დასამზადებლად, ძირ შემადგენლებს დაერთვის
ოქრო-ვერცხლის ელემენტი ცალ-ცალკე გამზადებული.

267

კომპოზიციაში გვხვდება მცენარე და ცხოველები,
ადამიანები თავის ტანსაცმელ-ფეხსაცმელებით,

ასურულ-ხეთურთან, მოჩანს, ხელოვნების მსგავსებები,
ხელოვნება მაინც რჩება თვითმყოფადი ელვარებით.

268

სხვადასხვა თვალსაზრისია კომპოზიციის ამხსნელი,
რაც თასის ზედა ფრიზზეა საჩინოდ გამოსახული:
სასმისით ხელში კაცი დგას, წინ უდგას საკურთხეველი,
აქეთ-იქით წევს ცხოველი, სიცოცხლის ხე აღმართული.

269

ზოგი თასზე გამოსახულს ღვთაების კულტს უკავშირებს,
ზოგიც ღვთაების წინაშე ხედავს სათემო ღვთაებებს,
ზოგიერთი ქურუმების მისტერიას უსვამს შტრიხებს,
ვისმენთ ალთქმას ღვთაებისა და შესატყვის განმარტებებს.

270

თრიალეთური კულტურის მძლავრ კერებს ვხედავთ
მესხეთში,
არტაანის ხეობაში, ვარძიასთან, ასპინძაში,
კარგად წარმოდგენილია შიდა ქართლის მთისწინ ბარში.-
წინამურთან, მუხათგვერდში, მიმდებარედ ნატახტარში.

271

განვითარებას აგრძელებს, კვლავ კულტურა თრიალეთის,
ფართოდ აქვს ათვისებული იორისა და ალაზნის
შუა ტერიტორიები-იგივე ორმდინარეთი,
თუმც აქ არ ვხვდებით დიდ ყორღანს, ვხედავთ კვალს ჩვეულ
სამარხის.

272

თრიალეთურმა კულტურამ ქვემო ქართლშიც რომ იმატოს,
ფლობს სამხრეთის მიყოლებით, ტაშირ-ძორაგეტის მხარეს,
არარატის ველზე ლორეს, იმავ ქვემო ქართლის პლატოს,
ბუნებრივ გაგრძელებაში ისტორიულად მდებარეს.

273

თრიალეთური კულტურა ჩრდილო ზღვარს არ გადასულა, კავკასიონის ქედს მიღმა არ ჩანს მისი განმავლობა, ნაცვლად - ძეგლთა დამონშებით, ადგილობრივ წინ წასულა - არარატ-ეჩმიაძინთან დასტურდება ნამყოფობა.

274

მკვლევართა აღმოჩენები, სარწმუნოდ მიუთითებენ, რომ თრიალეთის სინდრომი, საკმაოდ არის საგრძნობი-ანატოლიაში, ყარსში, სადაც კვლევები ამბობენ, რომ ამჟამად გავლენა დამონშებულია ცნობით.

275

ეს არის გეოგრაფია თრიალეთური კულტურის, მის გავრცელების ზონებში არ ჩანს სიახლის კვებები, ნარჩუნდება ყველა სახე მეურნეობის სტრუქტურის. უბრალოდ, უმჯობესდება ყველა მიმართულებები.

276

აქ ყორღანულ სამარხებთან, გვხვდება ორმოსამარხები. სადაც კრემაციის წესთან, ერთად აღესრულებოდა გვერდზე დაკრძალვის ჩვევები, სამარხეულის ნივთები-ღარიბ-მდიდართა გარჩევით, თითქმის იგივე რჩებოდა.

277

სამხრეთთან ურთიერთობამ უთუოდ შეუწყო ხელი, თრიალეთური კულტურის შეუქცევად წარმატებას, მაგრამ მაინც მთავარია ეკონომიკის საყრდენი, რომელსაც ადგილობრივი ხალხი უთმობს ყურადღებას.

278

საგრძნობლად წინაურდება დარგი მესაქონლეობის, სამარხებში ნაპოვნია, წვრილ და მსხვილფეხა საქონლის მამტკიცებელი ნაშთები, რითაც ჩანს მოსახლეობის თანაბარი ინტერესი, ორთავე ჯურზე საქონლის.

279

ცხოვრება უპირატესად, ხევებსა და ხეობებში
იყო განაწილებული, სადაც ეკონომიკური
გასაქანი მეტი იყო, ვიდრე გაშლილ ადგილებში,
დასაყრდენი დარგები კი მუდმივი და სეზონური.

280

თანაბარი წონა ჰქონდა, როგორც მესაქონლეობას,
ისე მიწათმოქმედებას; დიდ ყურადღებას უთმობდნენ
მეტი შემოსავლის მომტან - ცხვრებით მომთაბარეობას,
ქონებრივ უთანაბრობას, უნებურად ხელს უწყობდნენ.

281

მეურნეობის დარგების შერწყმულობამ უზრუნველყო,
თრიალეთური კულტურის ეგზომ ფართოდ აღზევება,
ხელოსნობა და ვაჭრობა უფრო ელიტისთვის იყო,
მიტომ ქვეყნის ბარაქაში, მათი წილი არც კი ჩნდება.

282

ღრმავდება მოსახლეობის უთანაბრობის პროცესი,
ტომთა არისტოკრატია ქონებრივად ძლიერდება,
წარმოიქმნენ ბელადები, სხვა პირებიც უმაღლესი,
შესატყვისად ეს ელიტა დიდ პატივით იკრძალება.

283

მეორე ათასწლეულის ბოლოს პირველი ნახევრის
თრიალეთური კულტურა, ანუ „დიდი ყორღანების
ბრწყინვალე კულტურა“ წყდება, მიზეზები ამ შეწყვეტის
დღესაც უცნობია ალბათ, დრო დადგა სხა პირობების.

დასავლეთ საქართველო შუაბრინჯაოს ხანაში

284

მეორე ათასწლეულის უკვე პირველ ნახევარში,
მეტია წარმატებები: სადრენაჟე და საარხე,
სამშენებლო და თავდაცვით, ჩვეულ საქმიანობაში,
დასახლება ჩქარდება და კოლხეთსაც ეცვლება სახე.

285

არც ბინათმშენებლობის სტილს, დამჩნევია ცვლილებები,
კულტურაშიც ხასიათი ახლაც თითქმის ძველგვარია,
მშენებლობის გათვლებში ჩანს, კლიმატური ფაქტორები,
სახლები ნულუკედლიანი ან მორების ჯარგვალია.

286

ნასახლარებზე კარგად ჩანს, საგნები კერამიკული,
უპირატესად ქილები, ტოლჩებიცა და ქოთნებიც,
აქ გვხვდება სხვა კერამიკაც, სავარცხლიგვარად შემკული,
დუნაისპირა კულტურის მსგავსების გამოვლინებით.

287

ეს ფაქტი გვაფიქრებინებს, ამ დროს შავიზღვისპირეთში,
დასახლებულ ტომთა შორის, უკვე ალბათ არსებობდა,
რადაც ტიპის კავშირები, ანდა ნვდომა ერთმანეთში,
რითაც მათი კულტურები ერთიმეორეს ავსებდა.

288

აქაურ ნასახლარებზე ნათლად წარმოდგენილია,
სამზარეულოს ნაშთები და შრომის იარაღები,
გვხდება მტკიცებულებები - კარგად გაცვლებულია
სასოფლო მეურნეობის, ისევე ძველი დარგები-

289

კერძოდ მესაქონლეობა, უპირატესად მსხვილფეხა, დიდი ადგილი უჭირავს, მასთან მეღორეობასაც, ჩანს, მნიშვნელობას არ კარგავს და ვერ ეშვებიან ჯერაც: თევზაობას, შეგროვებას, ნადირზე ნადირობასაც.

290

ლითონის დამუშავების წინსვლამაც შეუწყო ხელი, კოლხეთის ინტენსიურსა და მასშტაბურ ათვისებას, იქმნება იარაღები, მოიხმარება ყოველი, ზოგი მათგანი, შემდგომში, განძად ჰპოვებს განივთებას.

291

ამ პერიოდის კოლხეთში, სოფელ ურეკთან აღმოჩნდა, ბრინჯაოს მასალისაგან, განძები დამზადებული. განძთა შემადგენლობაში თოხი და ბარი წარმოჩნდა, აგრეთვე ცულიც-შემდგომში, „კოლხურ ცულად“ ნოდებული.

292

შუა ბრინჯაოს ხანაში, კოლხეთში წინაურდება ლითონის მწარმოებლობა, რასთან ერთადაც იზრდება, ლითონზე მოთხოვნილება, თან მძლავრობს მადნის ძიება, რაჭა-სვანეთ-აფხაზეთში, სპილენძი მოიძიება.

293

აქ, მაღალმთიან ზონაში, სამთო მეტალურგიული, ჩანს ნიშნები მასალების და სხვა ტექნიკის ნათშები, დარიშხნიანი სპილენძი არის გამოყენებული, რათა დამზადებულიყო, მით უმჯობესი ნივთები.

294

კიდევ უფრო ფართოვდება დარიშხანისა და კალის, ასევე ანთიმონისაც, ნაერთები ლითონებთან, რომელთაგან აქვთ ნამზადი-სამკაულის, რიტუალის, ანთიბონის მარაგს ამ დროს პოულობდნენ რაჭის მთებთან.

295

მოსახლეობის ნაწილი, ხელოსან-მწარმოებლობის
პროფესიონალებია, თუმც იმიჯით არ თაკილობს,
იკადროს და შეასრულოს სამუშაო დაბალ დონის-
მაღაროელთა მძიმე და რთულ პირობებშიც კი შრომობს.

296

ხელსაყრელმა პირობებმა ხალხი დააინტერესა,
დასახლებულიყვნენ ღებთან, ზედა წელზე რიონისა,
სადაც ბრილში გამოვლინდა ნაშთი სამაროვანისა,
წარმოშობის ხანგრძლივობით, ორიათას წლეულისა.

297

აქ პირველი დაკრძალვები, ჯერ კიდევ ადრე ხდებოდა,
ვიდრე მხარის ათვისება მასიური გახდებოდა,
ინტერვალი ჟამთა შორის ათას წლებით ითვლებოდა,
მაშინდელი სამარხებიც სიმდიდრით განირჩეოდა.

298

მთიანეთში სვანეთისა, ნაპოვნია, ძველთა -ძველი,
სპილენძის მსხვილი მაღარო, როგორც ჩანს, მიმწოდებელი
ენგურ-ცხენისწყლის კერისთვის, ანუ პირობის შემქმნელი,
რომ გაზრდილიყო ნაკადი ამ ზონის ამთვისებელი.

299

ამ ხანაში მოქმედებდა, ფიჩორის ნამოსახლარზე
ნანახი მძლავრი საამქრო, ძველი მეტალურგიისა,
ნაპოვნი ნივთმტკიცებები, ნათლად მიგვანიშნებს კვალზე,
რომ იყო მომხმარებელი ენგურ-ცხენისწყლის კერისა.

300

სათავესთან მდინარეთა, ბზიფისა და კოლხეთისა,
ადანგეს უღელტეხილთან ახალი ფაქტი ვლინდება,
შუა ბრინჯაოს ხანაში, სამთამადნო წარმოშობის,
კიდევ ერთი მძლავრი კერის, ამოქმედება იწყება.

301

უფრო ზუსტი მინიშნებით, ადგილია ბაშკაფსარა,
სადაც აღმოჩენილია მადნის მოპოვების წყარო,
ბუნებამაც საიდუმლო ხალხისგანაც ვერ დაფარა,
ამიტომაც მიაკვლიეს და მოაწყეს აქ მაღარო.

302

მოპოვებული ნივთების მრავალგვარი ფრაგმენტები,
ქმნიდნენ შთაბეჭდილებას და კიდევაც დასტურდებოდა,
წარსულ მესამე-მეორეს ზღვარზე ათასწლეულების,
დასავლეთი კოლხეთისა ამ მადნით მარაგდებოდა.

303

ჩრდილო-დასავლეთ კოლხეთში ჯერაც შემონახულია,
„დოლმენური კულტურა“ და მისი სამარხეულები,
იარაღ-საჭურვლის ნაცვლად აქ მეტი სამკაულია
თუმც ისინი ზოგ სამარხში ქურჭლითაა შეცვლილები.

304

ამ დროისათვის კოლხეთში ნაკლებ იყვნენ მიდრეკილი,
ჰქონდათ ოქრო-ვერცხლისგან დამზადილი სამკაული,
ჰქონდათ ოქრო, თუმც ნივთები ნაკლებად მისგან შექმნილი,
დასავლეთ-აღმოსავლეთი მით იყო განსხვავებული.

გვიანბრინჯაოს ხანა

მიმოხილვა

305

მეორე ათასწლეულის ნახევრის დასასრულისას, სამხრეთ კავკასიაში და კერძოდ თვით საქართველოში, სრულიად გამოიცვალა წესი ძველი ცხოვრებისა, ხალხი უკეთ გრძნობს თავისთავს აღმამსვლელ სამფლობელოში.

306

შეიქმნა და განვითარდა თავისებური კულტურა-კავკასიონის კალთაში, დიდი და მცირე კერების სამთომეტალურგიული, დაარსდა მძლავრი სტრუქტურა, იმატა რიცხვმა მცხოვრებთა, ბარში დასახლებულების.

307

იცვლება არქიტექტურა, ხურობა და შენება, ვრცელდება ახალი ტიპის სამკაულ-საჭურველები, სახეს იცვლის კერამიკა, ჩარხზე გადააქვთ კეთება, სრულყოფილდება ხელობა, მრავლდება მომხმარებლები.

308

ძველადმოსავლურ ძეგლებით პირველად გახდა ცნობილი, ამიერკავკასიაში ცხოვრობს ქართველთა ტომები და რომ განუზომელია მათი ძალისხმევა, წვლილი კერძოდ მეტალურგიაში მზარდი ქონდათ მიღწევები.

309

შემოდის რკინის მადანი, იწყება დამუშავება, „ხანას გვიანბრინჯაოსი“ ამასთან დაკავშირებით, „ადრერკინის ხანის“ სახით, პარალელი ეძებნება,- მეტალურგია საქმდება რკინის მადნის ათვისებით.

310

რკინის შემოსვლამ და რენვამ, ლითონის ინდუსტრიაში,
დადებითად იმოქმედა განვითარების ტემპებზე,
ხელი შეუწყო კულტურას, წინ სვლას ეკონომიკაში,
და გაამწვავა გავლენა თემური წყობის რღვევებზე.

311

გვიანბრინჯაოს ხანაშიც, როგორც წინარე ხანებში,
აღმოსავლეთ-დასავლეთით, კულტურა სხვადასხვაობდა,
ნაირგვარად ედებოდა ოლქებს ორთავე მხარეში,
ჩანს, კულტურის ხასიათსაც ჯერ გარემო კარნახობდა.

აღმოსავლეთ საქართველო გვიანბრინჯაოს ხანაში

312

მეორე ათასწლეულის მეორე ხუთასწლეულში, აღმოსავლეთ საქართველოს, ზოგ მხარეში გავრცობილი კულტურა მსგავსი არ არის, როგორც ეს თრიალეთურში, იცვლება ცხოვრების წესი, კულტურაცაა შეცვლილი.

313

თითქმის სრულიად იცვლება ტომების შიგა სტრუქტურა, არ გვხვდება ელიტარული ფენის ძვირი სამარხები, გაქრა ოქრომჭედლობა და ძვირფასი კონიუქტურა, ჩანს, განყდა ურთიერთობა და სამხრეთთან კავშირები.

314

მინათმოქმედების წინსვლამ ერთგვარად დააქვეითა, მესაქონლეობის როლი ტომთა ეკონომიკაში, რასაც ხელი შეუწყო და მისი წილიც გამოკვეთა, თემური წესწყობილების თანდათანობით რღვევაში.

315

საგრძნობლად წინაურდება ხელოსნობის დარგი ბევრი, ბრინჯაოს მეტალურგიას მოაქვს ნაწარმი ახლები-ისრის პირები, ცულები, შუბები და სატევრები, იზრდება მეომრის როლი და ომით შემოსავლები.

316

შერეული პერიოდი დიდხანს არ გაგრძელებულა, მეთორმეტე საუკუნის დამდეგიდან ქვეყანაში, გვიანბრინჯაოს ეპოქა უკვე ამოქმედებულა და ჩამქრალა მეცამეტეს დამასრულებელ ფაზაში.

317

გვიან ბრინჯაოს ეპოქის დინების შემდგომ ეტაპზე, შუაში ანუ ცენტრალურ ამიერკავკასიაში, ირღვევა ძველი კულტურა, თან გადასვლაა ახალზე და ისახება ორი ნრე კულტურის ისტორიაში:

318

ერთი სრულად მოიცავდა იორ-ალაზნის შუა ნელს. მისი დასავლეთი ზღუდე, თვით არაგვამდე აღწევდა; მეორე-შიდა ქართლური, პირველთან იყოფდა საზღვრებს; ორთავე სიახლეებით თავის ხასიათს ავლენდა.

319

იორ-ალაზნის კულტურის ბრინჯაოს იარაღთაგან, გვაქვს შედგენილტარიანი ან სატევარი კახური, აგრეთვე მასრა შეკრული შუბისპირი საძგერთაგან, ერთობ თავისებურია ჭურჭელი კერამიკული.

320

მეორე ათასწლეულის ბოლოსათვის ეს კულტურა, არსებული პირობების ხელშეწყობით ვითარდება, ჩანს, მეთემეს ვალი იყო. მეომრადაც ემსახურა, იარაღი ბლომად ჰქონდათ, უხვად მოიხმარებოდა.

321

მდინარეთშორისი სივრცე გვიანბრინჯაოს ხანაში, ბარი თუ მთისწინა ზოლი, არ იყო უთვისებელი, შენობებს მიწის ზემოდან საფუძველი ერტყათ ქვაში, ჰქონდათ სარ-ლასტის, ან კიდეც, ალიზის სქელი კედელი.

322

იორ-ალაზნის აუზში ცნობილი სამაროვნების, გარკვეულ ნაწილს საკმაოდ, დიდი ფართობი უპყრია, საფლავთა მეტი ნაწილი, მსგავსი ორმოსამარხების, ეკუთვნის თითო გარდაცვლილს, სამარხეულიც უხვია.

323

გვიანბრინჯაოს ხანაში კულტურა იორ-ალაზნის-
ბრინჯაოს მეტალურგიის, დონე ჯეროვნად ამალღდა
სამთამადნო წარმოების ნაშთების სიმწირე არის,
მაგრამ ნანარმის სიმრავლე, კულტურას მაშინც არ აკლდა.

324

მელითონეთა ცენტრები, ადგილზე მოპოვებული
სპილენძით მარაგდებოდნენ; მადნეულის მარაგები
ალაზნის შენაკადების ზოლში იყო მიგნებული,
ინდუსტრიას აქვს პროგრესი, გვატყობინებენ ცნობები.

325

ქვემო ქედში სახელოსნოს, პოვნა წარმოდგენას გვიქმნის
ბრინჯაოს წარმოებაზე - გვხვდება ურთიერთ მიჯრილი:
ტიგელები, სანურები, ყალიბები ქვის და თიხის,
ერთ-ერთ ქვევრში ორმოცამდე მახვილია თავმოყრილი.

326

აღმოსავლეთი ნაწილი, ჩანს, ჭარბად მარაგდებოდა,
ბრინჯაოსა და სპილენძის მზადდებოდა ქმნილებები,
მათი ნიმუშები წლობით, ძებნა-კვლევით ვლინდებოდა,
თუნდაც ბორჯომში ნაღვერთან მოძიებული ძეგლებით.

327

ამ ხანის იარაღები მეტად თავისებურია,
იყო სხმული სატევრები და აგრეთვე მახვილები,
რომელთაგან ერთი ტიპი წვერებმომრგვალებულია,
მეორე ჯგუფს შეადგენდნენ სულ ბოლო მოკვეთილები.

328

მახვილი და სატევარი ყოფილა გავრცელებული,
მეორე ათასწლედიდან მეშვიდე საუკუნემდე,
გვხვდება ცული ბრინჯაოსი, მთავარ იარაღად თქმული,
ვიდრე რკინის ცულს შექმნიდნენ უფრო სრულყოფილ დონემდე.

329

სამხრეთ კავკასიის გარეთ, ამ ტიპის და ფორმის ცული, არსად დაფიქსირებულა; ის აღმოსავლურ-ქართული, ანუ იგივე – „ცენტრალურ - ამიერკავკასიური“ ცულის მეტსახელითაა, გამორჩეულად ცნობილი.

330

ლითონი იხარჯებოდა სამეურნეო ნივთებში, რომლებიც ჩართული იყო სხვადასხვა შესანიშნავში, ისინი მიიქცეოდნენ მეტწილად სალოცავებში, ხარჯის დაფარვა ხდებოდა, ნამატით წარმოებაში.

331

იორისა და ალაზნის მთლიანად ორმდინარეთში, წინ მიდის მეთუნეობა, თან ჭურჭლის დიდი ნაწილი ჩარხზეა წარმოებული, არ ხდება ცვლები ფორმებში და ადრერკინის ხანამდე, ორნამენტიც აქვს უცვლელი.

332

ფრიად მნიშვნელოვანია, ხირსაში აღმოჩენილი, კერამიკის სახელოსნო, სადაც ორმოცდაათამდე ქურის ნაშთია ნაპოვნი, რომლითაც გახდა ცნობილი ზოგი რამ კერამიკაზე, რაც არ გვხვდებოდა მანამდე.

333

გვიანბრინჯაოს ძეგლთაგან, იმავე ორმდინარეთში, არქეოლეგების მიერ ნაპოვნი სალოცავები - მელაანთან და შილდასთან, აგრეთვე „მელი ღელეში“, აგრალურ კულტს სცემდნენ თაყვანს, მოწმობენ შიგა ძეგლები.

334

„მელი ღელეს“ გვერდით კიდეც, ჰპოვეს ორი სამლოცველო, სადაც აღმოჩნდა ნივთები: სასმისი, ისრის პირები, სერდოლიკის მძივები და ორმხრივ საპატივცემულო - ქალისა და მამაკაცის ბრინჯაოსგან სკულპტურები.

335

ერთობ საინტერესოა, შილდასთან ალაზნის ველში,
მიგნებული სამლოცველო, რომელშიც შესანიშნავი ნივთებს,
უფრო მეტად ორმოვებში, ან ათავსებდნენ ჭურჭელში,
მრავლად ვხდებით სამკაულებს, ლითონით და თიხით ქმნილებს.

336

იორ-ალაზნის კულტურის მატარებელი ტომების,
სამხედრო პოტენციალი მძლავრი უნდა ყოფილიყო,
მრისხანე აღჭურვილობა ძალას ქმნიდა ქვეითების,
საკულტო შესანიშნავი საბრძოლო საგნები იყო.

337

„ნარჩინებული მეომრის“ მოძიებულ სამარხებში,
არ არის ნარმოდგენილი საგნები ფუფუნებისა,
თუმცა, სამარხულების ჩატანებულ ნაკრებებში,
იგრძნობა, რომ დაფასება, გაზრდილია მეორმისა.

338

შიდა ქართლში ამ დროისთვის, ჩამოყალიბდა ახალი
კულტურა შიდაქართლური ან იგივე სამთავრული,
შემოიტანა, თავისთვის დამახასიათებელი,
კერამიკის კომპლექსი და ბრინჯაოს ნივთ-სამკაული.

339

დასახლების პროცესია შიდა ქართლში მასიური,
გვიან ბრინჯაოს ხანაში, ხელოვნურ რწყვაზე გადასვლით,
მინათმოქმედება გახდა მზარდი და ინტენსიური,
მოსახლეობაც გამრავლდა ეკონომიკის აღმასვლით.

340

ხანის ნამოსახლარები გორებზეა განფენილი,
მათ ახლავს ქვის გალავნები, თხრილი და სხვა ზღუდეები,
ნახევრად მიწურებია საცხოვრებლად მოწყობილი,
ფორმით ოთხკუთხედეებია, აქვთ ბრტყელი გადახურვები.

341

ამავ ნამოსახლართაგან: თრელიგორები თბილისთან,
ნაცარგორა ცხინვალისა, დაბა კასპთან ხოვლეგორა,
ყათნალისხევ-უფლისციხის, კიდევ სამთავრო მცხეთასთან,
ყველა ერთი ტიპისაა, არ ეტყობათ სხვაგვარობა.

342

თითქმის ყველა ნასახლარზე გვხვდება განმეორებები,
არის საკურთხეველი და პურის საცხობი ღუმელი,
აღმოჩენილია აქვე, სხვა სახის ნამუშევრები,-
საკულტო კომპლექსები და თიხით ნაძერწი ცხოველი.

343

აქვე საყურდღებოა ყათნალისხევში ნაპოვნი
თიხის ჰორელიეფები, რითაც წარმოდგენილია
ადამიანის თავი და სენაკის სხვა საკულტონი,
ჩანს, თიხა ხელოვნებაშიც, მასალა - ნედლეულია.

344

ნაცარგორას ნამოსახლზეც ვხედავთ ისევ საკულტოებს,
თიხისაგან გამოკვეთილ დიდი ხარის ქანდაკებას,
ნალისებრი კერა ედგა სამლოცველოს საკურთხეველებს,
ღვთიურ ნაყოფიერებას მიუძღვნიდნენ ქადაგებას.

345

აქვე აღსანიშნავია ფაქტი, რომ ხოვლეგორაში,
სახლობა არ ფიქსირდება გვიანბრინჯაოს ერამდე,
ადამიანთა გაჩენა და ცხოვრება ნასახლარში,
პირველი ათასწლეულის გრძელდება შუა წლებამდე.

346

სოფელი ხოვლეგორაში თანდათანობით იზრდება,
ნამატი მოსახლეობა გორის შემოგარენს სცდება,
ამიტომაც გორა უფრო, საკულტო ადგილი ხდება,
სადაც თაყვანის საცემად ჰყავთ აგრარული ღვთაება.

347

ცხოვრება ხოვლეგორაში გვიან ინტენსიურია,
სახეს იცვლის საცხოვრისი და ორად გაყოფილია,
ერთი ნაწილი ბოსელი, სხვა კი საცხოვრებელია,
მარცხენა მხარეს ღუმელი, მარჯვნივ საკურთხეველია.

348

უფრო გვიან ხოვლეგორა კიდევ მეტად იცვლის სახეს,
შეიცვალა დასახლება უმეტესად გორის გარეთ,
დროის საკმაო მანძილზე, კულტურა და ეთნოსახე
არ იცვლიდა ხასიათს და თვისებებიც შეინახეს.

349

ამას კარგად ადასტურებს არქივების შედეგები-
ნაპოვნი კერამიკების ერთგვაროვანი ბუნება,
თუმცა, გვიან შეიმჩნევა სხვაგვარი ნაკეთობები,
რომლებიც გარკვეულ ფორმით, სამხრეთულს უახლოვდება.

350

გვიანბრინჯაოს ეპოქის თბილისის გარეუბანში,
ნაპოვნი და შესწავლილი თრელიგორების ნაშთებით -
მტკიცდება, რომ აქ ცხოვრება, მეორე ათასწლეულში
გაჩნდა და გაგრძელებულა კიდევ ასეული წლებით.

351

გვიანბრინჯაოს და რკინის, შუა გარდამავალ წლების,
შიდა ქართლში ნაპოვნია, სამთავროს სამაროვანი,
სწორედ მისი შესწავლიდან, იწყება ნამარხ ძეგლების
არქეოლოგიურ წვდომის, ქართული ისტორიანი.

352

სამარხის მთავარი ტიპი, ამ დროს, ორმოსამარხია,
სადაც მიცვალებულები ცალგვერდზე წოლით მარხია.
მარცხენა გვერდზე მდებარი წევს, მარჯვენაზე კი მამრია,
გვიანბრინჯაოს ხანიდან მომდინარე სანახია.

353

მცხეთის ტერიტორიაზე ადგილები: ნეროვანის,
ნატახტარის, მუხათგვერდის და სხვა სივრცე შიდა ქართლში,
მჭიდროდ დასახლებულია, მიწა - სავარგული ხანის,
იგივე დასახლებაა ადრერკინის ეპოქაშიც:

354

-შენობა- საცხოვრებლებით, და თვისებებით ქართლისთვის,
პურის საცხოვრებელით, ადგილით საკურთხევლისთვის,
საბრძოლო იარაღებით, აღჭურვილობით ხალხისთვის,
კავკასიური ცულით და პირებით ისარ-შუბისთვის.

355

განვითარდა და ამაღლდა თიხის წარმოებულობა,
კერამიკა სწრაფად მბრუნავ ჩარხებზეა ნაკეთები,
არის მრავალსახობა და ჭურჭლის ფერ-მოხატულობა,
ხოვლეგორაზე აღმოჩნდა თიხის გამოსანჯავები.

356

შიდა ქართლის კერამიკას ამ დროისთვის, გავლენა აქვს
ზღვისპირეთის კულტურაზე, თუმცა უკვე ძლიერდება
როლი კოლხური კულტურის, რაც ახლო ზოლისთვის ნიშნავს,
რომ აქ კოლხური ნიშნები, თანდათან აქტიურდება.

357

მეორე ათასწლეულის მიწურულს ქართლი განიცდის,
იორ-ალაზნის კულტურის ნიშნების ძლიერ გავლენას,
ფართოდ იზრდება ბრინჯაოს იარაღებით აღჭურვის
გავრცელება და თან ვხედავთ, ძველ მოდელების აღდგენას.

358

შემოდის მთლიანად სხმული და შედგენილტარიანი-
სატევრები, მახვილები, მასრაშეკრული პირები:
სამეურნეო ნივთთაგან - სატეხები მასრიანი,
ბრტყელი ცულები, ნამგლები და სხვაგვარი ნაწარმები.

359

აქ მთლად ნათელი არ არის, რა ვითარება სუფევდა გვიანბრინჯაოს საწყისში, შიდა ქართლში ან სამხრეთში, რომელიც თრიალეთურის მონინავედ ითვლებოდა, ფაქტია, რომ სიღარიბე, ჩანს შესწავლილ სამარხებში.

360

გვიანბრინჯაოს ძეგლები, უმთავრესად ქვემო ქართლში, ცნობილია, როგორც ბარში, ისე მთისწინეთში, მთაში. ნამოსახლარები გვხვდება ყველა ზოლში და მთა-ბარში, იმარხებოდნენ ქვაყუთში ან ისევ ორმოსამარხში.

361

სამარხეულებში ჭარბობს ჭურჭელი კერამიკული, გვხვდება სამკაულები და ხელსაწყო-იარაღები, ამ მხრივ საყურადღებოა, ბორნილელ-კვირაცხოვლური, აგრეთვე გომნა-დმანისის, სამაროვანთა ძეგლები.

362

მეორე ათასწლეულის ბოლოსთვის, კერძოდ, მესხეთში, კოლხეთიდან მომდინარე, იგრძნობა ნიშან-ფაქტები, მადასტურებლებს ვპოულობთ სოფელ მიტარბში, ნაღვერში, მელითონის სახელოსნოს მიკვლეულია ნაშთები.

363

ამ დროს ჭოროხის აუზში, იწყებს ფუნქციონირებას, კოლხური კულტურის მძლავრი, კერა მეტალურგიისა, მესხეთზე ძლიერ გავლენას და კულტურის გავრცელებას, ხელს უწყობდა გოდერძის გზა, სიახლოვე კლიმატისა.

364

ეკონომიკის ცენტრების გადმონაცვლებას დაბლობში და მთიდან მოსახლეობის მნიშვნელოვნად დენამ ბარში, სულ შეცვალა ხასიათი ქვეყნის მეურნეობაში, შემოსავლის ზრდისთვის მიდის, სვლები ირიგაციაში.

365

ხელოვნური რწყვა მიწების, ათვისება ყამირების,
იყო კოლექტიური და კარგად ორგანიზებული,
ზოგადად ყველა საქმეში, მცხოვრებ ოჯახთა წევრების,
ჩართულობა იყო დიდი, იყვნენ მობილიზებული.

366

ჩანს, რომ მოსავალს ერთავად და მხოლოდ კევრით ლენავდნენ,
გვიმონმებენ სამარხები, რომლებშიაც გარდაცვლილებს,
სხვაგვარ ნივთებთან თანხლებით, სამარხეულ კევრს ატანდნენ,
ჭირნახულის ასაღებად, ფლობდნენ ბევრ სპეციარალებს.

367

ამ დროს მიწათმოქმედებას შეემატა დარგი რთული,
მევენახეობა ჩნდება ტომთა მეურნეობებში,
„მწვანე“ და „რქანიტელია“ ვაზის ჯიშები ქართული,
ამ სინამდვილეს ამყარებს ყურძნის ნიჰნები ძეგლებში.

368

ახალ დარგს უკავშირდება სპეციალური ნივთები:
ვაზის სასხლავი, ნამგალი და მოღუნული დანები,
ღვინის ჭურჭლები, ქვევრები, სასმისები და მარნები.
ვენახის მიმდგომ ფართობზე, ჩანს, ბოსტნები და ბაღები.

369

მესაქონლეობა იყო დარგი განვითარებული.
თანაბარი ჰყავდათ თითქმის წვრილ-მსხვილფეხა ცხოველები,
საძოვრებად, ძირითადად, ჰქონდათ გამოყენებული,-
ქართლის ვაკე, ივრის ქალა, ელდარ-გარდაბნის ველები.

370

ხალხის ნამატი მთებიდან ბარისკენ მიეშურება,
მთა-ბარის ურთიერთობა, კულტურის ნივთიერებას
თვითონ განაპირობებდა; ასევე მეცხენეობა,
თუ ფართოდ ვითარდებოდა, თვით ზრდიდა კონტაქტურობას.

371

პირველი ათასწლეულის დასაწყის ხანებში დგება, რკინის კულტურის ეპოქა პირველად საქართველოში, მეტალურგიაში შემდგომ, რკინის რენვა ძლიერდება, რასაც დიდი როლი ერგო, ზოგადად მთელ მსოფლიოში.

372

ჯერ მთლად ნათელი არ არის: სად, როდის. რომელ კულტურით, შემოვიდა და გავრცელდა რკინა თვით კავკასიაში, საქართველოში კი იგი, ჩნდება პირველი ნივთებით, მეორე ათასწლეულის მეორესვე ნახევარში.

373

ერთხანს, ჩანს, რკინა-ბრინჯაოს რენვის თანაარსებობა, რკინის ნივთები მეტწილად, ნააგავს ბრინჯაოს ნივთებს, რითაც დასტურდება კიდევ, რკინის ადგილობრივობა. თვით რკინის ინდუსტრია კი, მალე წამყვან როლსაც ირგებს.

374

მეცხრე-მერვე საუკუნის ამიერკავკასიაში, მეტადრე აღმოსავლეთურ ქვეყნის ტერიტორიაზე, პირობების ცვლილებები ხდება მეტალურგიაში - ბრინჯაოს რკინა ანაცვლებს ყოფით საჭიროებაზე.

375

საომარ-სამეურნეო ინვენტარ-იარაღებთან, ერთად ვრცელდება ბრინჯაოს, რკინის ლაგმები ცხენისა, ასევე ბევრი სხვა რამე ცხენის კაზმულობათაგან, უკვე ცხენი მორჩილია ადამიანის ნებისა.

376

რკინის ინდუსტრია მადანს ქვემო ქართლიდან იღებდა, ანუ იქედან სადაც ის, თავიდანვე ვრცელდებოდა.

შესაძლოა, რომ აქ რკინა სამხრეთიდანც მოდიოდა და წილი რკინის საქმეში ურარტუსაც კი ხვდებოდა.

377

ადრერკინის ეპოქაში, ინტენსიური ტემპებით მთიდან ბარში გადმოტანამ ეკონომიკის ცენტრების, ბარისა და ხეობების გაშალა პერსპექტივებიც, გაჩნდა მიზანი თავდაცვის, ერთობის და კავშირების.

დასავლეთ საქართველო გვიანბრინჯაოს ხანაში

378

მეორე ათასწლეულის მეორე ხუთასწლეულში, დასავლეთ საქართველოში დგება დასავლურ - ქართული, ანუ კოლხური კულტურა, რომელიც ათასწლეულში ძლიერდება და კულტურის, ხანა დგას ამაღლებული.

379

სამეურნეო - საბრძოლო და შრომის იარაღებზე, მოთხოვნები დასავლეთში, აღმოსავლეთის მდარია, განსხვავებები კი მხოლოდ, საგნების ფორმა-ხარისხზე არის დამოკიდებული - ჯამში კი თანაბარია.

380

სამხრეთ-დასავლეთ კოლხეთში, კერძოდ ჭოროხის აუზში, მძლავრად იწყებს მუშაობას კერა მეტალურგიული, მელითონები მეტად, მსხვილ დასახლების ზონებში მართავდნენ სახელოსნოებს - ჰქონოდათ ვაჭრობა სრული.

381

ამ სახის ობიექტები გააჩნდათ რეგიონებში - რაჭა- ლეჩხუმში, სვანეთში და რიონის ხეობაში, აფხაზეთში, ყვირილის და ცხენისწყალის ხეობებში, ჭოროხის კერა აწვდიდა სპილენძს მოსახლეობაში.

382

ლითონის ინდუსტრიაში, რკინა დიდ როლს ასრულებდა, მითომ მისი წარმოებაც, უწყვეტლივ ფართოვდებოდა, საამისოდ კი კოლხეთში, პირობებიც იქმნებოდა, ხალხის ფართო მოთხოვნები, უპასუხოდ არ რჩებოდა,

383

ჩანს, რომ ამ დროის კოლხეთში, რკინის წარმოების ცენტრი, ერთ-ერთი ძლიერი იყო ამიერკავკასიაში, ამიტომ ნაწარმს აქედან, იღებდა საზღვარგარეთიც, მადნეულს მოიპოვებდნენ შავზღვის აკვატორიაში.

384

რკინის წარმოება, კიდევ ზოგ სხვა ადგილებშიც ჩნდება, სადაც სახელოსნოები ამზადებდნენ - ცხენის ლაგმებს, სახნისებს, საყბურებს და სხვას თუ იყო მოხმარება. მთის ზონებშიც პოულობდნენ მადნის საჭირო მარაგებს.

385

კოლხეთში დგება სიჭარბე, ხმარებიდან გამოსული, ლითონის ნივთებისაგან შედგენილი, განძებისა, ენგურის აუზის მთიან, ზოლშია მოძიებული, კოლხური კულტურის განძთა, ნარჩენები საგნებისა.

386

სამეურნეო სპექტრშია განძები წარმოდგენილი, მათი მეორადი დნობით ღებულობდნენ ახალ ნაკეთს, ნაქები კოლხური ცულიც, ამ გზით არის წარმოქმნილი, თანდათან დახვეწის შემდეგ, ვხვდებით ცულის კოხტა სახეს.

387

აქვეა რამოდენიმე, სამთამადნო წარმოების და ძველი მალაროების, ნაშთები შემონახული, რომლებიც უზრუნველყოფდნენ მოთხოვნას საწარმოების, უკვე კოლხური კულტურა, იყო ქართლშიც შეღწეული.

388

ბრინჯაოს ნაკეთობათგან, აღსანიშნავია თოხი, ნამგალი და ეკალ-ბარდნის, საკაფი წალდი ნისკარტით, აქ ნაკეთი იარაღით ამაყობდა თავად კოლხი, მას გასცემდა მთელს კოლხეთში, ალბათ სათანადო სარფით.

389

იეჩხამურის და მუხურჩის ნამოსახლარებზე ნახეს,
მსხვილი სახელოსნოს ნაშთი, სადაც ნახევრად ძვირფასი,
ქვებისაგან ქმნიდნენ მძივებს და სამშვენიისთა სხვა სახეს,
სერდოლიკის, აქატ-გიშრის სამკაულებს მჰქონდათ ფასი.

390

ჭებურხინჯში და ნოსირში, კიდეც ფარცხანაყანევში,
ნაპოვნია განძები და სამარხეული საგნები,
მათგან საიუველირო შესანიშნავ ნიმუშებში,
მოჩანს, კოლხური კულტურის ოქრომჭედლობა საქები.

391

საგულისხმოა ფაქტი, რომ სიმაგრის ნამოსახლარზე,
ურეკის და ნიგვზიანის, ერგეტის სამაროვნებზე,
ნაპოვნ ოქროს საკიდებსა და სასაფეთქლე რგოლებზე,
არის განსაზღვრება, როგორც ძველი ოქროს ნიმუშებზე.

392

კოლხური კულტურის ბოლოს საიუველირო საქმე,
არის და გამოირჩევა კეთების მაღალი დონით,
ჩანს, კოლხური ოქრომჭედვა აქედან იქმნიდა სახეს,
იმძლავრა შემდგომ ხანაშიც, კვლავ წარმოჩნდა ფართო ფონით.

393

კოლხეთის ბარში, საკმაოდ, სამუშაო იყო რთული,
საჭირო იყო დაძლევა - ჰავის, ტყისა და ჭაობის,
მაგრამ ახალ იარაღთა კომპლექტი იყო ჩართული,
რაც ხელს უწყობდა ყოველმხრივ, დაძლევას ამ წინააღობის.

394

ნაპოვნია სამუშაო და საომარი ნივთების,
აგრეთვე სამკაულების, თიხის მყარი ყალიბები.
რიონისა და ენგურის ქვემოთ ნელის ფენები,
ცხადყოფენ, რომ უცვლელია შენების ტრადიციები.

395

წინ მიდის შრომა მიწასთან, არის მტკიცებულებები, -
ჩოლოქის და ოჩხამურის გვიან ნასახლარ კომპლექსში,
აღმოჩნდა ხის სახვნიელი და გვიანბრინჯაოს ფენები,
რაც დასტურია - ცხოვრება, დიდხანს იყო ჩვეულ წესში.

396

მნიშვნელოვანი ადგილი, ჰქონდა ეკონომიკაში,
მესაქონლეობას რადგან, მსხვილფეხება საქონელი,
გამწევ ძალად გვევლინება, სოფლის მეურნეობაში,
აქვე ტყით მდიდარ კოლხეთში, ღორიც ხდება ხელსაყრელი.

397

ამ დროს საგრძნობლად იმატა ცხენის როლმა ცხოვრებაში,
იგი იყო მონაწილე საშინაო ვაჭრობაში.
სატრანსპორტო საშუალება-შინ და გარეთ მიმოსვლაში,
ანუ მართლაც შეუცვლელი დარგთა განვითარებაში.

398

კვლავინდებურად მისდევენ ჯერ კიდევ ძველებურ დარგებს,
როგორც მონადირეობას, ისე ჭერას თევზებისა
დარგთა ცხოველმყოფელობა შეუნახავთ ნასახლარებს,
სადაც კვლევებისას ვხვდებით ნაშთებს ნანადირევისა.

399

მატერიალური კუთხით სულ შეიცვალა კულტურა,
რაც ფაქტობრივად ლითონის ინვენტარშია დაცული,
თითქმის გამორიცხულია ქვის და ძვლის ნომენკლატურა,
ნაირფერადი მზადდება ჭურჭელიც კერამიკული.

400

სოფლის პროდუქტის სიუხვემ, ხალხის ნაწილი მოსწყვითა
სასოფლო საქმეებსა და ჩააბა ინდუსტრიაში,
ლითონთან დააკავშირა მელითონე და ელიტა,
გაზარდა ლითონ-პროდუქტი და ტემპი გასაღებაში.

401

ეჭირა დიდი ადგილი, კოლხურ მეურნეობაში,
ხესა და ხისგან ნამზადებს, სხვადასხვა მიმართებაში,
კერძოდ ხურობაში და კოლხურ მეტალურგიაში,
ჭურჭლების კეთებაში და მაშინდელ ნაოსნობაში.

402

პირველი ათასწლეულის, სახელდობრ მის დასაწყისში,
საოცარ სიმაღლეს აღწევს, ბრინჯაოსგან ნივთკეთების,
დამკვიდრებული ტექნიკა, რითაც წარმოჩნდება ნივთში,
ფორმის ნაირგვარობა და შემკულობა გარეთების.

403

ცენტრალურ კავკასიაში, ამ დროს ვლინდება ახალი,
„ყობანის“ სახელწოდებით, კულტურა განსხვავებული,
თავისი ნიშან-თვისებით, კოლხურ კულტურასთან „მწყრალი“,
ამიტომაც იყო კიდეც, ცალკე სახედ წოდებული.

404

სწორედ ამ დროს ყალიბდება ორნამენტის გრაფიკული,
სტილ-დეკორი ცხოველური, თანაც გეომეტრიული,
ცხოველთა გალერეაა ნივთებზე გამოსახული
რომბები, ჯვარი, სვასტიკა.. ლამაზად ზედ მოხატული.

405

ვხვდებით ცულების ყუაზე ქანდაკებაა ცხოველის,
სხვაგან შეიძლება ხილვა ორნამენტის ცხენის, გველის,...
კოლხური დეკორის სტილი ყობანის კულტურას ერთვის,
ხდება მისი ნიშანი და დამახასიათებელი.

406

კოლხური კულტურის დონის, ხასიათი ამაღლების,
კარგად გამოჩნდა საკუთრივ დაკრძალვის რიტუალებში,
ინდივიდუალებთან ერთად გვხვდება დაკრძალვების
გადატანა კოლექტიურ, „დასაკრძალავ მოედნებში“.

407

ამ შემთხვევაში დაკრძალვა, ნაწილობრივი ან სრული, კრემაციის მეთოდით და წესით იყო დაშვებული, ეს წესი მთლიან კოლხეთშიც ყოფილა გავრცელებული, აქ სოციალურ სურათს ქმნის სამარხები შესწავლილი.

408

მეორე ათასწლეულის, ბოლოს საკმაოდ მყარია, ეკონომიკური ბაზა საერთო მეურნეობის, მიმდინარეობს ტომების შეკვრა - კონსოლიდაცია, კულტურაც მძლავრი რგოლია საქვეყნო ერთიანობის.

409

პირველი ათასწლეულის დასაწყისიდან კოლხეთში, რომ განზოგადდა კულტურა, გვიდასტურებენ ძეგლები, ახალ-ახალი ნივთები იდება სამაროვნებში, მეომრის კარგ აღჭურვასაც ცხადყოფს მათი სამარხები.

410

როგორც უკვე აღინიშნა, დგას პერიოდი როდესაც, კოლხური კულტურა ფართოდ, მოიცავს მთელ ფართს
კოლხეთის.

ამ კულტურის გავლენა აქვს მესხეთსა და ჯავახეთსაც, წვდომა აქვს ანატოლიის ოლქებში აღმოსავლეთის.

411

თვითონ კოლხური კულტურის ფორმირებაში ფიქრობენ, ზანურენოვან ტომებს აქვთ დიდი მონაწილეობა, ისინი ქოროხის პირას და მიმდგომად ბინადრობდნენ, სადაც ცხოვრობდნენ, აღწევდნენ კულტურის გაფართოებას.

412

მეცხრე საუკუნის ბოლოს კოლხეთი, მის რეგიონში ძლიერი ძალა იყო და, ვერც აღმოსავლურ-ქართული კულტურის მქონე ტომებმა, შეძლეს შეღწევა კოლხეთში, პირიქით, მათი საწილო კოლხებით გახდნენ მოცული.

„პარი პირველის“ რეჟიუმი

413

მაშ ასე, წარმოვადგინეთ აქ ისტორიის ფაქტები.
მეტ-ნაკლებად გავიცანით ძველ ქართველური ტომები.
ვნახეთ მათი შრომა-გარჯა, დაუშრეტელი ძალები,
ძიება სავარგულების და მათი ათვისებები.

414

ადვილი მისახვედრია - ამ ხალხის დონე-მიგნება,
ძალისხმევა თუ ბრძოლები, მხოლოდ იყო მიმართული,
რომ მოეძებნათ საკვები, დაეცვათ თავის ქონება,
ამ საქმისათვის მუდამჯამს მდგარიყვნენ შემართებული.

415

ცხოვრებისადმი ინსტიქტი ადამიანს კარნახობდა,
მოეგონებინა ის რაც, შრომას გაუადვილებდა,
ომში კი სიახლეებით მოძალადეს აჯობებდა
და ფიქრი ამ მოთხოვნებზე, მასაც აგონიერებდა.

416

და გონებით იყო სწორედ-ოჯახი ყალიბდებოდა,
ტომი ტომთან ერთდებოდა, ფორმაცია იცვლებოდა,
არქაული პერიოდის პროგრესი ინერგებოდა,
რომელიც ევოლუციის „ხანებში“ ისახებოდა.

417

პროგრესს განაპირობებდნენ ხანის მეთოდ-კულტურები,
რომლებიც განხილულია ზემოთ ტექსტში მიმდევრობით,
მინდა თვალსაჩინოდ ჩანდეს მათი წყობა-კონტურები.
შემეცნებას დავეხმაროთ ეტაპთა კონკრეტულობით.

418

ამიტომაც აქვე ვურთავ ჩამონათვალს დალაგებულს,
ისტორიით მოწოდებულ სამ პერიოდს ვებერთელას:
ქვის, ბრინჯაოსა და რკინის, წარმოქმნიდან ამაღლებულს,-
თავის გარდამავლებით და წვრილ-მსხვილ კულტურებით
ყველას.

419

ფრიად მნიშვნელოვანია და საგულისხმოც კი მეტად,
რაც კი ამ ნაწილში ითქვა დასაწყისში, თუნდაც ბოლოს,
ძველ ქართველურ ტომთა ხალხი, ცალკ-ცალკე თუ ყველა
ერთად,
იმ წიაღში იწყებდა და გვიშენებდა ჩვენ სამშობლოს.

**არქაული, „ქვიდან რკინამდე“,
პერიოდის ძირითადი ეტაპები
(თავმოყრა უკეთ აღქმისთვის)**

კაცობრიობის ისტორიის სამი დიდი განვლილი პერიოდი - ქვის, ბრინჯაოს და რკინის.

ქვის ხანა: ძველი ქვის ხანა - პალეოლითი და ახალი ქვის ხანა - ნეოლითი;

პალეოლითი: ქვედა პალეოლითი, შუა პალეოლითი, ზედა პალეოლითი.

ქვედა პალეოლითი - 2,6 მლნ წ - 300000წ ან 2600 - 3000 საუკუნე; მაღალ განვითარებული ადამიანისებრი პრიმატი (1.8 მილიონი წლის წინანდელი - ქ. დმანისი); ოლდუვას კულტურა, აშელის კულტურა, ლევალუას მეთოდი; ჰომო ერექტუსი; ძეგლები-იაშთხვის, კუდაროს მღვიმეები, წონის გამოქვაბული, ყვირილის აუზი...

შუა პალეოლითი - 300000-45/40000 წწ ან 3000-450/400 საუკუნე; მუსტიეს ხანა, ჯრუჭულასა და კუდაროს კულტურები; ნეანდერტალელები; ძეგლები - კუდარო, წონა, ჯრუჭულა, ჭახათი, საგვარჯილე, თამარაშენი, ყორნისი, ლიახვის, ფრონეს, ქსნისა და მეჯუდას ხეობები...

ზედა პალეოლითი -45/40000 - 12/10000 წწ ან 450/400 - 120/100 საუკუნე; გამყინვარების ხანა - ანთროპოგენი, საკაჟია, დევისხვრელი, საგვარჯილეები, სამერცხლე კლდე, სვანთა სავანე, წონა, ჭახათი II, ეძანი, ორთვალა კლდე, ბონდის მღვიმე, ძუძუნა, უძველესი ჰომო საპიენსის ნაშთი...

მეზოლითი გარდამავალი ხანა პალეოლითიდან ნეოლითზე ანუ ძველი ქვის ხანიდან ახალ ქვის ხანაზე - 12/11000-9000/8000 ან 120/110-90/80 ს. ჰოლოცენის - გეოლოგიური ჟამის დადგომა, გვაროვნული წყობილების საფუძვლის ჩაყრა, მატრიარქალური გვარის; ძირითადი ენობრივი ოჯახების წარმოსახვა; ძეგლები - შიდა და ქვემო ქართლის ბარში, მთისწინეთში და მთაში, იორ-ალაზნის აუზში; მიკროლითური ინდუსტრიის მაღალი საფეხური...

ნეოლითი - ახალი ქვის ხანა: -ადრეული ნეოლითი და გვიანი ნეოლითი - 8000-6000 წწ. ან 80/60 ს. „ნეოლითური რევოლუცია“ - წარმოებით მეურნეობაზე გადასვლა. გენეტიკური კავშირი მეზოლითიდან ქვის ინდუსტრიაში, დასავლეთი საქართველო უპირატესი ადგილია ამ დროის ძეგლებისათვის; განსაკუთრებული აღმოჩენები -რიონ -ყვირილის აუზიდან, სოფელ დარკვეთთან მრავალფენიანი ეხი, კაჟის ქვისგან დამზადებული იარაღები, ცულები, სატეხ-სათლელები, ხელსაფეკვავები; ნამოსახლარები - ჭოროხის, კინტრიშის, ჩოლოქის, აჭარისა და ჩაქვის წყლის აუზებში; ძროხის, ცხვრის, თხისა და ღორის ნაშთები და სხვა. ენეოლითური ხანისა და ადრესამინათმოქმედო კულტურის დასაწყისი.

ენეოლითი - სპილენძ - ქვის გარდამავალი ხანა ნეოლითიდან ბრინჯაოს ხანაზე - 6000 - 4000 წწ ან 60/40 ს. ადრესამინათმოქმედო იგივე „შულავერ-შომუთეფეს“ და „სიონის“ კულტურები. ნასახლარები ხელოვნურ ბორცვებზე გამოუმწვარი ალიზის აგურით წარმოებული მშენებლობებით; ნასახლარები ძირითადად ქვემო ქართლიდანაა ცნობილი - მარნეულის ველზე, მტკვრის შუა ნელსა და მისი შენაკადების ხრამისა და დებედის აუზებში, განჯა - ყაზახის ვაკეზე; მარნეულის ველზე ამ დროის ნამოსახლარებიდან აღსანიშნავია - შულავერის გორა, იმირის, ხრამის დიდი, არუხლოს გორები და სხვა. გამოყენებულია ობსიდიანის იარაღები, აგრეთვე ძვლისა და რქის თოხები, სახვრეტები, ნემსები, საფხეკები და ა.შ.; ნაპოვნია პალეობოტანიკური ნაშთები. კულტურულ მცენარეთა შორის ძირითადია ხორბალი და ქერი, აღმოჩენილია ყურძნის ნიჰები...

ბრინჯაოს ხანა თავისი ადრე, შუა და გვიანი -პერიოდებით -3500-500 წწ. ან 35-5 ს:

ადრეული ბრინჯაოს ხანა - 3500-2500 წწ. ან 35/25 ს:

აღმოსავლეთ საქართველო ადრებრინჯაოს ხანაში
ადრესამინათმოქმედო კულტურის ეპოქის დასრულება და ბრინჯაოს პერიოდის დაწყება; სამხრეთ კავკასიის აღმოსავლეთში ე.წ. მტკვარ-არაქსის კულტურის გავრცელება, ლითო-

ნის ინდუსტრიის აღზევება. ამ კულტურის შიდა ქართლის ნა-
მოსახლარებზე ადრეყორღანულ კულტურასთან თანაარსებო-
ბის დადასტურება... მტკვარ-არაქსის კულტურის გავრცელება
ცენტრალურ და ჩრდილო-აღმოსავლეთ კავკასიაში. სამხრეთ
დაღესტანში, ოსეთში, ჩეჩნეთსა და ინგუშეთში, სამხრეთ - აღ-
მოსავლეთ ანატოლიაში, ჩრდილო-დასავლეთ ირანში; მისი
ნაკვალევი ჩანს ხმელთაშუა ზღვის სანაპირო ზოლში, სირია -
პალესტინაში, სადაც იგი კირბეთ - კირაკის სახელითაა ცნო-
ბილი. სხვა რომელიმე კავკასიის კულტურას ასეთი ფართო
გავრცელებისთვის არ მიუღწევია.

დასავლეთ საქართველო ადრებრინჯაოს ხანაში: რიონ-
ყვირილის აუზში მტკვარ-არაქსის კულტურის გავრცელება;
დასახლებები ზღვისპირა ზოლში - ქობულეთის მხარეებში.
ენგურის ქვემო წელის რეგიონში, ანაკლია I და ანაკლია II,
დიხაგუძბა; ფიჩორის ნამოსახლარის მეტალურგიული სახე-
ლოსნოსა და აღჭურვილობის ნაშთები, ოჩამჩირის და გუმის-
თის, გუანდრასა და მაჭარის ნამოსახლარები; კოლხური სა-
მარხები - დოლმენები...

შუა ბრინჯაოს ხანა- გავრცელებული მთლიანი აღმოსავ-
ლეთიდან ლიხის მთამდე - 2500-1500 წწ. ან 25/15 ს; ადრეყორ-
ღანული და თრიალეთის კულტურები; ადრეყორღანულ კულ-
ტურაში გავრცელებული ყორღანების ორი ჯგუფი - მარტყოფი-
სა და ბედენის; სოციალური დიფერენციაციის პროცესის წინ
წასული მდგომარეობა... თრიალეთის კულტურის დროინდელი
საზოგადოების განვითარების დონის მიახლოება ცივილიზა-
ციის ზღვრულთან; საბრძოლო იარაღ-აღჭურვილობის, საიუვე-
ლირო საქმის, ხელოსნობის, მესაქონლეობისა და სხვა სამე-
ურნეო დარგთა შემდგომი განვითარება; II ათასწლეულის I ნა-
ხევრის ბოლოსთვის თრიალეთური „დიდი ყორღანების
ბრწყინვალე კულტურის“ არსებობის შეწყვეტა.

დასავლეთ საქართველო შუა ბრინჯაოს ხანაში - კოლ-
ხეთის დაბლობის ათვისების გაგრძელება; განსხვავებული კე-
რამიკა და ახალი ორნამენტები; აღმოჩენილი სხვადასხვა ჯი-
შის მარცვლეულის ნაშთები, შრომის იარაღები, ყურძნის ნიპ-

ნები, თხილი, ბრინჯაოს ნივთების განძები სოფელ ურეკთან, კოლხური ცული კოლხეთის სანაპიროზე, სპილენძის მადნის მოპოვების კერები - რაჭაში, სვანეთსა და აფხაზეთში; სამთა-მადნო წარმოება, მეღვინეობა...

გვიან ბრინჯაოს ხანა - 1500-500 წწ. ან 15/5 ს.

აღმოსავლეთ საქართველო გვიანბრინჯაოს ხანაში: იორ-ალაზნის კულტურა ორმდინარეთის შუა წელიდან არაგვამდე; მეორე - შიდა ქართლსა და მის მიმდგომ მხარეებში გავრცელებული ქართლური ანუ სამთავრული კულტურა; VIII საუკუნეში ურარტუს სახელმწიფოს ექსპანსიების დაწყება სამხრეთ კავკასიის მიმართულებით; მათი შეკავება აღმოსავლეთ - ქართული კულტურის ტომების მიერ; ნითელი თიხის ჭურჭლის წარმოება ურარტუს გავლენით; ურარტულთა შემდეგ წინა აზიაში მიმავალი კიმერიელებისა და სკვითების შემოსევები; სკვითების მონაწილეობა ამიერკავკასიაში ურარტული დასაყრდენის, კერძოდ არარატის ველზე, თეიშებანის დაცემაში...

დასავლეთი საქართველო გვიანბრინჯაოს ხანაში: II ათასწლეულის მეორე ნახევარში სამხრეთ კავკასიაში დასავლურ-ქართული, ანუ კოლხური კულტურის გავრცელება; მოსახლეობის საკმაოდ მძლავრი და მყარი კავშირების ჩამოყალიბება; დიაოხში ასურეთისა და ურარტუს სახელმწიფოების შეუღწევლობა; კულტურის ფორმირებაში ზანურენოვანი ტომების მონაწილეობა; კულტურის ძლიერი გავლენა მესხეთზე, შიდა ქართლზე, აღმოსავლეთ ანატოლიის გარკვეულ ოლქებზე, სამაჩაბლოზე და სხვაგან. ამ დროს ცენტრალური კავკასიის ჩრდილო ნაწილში ე.წ ყობანის კულტურის დაწინაურება; ძვირფასი ლითონის პირველი, ნივთების ანაზღეულად გამოჩენა - ჭებურხინჯში, ნოსირში, ფარცხანაყანევში, სიმაგრის ნამოსახლარზე, ურეკის, ნიგვზიანის, ერგეტის სამაროვნებზე. VIII საუკუნის ბოლოს კოლხეთში კიმერიელებისა და სკვითების შემოჭრა. და ცხოვრების შედარებით მშვიდი ხასიათის დარღვევა, კოლხი ტომების საკმაოდ ძლიერი გაერთიანების

მიერ მომდინარე სირთულეების დაძლევა და კოლხეთში სახელმწიფოს წარმოქმნისათვის სამომავლოდ ხელშეწყობა.

რკინის ხანა: იგი I ათასწლეულის დასაწყის პერიოდში დადგა აღმოსავლეთ საქართველოში ანუ შეუერთდა გვიანბრინჯაოს მიმდინარე ხანას. სწორედ ამის გამო ეს ერთობლივი პერიოდი „გვიანბრინჯაო-ადრერკინის ხანად“ იქნა წოდებული. ვარაუდობენ, რომ შესაძლოა რკინა აღმოსავლეთ ამიერკავკასიაში სამხრეთთან ურთიერთობის შედეგად გავრცელდა და გარკვეული როლი ურარტუსთან დამოკიდებულებამაც შეასრულა, სადაც ამ დროისათვის რკინის წარმოება საკმაოდ მაღალ დონეზე იდგა.

I ათასწლეულის პირველი ნახევარი კოლხური კულტურის აყვავების ხანაა. სწორედ ამ დროის ინდუსტრიაში ბრინჯაოსთან ერთად გარკვეულ როლს რკინაც ასრულებს.

კარი მეორე

**ქვა-რკინის შიგ თუ მიღმა
მოკვლეული ისტორიული
პერიპეტიები და მოვლენები ახალ
წელთაღრიცხვამდე**

**ასურეთისა და ურარტუს ექსპანსიები;
კიმერიელებისა და სკვითების შემოსევები
და მათი შედეგები XII-VIII საუკუნეებში**

ისტორია სახელობითად ასახელებს აღნიშნული პერიოდის საბრძოლო მოქმედებებში მონაწილე ქვეყნებსა და მათ მეფეებს:

-ქართველური მხარე - დიაოხი (დაიაენი): სიენი, ასია, უტურ-ფუსი;

მოლაშქრეები: ასურეთი ტიგლათფილასერ პირველი (1115-1077), სალმანასარ მესამე (859-824); ურარტუ სარდურ პირველი (840-828), მენუა (810-781); არგიშთი პირველი (781-760) სარდურ II (764-735) ჩრდილო-აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის ტომების - კიმერიელებისა და ძველირანური ტომების -სკვითების საბრძოლო მეთაურები ვერ სახელდებიან.

420

მერვე ასწლეულში ჩნდება ექსპანსია ურარტული და სამხრეთ კავკასიაში, იგი გავლენას ავრცელებს მხოლოდ არარატის ველზე, არის სევანთანც გასული, ვინაიდან დამხდურთ ვერ სძლევს, უფრო ღრმად სვლას ვერ ახერხებს.

421

მეცნიერების ვერსიით, დამხდურ ტომების ერთობა აღმოსავლურ - ქართულია და მისი შეზღუდულია მატერიალ- კულტურული ექსპანსიის თვითნებობა, თუმცა შემორჩენილ ზოგ ნივთს, ეტყობა ურარტულია.

422

ურარტუს მეფე მენუა, მოგვითხრობს დიაოხისა
და თან „სამეფო ქალაქის“, შაშილუს ბრძოლის შესახებ-
თუ როგორ შესძლო დარბევა ქვეყანაში ყველაფრისა,
მიაღწია ქალაქ ზუას, იგივე შეშეთის საზღვრებს.

423

სალმანასარ მესამე კი, ხელმწიფე ასურეთისა,
დაიაენს იხსენიებს კავშირში იმავ მიწებთან
და ამბობს, რომ მიაღწია სიახლოვეს არზრუმისა -
სათავეებს ევფრატისა და მიიღო ამ ქვეყნიდან,
ანუ ასია მეფისგან, ხარკი ტოლი ნაკისრისა.

424

მეთორმეტე საუკუნის ბოლოჟამს დაიაენი,
ყველაზე ძლიერად მოჩანს, იმ დროს, ნაირის ქვეყნებში,
ეპყრა „ოცდასამი მეფის“ დაჯგუფების სადავენი
და თანაც კოალიციის - მეფე სიენი დგას თავში.
მას ჰქონდა მთავარი როლი, როს ესხმოდნენ ასურელნი,
როცა იყო შემოჭრები, რომ მოესრათ ნაირელნი.

425

ბრძოლები მიმდინარეობს წელსა - ათასმეთორმეტეს,
ტიგლათფილესერ პირველის მესამე წელს მეფობისა,
რომლის ჩანანერებშიაც ყურადღებას ფატქი იქცევს -
საშველად კოალიციის - დაიაენის ლაშქრისა,
მოდის სხვა „60 მეფის“ ლაშქარი და ბრძოლას აგებს -
თავად ტიგლათფილესერი მას მირეკავს „ზემო ზღვამდე“.

426

ამიტომაც ყურადღებას იქცევს ტიგლათფილასერის,
მალაზგირთის მიდამოში ნაპოვნი იუნჯალუსთან,
ერთ-ერთი ნარწერა მეფის, სადაც თავის-თავს ეძახის-
დამპყრობს ნაირის ქვეყნების - დაიანემდე თუმედან,
აგრეთვე დიდ ზღვამდე დამპყრობს, კოლხური ქვეყნისა - კოლხის.

427

საუბარი ჩრდილოეთში, ტრადიციულად არსებულს,
გაერთიანებას ან ორ, კავშირს უნდა ეხებოდეს-
ნაირისა და ზღვისპირა ეთნოსთა ცალკეულ კრებულს,
ნარწერაც ერთ-ერთ მათგანში იქნებ „კოლხსაც“

გულისხმობდეს,
თუმცა სპეციალისტები თვლიან, როგორც კოლხეთზე
თქმულს.

428

ამრიგად შესაძლო ხდება, დაკვირვება იმ ბრძოლებზე,
რომელთაც აწარმოებდა კავშირი კოლხურ ტომების,
მეთორმეტე - მეთერთმეტე საუკუნეთა ჟამსვლებზე,
და ბრძოლებზე წინააღმდეგ ასურეთელ ეთნოსების,
როცა ფლობდა მხარდაჭერას ნაირის ტომთა ძალების
და წამყვანი როლი ეპყრა, დიაოხს - მმართველს ბრძოლების.

429

ცალკეული ელემენტი ურარტული კულტურისა,
შემოდის საქართველოში მას შემდეგ, რაც გამქრალია
ყველა ცენტრი ამ კულტურის, სამხრეთული სტრუქტურისა,
როგორც შემდეგ გამოჩნდება, ეს სკვითების ნაძალია.

430

ამის შემდეგ. აღმოსავლეთ ამიერკავკასიაში,
ურარტულთა ლაშქრობას მოჰყვა კიმერიელების,
შემდეგ სკვითთა კავკასიით შეჭრა წინა აზიაში,
საფრთხეს მოჰყვა უმაღლეს შიშს, დამხდურ ტომთა კავშირების.

431

არსებობს ვარაუდი, რომ კიმერიელებმა კვალი,
აღმოსავლეთ საქართველოს ზოგ ტოპონიმში დატოვეს,
თუმცა ის აზრიც არსებობს, რომ მათი ლაშქრის ნავალი
ამიერკავკასიაში, საერთოდ ვერსად იპოვეს.

432

რაც შეეხებათ თვით სკვითებს, ჩანს, ისინი კავკასიით, მეშვიდე საუკუნეში მოხვდნენ წინა აზიაში, ლაშქრის სვლის გეგმაში ედოთ - დარუბანდის, დარიალის, მამისონის გადმოლახვით, მოხვედრილიყვნენ მიზანში.

433

სკვითებს, წინა აზიისკენ სალაშქრო მოძრაობისას, საქართველოს მცხოვრებლებთან, არ ჰქონიათ კოლფლიქტები, ხალხს ზიანიც არ უვნია, თითქოს მათთან შეხებისას, მათ ენადათ დაენგრიათ, აქ ურარტული ცენტრები.

434

სკვითები მიზანს აღწევდნენ, აქ ურარტუსთან ბრძოლაში, მათი მონაწილეობა, ჩანს, ურარტუს ბოლო ცენტრის - თეიშებანის როგორც დასაყრდენის დაცემაში, სხვაგანც მოჩანს კვალი სკვითთა, ვით ავის და დაუდევრის.

435

სკვითების ურთიერთობა მშვიდობიანი ადგილზე, ყოველთვის უმტკივნეულო, როგორც ირკვევა არ იყო, ძველი ძეგლების შესწავლა კახეთის მიწის ნაწილზე, ცხადყოფს ფაქტს სკვითების მხრიდან, მათზე ხელყოფა რომ იყო.

436

სკვითებს „უნდა წარედგინოთ“ ისტორიულ ბრალთა გროვა დანგრევა - გადანვის ფაქტზე, ხელყოფაზე ძეგლებისა - „მელაანის სამლოცველოს“, შემდეგ „ცისკარაანთ გორას“, აქვე „ხოვლეგორას“ და სხვა ყოფილ სიძველეებისა.

437

ჯამში უნდა აღინიშნოს, რომ ზეგავლენა სკვითების, აღმოსავლეთ საქართველოს წილად არც თუ ძლიერია, აზიაში კრახის შემდეგ ჰქონდათ უკუსვლა ჯგუფების, რომლებიც აქ დარჩენილან და კოლხურ ტომებს შერწყმიან.

438

მერვე საუკუნის ბოლოს დასავლეთიც საფრთხეშია,
მეცნიერების მტკიცებით, როგორც აღმოსავლეთს სჭირდა,
კიმერიელების შემდეგ, სკვითთა შემოსევებია,
საფრთხე გაჩნდა - აქაც ხალხი, მტრის წინააღმდეგ შეკავშირდა.

439

კიმერიელები ალბათ, მეოტიდა - კოლხეთის გზით,
მოყვებოდნენ ზღვისპირა ზოლს, დასავლეთში შესვლის მიზნით,
თუმცა არ ჩანს დაელაშქროთ, რეგიონი ძალით მისვლით,
კვალიც არ ჩანს ესარგებლოთ, სამხრეთ კავკასიის მიწით.

440

სამაგიეროდ სკვითებთან გამოჩნდა ურთიერთობა,
არქეოლოგიითა და წერილობითი ცნობებით,
მათი გადმოსვლის მარშრუტის მტკიცდება იდენტურობა,
რა გზითაც აღმოსავლეთში, აქაც მოსულან იმ გზებით.

441

სკვითები სამხრეთით სვლისას, ჩანს, კოლხეთს მცირედ შეეხნენ,
მათი კულტურის ნიშნები უკან გზაზე ასახულა,
ეტყობა მაშინ, როცა ჯვარს და მამისონს გადიოდნენ,
ამ გზის გასწვრივ სკვითურული, ბევრი ნივთი დამარხულა.

442

კერძოდ, სამარხებში იდო - ცულები, აკინაკები,
ადგილობრივების გვერდით გვხვდება სკვითთა საფლავები,
რაც იმის მინიშნებაა, რომ მათი მცირე ჯგუფები,
შერწყმიან კოლხურ ტომებს და გადაუღიათ ჩვევები.

443

აღმოსავლეთ საქართველო თავისი სტაბილურობით
და ტომთა ერთიანობით, არ შეირყა ჯერ ურარტუს,
შემდეგ კიმერიელების და სკვითების ლაშქრობებით,
ყალიბდება - მიაღწიოს, ადრეკლასობრივის სტატუსს.

444

სამხრეთ კოლხეთში მოსახლე ტომების ჰეგემონიით, მოსახლეობის კავშირის მოხდა მყარი ფორმირება, იგი სარგებლობდა დიდი პოლიტიკური გავლენით, რის შესახებ წყაროებშიც გვაქვს ამისი ფიქსირდება.

445

კოლხური კულტურის ბოლო პერიოდი ქვეყანაში, ემთხვევა საკმაოდ რთულ და დაძაბულ გარემოებებს, მაგრამ უკვე არსებობდა ძალა კოლხთა ერთობაში, რომელიც მძლავრად აღუდგა წინ მომდინარე მოვლენებს.

446

ჩანს, კოლხელების კავშირი საკმაოდ აკონტროლებდა, შავი ზღვუს სანაპირო ზოლს, რითაც ზღუდავდა მომდგარ მტრებს, დიაუხ - ასურეთი და ურარტუც ვერ ახერხებდა, დასაპყრობად მიწვდომოდა სანაპირო რეგიონებს.

447

ჩანს, არ შეცვლილა ცხოვრების, ხასიათი მობილური, მყარდება პოლიტიკური ვითარება ამ დროისთვის, იქმნება წინაპირობა სამომავლოდ დანახული, - საქართველოს დასავლეთში სახელმწიფოს წარმოქმნისთვის.

448

მეთერთმეტედან მერვემდე. სდუმს ასწლელეულთა ეპოქა, გამქრალია წარწერები, ქვებსა თუ კლდეზე ლურსმნული, აღარ მოიხსენიება, არც დიაოხი, არც კოლხა, რადგან ასურეთი ამ დროს, ძალიან დასუსტებული, ებრძვის არამეულ ტომებს, წარწერებ მიტოვებული.

449

მეცხრე საუკუნიდან კვლავ, ასურეთი ძლიერდება და ისევ ჩრდილოეთისკენ საომარ ქმედებებშია, ამ დროს ასპარეზზე მძლავრი, ურარტუს სამეფო ჩნდება

და მალე ამ სამეფოთა ღურსმნულ ჩანანერებშიაც,
ცნობები დიაოხსა და კოლხას შესახებ ვლინდება.

450

მძლავრი ურარტუს სამეფოს გამოჩენა ასპარეზზე,
დიაოხს საფრთხეს უქმნიდა; ლაშქარი ასურეთისა,
ურარტუს დარბევის შემდგომ, დგას დიაოხის საზღვარზე,
ამ დროს თვით მეფე ასია, ძღვენით სტუმრობს მეფეს მტრისა.

451

მეფე დიაოხისა ვინც, ძღვენით სტუმრობს სალმანასარს-
ასურეთის ქვეყნის მეფეს, შთამომალია მეფის,
ვისაც ერქვა სიენი და, თავკაცობდა ნაირელ ჯარს,
ტიგლათფილესერ მეფის დროს, წინააღმდეგ ასურეთის,
ახლა, ჩანს მეფე ასია, მტერს ფიცს უდებს მორჩილების.

452

მაგრამ გათვლა ასურეთზე, უპერსპექტივო აღმოჩნდა,
მეცხრე საუკუნის ბოლოს და მომდევნო როცა დადგა,
ურარტუს ჯარის პირისპირ დიაოხი მარტოდ დარჩა,
თუმცა მეზობელ ტომთაგან, მოკავშირეც ბევრი გაჩნდა.

453

ეს მოკავშირე ტომები ამიერკავკასიაში,
სამხრეთში ბინადრობდნენ და სულ იყვნენ შენუხებული,
ურარტელთაგან ყაჩაღურ თავდასხმა - ნიოკობაში.
დიაოხი - როგოც მათგან, ძლიერი გამორჩეული,
მტრის მეფეებს მუდამ ჰყავდათ, პირველ სამიზნედ გათვლაში.

454

ურარტუს მეფე მენუა, დღევანდელ ქალაქ არზრუმის
მიდამოებში არსებულ, კლდეზე ღურსმნული წარწერის
ვრცელი, ორმოცხაზიანი ტექსტით, წარმოგვიდგენს ბრძოლის
შედეგს, ურარტელებსა და ქვეყანა დიაოხს შორის:

455

რომ მას აქვს წარმატებები, დარბევაში დიაოხის
და რომ მასთან დიაოხის მეფე უტურფურსი მიდის,
უკოცნის ქვედა კიდურებს, აძლევს ოქრო - ვერცხლს, ხარკს უხდის
და აღწევს შენდობას როგორც, მეფეები ზოგი ქვეყნის.

456

საგულისხმო შემთხვევაა, რომ მენუა დიაოხის
„ძღვევამოსილ (ძლიერ ქვეყნად)“ აცხადებს და განდიდების
ეპითეტით იხსენიებს, სიძლიერეს მტრული ქვეყნის,
ჩანს, რომ დიაოხი მართლაც, იმ დროს ფლობს სტატუსს ძლიერის.

457

ირკვევა, როგორც კი მორჩა დიაოხის დარბევები,
ურარტუს ჰქონია მიზნად, რომ ქვეშ მუდმივი მუქარის,
ჰყოლებოდა ეს ქვეყანა, რისთვისაც სამაგრეები
აუგია დიაოხში - გვამცნობს ტექსტი მინაწერის.

458

მეფე მენუას მემკვიდრე, მეფე არგიშთი პირველი,
იხსენიებს დიაოხის მეფეს უტურფურსის, თანაც
აღნიშნავს, რომ დიაოხი, მეფობის წელი ყოველი
იყო ძლიერი, მეურნე - მწარმოებელი ქვეყანა.

459

არგშთი პირველი ჰყვება, რომ მან მსგავსად მენუასა,
ლოცვით შესთხოვა ღვთაებებს - ხალდის, თეიშებას, შივინის,
დახმარება და დაიძრა სარბევად დიაოხისა,
მან დაიპყრო ეს ქვეყანა, თან ქვეყანაც შირიაზის.

460

ქვეყნის დარბევა არგიშთმა, მოახდინა მეთოდებით,
მსგავსად წინარე მეფისა, ანუ ერთ-ერთი მნგრეველის -
ჯერ შეიპყრო მეფე ქვეყნის, შემდეგ ხარკის პირობებით
შეინდო, თან შეიწყალა ხალხი თარიუნის ქვეყნის.

461

ხარკი მიიღო არგიშთმა, მით დიაოხი გაძარცვა -
ნაიღო ოქრო და ვერცხლი, ურიცხვი მრავალ მინაში,
სპილენძიც არ დაიწუნა, ათასობით მინა თვალა,
მსხვილფეხა და წვრილფეხება ჩასვა ვალდებულებაში,
ათასი ცხენიც ინება - გარეკა მის ქვეყანაში.

462

იქვე წაგლეჯილთან ერთად, დაუდგინდა დიაოხის
წლიურად გადასახდელი, ეგრეთ წოდებული ხარკი -
რამდენიმე მინა ოქრო და სპილენძი ათასობით,
ძროხა - ცხვრების ას-ასები, ცხენი სამასი და ხარი...

463

ურარტუს მომდევნო მეფის, სარდურ მეორის (764-735) ცნობებში,
არაფერია ნათქვამი ერთ ძლიერზე რეგიონში -
ერთეულზე დიაოხის, როცა იგი ბოლო წლებში,
სარდურ პირველის მეფობის, ითვლებოდა მათთვის მტრებში.

464

ურარტელთა ლაშქრობებით დიაოხი კვლავ სუსტდება,
წაართვის რაიონები და უამრავი ქონება,
მაგრამ ურარტუმ ვერ შეძლო მისი მთლიანი აღება,
საბოლოო ლახვარი მას, კოლხას სამეფომ აგემა.

465

ამრიგად, ურარტუ ხდება საზღვრის მოწილე კოლხეთის,
მათ შორის ბრძოლებიც მოხდა - შესახებ ორი ლაშქრობის
ამბავს გვამცნობს მათიანე მეფე სარდური მეორის -
კოლხას წინააღმდეგ მაშინ, ურარტელთა ძალადობის.

466

მეფე სარდურს პირელ ჯერზე, მეფე ხალხით ხუსას ქვეყნის
ურარტუში წაუსხამს და ძალით დაუსახლებია;
ხუსა იყო დიაოხის, ხოლო შემდეგ კი კოლხეთის
გახდა, ეტყობა დასწრებით - ომამდე დაპყრობილია.

467

მეორედ (747-742) ურარტელები, კოლხას ჩრდილოეთს უტევდა, იგდეს „სამეფო ქალაქი“ - ილდამუსი, თუმცა იგი რეზიდენციას მეფისა, მაშინ არ წარმოადგენდა, ომში ჩაბმაც კოლხას მეფის, არ ყოფილა ფაქტობრივი.

468

ამ სამეფოს გავლენის ქვეშ ისეთი ტომებიც იყო, პირველყოფილი -თემური წყობილების პირობებში, რომ განაგრძობდა ცხოვრებას; ამის დამოწმება იყო ურარტელთა გამოჩენა, კოლხას ცალკე „ტომ-ქვეყნებში“, ბჭობდნენ იმათ ბელადებთან, თითქოს ბჭობდნენ მეფეებში.

469

ურარტუს წყარო გვიაშბობს, რომ კოლხაში მაღალია მესაქონლეობის დონე; ვიტერუხსა და კოლხაში, ბრძოლის დროს სარდურს ნადავლად, ბლომად პირუტყვი უგდია. მეტალურგიაც ყოფილა წინ ნასული ქვეყანაში.

470

სავარაუდოდ, სამეფო განადგურდა კოლხეთისა მერვე საუკუნის ბოლოს, კერძოდ კი ჩრდილოეთიდან კიმირიელთა თავდასხმით, სანყისში საუკუნისა; ან მეორე ნახევარში, რუსეთ-კავკასიის გზიდან, დაიწყო სკვითებისა და კიმერიელების მხრიდან, თავდასხმები, შევსებული ძალებით სხვა ტომებიდან.

471

ისინი, თქმით ჰეროდოტეს - ბერძენი ისტორიკოსის, მოდიოდნენ რამდენიმე ნაკადად და სარგებლობდნენ, მეოტიდა - კოლხეთის ან, აზოვისა და შავი ზღვის გზით, ან კიდევ გადასასვლელს - დარიალსაც იყენებდნენ.

472

იმისათვის, რომ ურარტუს კაპადოკიამდე, თუნდაც თრიალეთამდე მიღწევა შესძლებოდა, კოლხას უნდა

გასცდენოდა, დაეძლია მისი წინააღმდეგობა,
რაც ნიშნავს, რომ პირველ დარტყმას, კოლხები ეგებებოდა.

473

ამის გამო გაიჟლიტა წილი მოსახლეობისა,
ნაწილობრივ კი მეზობელ რეგიონებს შეეხიზნა,
სიტუაციით იხელთეს მცხოვრებლებმა ტომებისა
და კლარჯებმა, ბიძერებმა, მათ ადგილას ჰპოვეს ბინა.

474

ნაკვაღევი სკვითებისა, მათთან კიმერიელების,
ჩანს, იმ დროის საქართველოს და ზოგ სამხრეთ კავკასიის
კულტურებში ქვეყნებისა, საც მათი რიგი საგნების
ნაშთებია მიგნებული - დვანში, სოფელ წინამურში,
მცხეთისა და თრიალეთის, გუდაუთისა და გაგრის,
სომხეთ - აზერბაიჯანის სამაროვან - სამარხებში.

**სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს მოსახლეობის
უძველესი პოლიტგაერთინებები; კოლხეთის სამეფოს
წარმოქმნა VIII საუკუნის შუა წლებში; ურთიერთობები
მიდიასთან და აქემენიანთა ირანთან**

475

გვიანბრინჯაო - ადრეულ რკინის ხანაში, იგივე-
მეორე ათასწლეულის ბოლო საუკუნეების
და პირველი ათასწლეულის დადგომის საწყის წლებშივე,
ჩნდება სია ფაქტობრივი, ისტორიული ცნობების,
მაცნე სამხრეთ - დასავლეთის და იქ მაცხოვრებლებისვე.

476

აქ ვხვდებით ადრეკლასობრივ წყობაში არსებულ ქვეყნებს,
როგორც იყო დიაოხი, ტაოხი(ტაო) და კოლხა,
რომელთა შესახებ ცნობებს, მეცხრე და მერვე ასწლეულებს
მიაწერს ძველურარტული, ლურსმნულ მინაწერთა ნუსხა.

477

თრიალეთური კულტურის მატარებელ სახლობაში,
საქმე უნდა გვქონდეს ტომთა დიდ კავშირებთან, რომლებშიც
პირველყოფილი - თემური, წყობა უკვეა რღვევაში.
მოგვიანებით მეორე-პირველ ათასწლეულებში,
ინყება შეკვრა უფრო დიდ, მყარ გაერთიანებაში.

478

მეთორმეტე - მეთერთმეტე საუკუნეთა მიჯნაზე,
მნიშვნელოვან წონას ფლობდა ერთიან პოლიტიკაში,
ასურეთის ჩრდილოეთით, ყარა-სუზე (ან ევფრატზე)
იგივე ყარა-სუსა და მურად სუს შორის ზონაში,
მდგარი „ნაირის ქვეყნები“, ნაფიცნი თანადგომაზე.

479

ყველაზე გამოჩენილი, მათგან ასურულ - ლურსმნული
ტექსტებით, „დაიაენი“, ანუ იყო „დიაოხი“,
დაიაენ - დიაოხი, ტომთა ერთობა ქართული.
მას დღესაც ისტორიული აქვს სახელი „ტაოს ოლქი“,
მის ფარგლებში იყო სწორედ, დიაოხი მოსაზღვრული.

480

დღევანდელი არზრუმისა და ევფრატის სათავეთა
რაიონი, დიაოხის სამხრეთია განაპირა,
თუმც მიჯნა ტერიტორიის, ჩრდილო არესაც რომ კვეთდა,
თავისივე წყაროებით, ურარტუმ დაადასტურა...

481

...ურარტული წყაროები, მეზობლებად დიაოხის,
ცალსახად იხსენიებენ: „ზაბახას“ ანუ ჯავახეთს;
ერთ-ერთ ოლქს დიაოხისა - „ხუშანს“ იგივე ხუშალხის
(შემდეგ კოლხაში მოქცეულს); „შეშეთს“ ან იმავე შავშეთს.

482

მკვლევარები მიიჩნევენ, რომ წარწერა ასურული -
„ზემო ზღვა“ იმდროინდელი, ნოდებაა შავი ზღვისა
და ამას უკავშირდება მასალები კონკრეტული -
შავი ზღვისპირეთის ტომთა გაერთიანებებისა
და შესახებ მათ სამხრეთელ, მარბევლებთან ბრძოლებისა,
სადაც „ნაირის ქვეყნებთან“ სურათი ჩანს კავშირისა.

483

მეცამეტე - მეთორმეტე საუკუნეთა ასურულ
წყაროებში შეტანილი, შავზღვისპირა კავშირები,
ლეგენდარული კოლხეთის მოსახლეობისზე კოლხურ,
მძლავრ გაერთიანებებად უნდა იყონ აღთქმულები.

484

კოლხის ქვეყანა ჯერ კიდევ პირველყოფილად ცხოვრობდა,
აქ ამ პერიოდში ტომთა, კავშირებიც არ გვხვდებოდა,

გაერთიანებები მხოლოდ, თავდაცვის დროს იქმნებოდა,
ან საჭირო შემთხვევაში შეტევისთვის იკვრებოდა.

485

აქ კარგი სამეურნეო პირობები არსებობდა
მესაქონლეობისა და კერძოდ მეტალურგიისთვის,
რკინის გამოყენებაზე სწრაფი გადასვლა ხდებოდა
იყო სწრაფვა კულტურათა წინააზიურთან შერწყმის.

486

აღნიშნულ აღმასვლას მოჰყვა ხალხის კონსოლიდირება
და სოც-ეკონომიკური სწრაფი გაუმჯობესება,
უკვე სუსტი ერთობების ხდება გაერთიანება
და ერთიანი, ძლიერი, კოლხას სამეფო იქმნება.

487

ანუ კოლხეთის სამეფო, დგინდება - წარმოქმნილია,
მერვე საუკუნის შუა წლებში და მიჩნეულია,
რომ ცალკე პოლიტიკური, სამეფო ერთეულია,
ჰყავს თავისი მეფე ვინაც, ქვეყანაში რჩეულია.

488

კოლხეთის სამეფომ მისი, გავლენის გაფართოებით,
შავიზღვისპირეთის სამხრეთ - აღმოსავლეთის ზონაში,
შეძლო და ხელი შეუწყო იქაური მცხოვრებლებით,
კულტურის ერთობის შექმნას და გავრცელებას ყოფაში,
რაც „კოლხური კულტურა“ მეისტორიეთ მცნებაში.

489

დღეს არ გვაქვს სანდო ცნობები, რომლებითაც იქმნებოდა
შესაძლებელი განსაზღვრა, თუ რა გაერთიანება
იყო ამ დროს დიაოხი. შესაძლოა ითვლებოდა,
რომ ის უკვე სახელმწიფო ერთეულს წარმოადგენდა,
ან დღე-დღეზე სახელმწიფოდ გარდაქმნისთვის მზადდებოდა.

490

ბევრს ნიშნავს ის, რომ საქმე გვაქვს საუკუნეთა მანძილზე მოქმედ პოლიტ ერთეულთან, რომელიც ურთიერთობდა აღმოსავლელ დიდ ქვეყნებთან და ამ კავშირების გზაზე, მუდამ ერთპირს - „მეფეს“ ვხედავთ. ასურეთ - ურარტელობა სიენს, ასიას, უტურფუსს - სახელებით ახსენებდა.

491

სწორედ ამიტომ მეზობლებს, ასეთ სუვერენიტეტის განმასახიერებელ თვით, ხელისუფლებთან აქვთ საქმე და არა ვინმე „ხალხთან“ ან „უხუცესებთან“, როგორც ის, ჩვენ ხეთურმა წყაროებმა, შემოგვინახეს და გვამცნეს.

492

აქ ყურადღებას ის იქცევს, რომ დროში სარდურ მეორის, ურარტულ ჩანაწერებით, დიაოხს მისგან სამხრეთით, საქართველოს ტომთა დიდი, მეორე წარმონაქმნი ცვლის, ეს არის სამეფო კოლხა - კოლხეთი ურარტელთა თქმით.

493

ნიშანდობლივია ის რომ, კოლხა სხვა ქვეყნებთან ერთად, დიაოხს მხარს არ უჭერდა ურარტელებთან ბრძოლებში, რაც ქმნის გონივრულ ვარაუდს, რომ სურდა დაუძლურება მეზობლისა და ჩაგდება, მისი ქონებისა ხელში.

494

ორ დიდ გაერთიანებას, კოლხას და დიაოხს შორის, მძაფრი, მუდმივი ჭიდილი და ქიშპობა გრძელდებოდა, ამიერკავკასიის ბევრ, რიცხოვნობით მცირე ტომის ხალხი, კოლხასთან საბრძოლოდ, დიაოხს უერთდებოდა.

495

საყურადღებოა ის რომ, არგიშთი პირველის დროში, მისი გავლენის ზონაში წარმოდგენილი ქვეყნები, სარდური მეორისას რომ, ჩნდებიან კოლხას სფეროში, ასეთია ხუსას ტომი, არის სხვა სუბიექტებიც.

496

კოლხეთი, რომელსაც ებრძვის ურარტუს ქვეყანა, უნდა ყოფილიყო სახელმწიფო, ადრეკლასობრივი წყობის. ძველ კოლხებს უნდა ჰქონოდათ საკუთარი დამწერლობაც, მაშინდელი კლასობრივი საზოგადოების დონის.

497

იმის გათვალისწინებით, რომ მეფე სარდურის კოლხას, ძველ ქალაქ ილდამუსაში, „რკინის ბეჭედს“ ამზადებენ, შეგვიძლია დავინახოთ, როგორ ჭედენ რკინის ტალღას, თან გააჩნიათ კერები - ბევრ კლიენტსაც ახარებენ.

498

ურარტუ არაფერს ამბობს, შავ (ზემო) ზღვაზე რატომღაც, ჩანს კოლხას ზღვისპირეთამდე მას აღარ მიუღწევია. ძველი კოლხური სამეფოს ცენტრი ფაზისზე არა ჩანს, მისი საძებნი ადგილი ჭოროხის შუა წელია.

499

ასევე დასადგენია, აქვე-ჭოროხის აუზში, გვიანბრინჯაოს ეპოქის, სწორედაც გამორჩეული, კოლხური კულტურის ნაღდი ადგილ-სამშობლო და მასში, სამრეწველო რაიონი, რომლის შემქმნელია სრული, კოლხური სამეფოს ხალხი - აქ ტომები ქართველური.

500

ძველი კოლხეთის მიწაზე, ტომთა ერთობის კრებული, მეთერთმეტედან მერვემდე საუკუნეთა ფარგლებში. სახელმწიფო წარმონაქმნს შობს, ეთნოსები ქართველური, სწორედაც ამ ძლიერების და ბრწყინვალეების ვადებში, ყურადღებას და ინტერესს იწვევს ქვეყანა ბერძნებში.

501

ამ სამეფოს ძლიერება და თან ბრწყინვალეობა ისეთს, გავლენას ახდენს მათზე, რომ ამ ხანის თითქმის ყოველი საბერძნეთის შემოქმედი, არგონავტებზე ქმნიდა მითს,

ჰქონდათ ქართულ ტომთა მიმართ, განსჯა-აღწერაც
ცხოველი...

502

არგონავტებზე თქმულებით, სადაც ბერძენი გმირების
კოლხეთში მოგზაურობა, წარმოადგენს მთავარ სათქმელს,
აისახა ძლიერება სწორედ ამ ძველი კოლხეთის,
დიდებული სამეფოსი, რომელშიც შესაღწევ სარკმელს,
უთმოებენ საბერძნეთიდან კოლონიზატორებს, ვაჭრებს...

503

ვამბობთ, ყოველივე ხდება კოლხას ძლიერების დროში,
რომელიც ისტორიულად იწყება მეთერთმეტეში -
მერვე საუკუნით წყდება, რაც საჭიროდ ხდის, რომ მითში,
ნათქვამი ამბების აღთქმა, ხდებოდეს დროს ამ ფარგლებში -
არა ტროას ომთან მიბმით (XII ს), როგორც ავტორისეულში.
(მითს გთავაზობთ ცალკე თავად, თვით როდოსელის რაკურსში)

504

ავტორის, აპოლონიოს როდისელის, მით-თხზულება
„არგონავტიკა“ ამ ნიშნით, ყველაზე საყურადღებო
ძეგლს წარმოადგენს და მისით, უთუოდ მოგვეწოდება
ისტორიული მასალა კოლხეთზე სადამკვირებლო,
თუ რას ნიშნავდა ეთნოსთა და ტომთა გამთლიანება.

505

საუბარია კოლხეთის ქვეყანაზე „აია“-სი,
რომლის ვითარებაც მითურ საბურვლითაა მოცული,
მაგრამ კვლევა გვიდასტურებს, აქვეა ქართულ ეთნოსის,
ტომთა ზოგად სამკვიდრებლის ყოფა-ცხოვრება ჩვეული.

506

ასევე ძიებით ვიგებთ, შავზღვისპირეთში ცხოვრობდნენ:
ხალიბები, ფილერები, მიკრონები, ბექირები,
საპირები, ბიძერები, მოსინიკები, კოლხები...
და მათ საქმიანობაზეც გვაქვს გარკვეული ცნობები.

507

მერვე საუკუნე უნდა მივიჩნიოთ უპირობოდ,
კოლხას ძლიერების ხანად, როცა მან გაანადგურა
დიაოხი და დატოვა უმინოდ და უქონებოდ;
ამავე საუკუნეში, ბერძნული ლიტერატურა
პირველად მოიხსენიებს, კოლხას „კოლხეთის“ სამეფოდ.

508

ეპიკოსი და პოეტი, ამ სახელს რომ იხსენიებს,
ევმევლოს კორინთელია, ხოლო ვინც კოლხეთის ფაზისს,
მსოფლიოს ერთ-ერთ უდიდეს, მდინარედ დაასახელებს.
მწერალი ჰესიოდება-პირი ბერძნული ანტიკის.

509

ასე, მერვე საუკუნის ბოლოდან, მრავალი ქეჩის
და ქუხილის გადატანა, იყო ნილად მცხოვრებლების
საქართველოს ამ მიწაზე, აქ მეშვიდე საუკუნის
დასაწყისში უკვე ვხედავთ, ძველ საზღვრებში დიაუხის,
ახალს და დიდს - ხალიბების, ანდა იგივე ხალდების -
ქართულ გაერთიანებას. მათ შესახებ მხოლოდ ვიცით,
იყვნენ მტრები ურარტუს და მცველნი საკუთარ ერთობის.

510

მეექვსე საუკუნეს ხსნის, მოვლენა ისტორიული,
გაერთიანებულ ხალდებს, ახლა სასპერები ცვლიან,
რომლებიც სინამდვილეში, აღმოსავლურ ქართველური,
ცნობილი, ერთ-ერთი ტომის ნაშვირები არიან,
ადგილი „სპერი“-დან ანუ სახელიდან ძველქართული.

511

სპერი მდინარე ჭოროხის, ზემო წელზე არსებობდა,
მისი ნაშთია ისპირი, მიწაზე დღეის თურქეთის.
ამასთან ერთად სასპერთა სახელი უკავშირდება,
სავსებით ორგანულადაც, აღმოსავლელ ქართველების

ეთნომიმსაც კი - „იბერი“, სპერი-იბერი, როგორც მას
იხსენიებენ წყარონი - ბერძნების, რომაელების.

512

მეხუთე საუკუნეში, როგორც დიდ ერთობას ტომთა-
ადრეკლასობრივ ერთეულს, მოიხსენიებს სასპერებს,
თვით პეროდოტე, ცნობილი ისტორიკოსი ბერძენთა.
ქართველური ტომნი ფლობდნენ ჩრდილო დასავლეთ მხარეებს,
აღწევდნენ შავ ზღვამდე, მიტომ, ზღვასაც „სპერის ზღვა“ ეწოდა.

513

მუდმივი ომიანობის, მყიფე პოლიტიკითარების,
საწარმოო ძალთა დონის განვითარებულობისა
და თან რღვევის პირობებში პირველყოფილ წყობილების,
ჩნდება შანსი წარმოშობის, მყარი კავშირ - ერთობისა.

514

ქართველი ტომების მიერ, ახალ გაერთიანების
ფორმირების პროცესები, მიმდინარეობს სამხრეთში,
ახალ სახელმწიფოების - მიდიისა და სპარსეთის
მესვეურებთან წინასწარ, შეტყობინება - კავშირში.

515

სახელმწიფო მიდიისა, უმთავრესად, წარმოიქმნა
მინა-წყალზე დღევანდელი აზერბაიჯანისა და
გამოვიდა ჯამში რომ ის, ირანულმა ტომმა შექმნა.
მეშვიდე ასწლედის ბოლოს მიდიისგან განადგურდა
ასურეთი, მის შემდგომ კი, ჟამს მომდევნო ხუთწლეულთა,
იგივე ერგო ურარტუს, ისიც მიწასთან გასწორდა.

516

ურარტულთა ნაწილი, ეტყობა ჩრდილოეთისკენ
გადმოიხიზნა და მოხვდა, ქვეშ ქართველების გავლენის.
შემდგომ შეერწყა დამხდურებს - მომხდარის ნამდვილობისკენ,
მივყავართ ენობრივ ფაქტებს, დამკვიდრებული ლექსიკის.

517

ქართულში შემოინახა მთელი რიგი გამოთქმები, რომლებიც ქართული ენის ფარგლებში ვერ აიხსნება. აქ სარწმუნო ახსნას გვაძლევს ურარტული მასალები, მაგალითი საკმაოა, ვცადოთ ზოგის გახსნება:

518

-დღეის ქართულ გამოთქმებში - ყირამალა, თავდაყირა, ყირაზე გადასვლა და სხვა ითქმის, სადაც ცხადი არის, რომ „ყირა“ მიწას აღნიშნავს - ყირა მა(ღ)ლა, თავით ყირა (მიწისაკენ) მაგრამ, სიტყვა „ყირა“, ქართული არ არის.

519

საყურადღებოა კიდევ, ძველი ქართული სიმღერის მისამღერებლები, სადაც აღმოსავლურ ღვთაებების სახელები ნათლად ისმის: „არალე, არალე ივრი, თარი არალე, ვარალე, არი...“ დართული სიტყვების ახსნა შესაძლოა მხოლოდ, ენაზე ურარტელების.

520

ურარტუს მესაფლავე კი, მართო მიდია არ იყო, მათ ცენტრებს ანადგურებდნენ, სკვითებიც და სხვა ტომებიც შევიწროებულნი მისგან, შესაძლოა მათთან იყო, მისგან რბევა გამოვლილი, ზოგი ქართველი ჯგუფებიც.

521

მიდიის ჰეგემონობა, ამიერკავკასიაში, დიდხანს არ გაგრძელებულა, მას პირველობა წაართვა, სამხრეთ ირანულ ტომების მიერ შექმნილმა ირანში, სპარსთა სამეფომ, რომელშიც მეფის კარზე წამოწევა, აქემენიანთა გვარმა, ერთმა შეძლო მრავალ გვარში, ეს გვარი შემდგომ სამეფო დინასტიად წარმოიშვა.

522

მიტომ მეექვსე-მეოთხე საუკუნეების სპარსეთს, ხშირად აქემენიანთა სპარსეთსაც კი უწოდებდნენ.

იგი დაიპყრობს მიდიას, მცირე აზიას, ბაბილონს,
სირიას და პალესტინას, მეფეები განავრცობდნენ
კავშირს ქართულ ქვეყანასთან და კიდევ თანამშრომლობდნენ.

523

ამ ძლიერ იმპერიაში, დაჩქარდა სოციალური,
მასთან ეკონომიკური განვითარების პროცესი,
რაც უეჭველია, როგორც, თვით შიგა იმპერიული,
ისე მეზობელ ხალხისთვის იყო მრავალმხრივ პროგრესი.
სასიკეთო ხვედრი გახლდათ, ხალხისთვის საქართველოსი.

524

აქემენიანებმა ვერ მოახერხეს, საქართველოს
მოსახლეობის მთლიანი, დაპყრობა - დამორჩილება.
მათი ბატონობა მძიმე, აღმოჩნდა სამხრეთში უფრო,
ჩრდილოეთ რაიონებში მაცხოვრებელმა ტომებმა,
ჩანს, როგორღაც მოახერხეს, მსუბუქი ხარკის კისრება.

კოლხეთი VI–IV საუკუნეებში;
ბერძნული ახალშენები

525

ბერძნულ სივრცეში სახელი „კოლხეთი“ წარმოადგენდა შავიზღვისპირა ქვეყანას, რომელიც ფართოდ გაშლილი, კავკასიონის ქედიდან, ტრაპეზუნტამდე აღწევდა. ზოგჯერ ეს ტერმინი ვიწრო, პოლიტ - ეთნიკური მთელი ერთეულის მნიშვნელობას, არსებითად განმარტავდა.

526

სწორედ ასეა ნახმარი, ის ჰეროდოტეს ცნობებში, როცა იგი ლაპარაკობს, სპარსეთისა და კოლხეთის, ორმხრივ ურთიერთობებზე, რომ აქემენიანებში სამეფოს სამფლობელოებს, სახე აქვთ ერთეულების, ირიცხებიან ცალკეულ წარმოქმნილ „სატრაპიებში“.

527

მეცხრამეტე სატრაპია აერთიანებდა -სამხრეთ კოლხეთში მცხოვრებ ქართველთა ტომებს: ტიბარენებს, მარებს, მოსინიკებს, მიკრონებს და მოსხებს. ჰეროდოტე კოლხებს მიჯნავს მათგან და აზუსტებს, ის მათ სამფლობელოს საზღვრებს.

528

იგი, კოლხეთის ჩრდილოეთ, საზღვარს სადღაც მიიჩნევდა, მდინარე ფაზისის ქვემო მიდინების რაიონში. ამ შემთხვევაში კოლხეთის, საძებნი არ გვექნებოდა სამხრეთის საზღვარი ქალაქ ტრაპეზუნტთან - ვარაუდში, როგორც ამბობს ზოგი ცნობა, ადრეელინისტური და ზოგიც წინარე ავტორი და კოლხთა სამფლობელოში გულისხმობს ადგილს აფსარის, ფაზისში შერთვის სარტყელში.

529

მომდევნო ავტორს - ქსენოფონტს, ლეგენდარული კოლხეთის
სამემკვიდრეო სამეფო, ფაზისზე წარმოედგინა,
მას მისივე მოლაშქრენი, ბოლოს მეხუთე ასწლედის,
მოუწოდებდნენ ფაზისი საზღვაო გზით დაელაშქრათ,
„ფასიანების ქვეყანა“ დაეპყროთ, სადაც ამ ხანის,
მეფედ იჯდა აიეტის, რჩეული შთამომავალთა.

530

კოლხეთის შავზღვისპირეთზე, ბერძნული ახალშენების
გაჩენა მერვე-მეექვსე საუკუნეებში მოხდა,
ის ამ ქვეყნის ისტორიის, ერთ-ერთი ყურადსაღები
მოვლენაა და როგორც ჩანს, ჯამში სასარგებლო გახდა.

531

საბერძნეთში ფორმირებულ ქალაქ-სახელმწიფოებში,
თავისუფალ მოსახლეთა რიცხვის ამ დროს სწრაფი გაზრდა,
შეუსაბამობას ქმნიდა რესურსებთან რეგიონში;
გამწვავდა ურთიერთობა გვაროვნულ მინათმფლობელთა
და თავისუფალ რიგითთა, მრავალრიცხოვან ფენებში.

532

ჩანს, შექმნილმა ვითარებამ, დიდწილად განაპირობა,
გარეთ მეტროპოლიისა, ხმელთაშუა და შავი ზღვის
სანაპიროზე ბერძენთა, მასიური დასახლება -
ანუ შეიქმნა პირობა, ახალშენთა დაფუძნების.

533

ამ გზით ბერძნული სამყარო ცდილობდა, რომ აღეკვეთა,
დემოგრაფიული ღელვით წარმოქმნილი ჩავარდნები.
ახალშენებში ცხოვრობდა ღატაკი მოსახლეობა,
თუმცა მათ რიგებში იყვნენ ზოგიც არისტოკრატები,
მაღალი სავაჭრო ფენის ცალკე წარმომადგენლობაც.

534

და ამრიგად გაიშალნენ, ბერძნები ფართო სივრცეზე, იოკუმენისა - კოლხთა ფაზისიდან, თვით „პერაკლეს სვეტებამდე“, როგორც შემდგომ ფიგურალურად ამაზე, ბერძენი ფილოსოფოსი - პლატონი წერს თავის ნაკვლევს.

535

ეს დასახლებები სწრაფად, მოკლე დროში იქცნენ თავად, აყვავებულ ქალაქებად, მსგავსად ბერძნულ პოლისების და ჩამოყალიბდნენ უკვე სამოქალაქო თემებად, უზრუნველყვეს პროცესებში ჩართულობა დამხდურების...

536

...გადაიქცნენ არამართო, ცალკე მიწათმოქმედების, ხელოსნობის და ვაჭრობის, ძლიერ ცენტრებად, არამედ მაღალგანვითარებული ბერძნული მეცნიერების, კულტურის და ხელოვნების ფართოდ გამავრცელებლებად.

537

ბერძნულ კოლონიზაციას, ამიტომაც მნიშვნელობა უაღრესად დიდი ჰქონდა, არა მხოლოდ ელინური, არამედ მთელ სამყაროსთვის, საითაც ჰქონდა შეხება, როცა სოციალური და კულტურულ - პოლიტიკური, მათთან ეკონომიკური, ხდებოდა განვითარება.

538

კვლევა, შავიზღვისპირეთში მომხდარ კოლონიზაციის, დროს სამ პერიოდს გამოყოფს : დამამთავრებელ მეოთხედს მეშვიდე საუკუნისა; პირველ ნახევარს მერმისის - მეექვსე საუკუნისა; ბოლოს მეორე ნახევარს მეექვსე საუკუნისა - სხვა ცნობები არ გვაქვს მისი.

539

დღევანდელი საქართველოს ზღვისპირას ისევ მდგარები, ბერძნულ ახალშენებიდან, ფაზისის (ფოთის მიმდგომი

დღევანდელი ადგილები) გარდა, დგანან ქალაქები-
გიენოსი (ოჩამჩირე), დიოსკურია (სოხუმი).

540

მცირე აზიის დასავლეთ სანაპიროზე მდებარე,
ძველი ბერძნულ-იონური, „მილეტი“ თვით აფუძნებდა
ახალშენებს უმეტესად, ეპყრა მართვა მიმდინარე,
თუმცა ქიოსი, სამოსი, როდოსიც კი მოქმედებდა.

541

უკვე ახალი ნელთათვლის ასოცდათერთმეტ ნელს, თავის
მოგზაურობის აღწერით, არიანე გვანვდის ცნობას,
რომ შავი ზღვის აღმოსავლეთ ნაპირზე, დიოსკურიის
დამფუძნებლები არიან, მილეტელები სწორედაც.

542

იქვე საუბარია: ტრაპეზუნტის, კერასუნტის,
კოტიორას და კიდევ სხვა, შავზღვისპირეთში კოლხეთის,
არაერთ პუნქტში აგებულ, შესახებ ახალშენების,
სადაც ჩანს, ნამყვანი როლი მილეტის ფაქტორიების,
ქალაქთშენების შექმნისა და საქმეში დაფუძნების.

543

კოლხეთის მოსახლეობა, სრულად აკმაყოფილებდა
სიტუაციის მოთხოვნებს, რასაც კოლონიზაცია
თავისთავში გულისხმობდა. მას უკვე გავლილი ჰქონდა
ცხოვრების გზა და ესმოდა, საქალაქო ტრადიცია.

544

ამიტომ, კოლონიები აქ თანდათან განვითარდნენ,
ვით ადგილობრივ ცენტრებთან შერწყმული დასახლებები,
ზოგან მათ მნიშვნელოვანი, რაიმეს შექმნა ვერ შესძლენ,
დარჩნენ პოლიტიკის მიღმა, შეავსეს ვაჭართ ცენტრები.

545

ბერძნული ახალშენების დაარსებამ უცილობლად, დიდი როლი შეასრულა შავიზღვისპირეთის ხალხის, მთელ ანტიკურ სამყაროსთან, ჩქარ ტემპში და მრავალმხრივად ურთიერთობის გაბმაში; ხელი შეუწყო ცხოვრების, სოციალურად აღმასვლას, პროგრესი იყო ნამდვილად.

546

მეექვსედან მეოთხემდე ასწლეულების არქ-ფენაში, მრავალი მამტკიცებელი ნაშთია წარმატებისა, მიღწეულის ელინური ახალშენების ხანაში-ქალაქ ყირიმში, ნიმფეის ტაძარში, არქ-გათხრებისას ნახეს მეექვსე ასწლეულის, სწორედ ბოლო ნახევარში, მოჭრილ კოლხურ მონეტებთან, ნამტკრევები პათოსისა.

547

პანტიკაპეის ნაძლოლით, გუნდმა არქეოლოგების, აღმოაჩინა, მეექვსე-მეოთხე ასწლეულების დროინდელი ფრაგმენტები-ქვევრებისა და დერგების. აქვე იპოვეს მეექვსე საუკუნის ღია სახის, შესაძლო წარწერით „კოლხო“, ნაშთი იონური ჭრაქის.

548

კოლხეთის მოსახლეობის საკმაოდ ინტენსიური, ეკონომიკურ-სავაჭრო ურთიერთობანი ფართოდ, მყარდებოდა საბერძნეთთან და აგრეთვე ანტიკური სამყაროს სხვა ქვეყნებთანაც, როგორებიც იყვნენ კერძოდ, სამეფოები-სირიის, ეგვიპტისა და ბოსფორის...

549

ამგვარ ურთიერთობებით შემოჰქონდათ დიდი ზომის, გადასაზიდი ჭურჭელი, ზეთისათვის ზეითუნის, (ნაპოვნია ბათუმის და ქობულეთ-ფიჭვნარის, ფოთის მიდამოებში გათხრებით) და მეექვსე საუკუნის ბოლოდან შემოაქვთ ღვინო, ჭურჭელი სხვადასხვა ფორმის, ნელსაცხებლები, ნაკრები - სამკაულის, სამშვენისის...

550

იმავ დროულად ქვეყნიდან, გაჰქონდათ გემთსაშენებლად
კოლხური ხე-ტყე, იგივე - ავეჯის დასამზადებლად;
რკინა, ფისი, ცვილი, სელი და სელის ზეთი „მკურნალად“.
ანტიკურ მთელ სამყაროში, ფაზისის სახელის მსგავსად,
„ფასიანოდ“ შერაცხული ხოხობი გაჰყავდათ მრავლად...

551

შავზღვისპირეთის ქვეყნები, ცნობილი იყვნენ ძველთაგან,
წარმოადგენდნენ მონების ერთ-ერთ მთავარ ცენტრს ექსპორტის,
ამავ დროს ჩანს, რომ მონები გაჰყავდათ კოლხეთისაგან.
ანტიკურ წყაროებში გვაქვს, ხსენება ამ მხრივ კოლხეთის.

552

ქვეყნის გარე სამყაროსთან კავშირურთიერთობებზე,
ლაპარაკობს ამასთანვე ადრეანტიკური ხანის,
მონეტების მრავლად პოვნა შინ და გარე ადგილებზე:
ყირიმსა და ქერსონესში, სოჭისა და ტრაპეზუნტის
მიმდგომ ტერიტორიებზე; მცირე შინაც-ქართლის ფართზე.

553

ეს კოლხური მონეტები მოიხმარებოდა უფრო,
სოხუმსა და ბათუმს შორის, გასწვრივად დასახლებებში.
ფულის მოჭრა ალბათ მოხდა, გაერთიანების ჟამ-დროს,
ანუ უთუოდ მეექვსე-მეოთხე ასწლეულებში.

554

არსებობს არგუმენტები, რომლებიც აფიქრებინებს
მკვლევარს, რომ მონეტები მოიჭრა ადგილობრივად,
ხელისუფლების ხელდასმით, თუმც მოსაზრებაც მუსირებს,
რომ მონეტები მოიჭრა ზღვისპირას - უპირატესად
ბერძნულ ახალშენ ფაზისში, რაც ვერ პოულობს მტკიცებებს.

555

ასეა თუ ისე ეჭვი, არ შეიტანება აზრში,
რომ ამ სახის მონეტები, შინაურ ბაზარს კოლხეთის,

ნადიად ემსახურებოდა, კოლხურ მოსახლეობაში
იყო მიმანიშნებელი ცხოვრების გაჯანსაღების.

556

ის ერთ-ერთი საბუთია, იმის დამდასტურებელი,
რომ ეს კოლხური სამეფო, უკვე იყო კლასობრივი
სახელმწიფო წარმონაქმნის მსგავსი, პოლიტერთული.
მის სრულ დახასიათებას, ხსნის არქეოლოგიური
კვლევა დაბლაგომ-ვანისა და არის დამოწმებული-
ადრეანტიკურ ხანაში, ხალხს აქვს ყოფა ქალაქური.

557

კოლხეთის დედაქალაქი, წარმოდგენით მაშინდელი,
იქნებოდა დიდი ცენტრი დაფუძნებული რიონზე.
მეოთხე ასწლეუდის ცნობით, ავტორი კარიანდელი
აღნიშნავს, ძველი კოლხეთის ქალაქის შემოგარენზე:

558

მდინარე ფაზისს და იქვე, ქალაქ ფაზისსაც ელინურს,
შემდეგ დასძენს, რომ აქედან ცურვით, თუ კაცი შემძლეა,
ასოთხმოცი სტადიონის მანძილის გავლით მიაღწევს,
„დიდ ბარბაროსულ ქალაქსაც, საიდანაც იყო მედეა“.

559

რიგი ბერძენი მწერლების, კოლხეთის დედაქალაქად,
ფასისზე მდებარე ქალაქ, „კუტაიას“ მიიჩნევდა;
მას დღევანდელი მკვლევრები თვლიან დღეის ქუთაისად,
როცა საკუთრივ ქართული ისტორიის კვლევა, თუნდაც
„ქართლის ცხოვრება“ - ასახავს, ეგრისის მთავარ ქალაქად
ციხე-გოჯს, მდებარეს ახლოს ახლანდელ ქალაქ სენაკთან.

560

ბიზანტიელ გეოგრაფთა ნარკვევებით აქ სენაკთან,
ყოფილა დედაქალაქი სამეფოსი ლაზიკისა,
თურმე „არქაიოპოლისს“ „ძველ ქალაქს“ უწოდებდნენ მას,
თან ადრეულ ელინისტურ კვალსაც ავლენენ ხანისა,

მიტომ ანტიკურ ხანისთვის, ვერ დავუშვებთ გამორიცხვას, კოლხური ქვეყნის ერთ-ერთი, ცენტრის არ არსებობისა.

561

სტადიალურად კოლხეთი იყო ადრეკლასობრივი, როგორც სტრაბონი გვაცნობებს, თანაც დანაწევრებული ყოფილა სკეპტუხიებად, რომელთაც ადგილობრივი გვაროვნული ელიტიდან, მეფის მიერ დანიშნული, თავში ედგა სკეპტუხოსი, იგივე კვერთხისმფლობელი, როგორც ადმინისტრაციულ ერთეულის გამგებელი.

562

ასე თანდათან ხდებოდა, გვაროვნული დიდკაცების გარდაქმნა მოხელეებად, რაც ხელს უთუოდ უწყობდა, ძირითადი მასისაგან გამიჯვნას თავგასულების, ვინც იყო აღზევებული და მეტისაკენ ილტვოდა.

563

ეს კარგად ჩანს მაგალითზე, სკეპტუხიათა ცენტრების: ვანის, საირმის, ითხვისის, იმ დროის ფენის გათხრებით და კვლევით სამაროვნების, სადაც ჩანს სარკოფაგები: ჩასვენებული მდიდრებით, ჩატანებული ქვაბებით, უამრავი ოქრო-ვერცხლით, სამკაულ-ნელსაცხებლებით, აშკარად მამტკიცებლებით, რომ არსებობდნენ კლასები.

564

ერთად ერთი წყარო შემძლე, მოახერხოს აზრის შეკვრა, თუ როგორი იყო მაშინ, კოლხეთის დიდი სამეფოს, სოციალ-ეკონომიკურ ვითარებაში სტრუქტურა, შეიძლება მხოლოდ მითი „არგონავტიკა“ რომ იყოს, რადგან კოლხეთის მეშვიდე-მეხუთე საუკუნეთა, ისტორიულ სინამდვილის, დიდი წილი მან ნათელყო.

565

კოლხეთის მოსახლეობას უმეტესად შეადგენდნენ მეთემეები, რომელთაც „სახლიკაცები“, ან კიდევ

„კოლხთა შვილები“ ჰქვიოდათ, მოახლეებიც ცხოვრობდნენ
ომიდან დანატოვარნი, იყვნენ მონები აგრეთვე
ხვედრზე შერიგებულები, მეფის კარზე მსახურობდნენ
და მდიდრების ოჯახებში მორჩილებით მუშაობდნენ.

566

არქეოლოგია ავლენს, რომ ქვეყნის აღმავლობისთვის,
უდიდესი მნიშვნელობა უთუოდ უნდა ჰქონოდა
რკინას და მის წარმოებას, პირველი ათასწლეულის
დასაწყისში, ამიტომაც რენვა წინაურდებოდა,
შემდგომ პერიოდში, კერძოდ, მერვე-მეოთხე ასწლედათა
კოლხეთში ის უკვე, მაღალ ნიშნულს აჭარბებდა.

567

მეშვიდე-მეოთხე ასწლედათა გათხრისას სამაროვნების,
კერძოდ, სოფელ ერგეტაში, ერთ კოლექტიურ სამარხში
ნახეს: ოცდარვა სახნისი, ასორმოცი თოხი რკინის,
ოცდაშვიდი ნამგმლისპირი და სხვაც იმ სამარხეულში.
ეს მიწათმოქმედებას და ხმარებას მონშობს ერქვნის.

568

არქეოლოგია ნათლად გვამცნობს, რომ ფართოვდებოდა
მარცვლეულის მოყვანა და ხორბლეულის მოხმარება,
ასევე მებაღეობა, ვაზი და მეღვინეობა,
მათთან შესატყვისი დონეზე იდგა მეცხოველეობა,
ხელოსნობა და მჭედლობა, ხე-ტყე და მეთუნეობა,
მშენებლობა-ხურობა, სელის ზეთის წარმოება.

569

კოლხური სოფელი ისევ, როგორც ბრინჯაოს ხანაში,
ხუტორულად არსებობდა; მშენებლობის ძირითადი
მასალა ახლაც ხე იყო; ისევ რჩებოდა მოდაში
შენობები ჯარგვლის ტიპის; კოშკურ არქიტექტურას კი,
გავრცელება ჰქონდა დიდი, რაზეც თავის აღწერაში
გვიყვება არქიტექტორი რომიდან-ვიტრუგიუსი.

570

როგორც ვხედავთ წყაროებით და თან არქეოლოგიით, წლებში მეექვსე-მეოთხე ასწლეულების კოლხეთი, წარმოდგენილია მყარი, მაღალი ეკონომიკით, წინ წასული კულტურით და სხვა საქვეყნო ელემენტით,

571

რომელთა შორისაც არის წყაროებში შენახული ცნობები ძირძველ კოლხეებში, ეგრეთ წოდებულ, „მამათგან ნანერი „კირბების“ შემხე“, რომელსაც ზოგი სწავლული, ძველ კოლხეთში დამწერლობის ერთ ნიმუშად თვლის სხვათაგან, თუმცა შესატყვისი ძეგლი დღეს არ არის მიკვლეული.

572

ცხადია დანიანაურდა, ძირითადად ცენტრალური კოლხეთის მოსახლეობა. დანარჩენი მცხოვრებლები, უმთავრესად კვლავ გვაროვნულ ან პირველყოფილ-თემური წყობილების პირობებში, ცხოვრობდნენ ჩარჩენილები, რაზეც წერდა ქსენოფონტი, „ანაბასისის“ ავტორი.

ისტორიული კოლხეთის მოსახლეობა II-I საუკუნეებში

573

ელინისტური ეპოქა იმ დროინდელ მსოფლიოში, სავაჭრო-ეკონომიკურ ურთიერთობათა დიდი, აღმავლობის ეპოქაა. კოლხეთიც ამ კავშირებში ებმება და იქ, შორეულ ჩინეთ-ინდოეთში მიდის, სავარაუდოდ აქვს გზები მისადგომად ამ ქვეყნებში.

574

ცხადია, რომ აქტიური არის კოლხთა ქალაქები, უპირველესად: სინოპე, ამისი და, რა თქმა უნდა, მთავარ ქალაქი ფაზისი. ჭეშმარიტი შედეგები აღნიშნულ გაცვლა-ვაჭრობის, ნაპოვნებით დადასტურდა: (აფხაზეთ-აჭარა, ვანი, ფოთი, გურია და სხვაგან).

575

გარდა უკვე აღნიშნული, აქემენიანთა-სპარსულ სატრაპიაში შემავალ, ხუთი კოლხური ტომისა, კოლხეთის მოსახლეთაგან, სომეხთა მიერ წართმეულ, ქართულ მიწაზე ცხოვრობდნენ ტომნი: მოსინიკებისა, ხალდეებისა (ჭანთა), ვინაც შემდგომ უცნობი ხანისა, პონტოს სამეფოში მოხვდნენ, სახით ქართველურ ოლქისა.

576

ელინისტურ ქალაქების ფარგლებში მიმდინარეობს, ადგილობრივთა ჩათრევა ახალშენების ფერხულში, ხალხი თანხმდება, არც კი გრძნობს, რომ ეს აშკარად გულისხმობს-ელინიზაციას-შერწყმას ბერძნულ ჩვევათა კოლხურში.

577

ამ პროცესებს გადაურჩა მთიანეთის მცხოვრებლები, „სანური“ მოსახლეობა, რომელსაც ჰქონდა დაცული

სოციალურ-ეთნიკური ყველა თვითჩვეულებები,
თავისთავადობაც ახლდათ მტკიცედ შენარჩუნებული.

578

მეორე-პირველ ასნლედთა მიჯნაზე, ისტორიული
კოლხეთი თავადაც პონტოს სამეფოს, საზღვრებში მოხდა
და მითრიდატე მეექვსის-პონტოს მეფის ვაჟიშვილი,
ისიც მითრიდატე კოლხთა, მთავარი მმართველი გახდა.
მალე კი ის ღალატისთვის, სიკვდილით იქნა დასჯილი.

579

დღევანდელი აფხაზეთის, სანაპიროს მშვიდობიან
მაცხოვრებლებს, არსებითად და ცალსახად, განასხვავებს
ანტიკური წყაროები, მარბეველსა და შურიან
ტომებისაგან, რომელთაც მიაკუთვნებენ კერკეტებს.

580

ქართული საისტორიო ტრადიციის შესატყვისად,
საქართველოს დასავლეთი ტერიტორიის ნაწილი,
მესამე საუკუნეში, იქცა ქართლის შემადგენლად,
ქართლისვე საერისთავოდ აქვს მათიანეს მითვლილი:
ტერიტორია არგვეთის, აჭარის და სამცხის ერთად.

581

პირველივე საუკუნის დასაწყისში მზადდებოდა,
ძველი ადიღეის ტომის, ჯიქთა ლაშქრობა კოლხეთში;-
აქაელ-ჰენიოხები, ჯიქები, რომ ეკუთვნოდა
მეკობრეებს, ჩვენ ვგებულობთ ანტიკურ ტრადიციებში.

582

პირველი საუკუნისთვის, მონაკვეთზე აფხაზეთის,
მაცხოვრებელ ჰენიოხებს, როგორც გვიამბობს სტრაბონი,
„განაგებდნენ სკეპტუხები“, რომლებიც პირდაპირ მეფის,
ანდაც ტომობრივ ტირანის, იყვნენ ქვემდებარედ მყოფნი.
მეფე-ბასილევსი ჰყავდათ მათ ოთხი ტომთა კავშირის,
ხოლო სკეპტუხ-ბელადების, მორჩილები გახლდათ ტომნი.

583

დიოსკურიის მახლობელ, მთიან ზონაში ყველაზე,
ძლიერი ჩანს ტომი სვანთა. ისინი პირველყოფილი
თემური წყობით ცხოვრობდნენ, საკმაოდ მაღალ დონეზე
ჰქონდათ საბჭო, სამასამდე კაცისაგან შედგენილი
და შეეძლოთ რომ ჰყოლოდათ, დიდი ჯარი შეკრებილი...

584

ზამთარში ნიაღვრებს ოქრო, თურმე, წყლებით ჩამოჰქონდა,
გუნდი ბარბაროსებისა, ვარცლებით დახვრეტილი ხის
და ბეწვიანი ტყავებით, მის შეგროვებას ლამობდა,
ალბათ, ეს უდევს საფუძვლად მითს ვერძზე-ოქროს სანმისით.

585

დაცემამ ადგილობრივი სახელმწიფოებრიობის,
კოლხეთში უცხო ქვეყნების სიხშირემ მონაცვლეობის,
დამკვიდრებამ უუნარო, სუსტი ადმინისტრირების,
უთუოდ შეუწყვეს ხელი, შექმნას მყიფე ვითარების.

586

ველარც პონტოს მმართველობამ და ვერც შემცვლელებმა მათმა,
რომაელებმაც ვერ შეძლეს, მკვიდრთა და მიწათმოქმედთა,
დაცვა თავდასხმებისგან გაბოროტებულ მთიელთა.
ანტიკური წყაროებით კარგად ჩანს, თუ როგორ ხდება,
ჩრდილოეთ კავკასიიდან, ანუ აქ „სარმატიიდან“,
ადილეურ წარმოშობის, ჯიქების შემოდიდება.

587

ამრიგად, დასახლებაში ისტორიული კოლხეთის,
ადგილი აქვს დიდ ცვლილებებს, ბარს უტევენ მთიელები,
მიდის ჩამოსახლებები. ძველით პირველსა და ახლის
პირველ საუკუნეებში, მიმდინარე ეს ამბები,
ქმნიან ხელსაყრელ პირობებს, ახალ ადრეკლასობრივის,
ჩამოყალიბებისათვის კოლხური წარმონაქმნების.

**ქართლის (იბერიის) სამეფოს წარმოქმნა;
ქართლი ელინისტურ ხანაში**

588

„მოქცევაი ქართლისაის“ ქრონიკის ნაამბობია:
ალექსანდრე მაკედონელს, არიან-ქართლის მეფის ძე-
აზო, თურმე, მცხეთის მთავრ მმართველად უკურთხებია.
აზოს მამის სამეფოდან, ათიოდე მამაძეძეს,
თანაც ათასი ოჯახის გაყოლა უბრძანებია
და ყველა ერთად, „ძველ მცხეთას“ ერთობ დაუსახლებია.

589

ეს ის მეფის ძე აზოა, ვისაც თავის ქვეყანაში,
შემოაქვს ღმერთთა კერპები - გაცისა და გას და ვინაც,
ქრონიკის მიხედვით იყო, პირველი მეფე მცხეთაში,
თუმცა „ქართლის ცხოვრებაში“ ვკითხულობთ სხვაგვარ
ხსენებას,
ფარნავაზის მთავარ როლზე, ქართლის სამეფოს შექმნაში.

590

ფარნავაზი მეფე გახდა, შემდგომ აზოს სიკვდილისა,
დადგა „ქართლის მთის“ შვერილზე დიდი კერპი არმაზისა,
ააშენა გალავანი ნაგებ ციხის მხრიდან მტკვრისა,
სახელად უძღვნა „არმაზი“, საპატივცემულოდ ღვთისა.

591

ქართლის გაერთიანებულ დიდ სამეფოდ დაარსება,
დედაქალაქით მცხეთაში, გამართლებული იქნება
მეოთხე-მესამე ასწლეფს, თუ თარიღი არ ასცდება.
ძველქართულ ტრადიციაში ეს მოვლენა თარიღდება
იმ მომენტიტ, როცა მცხეთა, დედაქალაქად დგინდება.

592

ალბათ გაერთიანებამ, რომელსაც თვით უძღვებოდა,
მცხეთის მკვიდრი ფარნავაზი, იმარჯვა ნაირ ბრძოლებში,
არმაზციხის საკითხებიც მასვე უკავშირდებოდა,
მონინავე როლიც ჰქონდა სამეფოს წარმოქმნის ცდებში.

593

გვიანაქემენიდური და ადრეელინისტური,
ხანათა მერყეობა და არამდგრადი მეზობლების
არსებობა ქვეყნის ირგვლივ, ბიძგს აძლევდა ახლებური
გაერთიანების შექმნას, ამიტომაც მოვლენების
დათარიღების ხანად გვაქვს დრო ადრეელინისტური,
იქ ზოგადად სარწმუნოდ ჩანს, ტრადიცია ძველქართული.

594

ამგვარად, ფარნავაზის დროს, მისი პირდაპირ ჩარევით,
დადგინდა ქართლის სამეფოს შექმნა: ქართველური ენით,
ქართული ტერიტორიით, ქართული ნესწყობილებით,
სარწმუნოებით ქართველთა, მნიგნობრობითა და მეფით.
შთამომავლობამ შეაქო ფარნავაზის ნამოქმედი
და შედეგი შეუფასა „დამაარსებლად“ შერაცხვით.

595

ფარნავაზის დინასტიის, პირველი მემკვიდრეების
დროს, მცხეთაში ტარდებოდა დიდი სამუშაოები:
მიდიოდა თავდაცვითი, საკულტო ობიექტების,
სავაჭრო ნაგებობების და სხვათა მშენებლობები.
მწყობრში ჩადგა არმაზის და ზადენის სიმაგრეები.

596

მცხეთის დედაქალაქობას აშკარად შეუწყო ხელი
თავისმა მდებარეობამ, სადაც სავაჭრო მიმოსვლის
სხვადასხვა მიმართულების, იყო გზების ფართო ქსელი.
კერძოდ, მთელი კავკასიის ჩრდილო და სამხრეთი ზოლის.
სარწმუნოა, აქ ამ გზებით, წვდომა ჰქონდათ უფრო შორის.

597

ბერძენი გეოგრაფოსი-სტრაბონი გვინმარტავს სქემით: იბერიას თან აქვს ოთხი შესასვლელი, მათგან ერთი-კოლხური ციხე შოროპნის, გაუვალი ვიწროებით, რომლებშიც მიედინება ფაზისი - ხმაურა, ცელქი, ორი ნავგამტარის შერთვით - გლავკოსითა და ჰიპოსით.

598

მეორეა ჩრდილოეთი-გზა ძნელად ამოსასვლელი, მდინარე არგოსისაზე, ვიწრო ხეობის მიყოლით, ბოლოს ძნელად ასაღები, გამაგრებული კედელით. მესამე-ალბანიიდან, ადრე გამოჭრილი ხვრელით, კლდეებში ძლივს გასადრომით, წინ ჭაობით გაუვალით ქედის მჩქეფარე მდინარის, ალაზონიოსის ქმნილით.

599

მეოთხე არმენიიდან, მტკვრისპირა ვიწროებშია შემოსასვლელი და შემდეგ, არგოსისას მიუყვება. მდინარეთა შეერთების მისადგომ ადგილებშია, კლდეებზე ნაგები ორი, ქალაქციხის გამაგრება. თექვსმეტი სტადიონია მათ შორისი დაშორება, მტკვარზე დგას ჰარმონიკე და მეორეზე სევსამორა.

600

მცხეთის გარდა სამეფოში, იყო ქართლის ქალაქები: უფლისციხე, კასპი, წუნდა, ოძრახე და კიდევ სხვები. კარგად დასახლებულნი ჩანს ქალაქები და დაბები, კრამიტის გამოყენებით უკვე აქვთ გადახურვები, არის ბაზრები, აქა-იქ ხუროთმოძღვრული სახლები.

601

ქალაქების ეთნიკური შემადგენლობა საკმაოდ, ჭრელი, შერეული იყო. აქ ებრაელთა სავაჭრო სახელოსნოთა უბნები, მზადყოფილი სამუშაოდ, მოქმედებაში გვხვდებოდა. ქართული საისტორიო

ტრადიცია გამოჩენას, ებრაელთა კოლონიის
მცხეთაში, ას სამოცდაცხრა წლიდან თვლის სავარაუდოდ.

602

ქართლის ტერიტორიაზე პოვნა, ელინისტურ ხანის
ოქროს მრავალ მონეტისა, ნიშნავს ქართლის ინტენსიურ,
სავაჭრო-ეკონომიკურ ურთიერთობებს, სხვა ქვეყნის
სამეფოებთან. ჩანს, ჭრიდნენ მინამსგავსს მაკედონიურ
მონეტისა, საპირწონედ გარეთა ბაზრის მოთხოვნის.

603

ქართული საისტორიო ცნობები ქართლის სამეფოს,
უკვე მისი წარმოქმნის ჟამს (ან მესამე საუკუნის
პირველი ნახევრისასა), წარმოგვიდგენს ვრცელ სამეფოდ,
ლამის მისი მორჩილია ყველა წარმონაქმნი ქვეყნის.

**რომაელთა ლაშქრობები იბერიასა და კოლხეთში,
შემდგომი ურთიერთობები რომთან და სხვა მეზობელ
ქვეყნებთან პირველი საუკუნის
შუახანებიდან ბოლომდე**

604

პირველი საუკუნისვე სამოცდაექვს წელს ვერდიქტით, რომის სენატმა წინასწარ, ქვეყნებში აღმოსავლეთის, დაგეგმა ლაშქრობები და შეუზღუდავი უფლებით, გნეუს პომპეუსი სარდლად, დანიშნა მოლაშქრეების.

605

მოლაშქრეები მან მისი - სომხეთის, ალბანეთისა და ქართლის სამეფოების პირისპირ აამოქმედა; მტერთან ბრძოლას განერიდა ტიგრან მეფე სომხეთისა, პომპეუსთან შეკრა ზავი და მის მეგობრად იწოდა, თუმც ეს წოდება თვით სომხეთს, რომის ქვემდებარედ ხდიდა.

606

იბერიაში ამ ხანად არტაგი (არტოკი) მეფობს, პომპეუსი მას ამარცხებს და ის პლუტარქეს ნათქვამით, ცხრა ათასზე მეტ მოკლულსა და ათი ათას ტყვეს ნაღვლობს. ამ ბრძოლაზე დანვრილებით და რომაული მიდგომით, წერს დიონ კასიუსი და თავის მოძიებულს გვამცნობს:

607

-რომაელი პომპეუსი არმაზის ციხეს მიაწვა, არტაგმა ვერ მოახერხა ციხის დაცვა და მეორე მხარეს გადავიდა თანაც, მდინარეზე ხიდი დანვა. არტაგი მაინც დამარცხდა. მტერმა დასვა, როგორც მხარე და მიიღო არტაგისგან მისთვის სასარგებლო დათქმა:

608

-არტაგს ხიდის აშენება ისევ თავიდან მოუხდა,
თანაც დამარბეველი მტრის ლაშქარს სურსათსაც აწვდიდა.
პომპეუსმა დაარღვია მიღწეული დათქმები და
მტკვარზე დაიწყო გადასვლა, არტაგმა არ დაუცადა,
პომპეუსი დაენია, მიმალვა არ დააცადა.

609

არტაგმა გადავლის შემდგომ, დანვა ხიდი პეროლისა,
რის მერე აქეთა მხარეს დარჩენილი მეომრები,
მსხვერპლი გახდნენ ერთიანად უთანასწორო ბრძოლისა.
ოდნავ დაცხრა ბრძოლის ველი და კვლავ შედგა შეხვედრები:

610

პომპეუსი დაჟინებით თხოვდა არტაგს მძევლად შვილსა
და სანაცვლოდ იძლეობა პირობას ზავის შეკვრისა:
კამათი დასრულებულა ძლევით იბერთა მეფისა,
პომპეუსს სახით ძღვენისა, ვიგებთ პლუტარქეს ცნობითა,
მისვლია ოქროს კომპლექტი, პირადი საძინებლისა.

611

იბერიის სამეფოდან, რომაელი პომპეუსი,
სურამის გავლით და შემდეგ, მყოფი მინაზე კოლხეთის,
გზით რიონის მიყოლებით, მიდის-მოუჩანს ფაზისი.
როგორც ჩანს, გზას მიიკვლევდა ძლევით რამდენიმე ჯგუფის.

612

ამ ბრძოლებზე მიუთითებს, თუნდაც ის, რომ გამარჯვების
შემდეგ რომში დაბრუნებულს, ოთლაკი-კოლხი სკეპტუხი
ტყვეთა შორის მას თან ჰყავდა, თან კიდევ სამი იბერი
და ალბანი ორი მსხვილი, ტყვე იყო ამის დასტური.

613

ფაზისში მისი ლაშქრობა, მოთარეშე რომაელმა,
დამთავრებულად ჩათვალა. აქედან სომხეთის გავლით,
ალბანეთზე გაილაშქრა. ეს ქვეყანა პომპეუსმა

დაამარცხა და ბოლო ჟამს, საქმეც მორჩა შეთანხმებით.
შემდგომ ალბანელთა მეფე - ორიოსი რომაელმა,
„ქვემდებარე მოკავშირედ“, ცნო მისივე განცხადებით.

614

ამრიგად, ალბანეთი და სომხეთი, თან იბერია,
მოექცნენ რომისთვის გამგონ დამოკიდებულებაში,
სხვა დასავლეთის ქვეყნებში: პონტო, მცირე არმენია
და კოლხეთი, რომი მოჩანს, უფრო მყარ ვითარებაში.

615

პომპეუსმა დააყენა, კოლხეთის მმართველად ვინმე
არისტარქე, ვისაც „მეფეს“ ევტროპიუსი ეძახის,
თუმცაღა მისი სახელით, მოჭრილ მონეტებს მისივე,
მეფედ ხსენება არა აქვს - მსგავსია ძველი მონეტის,
რაც ნიშნავს, ძველ ტრადიციას, რომი არ კრძალავს რითიმე.

616

არისტარქეს წასვლის შემდეგ, მდგომარეობა მძიმდება
და კოლხეთი იძულებით, პირველი ასწლედის ბოლოს,
რომის პონტოს პროვინციის შემადგენლობაში ხვდება.
არ აქვს ერთეულის სახე და ავგუსტუსის დროს პონტოს
მეფის-პოლემონ პირველის, სამეფოში აღმოჩნდება,
მეუღლე პითოდორიდან, ქვრივმა როს იწყო მეფობა.

617

მართალია პომპეუსის კავკასიაში ლაშქრობას,
იბერიის რომისადმი მოჰყვა დაქვემდებარება,
მაგრამ ორმოცდაათიან-ოცდაათ წლებში იბერთა
და ალბანელთა ქვეყნები, ჩანს მკაფიო ვითარება,
იღებენ თავისუფლებას, წყვეტენ ქვემდებარეობას.

618

იბერიის მმართველები რომის მიმართ პოლიტიკას,
მათგან დამოუკიდებლად, ფრთხილად ახორციელებდნენ,
რაც დასტურდება შემდეგით: ოცდათექვსმეტ წელს შეტევას,

რომი ქართლზე ისევ იწყებს და იბერნი კვლავ დამარცხდნენ.
რომაელი კრასუსი და იმ ჟამის მეფე იბერთა -
ფარნავაზ მეორე, მონყვნენ და მოკავშირენი გახდნენ.

619

ამის ძალით, ორნივ ერთად, იჭრებიან ალბანეთში,
ამარცხებენ მეფე ზობერს, მასაც მოკავშირედ ხდიან.
მერმის გარემოებები გვიჩვენებენ, რომ შემდგომშიც
იბერია, ალბანეთი, ისევ ერთგულნი რჩებიან
ანტონიუსის ბანაკში, როგორც დევს თანხმობის ოქმში.

620

შეიძლება ითქვას, სწორედ ამ დროს, გაუჩნდა საყრდენი,
ნებისით ურთიერთობასა და სადარ ინტერესებზე,
დანდობილ კავშირს - ფიქრობდნენ რომაელნი და იბერნი.
ჩანდა, რომ ხელს აძლევდა რომს, პართიასა და სომხეთზე
კონტროლისთვის რომ ჰყოლოდა, სანდო, ერთგული ქართველნი.

621

თავის მხრივ, რომთან კავშირი იბერიას ხელს აძლევდა,
პირველ რიგში, საკუთარი ქვეყნის საზღვრის აღსადგენად,
კერძოდ, მიტაცებულ მიწას სომხეთს უკან წაართმევდა,
თანაც ხელისუფლებაში იყო თქმული გასაგებად:
რომ პართიასთან კავშირი სარგებელს ვერ ითავსებდა,
პროპარტიული სომხეთი, მეტ საფრთხედ აღიქმებოდა.

კარი მესამე

ქართველთა
წარმომავლობისთვის
ჩატარებული კვლევები და
შედეგები

306, როგორები და სადაურები ვართ ქართველები

622

ქართველთა წარმომავლობის გარკვევაა მეტად რთული, ეთნოგენეზის კვლევების გვაქვს ისტორია მხცოვანი, კვლევა-ძიება გრძელდება, არ არის შეჩერებული, თუმც მტკიცება დასაყრდენი ვერ დაიდო ჯეროვანი.

623

იმ ხანის უცხო მწერლები, აღმოსავლეთელ ქართველებს, იგივე ივერიელებს და პირენეის იბერებს, ერთურთთან აიგივებდნენ, თუმც ქართველთა შთამომავლებს, სხვა ელიტმაძიებლები, უკავშირებდნენ ეთნარქებს.

624

მეთერთმეტე საუკუნის მეორე ნახევრის წლებში, სწავლულმა ისტორიკოსმა, ლეონტი მროველმა მისი შექმნა ეთნოკონცეფცია. გააზიარა მცნებებში, რითაც შუა ასწლეულებში შენარჩუნდა თვალსაზრისი:

625

მროველის აზრით ქართველთა, წინაპრები შორს წარსულში, რომ დამთავრდა მშენებლობა ბაბილონის გოდოლისა, ერთობ გადმოსახლებულან აქ კავკასიის სამხრეთში, სახლ-კარიც კი დაუთმიათ, პირად მდინარეთის წყლისა.

626

მიგრაციის თეორია, მრავალგზისად განხილული, მეცნიერულად აღთქმული, მეოცე საუკუნემდე იყო გაბატონებული, რის გამოც მოდგმა ქართული აქ რჩება, როგორც მიგრანტი, სინამდვილის გარკვევამდე.

627

შუალედური წლებიდან მეოცე საუკუნისა,
როცა განვითარდა ჩვენში, კერძოდ, არქეოლოგია,
ენათმეცნიერება და დარგი გეოგრაფიისა,
შეიცვალა თვალსაზრისი, მასთან ანთროპოლოგია.

628

ამ დარგების მიღწევებით ჯდება ცნობიერებაში,
რომ თითქოსდა უცილობლად, დღეს არის დამტკიცებული.
ქართველთა ავტოქტონობა ძირეულ კავკასიაში,
თუმც კროცესი მიგრაციის არ არის გამორიცხული.

629

მიუხედავად ასეთი აზრთა მეტამორფოზისა,
პრობლემის დიდი სირთულე ამით არ არის მოხსნილი.
„პირველსამშობლოს“ ძებნა თუ, მსხვერპლია დავიწყებისა,
ძველ ხალხთან კავშირებია კვლევის პრობლემის ნაწილი.

630

ჩვენს წინაპრებზე ცნობილი წყაროებით ძველთაძველის,
ხალხებთან ურთიერთობის გარკვევა პრობლემურია,
ითხოვს ისტორიულ ცნობებს, ენობრივი ნიშანთკვლევის,
სულიერების ანალიზს, სადაც მასალა მწირია.

631

დღეს სრული უეჭველობით გარკვეულ-დადგენილია,
რომ ქართველები წარმოქმნით, ეგრეთ წოდებული დიდი,
პირველად ევრაზიული რასის შემადგენელია,
სამხრეთევროპეიდული განშტოების, როგორც ტიპი,
სუფთა წინააზიური ანთროპოლოგიურია.

632

საქართველოს მხარეებში მოსახლე ქართველებს შორის,
თავის მხრივ შეინიშნება გამოსახვა ლოკალური,
რომლითაც დადგენილია, ერთმანეთთან არც თუ შორი,
ხუთი ნაირსახეობა, თუმც მაინც განსხვავებული.

633

აჭარლების, გურულების და მეგრელების ჯგუფებში, უკვე არის დადგენილი ტიპი შავიზღვისპირული, ახასიათებთ ღია თმა, გადიან ოდნავ მაღლებში, სახე მკვეთრად პროფილური, ნაკლებ ბრაქიკეფალური.

634

იმერლების, ლეჩხუმლების, დაბალმთიან რაჭველების და აგრეთვე მეგრელების, გურულების, აჭარლების - არა შავიზღვისპირეულ ჯგუფებშია დადგენილი, სახით დასავლურქართული, ტიპ ანთროპოლოგიური, შედარებით ფართო სახე და ცხვირი გამოდრეკილი, თმაც უფრო მუქი პირველზე - აი განმასხვავებელი - ტიპ შავზღვისპირეულისგან, ტიპის დასავლურქართულის.

635

აღმოსავლეთ საქართველოს, უპირატესად კი ბარის, ქართლების, კახელების, ჯგუფებში დადგენილია, აღმოსავლურქართველური ტიპი ანთროპოლოგიის - ფართო შუბლი, მუქი თვალი, მათი მანიშნებელია.

636

ზოგიერთ ქართლურ, ჯავახურ, ასევე მესხურ ჯგუფებში, დადგენილია სხვებისგან ჯეროვნად განსხვავებული, მკვეთრი ბრაქიკეფალიით, ტანად რიცხულნი დაბლებში და ცხვირ გამოდრეკილები - ტიპი სამხრეთულქართული.

637

საქართველოს მთიანეთში, რაჭველების, ხევსურების, სვანების, მოხევეების, მთიულების, ფშავ-თუშების, აქვე გუდამაყრელების, საფუძვლით სიახლოვისა, საშუალოზე მუქი თმით და ღია ფერით თვალებისა, მკვეთრი ბრაქიკეფალიით და სხვა ნიშნით მსგავსებისა, ჯგუფებში დადგენილია ტიპი კავკასიონისა.

638

ქართველების ერთიანი გენეტიკური წარმოქმნის საფუძველია, მსგავსება ტაქსონომიური ნიშნის, აქ ხუთივე ჯგუფი არის წინააზიური რასის, არა წარმომადგენლები კლასიკური ტიპის რასის.

639

ქართველთა კავკასიაში, დასტურად ავტოქტონობის, ცხადია, რომ საჭიროა პალეოანთროპოლოგიური მასალის გამოყენება, ანუ გათხრებით ნაპოვნის - კრანიოლოგიურ ძეგლთა - შედარება მიმდევრული.

640

თვით კრანიოლოგიური მასალა საქართველოდან, ენეოლითის დროსია და ბრინჯაოს ადრეულის, ხოლო ტიპოლოგიურად, წვრილსახა ადამიანად, იგივე დოლიქოკრანულ, ტიპზეა მიკუთვნებული.

641

ეს ვითარება გრძელდება მესამე ათასწლედიდან, ვიდრე ახალ წელთაღრიცხვის, პირველი ათასწლეულის შუა ხანებამდე, როცა კრანიოლოგიურიდან, მასალა უკვე აშკარად, არის ბრაქიკეფალურის.

642

ცნობილია ქართველების ტიპი ანთროპოლოგიის, არსებობს ბრაქიკრანიით და სწორედაც ფართო სახით, რაც თითქოსდა გამორიცხავს წარმოქმნა - ევოლუციის, კონტინუიტეტს და ეჭვქვეშ, სვამს ავტოქტონობას ამით.

643

მაგრამ კავკასიაში და პირდაპირ საქართველოში, მოპოვებული მასალის კვლევით ანთროპოლოგები ასკვნიან, რომ ადრეული ბრინჯაოს და შემდგომ დროში, თავის ქალები მეტწილად, გვაქვს დოლიქოკრანულები.

644

თუმცაღა შეინიშნება დროში თანდათანობითი ცვლილება მიმართულებით ბრაქიკეფალურობისკენ, წინააზიის ქვეყნებშიც გვაქვს პროცესი ცვლილებითი, ამდენად, საქმე არ მიდის, რადიკალურ ცვლილებებისკენ.

645

თუ ჩავთვლით, რომ მოტივები სწორია და რეალური, არ გვაქვს საფუძველი ხალხის რადიკალურ ცვლილებასთან, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ საქმე გვაქვს იმანენტური დროის ანთროპოლოგიურ, ეპოქალურ გარდაქმნასთან.

646

ამგვარად, ადამიანის ანთროპოლოგიურ ცდაში, თანამედროვე ხერხებით, თითქოს ხდება უეჭველი ქართველთა ავტოქტონობა ამიერკავკასიაში, რომ საქართველოს მინაზე, ჩამოყალიბდა ქართველი.

647

არც აქ გამოირიცხება პროცესები მიგრაციის, სხვა ტომთა ინფილტრაციის და თან ასიმილირების, მაგრამ ეს არ ცვლის ძირითად პროცესს ეთნოგენეტიკის, ვერ უარყოფს ეთნოსახეს ქართველთა აბორიგენობის.

648

და მაინც, ჩვენს წინაპართა ავტოქტონობის მტკიცების, ანუ ანთროპოლოგიურ დასკვნებს, არ აქვთ მყარი ძალა, რადგან დიდხანს მიმდინარე ეთნოგენეზის პროცესის დასტურისთვის უკმარია, ქალათა კვლევის მასალა.

649

იგი მოუკვლეველია, როგორც რაოდენობრივი, ისე გეოგრაფიული გავრცელების თვალსაზრისით, თუმც უფრო საგულისხმოა, პროცესი იმანენტური ბრაქიკეფალიზაციის, მიმდინარე ხალხში მისით.

650

პროცესი ახასიათებს, როგორც თვითონ საქართველოს,
ახლო აღმოსავლეთსაც და ასევე წინა აზიას,
სადაც ხალხის რასა იჭერს სამხრეთ-ევროპეიდულ ზოლს,
მიტომ მიგრაცია ვერ ქმნის ანთროპოლურ ფიქსაციას.

651

შექმნილ სირთულეებიდან, გამოსვლაში შეიძლება
დაგვეხმაროს, არქეათხრებით მასალა მოპოვებული -
მეცხრამეტე საუკუნის ევროპელმა მკვლევარებმა,
გათხრები რომ აწარმოეს, ვნახოთ აზრი მათგან თქმული.

652

მათ შეექმნათ მოსაზრება, რომ ადამიანმა თითქოს,
კავკასიის ათვისება, ბრინჯაოს ეპოქის ბოლოს
და რკინის ხანის ადრეულ, პერიოდის წლებში შეძლო,
თუმც ამ აზრის უარყოფა, გვიან ისტორიას ერგო.

653

დღეს უკვე არის ცნობილი, რომ ეს რეგიონი სრულად,
თუმც კი გამოირიცხება ანთროპ-გენეზის არედან,
მაგრამ ათვისებულია ადამიანისგან ძველად,
რაიმე ქრონოლოგიურ ნყვეტილებისა გარედან.

654

რეგიონი მოცულია უადრესი დასახლებით
პალეოლითის ხანიდან, საც ენაცვლება ერთმანეთს,
ქვის ხანის პერიოდი და ლითხანა საფეხურებით,
რომლებიც წარმოგვიდგენენ არქეულტურის ნამდვილ სახეს.

655

აღნიშნული კულტურული კონტინუიტეტი თითქოს,
მხარს უჭერს შესაბამისი მასალის დამუშავებით,
მიღებულ დასკვნას, ქართველთა ავტოქტონობა რომ იყოს,
მყარად აღიარებული, საყოველთაო თანხმობით.

656

მაგრამ ზოგი მკვლევარიდან ვაწყდებით წინააღმდეგობას, არ თვლიან არქეულტურების ეთნიკურ იდენტურობას და მათი წარმომავლობის ნამდვილ ადგილობრივობას. ქართულ ტერიტორიაზე ითვლებოდა და ითვლება, რომ კულტ-ქრონოლოგიური არაერთი არქერტობა, სხვადასხვა ხალხს, სხვადასხვა დროს, გარედანაც შემოჰქონდა.

657

რაკი მაინც გვაქვს პრობლემა, ვრტავტ ენათმეცნიერებას, ატასწლეულტა მანძილზე ქარტველებს, პოლიტიკური, კულტურ-ეკონომიკური, გააჩნდატ ურტიერტობა ახლო, ტუ შორეულ ხალხტან, უფრო მეურნეობრული.

658

ენიტ ურტიერტობანი ჩნდებოდა ენა ქარტულში, კერძოდ, უცხო ტერმინების და სიტყვების ტავმოყრაში, რომელიც ილექებოდა ქარტველტა ლექსიკურ ფონდში, რაც ბაზას წარმოადგენდა, შეტვისებატა კვლევაში.

659

ტუკი ხალხის, ანდა ტომის, მკვიდრი ადგილ-საცხოვრისი, ნატლად არის დადგენილი, მით ხელშეწყობა იქმნება, მოხდეს ზუსტი ფიქსირება ტერიტორიული სივრცის, სადაც სიტყვატშეტვისების ხდება განხორციელება.

660

ენათმეცნიერებისა და ისტორიკოსებისაგან, ასეტი კვლევა-ძიება უკვე ჩატარებულია, ირკვევა, რომ ქარტულ ტომებს, გარდა ურარტელებისგან ნასესხები სიტყვებისა, ახლო კონტაქტი ჰქონიატ ინდოევროპულ ხეტებტან. ენახოტ გამოვლენილტაგან: -ხეტური „სუფფი“ და ქარტული „სუფტა“ -ხეტური „ველლუ“ და ქარტული „ველი“

-ხეთური „ვიანა“ და ქართული „ღვინო“

-ხეთური „დუდუმილი“ და ქართული „დუმილი“ და სხვა.

661

ახლო კონტაქტები უნდა განხორციელებულიყო, მაშინ, როცა იმპერია ჯერაც კიდევ არსებობდა, ეს კი ვარაუდით ალბათ, ათასორას წლამდე იყო, ვიდრე ხეთთა იმპერია „ზღვის ხალხისგან“ განადგურდა.

662

ხეთებისა და ქართველთა საკონტაქტო ზონად თვლიან, ჩრდილო-აღმოსავლეთ ნაწილს, იქვე მცირე აზიაში, სადაც როგორაც ირკვევა, ერთურთს ემეზობლებიან, თუმც მესამე ათასწლეულის მეორე ხუთასწლიანში, ხეთებამდე აქ მოსახლე, ხათებს ეკონტაქტებიან:

-ხათური „ვინ“ და ქართული „ღვინო“;

-ხათური „ურემ“-მჭედელი და ქართული „ურო“;

-ხათური „თეთე“ და ქართული „დიდი“;

-ვარაუდია, რომ ხათურიდანაა შეთვისებული ქართული სადაურობის „ელ“ სუფიქსი და სხვა.

663

მესამე ათასწლეულის მეორე ნახევარიდან, მეორე ათასწლეულის თავიდან-დასასრულამდე, ჩრდილო მესოპოტამიას ხურიტების ტომი ფლობდა, ვისი ენიდანაც კვლევას, მივყავართ ვარაუდამდე, რომ ცალკეული სიტყვები ქართველურს ეთვისებოდა:

-ხურიტული „ეცი“ და ქართულ-მეგრულ-სვანური „ცა“;

-ხურიტული „შური“-სადამო და ქართული „სერობა“, მეგრული „სერი, ღამე“;

-ხურიტული „ქად“-ქადილი და ქართული „ქადილი“ და სხვა.

664

მესამე ათასწლეულის შუა ხანამდე ქართველებს, ჩრდილო მესოპოტამია ვიდრე არ ეპყრათ ხურიტებს, ურთიერთობები ჰქონდათ ქართულ და სემიტურ ტომებს,

სიტყვათნასესხობა თვითონ, ავლენს მაშინდელ კონტაქტებს:
-სემიტური „არვა“ და ქართული „რვა“;
-სემიტური „ფილი“ და ქართული „სპილო“;
-სემიტური „კლ“-დაჭერა და ქართული „კლი-ტე“;
-სემიტური „მტკ“ და ქართული „ტკბ-ილი“;
სემიტური „ტიხ“ და ქართული „ტიხარი“;
სემიტური „შუკ“ და ქართული „შუკა“ და სხვა.

665

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ენათმეცნიერების მოქმედ ქართველურ ენებზე-ქართულის, მეგრულ-ჭანურის და მათთან ერთად სვანურის დაკვირვების და კვლევების, შედეგად მოხდა აღდგენა ქართველური ფუძეენის.

666

ანუ იქნა აღდგენილი უძველეს ქართულ ტომებში, ზოგად სასაუბრო ენა, რომელზედაც საუბრობდნენ, ვიდრე ენობრივ შტოებად მთლიანად დაიყოფოდნენ. ვარაუდით მესამე, ან მეოთხე ათასწლეულებში საერთო-ქართველურ ეთნოსს, ფუძეენით სემიტები, დღეს უცნობი ხანგრძლივობით, მართლაც ეკონტაქტებოდნენ.

667

ასევე საკმაოდაა ლექსიკური დამთხვევები წინარე ქართველურსა და ინდოევროპულ ენებში, ინდოევროპულიდან დღეს ნასესხებია სიტყვები: უღელი, თხა, თიხა, სისხლი, მკერდი და სხვაც გამოთქმებში.

668

საკონტაქტო ზონად თვლიან ჩრდილო მესოპოტამიის და ამიერ კავკასიის შორის ვრცელ ტერიტორიას, რახანს ინდოევროპულმა ერთობამ დაშლა იწვნია, მეხუთე ათასწლეულში, კონტაქტიც იმ დროისა.

669

თუმცა ზოგ მკვლევართა აზრით, ენებში დამთხვევითობით წარმოქმნილ პარალელიზმის ახსნა უნდა შემდგარიყო, ქართულ-ინდოევროპული გენეტიკური ერთობით, რაც მეექვსესე ათასწლეულში უნდა სრულად დაშლილიყო- „ნასესხობით“ მტკიცება კი, ამით უარყოფილიყო.

670

მოხსენიებულ ლექსიკურ ქართველურ ენის თანხვედრას, ძველებურ აღმოსავლურ და ცნობილ ეთნოსთა ენებთან: სემიტურთან, ხურიტულთან, ხეთურ-ხათურ-ურარტულთან, ერთად ინდოევროპულთან, მიყვართ ახლოს საზღვრებთან გეოგრაფიული არის, სადაც სახლობდა ქართველთა მოდგმა ხანაში, მეოთხე-მეორე ათასწლეულთა.

671

მისი განსახლების არე, ერთი მხრიდან მოიცავდა, ანატოლიის ჩრდილოეთ-აღმოსავლეთსა და ჩრდილო მესოპოტამიის ნაწილს, მეორე მხრივ იფარგლავდა, დასავლეთით ზღვას აღწევდა, ანუ ეყრა სანაპირო, ამის მოწმობაა ის რომ, ტერმინ „ზღუას“ მნიშვნელობას, ქართველური ენა უკვე, ნათლად ცნობდა, ინახავდა.

672

უეჭვოა, ჩრდილო მხარეს მოსახლე ქართულ ეთნოსის ადგილსაცხოვრისი იყო, სამხრეთ კავკასიის არეც, ქართველურ ენის დონეზე კონსტრუირებულ ლანდშაფტის, ამსახველი ტერმინები, თვლის ენათმკვლევართა მხარე, მიუთითებს მთიანეთზე, თან კავკასიონის მთაზეც.

673

ამიერკავკასიაში ავტოქტონობას ქართველთა, ტომთა სახელწოდებების, გეოგრაფ-ისტორიული ანალიზიც ადასტურებს; დღეს აზრით ისტორიკოსთა,

„ქართლი“, როგორაც „ეგრისი“, ქვეყანად იქნა შერწყმული კავკასიის არეალში, ერთობით ეთნოქართველთა.

674

კავკასიის არეალში, ეთნოსს წინარექართველურს, ინტენსიური კავშირი უთუოდ უნდა ჰქონოდა ჩრდილოკავკასიელებთან, სახელდობრ, ნახურ-დაღესტნურ და აფხაზურ-ადიღურ ტომთა წინაეთნოსებთან, რაც ატყვია ფუძეენის ლექსიკასაც ძველ ქართველურს.

675

შედეგად ზემოთქმულისა, შეგვიძლია აქ დავასკვნათ, რომ წინარექართველური ეთნოსი სახლობდა მეტად, მთა-გორებსა და ხევებში, უფრო თავდაცულ ჯგუფებად და იყო წარმოდგენილი, ეთნო-კულტურულ ერთობად.

676

სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ეს იყო ტომების ერთობლიობა, რომელიც ლაპარაკობდა სხვადასხვაგვარ დიალექტზე, ზოგად ქართველური ენის, სახელი ერთი ჰქონდათ და მრავალგვარ კავშირთა გამო, შემოჭრები სხვა ენებზე არ იყო გამორიცხული, ჩანს, რომ იგი არსებობდა.

677

ქართველების არსებობის, ქრონოლოგიური დონის გათვალისწინებისათვის, ფრიად დიდ ინტერესს იწვევს, წინარე ქართველურ ეთნოს-შუმერულ ერთობლიობის, ლექსიკური შეხვედრები, შედეგად ქართულ ფონდს ავსებს, ორასი სიტყვა-გამოთქმა, ლექსიკის პარალელობის.

678

როგორაც არის ცნობილი, შუმერების სახელმწიფო, სამხრეთ შუამდინარეთში, მეოთხე ათასწლეულში იწყებს არსებობას, სადაც არასდროს ქართველების ტომს არ უცხოვრია და რით ვხსნით თანხვედრის ფაქტებს ენაში?

679

ცხადია, რომ შუმერები, შუამდინარეთის ზონის, არა ავტოქტონებია და რომელიდაც მთა-გორიდან მისულებად ითვლებიან; ერთ-ერთი ვერსიის ცნობით, ტომი ჩამოსახლებულა ირანის მთიანეთიდან.

680

ზოგი მეცნიერი ფიქრობს, ჩრდილოეთ მთიანეთიდან მოხდა მათი მიგრაცია, კერძოდ, სამხრეთ კავკასიის, ან მისვე სამხრეთ ნაწილში, მდებარე მთა-ქედებიდან, რასაც უნდა მოჰყოლოდა მთლად გამართლება ვერსიის:

681

-უნდა დამყარებულიყო ლინგვისტური, ცხადყოფილი კავშირები, შუმერებსა და წინარექართველებს შორის, მაგრამ როდის იქნებოდა კონტაქტი შესაძლებელი? შანსი კი ჰქონდათ ბოლო ჟამს მეხუთე ათასწლეულის.

682

წინარე სემიტებთან და ინდოევროპულ ტომებთან და აგრეთვე შუმერებთან, თვით საერთო-ქართველობის კავშირებზე ზემოთქმულით, ვდგებით წინაშე კითხვებთან, შესახებ განსახლების და კულტურის მატარებლობის.

683

და წინარექართველური ეთნოსი, განსახლებული სამხრეთით კავკასიისა და მიმდგომ მიყოლებული, მეხუთე ათასწლედიდან, ჩანს ვით უკვე არსებული. მაშ, თუ ასეა, რომელი ამიერკავკასიური არქეოკულტურის მატარებელ ხალხთან უნდა ყოფილიყო, წინარექართველთ ტომობა იდენტიფიცირებული?

684

რამდენიმე წლის წინ ქართლში, დმანისის ნაქალაქარში, არქეოლოგებმა ნახეს ადამიანის სადგომი,

იპოვეს ქვედა ყბის ძვალიც, იქვე ძვლოვან მასალაში,
ქალას ფრაგმენტების პოვნას მოუწდა წლები შემდგომი.

685

მასალა, სადღაც, მილიონ შვიდას ათასი წლისაა,
წარმოდგენს საოცარ ძეგლს, „პირველი ევროპელისა“
ევრაზიის მიწა-წყალზე, რაც ვარაუდით კვლევისა,
მოხდა სუბიექტის მიერ, შეცვლით ჩვეული ზონისა,
ანუ ანთროპოგენების აფრიკულ არეალისა.

686

დმანისელი არქანტროპის აქ ყოფნიდან, რომ გავიდა
ერთი მილიონი წელი, იდგა ეპოქა აშელის,
საქართველოში-დმანისში იყო და ცხოვრებას ქმნიდა
ადამიანი ქვისხანის, ვარაუდით აფრიკელი.

687

ნეოლითის პერიოდში, მთლიანად საქართველოში,
იწყება წარმოებითი მეურნეობის აღმასვლა,
ძვრაა მესაქონლეობა-მიწათგამოყენებაში,
რითაც განპირობდა კიდევ, მშვიდ ცხოვრებაზე გადასვლა.

688

ნეოლითი აღმოსავლეთ საქართველოს არეალში,
სუსტადაა გავრცობილი; ამ დროს დასავლეთი მხარე
მჭიდრო დასახლებით შედის „ნეორევოლუციაში“.
ეს წარმოშობს მოსაზრებებს, ასაზრდოებს წვდომის არეს,
რომ კულტურა ნეოლითის, დასავლეთ საქართველოსი,
არის საერთო კულტურა წინარქართველურ ეთნოსის.

689

ამასთან დაკავშირებით ფრიად მნიშვნელოვანია
მოდელი, რომლის მიხედვით, ზოგი სახელწოდებები,
ნათესაობითი ბრუნვის ფორმით წარმოებულია,
კერძოდ, „ის“ სუფიქსიანი ბოლოთი ტოპონიმების
წარმოქმნა, ზოგად-ქართველურ ენისთვის დაშვებულია.

690

ქუთაისის ქართველური არქეტიპი - „ქუთაისი“
ნიშნავს, რომ ეს ტოპონიმი, ზოგად-ქართველური ენის
რეალობის ეპოქაში, დასავლეთ მხარის ეთნოსის
საუბრის დიალექტია, ხოლო ნეოლითი მისი,
მართლაც რომ, შედეგი არის აქაურ ხალხთა თვისების.

691

დასავლეთშია კულტურა ადრესამინათმომქედო,
რომლის განვითარებაც კი, აფეთქებს დემოგრაფიას,
აღმოსავლეთ მხარეშია ამ დროს მინა უმოქმედო,
რაც იწვევს დასავლეთიდან ქარბი ხალხის მიგრაციას.

692

არქეოლოგთა ხედვით ეს, არის „სიონის კულტურა“,
გავრცობილი მეხუთე და მეოთხე ათასწლეულებში,
ტერიტორიულად შიდა, ქვემო ქართლსა და კახეთში,
თუმც სხვა კულტურაც შემოდის, ქართლის გარკვეულ საზღვრებში.

693

ეს „შულავერ-შომუთეფეს“ ადრესამინათმომქედო
კულტურაა ქართლში, რომლის შესაძლო შემომტანია
ნინარექართველთ ტომები, მკვლევართა აზრი დაიდო:
მათი თანაარსებობა, თანაც იმათი შერევა,
დამხდურ „სიონელ“ ტომებთან, რეალური ფაქტი იყო.

694

მეოთხე ათასწლეულის შუა ხანის კავკასიის,
ენეოლითის ეპოქის და ნეოლით-პერიოდის,
ადრესამინათმომქედო კულტურას ცვლის „მტკვარ-არაქსის-
ადრებრინჯაოს კულტურა“, მოიცავს იმერ-ამერის
ტერიტორიებს და ფარავს ჩრდილოეთს წინა აზიის.

695

არქეოლოგების ფიქრით, ადრებრინჯაოს კულტურა
ორგანულად შექმნილია, ადრესამინათმომქედო

ნინარე კულტურისაგან, მას ადასტურებს სტრუქტურა,
ტრადიციულად ქცეული, სანარმოო-სამშენებლო.

696

აღმოსავლეთ საქართველოს ამ კულტურათა ტომების,
ეთნიკური იდენტობის არის კიდევ საფუძველი,
კერძოდ, გორის გათხრებისას, ადგილებში, რომლებშიც ხალხს
ერთმანეთთან ამორებდა, ხუთი ასეული წელი,
ორი სხვადასხვა კულტურის დამთხვევა აქვს ძეგლთა ნამარხს,
რითაც საკულტო კერების იდენტობაა ნათელი.

697

მესამე ათასწლეულის, მტკვარ-არაქსის ადრეული
კულტურის ოსტეოლოგურ მასალაში ფიქსირდება,
ცხვრის ძვლების რიცხოვრივი ზრდა, რითაცაა აღნიშნული,
რომ დარგი მეცხვარეობის, ტომთა ყოფაში იზრდება.

698

ეს ტენდენცია გრძელდება და კულმინაციას აღწევს,
მესამე ათასწლეულის მეორე ხუთასწლეულსა
და მომდევნო ათასწლეულის ნახევარში, წარმოაჩენს:
თრიალეთის, ჯავახეთის, ზურკატეკის ყორღანულსა,
ანუ გორასამარხების, ბრწყინვალე კულტურის სახეს.

699

თვითონ გორასამარხებში დამარხვას ადგილობრივი,
ტრადიცია არ ჰქონია, მას ანერენ ჩრდილოელებს,
გაურკვეველია ჩვევა-ვისთვის იყო ბუნებრივი?
ან ვინღა წარმოადგენდა, მაშინ ადგილობრივ ტომებს?

700

ამის გარკვევას შევძლებთ თუ, ვიცით რომ სიტყვა „ცხოვრება“,
მოდის „ცხოვარ/ცხვარ ძირისგან და ის ადრე ძველ ქართულში,
ნიშნავს „ცხვრის ყოლას“, შემდგომ კი, თვით „ცხოვრების“
ცნება ხდება.

და იგი შემოდის დროში - შუაბრინჯაოთ მოცულში,
მეორე ათასწლეულის პირველსვე ხუთასწლეულში.

701

აქ შეგვიძლია დავასკვნათ: რადგანაც სიტყვა „ცხოვრება“
ქართულ ლექსიკას ეკუთვნის, „თრიალეთური კულტურის“
წარმომადგენელ ტომებშიც, ცხოვრობდა თვით ქართველობა,
მაშ, არის დივერგენცია ენის წინაქართველურის,
როგორც ფაქტი, ვარაუდით, მესამე ათასწლეულის.

702

„თრიალეთური კულტურის“ გავრცელების არეალი,
აღმოსავლეთ საქართველოს მოიცავს სამხრეთ მთიანეთს,
სადაც ქართული ტომები ყოფილან განსახლებული,
მაშინდელ ათასწლეულში, სავარაუდოდ დასავლეთს,
აქვს სამეტყველო სიტყვები: სვანური, ჭანურ-მეგრული.

703

ბოლო დროის არქევლევების შედეგად აშკარა ხდება,
რომ ადრებრინჯაოს ხანის და შუაბრინჯაოს ერის,
კულტურებს შორის გენური მემკვიდრეობა ვლინდება,
კერძოდ, გამოვლენილია-თრიალეთის და კახეთის
მასიურ კერამიკაში და სტრატეგრაფით დგინდება.

704

გვაქვს ვარაუდის უფლება, რომ ზემოთ მინიშნებული,
ჩავთვალოთ, როგორც მოვლენა ურთიერთშეთავსებული
კულტურის მატარებელი, ხალხის ეთნოკულტურული
თანამომდევნოებაზეც სარწმუნოდ დამოწმებული.

705

ძირითადი ელემენტი გორასამარხთა კულტურის,
შავპრიალა კერამიკა, მემკვიდრეა ადრეულის,
ამიტომ ფიზონომიაც, ხალხის მისი მატარებლის,
ვარაუდით უნდა იყოს, ადგილზე ფორმირებული.

706

შუაბრინჯაოს სამარხთა კულტურის ლოკალიზება,
ცხადად სამომთაბარეო, პირუტყვთან განუყოფელი,
საძოვრების სარგებლობის, გვანიშნებს ინტენსივობას,
აზრს სარწმუნოდ ხდის ნივთებიც ყორღანში ჩასადებელი.

707

მეორეც, შუაბრინჯაოს ხანის გორასამარხები,
სადაც ტომის ბელადთათვის, გარდა ნატიფკერამიკის,
ოქრო-ვერცხლის არტეფაქტის ჩატანებაა თანმხლები,
გამოხატულია ტომთა-ძლიერება პოლიტიკის,
მაღალი კულტურისა და მოსახლეობის სიმდიდრის.

708

თუ ამ კულტურის ტომები, აღმოსავლელ ქართველები
უცილობლად იყვნენ მაშინ, უნდა დროს ამ ეპოქაში
დანიშნაურებულიყვნენ, სწორედ, „ქართუს“ ტომელები,
საერთო ცენტრის, „მთა ქართლის“ ირგვლივ
განსახლებულები,
როგორც შემონახულია, ქართულ „ქართლის ცხოვრებაში“.

709

„ქართუს“ ცენტრი, აქ „მთა ქართლი“ (ან „არმაზი“ გვიანდელი),
სტრატეგიულ პოზიციას ფლობდა, მტკვრის პირას მცხეთასთან,
აქ იყო გზა-მაგისტრალი, მისი მაკავშირებელი
მომავალი საქართველოს უმეტეს დასახლებასთან.

710

ეს გზა წარმოადგენს (დღესაც), „ცხვრის გზას“ რომლითაც
ცხვრის ფარებს
საძოვრებზე ატარებდნენ, თან „მთა ქართლს“ კიდევ გზა ჰქონდა,
რომელიც აკავშირებდა ქართლის ორთავ წარმონაქმნებს,
ავითარებდა ვაჭრობას - „ქართუს“ მრავალმხრივ აწყობდა.

711

ცნობილია მოსაზრება, ქართული ტერმინის „კარის“
უძველესი მნიშვნელობა არის „სახლი“, გვაროვნული

„სამოსახლო“ და ტერმინის შემცვლელი ტოპონიმით,
„ქართუს ტომის“ დასახლების, ადგილია განსაზღვრული.

712

ასეთი ტოპონიმები, გარდა აღმოსავლეთისა,
მრავლად არის ტაოში და თურქეთის ჩრდილო ზეგანზე:
კლდეკარის და ტაოსკარის, აგრეთვე კარინითისა,
„თრიალეთური კულტურის“ კუთვნილ ტერიტორიაზე.

713

ეს უნდა იყოს დასტური, იმისა თუ რა ენაზე
საუბრობდნენ, ამ კულტურის მატარებელი ტომები.
ამ კუთხით სანიმუშოა დაკვირვება „ქართლის კარზე“,
სადაც ნამდვილად „მთა ქართლის“ ყოფილა დასახლებები.

714

„თრიალეთური კულტურის“ მთელს ამ ტერიტორიაზე,
აღმოსავლელ ქართველები მრავლად უნდა ყოფილიყვნენ,
ანუ თვით ქართველთა ტომი, მეტი იყო ხალხით სხვაზე,
თან სახელდება ტომებიც ვინაც აქაურნი იყვნენ.

715

მაგალითად, გვიანდელი ქართლის არეალზე მინის,
დღემდე გეოგრაფიული არის სახელწოდებანი:
ბაზალეთი, ქართალეთი, კასპი, ნობენი, ფხენისი,
თრიალეთი, გოგარენი და ალგეთიც მათთაგანი.

716

ასეთი ონომასტიკა გვანოდეხს ინფორმაციას,
ოდესღაც არსებულ კასპთა, ბაზალთა, ქართალთა, თრელთა
და სხვა ტომთა მიმართ ვინაც, ჯამში ასიმილაციას
ემსხვერპლენ და წილი ჩადეს, წარმოქმნაში თვით ქართველთა.

717

პროცესი ათასწლეულთა, სიღრმეში პერმანენტულად,
დიდხანს მიმდინარეობდა და სწორედ შუაბრინჯაოს

ხანის იმ დროიდან, როცა პროცესში ჰეგემონურად,
„ქართუელები“ ჩაერთვნენ, ზღვარი გამოუჩნდა ქაოსს,
მოხდა შერწყმა ტომებისა, ზოგიც გაქრა უმოწყალოდ.

718

ამის საფუძველი უნდა, ყოფილიყო „ქართუელთა“
ცენტრალური განლაგება და გზათა გაკონტროლება,
რომელთაც ჰქონდათ სიცოცხლის, საპირნონე მნიშვნელობა
„თრიალეთურ“ ტომელთათვის, საქმით „მესაქონლეობა“.

719

პირველად „ქართუელებმა“ გვიანდელი შიდა ქართლის
და ქვემო ქართლის ტომების, მოახერხეს მიერთება,
მათზე შეძლეს დამყარება პოლიტიკური გავლენის.
ზემოთხსენებულ გზათა ქსელს არ შეცვლიათ ვითარება,
კვლავაც მისით ხდება წინსვლა საერთო მეურნეობის.

720

თუ მთელმა ტერიტორიამ, აქ მოსახლე „ჰეგემონის“,
ტომის პირველსაცხოვრისის - „ქართლის“ სახელი მიიღო,
მაშინ ის ცენტრის „მთა ქართლის“ და ადგილის „ქართლის
კარის“
მესატყვისად - „ზენა სოფლად“ და „ქვენა სოფლად“ დაიყო.

721

არქთვალსაზრისით ასეთი, კერძოდ, ერთიანი „ქართლი“,
გვიანი ბრინჯაოსა და რკინის ადრეულ ხანაში,
უკვე უნდა ყოფილიყო, ეთნოგრაფიული „ქართლი“,
როგორიც საუკუნეთა მანძილზე დარჩა ძალაში.

722

ასეთივე ლოკალური და ეთნოგენეტიკური,
გეოგრაფიული და თან ფიზიკური ფაქტორებით,
მიდიოდა პროცესები „თრიალეთური კულტურის“
ყველა პერიფერიაში; არქკულტურის წრის ხედვებით,
შესაძლოა შემოფარგვლა, საზღვრების ჰერულ-კახურის.

723

იგივეგვარი პროცესი, მეორე ათასწლედიდან,
დასავლეთ საქართველოშიც მსგავსად მიმდინარეობდა,
რის შედეგად პერიოდის მეორე ხუთასწლედიდან,
სრულიად გამოკვეთილი არქკულტურა იწყებოდა,
რომელიც ისტორიაში „კოლხურ კულტურად“ იწოდა.

724

როგორც ჩანს, სამხრეთ-დასავლეთ მხარის ტერიტორიაზე,
ლოკალური არქკულტურა ადგილობრივ არსებობდა,
მიმართული იყო სწრაფვა ტომთა გაფართოებაზე,
თუმც აქ ქართულ კულტურათა, ამ დროს თანხვედრაც
ხდებოდა.

725

ტაოს ტომელები ბოლოს, ჰეგემონობას ესწრაფვის,
მეთორმეტე ასწლეულში თვით „დიაოხი“ იქმნება.
ხოლო მერვე ასწლეულში, ჯავახეთის და შავშეთის,
ორი ეთნოგრაფიული, პროვინცია ყალიბდება.

726

თუკი „კოლხური კულტურის“ შემოქმედნი, დასავლური-
ადგილობრივად მოსახლე, იყვნენ ქართული ტომები,
არქკვლევები ქმნის ვარაუდს, რომ - როგორც „თრიალეთური“,
ისე „გვიანი ბრინჯაოს“ კულტურების შემქმნელები,
არის ქართული ეთნოსის ტომები აღმოსავლური.

727

გათხრები ხოვლეგორისა მონმობენ, რომ დანყებული
მეორე ათასწლეულის შუალედური წლებიდან,
ვიდრე არ გასულა ერთი მთლიანი ათასწლეული,
არ გვხვდება ეთნიკური ცვლა, „ქართუელი“ ტომებიდან.

728

ამიტომ, ეჭვი არ არის, კონკრეტულად, „ქართუელებს“,
რომ ეჭირათ ქვემო ქართლის მიწები ისტორიული,

შესაძლოა დღევანდელი ჩრდილოეთ სომხეთის მხარეც, იყო მოცული თავიდან, კულტურა „თრიალეთურით“, შემდეგ კი, გვიანბრინჯაოს ადრეულ ეტაპზე არეს, ედგა კულტურა „ცენტრალურ ამიერკავკასიური“.

729

მეორე ათასწლეულში, ამ კულტურის გავრცელების, არედ უნდა ყოფილიყო პერიფერია სამხრეთით, საიდანაც ხერხდებოდა გაბმა ურთიერთობების, მესოპოტამიის ტომელ, ხურიტებთან ჩრდილოეთით, ვიციტ, ქართულ ლექსიკაში, გვაქვს ამისი ასახვები.

730

მეორე ათასწლეულის რიგით მეორე და შემდგომ, პირველი ათასწლეულის რიგით პირველ ნახევარში, „სამხედრო დემოკრატია“ დგას და შეცვლილია ერთობ ტონი, სავაჭრო-საბრძოლო, ტომთა ურთიერთობაში.

731

ბუნებრივი რესურსების განუხრელ ათვისებაში ქართლმა შეძლო მიეღწია სოფლის ირიგაციისთვის, მესაქონლეობასა და რკინის მეტალურგიაში-მძლავრი განვითარებისთვის; შედეგად სწრაფი აღმასვლის, „ქართუელები“ მეზობლებს, ჯაბნის ეკონომიკაში, რამაც მათ განუპირობა სტატუსი ჰეგემონიის და გახადა წარმმართველად, მთლად მხარის პოლიტიკაში.

732

რიგით მეშვიდე-მეექვსე საუკუნეების წლების, მახლობელ აღმოსავლეთში, შედეგმა კატაკლიზმების: მიდიის გაძლიერება და შემოსევა სკვითების, დანგრევა ურარტუსა და ასევე ასურეთლების... მოიტანა ურარტუდან, შემოჭრა ქართულ ტომების,

აგრეთვე ვარაუდობენ, ჩრდილო ანატოლიიდან, დასავლეთ საქართველოში, იმიგრაციას „მუშქების“.

733

ჩანს, არქეოლოგიური და ზოგადმეცნიერული კვლევებით, თითქოს ქართლია სწორედ ის ტერიტორია, რომელზეც ხორციელდება, აღმოსავლურ-დასავლური კულტნაკადების თანხვედრა, რითაც საფიქრებელია, იზრდება მაცხოვრებელთა დონე პოლიტ-კულტურული.

734

იწყება ქართველურ ტომთა დიდი რეინტეგრაცია, შეუნყვეტლივ ძლიერდება მათი კონსოლიდაცია, არაქართველურ ეთნოსთა ქართლში ასიმილაცია, ქართლის ცენტრიდან იმ დროში, ყველა მხრივ უფრო მძაფრია, მაშინდელი პოლიტიკურ-კულტურული ექსპანსია.

735

ამ პროცესის დამოწმება გვაქვს ცხადად გამოხატული, ეგრეთ ნოდებული „ცენტრალურ-ამიერკავკასიური“, არქეულტურის ელემენტთა, კერძოდ, ეთნოგრაფიული, „ქართლის“ არეში ნაპოვნი, პირებით სიმეტრიული ცულებით ბრინჯაოსი და კერამიკით „სამთავრულით“.

736

თანდათან ქართლი გავლენის ქვეშ იქცევს ტერიტორიებს, სადაც ავრცელებს მის სახელს და პოლიტიკურ მანევრებს, მეექვსე საუკუნეში მთლიანად იქვემდებარებს,

აღმოსავლეთ საქართველოს და შავ ზღვამდე გასწევს
საზღვრებს.

737

ასეთ ეთნოპოლიტიკურ, დიდ მოძრაობასთან ერთად, მიმდინარეობდა ბრძოლა, ჩანს, აღმოსავლურქართული,

სახელმწიფოებრიობის უპირობოდ შესაქმნელად;
მერვე საუკუნეშივე ჩამოყალიბდა კოლხური
(ან ეგრისის) სახელმწიფო - იგივე დასავლურქართული.

738

მეოთხე საუკუნეში, დასავლურ-აღმოსავლური,
ქართულ ტომთა შეთანხმებით, თანაც ერთობლივი მიზნით,
ერთიანი სახელმწიფო შედგა - პირველი ქართული;
მეორე ათასწლეულის ბოლონდელ პროცესს სურვილით,
ერთიანი ქართველობა შემდგარიყო ბოლოს სრული-
უფრო ძლიერი იმპულსი, სჭიროდა მიშველებული.

კარი მეოთხე

ისტორიული კოლხეთის
ბრწყინვალემა ბერძნულ
ანტიკურ ლიტერატურაში

მედიან - იაზონიალა

(ანტიკური პერიოდის ბერძენი მწერლის
აპოლონიოს როდოსელის მითური თხზულების
„არგონავტიკას“ ვერსიის რაკურსით)

თხზულებაში მოხმობილი თუ მოხსენიებული მითური პი-
რები, ღმერთები, ღვთაებები, მისნები, ტომთა ჯგუფები და
სხვა ამეტყველებული და ამოძრავებული პერსონაჟები:

1. ეოლე - ბეოტიის ოქრომენოსის ყოფილი მეფე;
2. ათამანტი - ბეოტიის ოქრომენოსის მოქმედი მეფე, ეო-
ლეს ვაჟიშვილი;
3. ნეფელე - ღრუბლების ქალღმერთი, ათამანტის მეუღლე
პირველი ქორწინებით;
4. ჰელე - ათამანტისა და ნეფელეს ქალიშვილი;
5. ფრიქსე - ათამანტისა და ნეფელეს ვაჟიშვილი;
6. ინო-ათამანტის მეუღლე მეორე ქორწინებით. სხვა მე-
ფის ასული;
7. ვერძი ამეტყველებული ოქროს სანმისიანი (ოქროს
მატყლიანი) მამალი ცხვარი;
8. აიეტი - აია-ს (კოლხეთის) სამეფოს მეფე, ჰელიოსისა და
პერსეიდას ვაჟი;
9. ჰელიოსი მოკვდავთათვის ნათელის მომფენელი
მზის ღმერთი;
10. პერსეიდა - მეფის ასული - ოკეანიდი;
11. ზევსი - უმაღლესი ღვთაება, ღმერთებისა და ადამიანთა
მამა, კრონოსის-ძე;
12. იდია - მეფე აიეტის მეუღლე;
13. ქალკიოდე - აიეტისა და იდიას ქალიშვილი, ფრიქსეს მე-
უღლე;
14. მედეა - აიეტისა და იდიას უმცროსი ქალიშვილი, გრძნე-
ული. „ჰეკატეს“ ქურუმი;

15. აფსირტე - აიეტისა და იდიას ვაჟიშვილი, მედეას ღვიძ-
ლი ძმა;
16. არგოსი, მელასი, ფრონტისი, კიტისორე - ფრიქსესა და
ქალკიოდეს ვაჟები;
17. კრეტევსი - მეფე ათამანტის ძმა, ფრიქსეს ბიძა, თესა-
ლიაში იოლკოსის მეფე;
18. ტირო - კრეტევსის მეუღლე;
19. ეზონი, ფერეტი, ამითაონი - კრეტევსისა და ტიროს ერ-
თობლივი ვაჟები;
20. ჰელიასი - ტიროს მოყოლილი ვაჟი პირველი ქორწინე-
ბიდან. კრეტევსის გერი, შემდგომში იოლკოსის ცრუ მე-
ფე;
21. ნელევსი - ტიროს მოყოლილი მეორე ვაჟი, იგივე კრე-
ტევსის მეორე გერი;
22. ალკიმედე - ეზონის მეუღლე- კრეტევსისა და ტიროს რძა-
ლი;
23. იაზონი - ეზონისა და ალკიმედეს ვაჟი, შემდგომში არ-
გონავტი, მოლაშქრეთა მეთაური;
24. ქირონი - ბერძენი კენტავრი, იაზონის აღმზრდელი;
25. ჰერა ქორწინების მფარველი ქალღმერთი, იაზონის
მუდმივი მწყალობელი, მფარველი;
26. ათენა - სიბრძნის ქალღმერთი, გმირთა მწყალობელი
და მფარველი;
27. ურჩხული უზარმაზარი გველეშაპი- მუხაზე გაკრული
„ოქროს სანმისის“ დარაჯი;
28. ტელამონი - არგონავტი, ეკიპაჟის მეთვალყურე;
29. ტიფისი - არგონავტი, ხომალდ „არგოს“ I მესაჭე;
30. ანკეოსი - არგონავტი, ხომალდ „არგოს“ II მესაჭე;
31. ორფევსი - არგონავტი, კალკიოპესა და ეაგრესის შვილი,
ლირაზე-კითარაზე დამკვრელი მუსიკოსი;
32. ეაგრესი - მდინარის ღვთაება;
33. ჰერაკლე - არგონავტი, სახელგანთქმული გმირი, მრავა-
ლი საგმირო საქმის ჩამდენი;
34. ჰილასი - არგონავტი, ჰერაკლეს მეგობარი;
35. პელევსი - არგონავტი, აქილეუსის მამა;

36. აქილევსი - ტროის გმირი, ზღვის ქალღმერთ თეტიდასა და მირმიდონელთა მეფის ძე.
37. ევფემე - არგონავტი, პოსეიდონის ვაჟი;
38. პოსეიდონი - ზღვათა და ქარიშხალთა მეუფე, დედამიწის შემარყეველი ღმერთი;
39. პოლიდევეკე - არგონავტი - ზევსის ვაჟიშვილი;
40. სხვა არგონავტები: ადმეტე, ავგიე, ავტოლიკე, ათამანტი, აკასტე, ამპიკიდი, ამფიარაოსი, ამფიდამანტი, ამფიონი, ანკეოსი, არკადიელი, არგოსი, არეიოსი, არმენიოსი, ასტერიონი, ასტერიოსი, ატალანტე, აქტორი, ბუტე, დევკალიონი, ევრიდამანტი, ევრიტიონი, ევრიტოსი, ეთალიდე, ერგინე, ერიბოტე, ერიტე, ექიონი, იალმენოსი, იდასი, იდმონი, იფიკლე, იფისი, იფიტე, კალაისი, კანთოსი, კასტორი, კეფევსი, კლიტიოსი, კორონისი, ლაოდიკე, ლაოკონი, ლეიტოსი, ლეოდოკე, ლინკევსი, მელეაგრე, მენეტიოსი, მოპსოსი, ნავპლიოსი, ნესტორი, ოიკლე, ოივლესი, პელევსი, პალემონიოსი, პერიკლიმენე, პოლიფემე, ტალაოსი, ტიდევსი, ფალერე, ფლიასი, გეტე.
41. კუნძულ ლემნოსის უმშვენიერეს ქალთა ჯგუფი;
42. ჰიპსიპილე - ლემნოსელთა დედოფალი;
43. კიზიკოსი - კუნძულ კიზიკოსის მფლობელი, დოლიონების მეფე ქალაქ პროპონდიდაში;
44. კლიტე - კიზიკოსის მეუღლე;
45. ნმინდა მუხის მორი;
46. გეა - დედამიწის ქალღმერთი;
47. გეა-ს ნაშიერი ურჩხულები;
48. ეოსი - განთიადისა და ამინდის ქალღმერთი;
49. მიზიელები - იგივე ძველი ბერძნები, მიზიის ოლქში;
50. ნიმფები (ფერიები, ნაიადები) - მითოლოგიურად არსებობდნენ-მისანი ნიმფები, იფნის, მთის, მდინარის, ხის ნიმფების სხვადასხვა ჯგუფები;
51. კიპრიდა (აფროდიტე) - ნიმფების ულამაზესი ფერია, სილამაზის და სიყვარულის ქალღმერთი, ჰეფესტოსის მეუღლე, ეროსის დედა;
52. ჰეფესტოსი - დაუშრეტელი ცეცხლის ღმერთი;

53. ეროსი - სიყვარულის ღვთაება, ჰეფესტოსა და კიპრიდას მვილი;
54. გლავკოსი - ზღვის ღმერთი, მეზღვაურთა და მეთევზეთა ბეოტიური ღვთაება;
55. ნერევსი - ზღვის ღმერთი
56. ბებრიკები - ეთნოს, ბებრიკთაქვეყნის მცხოვრებნი ბითვინიის მხარედან;
57. ამიკოსი - ბებრიკების მეფე;
58. მირიანდინები - ეთნოსი ლიკოსის სამეფოში;
59. ლიკოსი - მდინარეების ღვთაება, მირიანდინების მეფე;
60. ფინევსი - ბითვინიის საპირისპირო მხარის ქვეყნის მეფე-მისანი;
61. ირისი - ღმერთების შუამავალი;
62. ჰარპიები - ღრუბლების ბინადარი ზევსის ერთგული ქოფაკები: აელე, აელოპე, თიელა, კელენო, ოკიპეტე, პოდარგე;
63. ძეტა და კალაისი - ჩრდილოეთის ქარის ღმერთის - ბორეასის ვაჟები, ქარისფრთიანი ბორეადები;
64. აპოლონი - გემთა მფარველი ღვთაება, აქ მეზღვაურთა ქომაგი;
65. კირკე - მონანიე მკვლელთა მფარველი ღვთაება - ჯადოქარი, აიეტის და;
66. სირინოზები - მუსიკის საშუალებით ზღვაოსნების დამლუპველები-სირენები; აგლაოპა, აგლაოფემე, თელკსიეპეა, ლიგეია, პართენოპე, პეისინოე;
67. სცილა და ქარიბდა - ორი ურჩხული - ჩამძირავები, ბინადრობდნენ იტალიასა და სიცილიას შორის, ღუპავდნენ მეზღვაურებს;
68. თეტიდა - ქალღმერთი მითური;
69. ალკინოე - ფეაკების კუნძულზე მცხოვრები ტომის მეფე;
70. არეტე - ალკინოეს მეუღლე;
71. არესი - ომის ღმერთი, ზევსისა და ჰერას ძე, აქ კიპრიდას საყვარელი, ეროსის მამა;
72. ტრიტონი - ზღვის ღვთაება - ლიბიის მეფე;
73. კიანები - მიზიის მკვიდრნი, მიზიელები;

74. კიანეები - სიმპლეგადები, პირისპირ მდგარი მოძრავი კლდეები ბოსფორისა და შავი ზღვის ყელში;
75. ნერეიდები - გუნდი, რომელმაც არგოს დაეხმარა კლდეებთან განრიდებაში: აზია, ამფრიტრიტა, აქტეა, გალატეა, გალენე, გლავკე, დეიანეირა, დიონე, დორიდა, ერატო, თალეია, თემისტო, თეტიდა, იანირა, კეტო, კიმო, ლისიანასა, მელისა, მენიპე, ნავსითოე, ნეაირა, ოკიროე, პანოპე, პასითეა, პოლინოე, პონტომედუზა, ფსამათე, ჰიპოთოე;
76. მხევალი - აქ მედეას მოახლე, ხელზე მოსამსახურე;
77. მოპსონი - მისანი;
78. ჰეკატე - ძალთა წყვდიადისა და მისნობის ქალღმერთი;
79. ჰიპნოსი - ძილის ღმერთი;
80. პელასკები - საბერძნეთის უძველესი წინაბერძნული ტომი;
81. ჰადესი - ქვესკნელისა და სულთა ღმერთი. მისგან მოდის ფრაზა-ჰადესის ძაღლები;
82. კრეონტი - კორინთოს მეფე;
83. კრეუსა - კრეონტის მეფის ქალიშვილი, იაზონის მეორე საცოლე;
84. თეთრი მტრედი - ფინევსის რჩევით მოძრავ კლდეებს შორის გაფრენილი;
85. ტალოსი - სპილენძის გიგანტი;

739

ეულეს ძე ათამანტმა და ნეფელემ, ღრმა ღრუბლებში,
ერთმანეთზე იქორწინეს და გაიხარეს ქალ-ვაჟის-
ჰელეს და ფრიქსეს შეძენით, ოჯახი სრულ განცხრომებში
სიამტკბილობით ცხოვრობდა, მაგრამ ათამანტმა მეფის
ასული ინო შეირთო-ნეფელე გაქრა ღრუბლებში...

740

მისი ცრემლები ხანგრძლივად მოედინებოდა ნვიმად.
თავიდანვე დედინაცვალს გერებისთვის არ ეცალა
და როცა იეჭვიანა, რომ ათამანტს ჩემზე მეტად
მისი შვილები უყვარსო, ჩაიფიქრა მათთან გაცლა.

741

დედოფალი ინო გეგმავს თავის გერების დაღუპვას,
ადრე გაზაფხულზე იხმობს თავის ახლობელ მსახურებს
და საიდუმლოდ ავალებს, სულ ერთიანად მოწამლვას
სათესლე ხორბლისას რითაც, ცხადად მოსპობდნენ ნათესებს.

742

შედეგმაც არ დაახანა- სიმნრისგან ცრემლმორეული
გაჰყურებდა ათამანტი გაშიშვლებულ სავარგულებს,
ფიქრობდა, რომ ღმერთებია უკვე განაწყენებული,
ითხოვენ მსხვერპლს, რომ ქვეყანა მთლად არ გაგვიუდაბურდეს.

743

ინო მის ქმარს არწმუნებდა, ჩასჩიჩინებდა მუდმივად-
რომ ქვეყანა გადაურჩეს სულ მთლად გაუდაბურებას,
ეს მსხვერპლი შენი ქალ-ვაჟი უნდა იყოს უცილობლად.
თუ არ შეისმენ ღვთის ნებას, დაინახავ უფრო ნათლად,
რომ ველარ შველი ვერც შვილოებს, ვერც ქვეყნის განადგურებას.

744

სხვა რა გზა ჰქონდა ათამანტს, გასცა ბრძანება სამსხვერპლოდ
გაეშადადებინათ მისი შვილები- ძე და ასული.

ნეფელე კარგად ხვდებოდა, რომ გერების საზიანოდ,
ინო ყველაფერს ცდილობდა და იყო ამით შეძრული.

745

ერთხელ სასნაულმოქმედი, ოქროსმატყლიანი ვერძი,
ეახლა ქალღმერთ ნეფელეს და მოკრძალებით მიმართა:
-მე ვიხსნი შენს შვილებს ოღონდ, მსურს, რომ დამილოცო
გზები.

ლოცვაც შედგა და ამბორიც, ვერძიც ცისკენ გაემართა.

746

ოქროსმატყლიანმა ვერძმა იმ დროს მიუსწრო დას და ძმას,
როდესაც ატირებული, გამდელი მათ სამსხვერპლოზე
ნასაყვანად ამზადებდა, ფრიქსესა და ჰელესთვისაც
მოეცვათ თეთრი სამოსი, გაშიშვლებულ სხეულებზე.

747

გამდელმა ვერც კი მოასწრო გონს მოსვლა, ისე შეისვა
ზურგზე ვერძმა პატარები და უჩურჩულა და-ძმასაც:
„რქებში მაგრად ჩამეჭიდეთ, შეაკავეთ ავი ქროლვა“,
მათაც ჩასხდნენ ოქროს მატყლში, ჩაფრენილნი თითო რქასა.

748

გაფრინდნენ და გადმოხედეს ზემოდან აბობოქრებულ
ბრბოს თავმოყრილს სამსხვერპლოზე, რომელიც ვერძს
უყვიროდა
და თან ხელაშვერით თხოვდა, ახლა უკვე ცათაზიდულ,
მათგან სამსხვეპლოდ განწირულ, ზვარაკების დაბრუნებას.

749

შორეული კოლხეთისკენ მიფრინავდა ვერძი, როცა
შავ ზღვას უახლოვდებოდა, ჰელემ ძირს გადაიხედა,
ბობოქარ ტალღებს ზემოდან, შიშით სავსე მზერა სტყორცნა,
რქაზე ხელები გაეშვა და ზღვის ზვირთებს შეურთდა.
გადაწყდა ადგილს სახსოვრად ჰელესპონტი წოდებოდა.

750

აიეტს კოლხეთი ანუ, აია რგებია წილად,
ქალკიოპე და მედეა-ჰეოლია ორი ქალწული,
ერთი ვაჟიც გასჩენია-ბიჭი აფსირტე სახელად,
ჰქონდა მდიდრული სასახლე, ბალ-ყვავილნარში ჩაფლული.

751

ერთხელაც ბალ-ყვავილებით მორთულ ეზო-მიდამოში,
მსახურთხლებით აიეტი სეირნობდა მისთვის მშვიდად,
უცებ ოქროსმატყლიანი ვერძი ჩამოეშვა ბალში,
მეფემ უფლისწული რქისგან, მოხსნა მიიზიდა ფრთხილად
თან ბრძანა- მე თვით გავზრდიო, ჩაიხუტა ფრიქსე შვილად.

752

მოგვიანებით კოლხებმა, ის ვერძი ღმერთებს შესწირეს,
მისი ოქროსმატყლიანი ტყავი ან ოქროს სანმისი,
რაც სიმბოლოდ ექცა ქვეყნის სიუხვესა და სიმდიდრეს,
არესის ქალის მუხაზე, სანაპიროზე ფაზისის,
ნაიღეს და გამოჰკიდეს, დაცვა ურჩხულს ჩააბარეს...

753

იცოდნენ ცეცხლისმფრქვეველი, გველეშაპის (აქ ურჩხულის)
შიშით, ვერვინ გაბედავდა სანმისთან მიახლოებას,
ოქროს სანმისის ამბავმა, ააღელვა მთლად ელადა-
სნამდათ, რომ ოქროს სანმისი მათ მოუტანდათ დიდებას,
თუმცა ჯერ ვერვინ ბედავდა, რომ მისი პოვნა ეცადა.

754

ზრდილ, დავაჟკაცებულ ფრიქსეს, ქალკიოპე შეუყვარდა,
მეფემც დალოცა შვილები, წყვილს ოთხი ვაჟი ეყოლა.
ფრიქსეს სანმისის და ტახტის დაბრუნების დარდი ხრავდა,
შესაძლოა ამ ოცნებამ, ის ადრე გადაიყოლა.

755

ფრიქსეს მამას, ათამანტსა, ერთი ძმაც კრეთევსი ჰყავდა,
რომელიც თესალიაში იოლკოსის მეფე გახლდათ,

მან ტიროზე იქორწინა, მათგან სამი ვაჟი გაჩნდა.
ტიროს პოსეიდონისგან კიდევ ორი ვაჟი ჰყავდა.

756

ბოროტი, ცრუ კაცი იყო პელიასი-ტიროს შვილი.
მან ტახტის კანონიერი მემკვიდრე ეზონ უფროსი,
ძე კრეთევსისა აცდუნა-ტახტი მისია კუთვნილი,
ამ სიყალბით და ოინით გაინაღდა იოლკოსი.

757

ამბობენ, წინასწარმთქმელი სტუმრობს მეფეს და მოძღვრავსო-
შენი ნახევარძმის პაპის, ეოლეს შთამომავალი,
ვინც ცალი ხამლით იქნება, არ დაგინდობს და მოგკლავსო.
პელიასი ვერ მშვიდდება, ვერც მჯდომარე, ვერ მავალი.

758

ეზონსა და ალკიმედეს ნანატრი ვაჟი ეყოლათ,
დაშინებულმა ეზონმა, გაიხსენა პელიასი-
მან ხომ მე ტახტი წამართვა?! შვილს ვერ დავუტოვებ
მსხვერპლად,
ამიტომაც კენტავრ ქირონს მიაბარა ვაჟი მისი.

759

ქირონმა ვაჟს იაზონი, (განმკურნებელი) დაარქვა
და ღირსეულად აღზარდა, იაზონმა განიზრახა
გამგზავრება იოლკოსში, წასასვლელ გზაშიც გაერკვა,
მიადგა დიდ მდინარეს და ცდილობდა გადაეღებოდა.

760

ამ დროს ერთი საცოდავი, მოხუცი ქალი მივიდა
და იაზონს შევედრებით, სთხოვა გადაყვანა გაღმა.
არც დაფიქრდა მან მოხუცი, გასაყვანად მიიზიდა.
უცებ ჩაეფლო და ცალი, ხამლი დაიტოვა ლაფმა.

761

წყლისაგან გამოღწეულმა, ქალი ჩამოსვა და სევდით გადახედა მღვრიე ტალღებს, მობრუნებულს იქ აღარც-რა და არც ვინმე დახვედრია. რას იფიქრებდა, რომ ბნელით მდინარეზე მოხუც ქალად, ქცეული ქალღმერთი ჰერამისი მუდმივი მფარველი, მიჰყავდა და ეპყრა ხელით.

762

ფეხსაცმლის დაკარგვის გამო, იაზონს არც უდარდია, სურდა პელიასი ტახტის დათმობაზე შესაძლებლად, სწრაფად დაეთანხმებინა. მეფე თბილად შეხვედრია, ცალი ხამლით მისულ სტუმარს, თუმც მოჰგონებია უცბად, მისნის წინასწარ ნათქვამი და წამსვე ელდა სცემია.

763

არაფერი შეიმჩნია, გულში ედო მოკვლა სტუმრის, მაინც მამობრივად შეხვდა; მთელ სამეფოს ჰპირდებოდა, თან პირობით- თუ ქვეყანას, უკან მოუტანდა საწმისს და სამეფოს იოლკოსის დიდებას უზრუნველყოფდა.

764

პელიასს სჯეროდა რომ ზღვის, აზვირთებული ტალღები დაღუპავდა მოგზაურს ან კოლხები ჩაკლავდნენ ზღვაში. თვით იაზონმაც იცოდა, რთული ჰქონდა პირობები, მაგრამ სხვა გზა არ გააჩნდა, ჩაერთო გამოწვევაში, ეოლეს შთამომავალსო, მაქვს ძალა ამ რთულ ბრძოლაში.

765

იაზონმა ზღვაოსანსა და გემთსაშენებელ „არგოსს“ სთხოვა ხომადლის აგება. არგოსი თხოვნას დათანხმდა, თან იმედი ჰქონდა იმის, რომ ღმერთი ათენა წყალობს, რომელსაც ხიფათიანი თავსატეხები ხიბლავდა.

766

მართლაც, როდესაც არგოსის ხელოსნები აშენებდნენ, იყვნენ განებივრებული ქალღმერთ ათენას წყალობით. მზა ხომალდზე იალქანს რომ სიხარულით ამაგრებდნენ, ათენა გამოეცხადათ, მეტყველ წმინდა მუხის მორით, თქვა მან-ეს მორი დაიცავს ხომალდსო და გაქრა შორით.

767

არგოსს ისეთი ლამაზი, მოხდენილი და ძლიერი ხომალდი გამოუვიდა, მის სანახავად მომსვლელთა ნაკადები არ წყდებოდა, თან ჭაბუკნი თუ ხნიერნი მოდიოდნენ ელადიდან, ვისაც გამგზავრება სურდათ. ბევრ მათგანს უარი ეთქვათ, ადგილები არ ჰყოფნიდათ.

768

ორმოცდაათნიჩბიანი ხომალდის - „არგოსს“ სახელად, ეკიპაჟი დაკომპლექტდა სამოცდაათამდე პირით. კოლხეთზე მოლაშქრე კრებულს-არგოელებს ყველას ერთად, „არგონავტები“ შეარქვეს. აქ იყო ორფეუსი ღირით, ვინც მხეცებსაც აყუჩებდა მისი უტკბესი მუსიკით.

769

აქვე იყვნენ უფლისწულნი, ღმერთთა შვილები, პელეუსი, პერაკლე სახელგანთქმული, მეგობარ ჰილასთან ერთად. ასტერიონი, იფიკლე...და სხვანი, წევრნი საძმოსი. მესაჭედ ნიშნავენ ტიფისს და იაზონს წინამძღოლად.

770

არგონავტებმა ხომალდი საზღვაოსნოდ მოამზადეს, ღმერთებისთვის შესანიერი სამსხვერპლო ხარი მორეკეს, პერაკლემ კომბალი დასცა და ხარი მიწას განართხეს, მეორე კი ანკეოსის, სპილენძის ცულით გაფატრეს.

771

ზვარაკის დაჭრილი ხორცი სათითაოდ იწილადეს, ღმერთების წილი ბარკლები დაკეპეს და ღვინო ასხეს,

ზედაც ქონი მოაყარეს და შემდეგ კოცონზე დაწვეს.
ახლა კი სუფრა ელოდათ, რომ გამგზავრების წინ ღამეს
რიგიანად მოეღბინათ, მანამდე მისანს უსმინეს:

772

ისე კი, მრავალ განსაცდელს და ხილულ უბედურებებს
გადაურჩებითო, თუმცა მშვიდობით დაბრუნებულებს,
ბოლოს მე მაინც გნახავთო-უთქვამს მათთვის წანასწარმთქმელს
და აქ თავისი კითარა აუჟღერებია ორფევს.

773

გამთენიისას გმირებმა დაიკავეს ადგილები
და არგოს მძიმე ხოფები სათანადოდ მოიმარჯვეს,
ბაგირი მალლა ასწიეს, ღვინით აპკურეს ზვირთები,
ქუხდა პაგასეს ყურე და არგო კოლხეთისკენ დაძრეს.

774

უკან დარჩა ჰელასების ქვეყანა და პელიონის
ცადაზიდული კლდეები, სეპიას კოცხი და სხვები.
გამძლოლმა კუნძულ ლემნოსზე დრო გამოყო შეჩერების
და ნაპირზე გადმოსულებს წინ აღემართნენ ქალები,
შუბ-მშვილდებით შემართულნი, სტუმრებზე დაგეშილები.

775

იაზონმა ამაყ ქალებს მისცა სარწმუნო ჩვენება-
არგონავტები გახლავართ, მივემგზავრებით კოლხეთში,
თქვენს კუნძულზე მცირე დროთი, განვიზრახეთ შესვენება,
მტრები ნამდვილად არ ვართო- დედოფლის ნიშნით
მხლებლებში
იარაღი დაეშვა და მშვიდობა დადგა ქალეთში.

776

იაზონმა მოიკითხა მამაკაცები სად გყავთო,
ეშინოდა ვაიმე-თუ ისინიც დაგვესხან თავსო.
უღირსნი იყვნენ ბატონო, უღალატეს სიყვარულსო,
ყველანი ამოვხოცეთო, გარდა მოხუც ერთგულისო.

777

მამაცმა მეზღვაურებმა მოხიბლეს იქ ლემნოსელი,
უმამაკაცო ქალები, აირჩიეს გულის სწორნი,
იაზონი გახდა კაცი, ჰიფსიპილესთვის რჩეული.
ჰერაკლემ გონს მოიყვანა კაცნი ვნებით გათანგულნი,
გზას გაუდგნენ გაიყოლეს, ლემნოსელთა სიყვარული.

778

უკან დარჩათ კუნძულები და არაერთი ქვეყანა,
ბოლოს მიადგნენ ჰელესპონტს, პროპონტიდას, დოლიონებს.
კუნძულ კიზიკოსზე გუნდმა შეისვენა, დაახანა,
იაზონმა კიზიკოსთან მეგობრობა დაამყარა,
ანუ კაცთან, ვინც მეფობდა დოლიონებში იმ ხანად.

779

ამ კუნძულზე არგონავტებს ბევრი ფათერაკი შეხვდათ,
თურმე, ჰერაკლეზე ქალღმერთ ჰერას რისხვის აღსათქმელად,
გეას ნაშიერ ურჩხულებს, არგოს გზის ჩახერგვა სურდათ,
ექვსხელა საფრთხოებლები კიდევაც ჰქონებიათ მზად,
ზღაოსნებმა ურჩხულების, გვამები შეუერთეს ზღვას...

780

გზა განაგრძეს მოლაშქრენმა, რომ ღამით მოულოდნელად,
მოვარდნილმა ქარიშხალმა, არგო ხმელეთს შეაჯახა,
ვერ იცნეს ღამით ერთურთი და სცნეს შემოჭრილნი მტრებად.
გაიმართა ცხარე ბრძოლა-არგომ „მტერი“ დაამარცხა.

781

გამთენიისას იხილეს ავბედითი ჩანადენი,
აღმორჩა-დოლიონების კუნძულზე მიურეკია
ქარიშხალს მეზღვაურები, დაუხოცავთ მოკეთენი,
იაზონს თვით კიზიკოსი, ღამეში შემოკვდომია,
მომხდარისგან დამნუხრებულს დიდი დარდი დადგომია.

782

დაღუპული მეფის ცოლმა, მშვენიერმა ქალბატონმა
კლიტემ, თავი ჩამოიხრჩო- ცოცხლად აღარვარგევარო.

დიდებული დედოფალი, მწარედ დაიტირა ტომმა,
ცრემლები წყაროდ აქციეს და უწოდეს კლიტეს წყარო.

783

ისევ ამოვარდა ქარი, არგო ზღვაში ვერ გავიდა
შემდგომ თორმეტ დღედაღამეს, მხოლოდ მეცამეტე დილით,
როცა ეოსის წყალობით, თითქოს დარიც გამოვიდა,
არგონავტებმა განაგრძეს მოგზაურობა სრული სვლით.

784

საღამოს კვლავ აღელდა ზღვა, ნიჩბოსნებს ძალა არ ყოფნით,
შეანელეს ნიჩბების სმა, ბოლოს მხოლოდ ერთი უძლებს.
ის დევგმირი ჰერაკლეა, ვინც უსვამდა ხოფს იმ ღონით,
რომ ნიჩაბმა ვერ გაუძლო და შეატყდა ხელში უცებ...

785

ხომალდი მიზიის საზღვარს მიადგა, ღუზა ჩაუშვეს,
დამხდურმა მიზიელებმა, ამწვანებული კიანეს,
დაღლილი მეზღვაურები სტუმართმოყვრულად მიიღეს,
შეშა, ღვინო თუ საკვები ადგილზევე მიუზიდეს,
სანოლებიც მოუწყეს და აპოლონს ზვარაკიც უძღვნეს .

786

სუფრის გაშლამდე ჰერაკლემ, ტყეს მიაშურა განზრახვით,
ღონისთვის შესაფერისი, ხოფისთვის ხე მოეძია,
იპოვა უნაკლი ნაძვი, სპილენძგადაკრული კომბლით
მოარყია მოგლიჯა და, ტვირთით არგოსკენ გასწია.

787

ამ დროს მსახური ჰილასი, პეგეს წყაროზე დიდ თუნგით
ჩარბენილა-წყლით ჰერაკლეს გახარება ნდომებია,
თურმე ნიმფებს იმ წყაროსთან გართობა ჰქონდათ
ფერხულით,
მათ ულამაზეს კიპრიდას, ჰილასი მოსწონებია
და უმაღვე ის უძირო წყალში გაუტაცებია.

788

მობრუნებული ჰერაკლე, პოლიფემეს თან გაყოლით,
ჰელასის გაბნევას წუხდა და მოსაძებნად გემს მოსწყდა.
გუნდმა თავგაბრუებულმა, მოლხენით და ალკოპოლით,
ვერ შენიშნა მათი ნასვლა ხომალდიდან როდის მოხდა
და შეიტყო, როცა არგო, ნაპირს საკმაოდ გამოსცდა.

789

წინამძღოლი იაზონის, რისხვას საზღვარი არ ჰქონდა,
ვერაფრით წარმოედგინა, ეს შორეული ლაშქრობა,
დაუძლეველი ჰერაკლეს, გარეშე დასრულდებოდა,
ამიტომაც ტელამონის ზღვაში მოსროლა უნდოდა,
არგოს უკან აბრუნებდნენ, როცა გლავკოსიც გამოჩნდა.

790

„ზევსის ნებას ვერაფერი შეაჩერებს!“ განაგრძობდა
- თორმეტი დიდი საგმირო, საქმე ჰერაკლეს ელოდა,
კიოსის სანაპიროზე პოლიფემეს თავად უნდა,
დიდი ქალაქი აეგო, ხოლო ჰილასს თვით მოსწონდა
ფერიაზე ქორწინება და თავს ბედნიერად გრძნობდა.

791

მალე ბითვინიის მხარეს მიადგნენ და იქვე ახლოს,
შეისვენეს ზღვაოსნებმა. უჩვეულო მასპინძლები
დახვდათ ბებრიკთა მხარეში. მათ გოროზ მეფეს ამიკოსს
ამპარტავნობა ტანჯავდა-არ არსებობდნენ სტუმრები,
რომელთა ჩხუბის გარეშე, ის გამშვები ყოფილიყოს.

792

არაერთი უცხოელი, სტუმარი მსხვერპლი გამხდარა
ბებრიკთა გოროზოზი მეფის, მან ახლაც მანანწალებად
შერაცხა არგონავტები, თან უტიფრად თქვა მუქარა:
-აქედან ვერავინ გახვალთ, თუ ღირსეულს მე საჩხუბრად,
მეტოქეს არ შემირჩევთო-რინგზე ზევსის ძე წარმდგარა.

793

ხარის ტყავისგან ღვედები, რინგზე გასულთ მიუყარეს,
ბრძოლა გაჩაღდა უშვერი, ლანძღვითა და მუქარებით,
სიმძაფრეში შესულებმა, მყრალი სიტყვაც მოიხმარეს,
ბოლოს კი გარემო შეძრეს, ერთმანეთზე დაძგერებით.

794

დიდხანს იბრძოდნენ და ბოლოს გადაძლია პოლიდევეკემ
და მარჯვენა ისე ჩასცა, რომ უსულოდ მოსწყდა მეფე.
შერცხვენილ-შენუხებული ბებრიკელები ამ ფაქტზე,
გაცოფდნენ და გადანყვიტეს, რომ მოეკლათ ძლევის შემძლე,
ის დაიცვეს მოძმეებმა - შურს პასუხი შეაგებეს.

795

ახალ განსაცდელს უწყობდა, თურმე ბედი საბებრიკოს-
მირიანდინების მეფე - ლიკოსი ხლებიათ ლაშქრით,
მას გაეგო ამიკოსის მარცხი და სპობდა სამეფოს.
არგონავტები იარებს იშუშებდნენ მთელი ღამით,
დილით ხომალდზე აზიდეს, გაემგზავრნენ ნაალაფრით.

796

მეორე დღეს ბითვინიის სანინაალმდეგო მხარეს,
მიადგა ხომალდი არგო. ეს ქვეყანა მეფე მისნის,
ფინევსის საუფლო იყო, გაოცებულებმა ნახეს
მეფის საცოდაობა და თუ როგორ ხდებოდა ქვეყნის
მიერ ფლანგვა, აპოლონის ნაჩუქარი მისნის ნიჭის.

797

თურმე, მეფე თავად ზევსის, წმინდა ზრახვებსაც უმხელდა,
განურჩევლად ყველა მოკვდავთ და მიტომ ღმერთების
მისჯით,
ცხოვრებას მუდმივ სიბერით და წვალებით ატარებდა,
თანაც მყრალი ჰარპიები, ყოველ ლუკმის მიტაცებით,
ძარცვავდნენ და მეფე გრძნობდა, მუდმივ შიმშილს მყრალი
სუნით.

798

მეფე მისანს ორაკულის სწამდა წინასწარი თქმისა
- ბორეადები გიხსნისო, ამ დროს არგონავტთა შორის,
ყოფილან ბორეადები, რომელთაც თხოვნას მეფისა
უპასუხეს-ვთანხმდებითო დახოცვაზე ჰარპიების,
თუ შენ განჭვრეტ ჩვენ ამისთვის, არ გველის რისხვა
ღმერთისა.

799

ფინევსმა, რომ დაარწმუნა ბორეადები არგოსი
- არ გელით ჩემი დახსნისთვის, თქვენო უკვდავთა სასჯელი -
ვაჟები ქარისფრთიანი, მსწრაფლ ძეტა და კალაისი
გამოუდგნენ მყრალებს რადგან, იყვნენ მართლაც
მოსაკვლელი.

800

ღმერთების შუამავალი, ირისი გადაელობათ-
უფლება არ გაქვთ დახოცოთ, მანდ ზევსის ერთგულებით,
მაგრამ პირობას გაძლევთ რომ, ჰარპიებს აეკრძალებათ
უფლება ფინევსს მოსტაცონ, პირიდან მზა ლუკმებით.

801

მეფე ფინევსმა აუწყა გზად მიმავალ არგონავტებს-
თქვენ კიანეებს იგივე, პირისპირ მდგარ მოძრავ კლდეებს
შეხვდებით, რომელთა შორის, შეცურვა ღუპავსო გემებს,
ამ ბედის გაზიარებას აირიდებთ თუ გაუშვებთ,
მხოლოდ თეთრი ფერის მტრედს რომ, ახლო იხილავთო
კლდეებს.

802

ასეც მოიქცნენ გმირები, მცირედი ბოლოს წართმევა
შეძლო კლდეკარმა მტრედისთვის, მენიჩბეებმაც იჩქარენ
და რახან იწყეს კლდეებმა ნელნელა უკან განწევა,
დასძრეს გემი მაგრამ ახლა, სხვა ფათერაკს შეეყარენ.

803

აქაფებული ზღვის წყალი, მძიმედ მშფოთვარე ტალღებით
გემს უკან ექაჩებოდა, მაინც მიაღწიეს კლდეკარს.
იქ კიდევ მორევი დახვდათ და საფრთხეს ქმნიდა ჩათრევით.
მოდის ქალღმერთი ათენა, შეაჩერებს საფრთხეს მომდგარს,
იხსნის არგოს და ეკიპაჟს, კლდეებიც შეწყვეტენ ბორგვას.

804

მირიანდინებში მცირე, გადანყვითეს შესვენება,
მთელი ღამე იქეიფეს, გამგზავრების წინ კი იდმონს
გასეირნება მოუნდა. უცბათ გამოხტა ვეება
ტახი, რომელიც ეშვებით ეძგერა სეირნობის ნმდომს.
იდასმა ტახი განგმირა - თვით იდმონი ეშვით კვდება.

805

ხანმოკლე სენმა იმსხვერპლა გემის მესაჭე - ტიფისი.
დასასრული არ უჩანდა არგონავტთა მძიმე გლოვას,
აღარც საჭმელი ახსოვდათ და აღარც ოქროს საწმისი,
ისევ ჰერამ მიაღწია ზღვაოსნების მოფხიზლებას -
საჭე ანკოსს მიაღდეს, სრული ნდობა ჰქონდათ მისი,

806

ხიფათით აღსავსე იყო პაფლანგონიის გზა, უკან
დარჩათ კოლხური ტომები - ხალიბებ - ტიბარენები,
მოსინიკები და შემდეგ, შეჩერდნენ კუნძულ არესთან.
აქ მათ შემოხვდათ ფრიქსესა და ქალკიოპეს შვილები,
ანუ მეფე აიეტის გზადმყოფი შვილიშვილები.

807

ისინი ოქრომენოსში მიემგზავრებოდნენ პაპის
- ათამანტის ქონებისთვის, ქარიშხალს ემსხვერპლა მათი
ხომალდი და ვინც გადარჩა, ხიზნად იყვნენ აქ არესის,
იაზონმა გაიხარა და გამართა მასლაათი:

808

„ყველანი დიდი ეოლეს, ხომ ვართო შთამომავლები,
აქვე ძმებმა დაწვრილებით უამბეს მოლამქრე კრებულს,
უძლეველი აიეტის სამეფო კარის ამბები,
ისიც თქვეს - მეტად რთულია, საწმისი რომ ერგოს მოსულს,
თუმც მზად ვართ მეფეს ვაცნობოთ, თქვენი სტუმრობის
მიზნები.

809

და მართლაც თან გაიყოლეს, ოთხი ძმა არგონავტებმა,
პონტოს ყურეს მიაღწიეს... კავკასიონს მიჯაჭვული
პრომეთეს კვნესაც მოესმათ; მათ გადმოხედა არწივმა,
დევეგმირს ღვიძლს რომ უკორტნიდა. არგოც აფრა შემართული
მიუახლოვდა აიას, დაჰკრა კუტაიას ქარმაც.

810

მფარველი იაზონისა, ქალღმერთი ჰერა და გმირთა,
მწყალობელი და მფარველი - ათენა პალასი ერთად,
ფოკუსში აკვირდებოდნენ, მთლიან კრებულს არგოს ნევრთა,
იცოდნენ მეფე არ იყო დამთმობი ეგრე ადვილად -
იაზონის მიზანსწრაფვას, სჭირდებოდა შველა ღმერთთა.

811

„აიეტის პირმშვენიერ მედეას, რომ შეუყვარდეს
იაზონი, ის საწმისიც ხომ მისივე იქნებაო?!“
ვარაუდმა ქალღმერთები ერთობლივად დააფიქრეს:
- მოდით ვთხოვოთ დაგვეხმაროს, ღმერთი ეროსის დედაო:

812

სთხოვეთ შვილსო იაზონის, იქნებ სტყორცნოს სიყვარული
და გულს მისწვდეს მედეასო! კიპრიდამც სერიოზული
პატივით მიუდგა თხოვნას ; მას ეროსი ჰყავდა შვილი,
ომის ღმერთის არესისგან, სიყვარულით გაჩენილი.
მიტომ ჰქონდა დედის გულში, ადგილი გამორჩეული.

813

კიპრიდამ ეროსი ნახა, თამაშში ტოლს კოჭს სძალავდა.
დედამ შვილი ჯერ დატუქსა და შემდეგ მიუალურსა-
ოქროს წრეც რომ გარს ევლება, ზევსის ისეთ ბურთს
დაჰპირდა,

ვარსკვლავივით ცომციმებსო, ის ჰაერში ასროლისას,
ეროსიც გამხიარულდა, გზას გაუდგა კოლხეთისას.

814

დრო ვაზის ყვავილობისა იგდა, როცა იაზონი
ფრიქსეს ვაჟების და თანაც, ორი არგოელის ხლებით,
მეფე აიეტს მიადგა; ვენახის მრავალწლიანი
ღენები ამკობდა სვეტებს. ჰეფესტოს მიერ გათხრებით,
მინიდან ოთხი უშრობი, წყარო ჩქეფდა მადლიანი:

815

ერთი რძისა იყო მათგან, მეორე - სანდომი ღვინის,
მესამე - საამო ზეთის, ხოლო მეოთხე - მდინარი,
ანკარა სასმელი წყლისა. ჰეფესტოს აიეტისთვის
ბევრი რამ უკეთებია, მათ შორის გუთანი რვალის,
მძლავრი ხარები მფრქვეველი, პირიდანაც ცეცხლის ალის.

816

ეზოში სასახლე იდგა ურიცხვი კარით - სამყოფლის,
მარჯვნივ და მარცხნივ მაღალი, სასახლენი მწკრივდებოდა:
- ერთი თავად მეფის იყო და რათქმაუნდა დედოფლის,
მეორე მეფის ღვიძლს ჰქონდა - ძე აფსირტეს ეკუთვნოდა,
მესამე - მეოთხე იყო, ცალ-ცალკე ორი ასულის.

817

არგონავტებმა შენიშნეს, თავისი სამყოფელიდან,
წინგამოსული მედეა, ჩანს, ამაზე ჰერას ზრუნვით,
„ჰეკატეში“ ჯადოსნობის გაკვეთილზე, დღეს შინიდან,
საერთოდ აღარ გასულა - გართულა ოჯახში ლოცვით.

818

უცხოების დანახვაზე მედეა უცბათ შეიძრა,
შეჰკივლა შეშინებულმა, მის ხმაზე მსახურები და
ქალკიოპეც გამოვიდა. ღმერთებს მადლობა შესწირა,
უცხოებში შვილები რომ საღად ნახა - აღფრთოვანდა!

819

შეკივლებას მედეასი, ეზოში გამოეყვანა
მეფე თავის დედოფლითურთ, უცხოც დამხდურს შეეყარა,
მსახურებიც დატრიალდნენ, არ დაზარდნენ საქმეს თანა,
ეროსიც ციდან დაეშვა, იაზონს ამოეფერა,
მედეას ნესტარი სტყორცნა, იაზონი შეაყვარა.

820

მეფურად კი უმასპინძლეს მოულოდნელ სტუმრებს, მაგრამ,
დიდ უნდობლობას შეეპყრო, კოლხეთის ძლევაშემოსილი
მეფე, რის გამოც საკუთარ შვილიშვილებსაც კი აღარ
ენდობოდა და ჰკითხავდა, რაც არ ჰქონდა მოსმენილი:

821

-რამ შეგაფერხათ შორ გზაში, ან ის ჩემი მშვენიერი
ხომალდი სად მიატოვეთ, ან ეს უცხო ხალხი რისთვის
მოგიყვანიათო? - ბრაზით, ივსებოდა გონიერი.
არგოსმა უამბო პაპას- გემი მსხვერპლია ქარიშხლის,
რამაც ხიზნებად გაგვხადა კუნძულ ენიალიოსის...

822

იქ შევხვდით ჩვენ არგონავტებს, ნაჯაფარნი ისვენებდნენ
და რა ესმათ მამაჩვენის-ფრიქსეს სახელის ხსენება,
აღარ იცოდნენ თუ როგორ, ან რითი დაგვხმარებოდნენ:
ჩაგვაცვეს და დაგვაპურეს, გვაჩვენეს არგოს მშვენება,
შინ მოგვიყვანეს უვნებლად, მათია დამსახურება.

823

-ეტყობა ჩემი სამეფოს წასართმევად მოსულანო!
ეჭვს ვერ ფარავს აიეთი. პელაისი იაზონსო,

უთმობს მისსავე იოლკოსს, თუ ფრიქსეს ცოდვას უკანო,
გამოისყიდის და სანმისს, ქვეყანას ისევ შესძენსო,
ამისთვის გვყავს იაზონი სტუმრადო პაპაო ჩვენო.

824

მეფეს ისიც განუმარტეს, რომ იაზონი გვპირდება
სანაცვლოდ ერთგულებასო; და აიეთი ცხარდება,
ალარ უჯერებს შვილიშვილს; აქ იაზონი ერთვება-
მზად ვარო ვამცნო ელადას, თქვენი უსაზღვრო დიდება;
გპირდებით, მტრები გაცილოთ, აგარიდოთ შებრძოლება.

825

ამაოდ ლამობს სტუმარი, გული რომ მოიგოს მეფის,
მართალია აიეთი დაჰპირდა იაზონს სანმისს.
ოღონდ ჰელიასის მსგავსად, სურს გამოცდა მისი ძალის,
ითხოვს შეძლების ჩვენებას, მაგალითზე თავის-თავის:

826

„სპილენძისჩლიქებიანი“ ხახიდან ცეცხლისმფრქვეველი,
ორი ხარი გამაჩნია, არესის ველზე მძოველი,
ხარებს რომ ვაბამ გუთანში, მათთვის მაქვს მძიმე უღელი,
თვით ოთხ დღიურ ხოდაბუნს ვხნავ, ვთესავ კბილებს საზარელი
ურჩხულისა და მიწიდან მოძვრებიან წინ შემძვრელი...

827

...ვეება გოლიათები, ვცელავ მათ-გამდაფრებული,
ყოველთვის მძიმე მწუხრის ჟამს, მაქვს მომკილი და მოხნული,
გოლიათნიც მოკვეთილი. თუ ზუსტად განვლე ეს თქმული,
შენი იქნება, სანმისი, რომლისთვისაც ხარ მოსული.
-გეთანხმებიო! გაისმა, პასუხი შეყოვნებული.

828

მედეა გრძნობდა რომ უცხო, ჭაბუკს გაუძნელდებოდა
დავალების შესრულება- ცეცხლისმფრქვეველი ხარების
თუ არა, ის გოლიათთა, მსხვერპლი მაინც გახდებოდა,
„ჰეკატეს“ სთხოვდა მედეა-მოგვარებას დავალების.

829

უკეთესად იაზონიც ვერ გრძნობდა თავს და ის, ფრიქსეს შვილიშვილებთან ხომალდზე, იდგა და ფიქრს მისცემოდა, როგორ გაქცეოდა სიკვდილს, ამ დროს ბიჭებმა მას ამცნეს: „დეიდაჩვენი მედეა, თუ იგი შეეცდებოდა, შენ ის შეგაძლებინებდა-მიზანიც მიიღწეოდა...

830

„ის ჰეკატეს ქურუმია და მისგან სწავლობს წამალთა, ჯადოსნურ შეზავებას და ჩხიბვას ბალახეულობით“. არგოსმა ვერც მოასწრო თქმა, რომ იაზონს დააფრინდა მხარზე უცბად თეთრი მტრედი, ქორი გაქრა გემს შესკდომით. მისან მოჰსონმაც უსურვათ, კმაყოფილება შემდგომით.

831

აიეტის სასახლეში შემოტრიალდა არგოსი, და თავის დედას შესჩივლა- ახლა ერთადერთი ჩვენი იმედი არის მედეა, იქნებ გრძნეულობა მისი, შენ სთხოვო რომ მოგვახმაროს-გახდეს ყველას გადამრჩენი.

832

მედეა თვით ოცნებობდა- ნეტავ ქალკიოპემ მთხოვოს შველა, მასაც ვითარც დედას, შვილთა ბედი აწუხებსო. ფიქრობდა - იაზონმა რომც დავალება შეასრულოს, სანმისს მეფე არ მიართმევს, არგონავტებსაც ხელყოფსო და თუ დასჭირდა არც თავის, შვილიშვილებს დაინდობსო.

833

სინამდვილეში მედეა არ ცდება ვარაუდებში- აიეტმა კოლხებს უხმო და მკაცრი მისცა ბრძანება: „ვიცი, ჩემი დავალების შესრულების მცდელობებში, გაეხვევა იაზონი და კიდეც შეენირება...

834

... თქვენ კი ხომალდს უდარაჯეთ, რომ ვერცერთმა არგონავტმა ცოცხალმა ვერ გააღწიოს ჩვენი ნავსაყუდელიდან,

ჯერ არგო დანვით, სიკვდილი-ნახოს სუყველა მათგანმა,
არც ჩემს შვილიშვილებს შერჩეთ, გადგომა თავის ქვეყნიდან“.

835

ქალკიოპემ, როცა სთხოვა იაზონის დახმარება,
მედეას, თან ისიც უთხრა, რომ ამით შვილებსაც პაპის
რისხვისგან გადამირჩენო, ქურუმი დას ეთანხმება:
დედამც თავის ვაჟებს ამცნო-დეიდა უკვე მზად არის
საშველად დისშვილებისა- თან უცხოსაც ეშველება.

836

მედეა ბორგავდა ღამე, დააპირა თვითშენირვაც,
იცოდა, რომ თუ უცხოელს, დაეხმარებოდა ამით,
თავის მამას ღალატობდა; ვერც ოთხი ვაჟის განირვას
ეგუებოდა ადვილად, ნუხდა იაზონზე დარდით.

837

და ამ სიყვარულის ბიძგით, გადანყვიტა ადრე დილით,
იაზონი ენახა და მისთვის ჯადო გადაეცა,
თან ესწავლებინა, როგორ შეესრულებინა იმით
დავალება, რომ აიეტს, შენიშვნაც კი ვერ მიეცა.

838

გათენებისას მედეა წამოფრინდა, დაივარცხნა
მშვენიერი ქერა თმები, ჩქარ-ჩქარა ჩამოიმშრალა
ნამტირალევი ლოყები, სურნელოვანი ნექტარი
ნაისვა სახე-სხეულზე, ჩაიცვა კაბა ბრჭყვიალა,
დამშვენდა და შეიცვალა, ჩქარა მხევლებს დაავალა:

839

ეტლი მომგვარეთ მივდივარ, ახლა ჰეკატეს ტაძარში!
სკივრი გახსნა და იქიდან ამოიღო ჯადოსნური,
ყვავილი „პრომეთეს წამალს“, რომ ეძახდნენ ქვეყანაში,
ის პრომეთეს სისხლით ნაჟურ, მინით იყო ამოსული;
მედეა ამ „წამლით“ ახლა, ტაძარში იყო მისული,

840

მედეამ ლამაზ ქალწულებს საიდუმლო გაუმხილა,
შეხვეწნით ქალკიოპესა, იმ უცხოელი სტუმრისთვის
დახმარებას ვაპირებო. ქალწულთ კრებამ განიხილა,
მოუწონა მედეას და შეაქო განზრახვისათვის.
არგოსი-მოქსონის წყვილი, ამავე დროს იაზონს უხსნის:

841

- ქალღმერთი კაპრიდას ნებით, ამ ბრძოლას შენ მოიგებო,
ღმერთი შენთან არის, ახლა, ეახლე ქალწულ მედეას,
ვინ იცის, იქნებ მოხიბლო, შენი შველა ინებოსო.
კმაყოფილი იაზონი თანხმდება წარმტაც იდეას.

842

რიდით მზერდა იაზონი მედეას მუხლებმოკვეთილს,
დუმდა ორივე დარცხვენით, მოეცვათ უცხო იდუმალს,
ბოლოს ისევ იაზონმა გაუბედა ძალამიხდილს-
შევიტყვე დათანხმებულხარ, დაამზადებ ჩემთვის წამალს,
სწორედ მაგ ძალით მოვედი, ვგავდი სულ სასონარკვეთილს.

843

და შემდეგ- თუ მართლა მიხსნი, ამარიდებ მკაცრ განაჩენს,
შენს დიდებას მთელ ელადას, მოვფენო - გავაგებიანებ.
მერე განაგრძო-ოდესლაც გმირი თეზევსიც ხომ ასე,
იხსნა მინოსის ასულმა-მშვენიერმა არიადნემ
და რომ მამის რისხვა დაცხრა, გემს მიაშურეს ორთავემ.

844

„ჩანს, რომ ქალმა მიატოვა, მინა მისი მშობლიური,
მაგრამ თეზევსზე გაყოლით ეწვია ბედნიერება,
თავგანწირვისთვის ღმერთების, მიიღო მან შესანიერი.
დაფასება და მოუწყვეს, ვარსკვლავთკრებულის ნათება.
„არიადნეს გვირგვინია“ დღეს, და არასდროს ჩაქრება...

845

„მსგავსი წყალობა შენც გელის ისევე, ღმერთებისაგან.“
სიყვარულით მიმართავდა ჭაბუკი მედეას, თითქოს

მიანიშნებდა კიდევაც, თუ თანხმობა იქნა შენგან,
სანმისის მიღების შემდეგ, თან წაგიყვან ხომალდითო.

846

მედეამ სურნელოვანი სარტყელი გაიხსნა, ჯადო
მიანოდა იაზონს და განუმარტა მოხმარება:
„მამაჩემი შენ უთუოდ, მოგცემს ველს რომ მოაყარო,
ურჩხულის ჯადოსნურ კბილებს, ღამით არ დაგეძინება,
მდინარეში განიბანე, შავ სამოსს არ გაეყარო...

847

... შემდეგ ორმო ამოთხარე, შიგ ერთი სამსხვერპლო ცხვარი
დაკალი, ხორცს ნულარ დაჭრი, ღირსია ცეცხლით მთლად დანვის,
თან ჰეკატეს შეევედრე, ძალა მოგცეს უძლევარი,
ზედაშეც ზედ წაუქციე-იცი ღმერთებს უყვართ თაფლის...

848

... მხოლოდ ამის შემდეგ შეძლებ, დატოვო იქაურობა,
გახსოვდეს! არ მიიხედო, რაგინდ უკნიდან მოგესმას
უცნაური ხმა და ყფედეს, მახლობლად ძაღლთა მრავლობა,
ინათოს-წაისვი ჯადო; ისე რომ მთელს ტანს წაესვას.
ეს ღონეს გაგიასკეცებს და შეგარგებს ღმერთთა ლოცვას...

849

... წამალი შუბსაც წაუსვი, ასევე ხმაღსაც და ფარსაც,
ამით დაძლევე და მოთოკავ ცეცხლისმფრქვეველ იმ გიჟ ხარებს,
მათ დაადგამ მძიმე უღელს, შეძლებ გუთანში შებმასაც,
სწრაფად მოხნავ და ჩათესავ მამაჩემის ჩანაბარებს....

850

... როცა ამოიზრდებიან მინიდან ბუმბერაზები,
შავ დიდ ლოდს ისვრი შენ მათკენ, ეგრევე მისცვივდებიან
ლოდს ავი გოლიათები, როგორც მყრალ ძვალს ქოფაკები,
ერთმანეთს შეებმებიან-ბლომად დაიხოცებიან,
შენც ამ დროს მიეჭრები და ცოცხლებიც შეგაკვდებიან...

851

... თუ ყველაფერს შეასრულებ, კოლხეთს დატოვებ სანმისით".
ესა თქვა და ნასასვლელად განენყო მეფის ასული.
იაზონმა გამოართვა ფუთა გადარჩენის მრწამსით,
შეათვალიერა თანაც კობტა გრძნეული ქალწული...

852

ტიროდა მედეა, ნუხდა, რომ უნდა განშორებოდა,
უკვე მისთვის სასურველ გმირს, არ დავინყებას შესთხოვდა
და იაზონმაც დაჰპირდა, - მთელ ელადას უამბობდა,
როგორ დაეხმარა იგი და მას როგორ განაწყობდა,
პატივი, თაყვანისცემა ქალწულს მუდამ ექნებოდა:

853

„თუ ოდესმე ჩემს მხარეში თავად ისურვებ ჩამოსვლას,
ჩვენს ქორწინებას გჯეროდეს, ხელს ვერაფერი შეუშლის“
- განუცხადა იაზონმა ქალს, ვისგანც ელოდა შველას.
მედეა ახლაც მზად იყო, შესაძლო შეუღლებისთვის
და იაზონთან ერთად სვლის, იოლკოსის სამეფოსთვის.

854

დრო გადიოდა, მხევლებმა ვერ გაბედეს შეხსენება,
მედეასთვის წასვლის დროსი და ისევ იაზონმა თქვა -
-უკვე დროა დავშორდეთო. ამ დროს მედეას გონება
ოცნებებში ტრიალებდა, ეტლში ასვლაც არ ახსოვდა.
არც ის რომ ახლდნენ მსახურნი, ჯორებს თვით ერეკებოდა.

855

სახლში მოსულმა მედეამ, ქალკიოპეს კითხვებზედაც,
არ მისცა რამე პასუხი, იჯდა საკვარცხულში და ფიქრს
მისცემოდა ცრემლმდინარი, ჯავრი ჰქონდა იაზონსაც,
მძიმე ღამის გადატანის. დღით ელოდნენ ლხინს ანდა ჭირს,
ანუ სიმამაცე წყვეტდა, მათ ბედს ხვალის და შემდგომსაც.

856

აღარც მეფე აიეტი იჯდა გულხელდაკრეფილი,
ნაადრევად ზეიმობდა მის დაგეგმილ გამარჯვებას.

დარწმუნებული იყო, რომ ეს ჭაბუკი მოვლენილი,
ჯერ გიჟ ხარებს, ანდა შემდეგ, ურჩხულებს ვერ გააღწევდა.

857

იაზონმა მამაცურად შეასრულა მოთხოვნები,
ზედმინევნიტ გაიარა დარიგების პირობები,
ბრძოლის ველზე კი ეყარნენ მოცელილი ურჩხულები,
ხარები თავის ნახნავში, გამოტილიყვნენ ვით მკვდრები.

858

გამარჯვებას ზეიმობდნენ ხომალდზე არგონავტები,
მეფე აიეტი ერთად, თავის კოლხელ მეომრებთან
უბრუნდებოდა სატახტოს. ბრაზით უკრთოდა ნაკვთები,
სურდა მკაცრად გასწორება, სანმისის მაძიებლებთან.

859

მოუსვენრობის, მსჯელობის, საბაბი ჰქონდა აიეტს,
ვერაფრით წარმოედგინა ოქროს სანმისის ნამდვილად,
უცხოელისთვის დათმობა. გული უგრძნობდა ქვეყნის კერპს,
რომ იაზონს ქალწულებმა დაძლევა გაუადვილათ
და თუკი დარწმუნდებოდა, აზღვევინებდა ასწილად.

860

ამის მაცნედ მოეჩვენა მედეას მამის ამგვარი,
გაბოროტება და მიხვდა, არც ოქროს სანმისს დათმობდა,
არც იაზონს დაინდობდა, ხომალდი კი ან დამწვარი,
ანდა არგონავტებითურთ ჩაძირული იქნებოდა.

861

„იაზონის მოკვდინებას, ნამდვილად ვერ გადავიტან,
მირჩევნია მე თავადვე მოვკვდეო“, შეყვარებულმა
და სანამლავი მოძებნა - გაიქეციო სახლიდან!
მიუსწრო ქალღმერთმა ჰერამ და ისმინა ეს გრძნეულმა,
იაზონისა და თავის საშველად შემზადებულმა.

862

შხამ-სამსალის მოსამზადი ჩაყარა ბალახეული,
შერჩეულ პატარა ყუთში, წასაღებად გაიმზადა,
გამოეთხოვა დას, დედას და ღარიბულად ჩაცმული,
რომ ის არ ეცნოთ გუშაგებს, ფეხშიშველი გამობრძანდა,
ქაღალმერთები აცილებდნენ, მათი ზრუნვა მას გზად ახლდა.

863

როცა ფაზისს მიაღწია, ელადელები იქ დახვდნენ,
უზარმაზარი კოცონის გარშემო მსხდარ არგონავტებს,
მაღალი განწყობა ჰქონდათ, წარმატებას აღნიშნავდნენ.
მედემ გასცახა ფრონტისს, მისი ხმა ეცნოთ დამხდურებს,
გაოცებას ვერ ფარავდნენ და პატივით მიმართავდნენ.

864

არგონავტებმა სასწრაფოდ არგო აქეთ ნაპირს ახლოს,
მედეასკენ მოაცურეს. მან მუხლებზე ხელმოხვევით,
სთხოვა შველა ფრიქსეს შვილებს და აგრეთვე გმირ იაზონს,
რომ ეხსნათ ის, თავის თავიც, ემოქმედათ ძალისხმევით.

865

„მამამ ჩემი საიდუმლო გამოიცნო - არ დამინდობს,
ამიტომაც მე იმ ურჩხულს რომელიც უდგას დარაჯად
და იცავს კოლხთა საგანძურს, გამოვთიშავ როგორც უნდოს,
თქვენ შეიძლებოთ, რომ ხელთ გქონდეთ სანმისი უომრად, წყნარად,
ოღონდ შემდეგ სწრაფად გავერეთ, რომ ვაჯობოთ მდევართა
დროს“

866

ამ თქმის შემდეგ იაზონმა წამოაყენა მედეა
და მიიკრა მკერდზე ნაზად, იმედად, სანუგეშებლად.
მედემ შესაბრალისად ჭაბუკ იაზონს შებედა:
-უცხოელო! აი ახლა, ყველა დამსწრის გასაგონად,
დამპირდი, როცა სანმისით აღმოვჩნდებით შორს აქედან,
არ მიმატოვებ, იდგები, ჩემი ღირსების დამცველად“.

867

იაზონს კოლხი ასულის ამ სიტყვებმა, უფრო მეტად
განუმტკიცა სიყვარული და დადო დადასტურება:
-დაე ფიცის მონმე იყოს თვით ზევსი ჰერასთან ერთად!
ვისითაც აღესრულება მიჯნურთა შეკავშირება,
შინ ჩასვლისას ქორწილს გავშლით და ვიცხოვრებთ ბედნიერად.

868

დრო აღარ ითმენდა უნდა, მოესწროთ გათენებამდე,
საწმისის მოტაცებაც და გამგზავრებაც შინისაკენ,
გემზე ფრთხილად აიყვანეს მედეა არგოს დაძვრამდე,
ღუზა ახსნეს, მიდიოდნენ უკვე წმინდა ჭალისაკენ.

869

მედეა ნიჩბების მოსმის ხმამ შეაკრთო, შემობრუნდა
და ნაპირს მიაპყრო თვალი, გრძნობდა გაუჭირდებოდა
მშობელ მინის განშორება, ცოტაც და გადახტებოდა,
იაზონის ხელშეველებას, გადანყვიტა დაჰყოლოდა.

870

ის წმინდა ჭალაც გამოჩნდა და გარემოც შესატყვისი,
მედეა და იაზონი მიუახლოვდნენ იმ მუხას,
რომელზედაც ღრუბელივით ეკიდა ოქროს საწმისი,
ხის ძირიდან საზარელი ურჩხული გამოსცემდა ხმას.

871

მედეამ მოუხმო ჰიპნოსს, არც ქვესკნელის დედოფალი
ჰეკატე დავინყებია, შველა სთხოვა დაიხმარა
და როდესაც გველეშაპმა ოდნავად მილულა თვალი,
ქალმა სამსალა ასხურა და ურჩხულს ძილი მოგვარა,
თვით ისევ ურჩხულთან დარჩა, ლოცვით ჯადო გაამყარა.

872

იაზონი მუხას ეცა და მასზედ სწრაფად აცოცდა,
ოქროს ვერძის ტყავი მოხსნა, ფრთხილად ხიდან ჩამოცოცდა,

ფეხამდე ფარავდა ტყავი, თვითონ გმირიც კი გაციდა,
ის შედეას და იაზონს, გზას ჩირაღდნად უნათოდა.

873

თვალისჩინივით უვლიდა იაზონი ამ ვერძის ტყავს,
ხან მხარზე გადაიდებდა, ხან მიჰქონდა თითქოს მალვით,
ხომალდზე არვის შეეძლო შეხებოდა ძვირფას ნადავლს.
ის იაზონმა შეფუთა და კიჩოზე დადო კრძალვით,
დააბრძანა მედეა და წარუდგა მხლებლებს მიმართვით:

874

-უკვე დროა ელადისკენ გავემგზავროთ მონაპოვრით.
მოტაცება სანმისისა შევძელით მედეას ღვანლით,
ამიტომ იგი თან მომყავს ან ჩემი მეუღლის რანგით,
„მზად ვიყოთ არ დავზიანდეთ, აიეტის მდევრის საფრთხით“.
იაზონის ამ სიტყვის თქმას არგომ უპასუხა დაძვრით.

875

მთელ კოლხეთს მიწვდა ამბავი, სანმისის გატაცებისა
და მეფის ქალწულ მედეას ჩადენილი ღალატისა,
ურიცხვი კოლხი მივიდა იქ ნაპირად ფაზისისა,
ეტლიც გრიალით მოიჭრა გაავებული მეფისა.

876

„თუ სასწრაფოდ აქ არ მომგვრით ჩემს ან გაპარულ ასულსო,
მაშინ თქვენვე დაგატყდებათ ის რისხვა რაც მას ელისო“-
შესძახა მეფემ მეომრებს, მიუგეს - ვისმენტ მაგ თქმულსო,
ხომალდები მზად გვაქვს მეფევ, ვდგავართ სტარტზე დანევისო.

877

აფსირტეს წინამძღოლობით, როგორც გუნდი ფრინველების,
მდინარეში გაიშალნენ. გამოცდილ კოლხ მეზღვაურებს,
სულაც არ გაჭირვებიათ დანევა არგონავტების,
მდინარე იტროსის პირას, კუნძულ პევკესთან მისულებს,
ოსტატურად გზა მოუჭრეს და გადაუდგნენ დევნილებს.

878

ბევრს ეცადა იაზონი რომ მდეურის ხელს დასხლტომოდა,
მაგრამ ჩანს, რომ საბოლოოდ ძალისხმევა აღარ ჭრიდა,
ჭკუა იხმარა, იცოდა, ჯარ მტერთან დამარცხდებოდა
და სამშვიდობო თათბირი მან მდეურებთან გადანყვიტა.

879

ოქროს სანძისი ჩვენია, უთხრა იაზონმა კოლხებს,
უნაკლოდ შევასრულო, თქვენი მეფის დავალება.
მედეა, სანამ მეფენი გამოუტანენ განაჩენს,
არტემიდეს ტაძარს ჰყავდეს, მერე ან შინ დაბრუნდება
ან იაზონს გაჰყვებაო - ასე შედგა შეთანხმება.

880

ამგვარ გადანყვეტილებამ მედეას გული მოუკლა,
იაზონი მართოდ ნახა, მისი უგულისყურობით
გამნარებულმა მიმართა: „მეგონა მეუღლედ მართლა
მიგაჩნდი და დამიცავდი, გამწირე უმონყალობით,
ნუთუ ვერ გრძნობ რომ სულ ყველა, ვიღუპებით არ
დანდობით!“

881

დარწმუნება მედეასი იაზონმა მაინც სცადა:
-შენი ტაძარში გაგზავნა თავს მოვახვიეთ ჩვენ კოლხებს,
რომ დრო მოგვეგო როგორმე, მდევარს ცოტა დაეცადა,
თუ ახლა ხერხს ვერ მივაგნებთ, შევეწირებით კოლხ
მდეურებს...

882

... მე მზად ვარ ხმალი ავიღო, ვიბრძოლო და ვღვარო სისხლი,
მაგრამ ისინი ხომ ჩვენზე, მეტნი არიან - დაგვძლევენ.
შენს მოსაკლავად მოსული, აფსირტე შენი ძმა ღვიძლი,
აქ რომ დაიღუპოს მაშინ, ვიდრე კოლხები გონს მოვლენ,
ჩვენ ელადისკენ გვექნება სამშვიდობოს გზა გავლილი.

883

უცხოტომელს ენდო ქალმა, შეთანხმდნენ და ვერაგული
მახე დაუგეს აფსირტეს - სარუქრები გაუგზავნეს,
მათ შორის უძვირფასესი, იაზონის მოსაცმელი,
მედეას ვითამც სურვილი, კოლხებს მოგონილი ამცნეს -
თქვენ მოგყვებათო სანმისით, ბრიყვად ტოვებსო ელადეღს.

884

და თავის ძმას იგი შეხვდა, წინ არტიმედეს არეში,
მედეას გადმობირება განეზრახა ძმას აფსირტეს-
იქნებ შენი გრძნეულობით, ჰქმნა მტრის შებმაო მახეში.
მედეაც თითქოს მზად იყო, საკუთარ ძმასა და კოლხეთს,
ისევ დასდგომოდა გვერდში - სითბოც უკრთოდა სახეში.

885

ამ დროს, იქ ჩასაფრებული, იაზონი გამოვარდა
ხელში ხმაღმოდერებული. უიარაღო აფსირტეს
რალა ექნა - არ ჰქონდა გზა, სიკვდილთან შეხვედრის გარდა,
ძმის სიკვდილი არ ეხილა, და განშორდა ხედვის სივრცეს.

886

აფსირტეს შეუბრალებლად, მოუქნია იაზონმა
თავისი მახვილი ხმალი, მან არტემიდეს ტაძართან,
განგშირა უიარაღო. მომაკვდავმა ძმამ თავისმა,
შეძლო მოღალატე დისთვის, სისხლი შეესხა თვალ-წარბთან.

887

იაზონი და მედეა თითქოს არბილებენ ცოდვას -
მათ აღასრულეს წესები, სარიტუალო ყოველი,
ცხედარი შემდეგ დაკრძალეს. სანამ აფსირტეს დაღუპვას
შეიტყობდნენ მდევერები და გახდებოდნენ გონნათელი,
არგო შორს იყო და მისი დანევა შეუძლებელი.

888

თვით ღმერთების მეფე ზევსი, მედეას და იაზონის
ულმერთობამ განარისხა. გადაწყვიტა რომ დასჯიდა

მათ საფრთხეთა მოვლინებით. თუ აპატიებდა ამ წყვილს, მხოლოდ საფრთხის მონანიე, კირკე ცოდვას მოუხსნიდა.

889

ხიფათები არ წყდებოდა. ერთ დროს ძლიერი არგო, ზღვის გაბოროტებულ ტალღებზე, უსუსურად ირწეოდა. ნიჩბები დამტვრეულიყო, საფრთხე მოჩანდა ჩაძირვის, იალქნის ნაფლეთები-ღა ფუნქციას ვერ ეწეოდა, ჰერა ხვდებოდა რომ ზევსი, ზღვაოსნებს არ ეშვებოდა.

890

კიდევ ერთი სასწაულის მომსწრე გახდნენ არგოელნი, მუხის მორი დოდინისა, ამეტყველდა ელადელის ენით და უთხრა ზღვაოსნებს - უნდა მიხვდეთ საქმე თქვენი, რომ ისჯება ზევსის რისხვით და ვერ ნახავთ გზას ნათელის, თუკი კირკე არ განგმინდავთ, ცოდვისგან-აფსირტეს მკვლელის.

891

უგზო-უკვლოდ მიიწევდნენ წინ ცურვით არგონავტები, ის-ის იყო ოკეანეს ხომალდი შთაენთქა უნდა, რომ ჰერამ გამოაფხიზლათ და მიჰყვნენ გონსმოსულები გზას, რომლითაც არგოელებს, კირკეს სახლთან მისვლა სურდათ.

892

აიეტის დამ, გრძნეულმა კირკემ, არ იცოდა რისთვის იყვნენ მისულები მასთან, ამიტომ რომ მიიწვია, იქვე მდგარ საკარცხულებზე ანიშნა, მაგრამ ეს მათთვის, არ აღმოჩნდა დასაშვები. წყვილმა კერასკენ გასწია, ხმალი იქვე დაასვეს და ქალმა რიდე ჩაიწია.

893

კირკე მაშინვე გაერკვა. რომ მასთან იყვნენ მკვლელები და სურდათ ცოდვის ჩამოხსნა, იცოდა იყო მშველელი და წამოიწყო ეგრევე, ჩვეული რიტუალები -

მსხვერპლად გოჭი დაკლა-წმინდა სისხლით განბანა
მკვლელს ხელი,
ზევს სთხოვა, რომ შეუჩეროს არგონავტებს საფრთხეები.

894

საკვარცხულებზე გადმოსვა, ამის შემდეგ კირკემ წყვილი.
გამოკითხვა დაუწყო და ამიტომ პირისპირ ეჯდა.
მან არ იცოდა ვინ იყო, სტუმარი ქალი ცოდვილი,
მაგრამ მაშინათვე მიხვდა, როგორც თვალებში ჩახედა.
ის ჰელიოსის გენისა, იყო წარმომადგენელი.

895

ღმერთქალს მშობლიური ენის, მოსმენა მონატრებოდა
და კოლხურად უპასუხა მედიაშაც კითხვებს კირკეს -
ვინ იყვნენ არგონავტები, კოლხეთში რაღა უნდოდათ,
რა დაბრკოლება დაძლიეს და რომ რჩევით ქალკიოპეს,
დაეხმარა იაზონს და თან იახლა ვაჟნი ფრიქსეს.

896

მაგრამ მედეას არ უთქვამს იმის შესახებ, თუ როგორ
დაეხმარა ის იაზონს, ძმა ტაძართან რომ აჩვენა,
კირკე ალიბს მიხვდა ისეც - შეებრალა კიდეც გოგო,
ვითარც მამისგან დევნილი, მაგრამ მაინც შეაჩვენა.

897

სამშობლოს მიტოვება და მამისა და ძმის განწირვაც,
გიქადის სირცხვილს და ტანჯვას - უთხრა ცოდვილს შემდეგ
კირკემ
და განაგრძო - ღირსი არ ხარ, თუმც მოგიხსნით მე მაგ ცოდვას,
მაგრამ არ მინდა ჩემს სახლში, თქვენ თუ დაჰყოფთ დროს
თუნდ მცირეს,
იაზონმა და მედეამ კიბე სწრაფად ჩაირბინეს.

898

არგომ განაგრძო მგზავრობა და მალე მიუახლოვდა
აყვავებულ კუნძულს - მისგან, სირინოზთა ხმა ისმოდა,

ტკბილი, მომადუნებელი, მსმენელი ითიშებოდა
ამ მუსიკისგან სიამით, მგზავრთა მსხვერპლი მზადდებოდა
და კიპრიდა მათ საშველად, ორფევს ღირის დაკვრას სთხოვდა.

899

მანაც მაშინვე აიღო მისი ბასტონური ღირა,
ჩამოჰკრა სიმებს, დაუკრა მჭექარე ჰიმნი-მხედრული,
ისეთი, რომ არგონავტებს საბრძოლო ჟინი აღუძრა.
სირინოზებს როგორც გასცდნენ, გამოჩნდა ორი ურჩხული-
სცილა და ქარიბდა, ვინც გემთ, ჩაძირვას იყვნენ ჩვეული.

900

ნერეიდები მოცურდნენ ქალღმერთ თეტიდას თანხლებით,
ჰერა ზემოდან უცქერდა და მათ გზასაც უჩვენებდა,
თეტიდას საჭე ეჭირა, ხომალდს დელფინთა გუნდით,
ეხვია ნერეიდთა წრე და მორევს აძლევინებდა.

901

როცა უკვე ახლოს იყვნენ საშიშ ცეცხლოვან კლდეებთან,
მუხლებამდე აღიმართნენ ნერეიდები იქ ზღვიდან,
ხომალდს ამოუდგნენ ირგვლივ და ერთად ელადელებთან,
როგორც იქნა გაარიდეს საზარელი კლდეებიდან.

902

ზღვაოსნებმა ფეაკების კუნძულზე თქვეს დასვენება,
მეფე ალკინოემ ძველი მეგობრები ღირსეულად
მიიღო და სტუმრებს როცა, ლხინით ჰქონდათ მოჭარბება,
ფეაკების კუნძულს მაშინ, მოადგნენ მღევრები ბლომად,
მოსვრის მუქარით ითხოვეს, მედეასი დაბრუნება.

903

მეუღლეს ალკინოესას - არეტეს მედეამ სთხოვა-
ნუ დამაბრუნებთ მამასთან თორემ სიკვდილი მელისო.
როცა აუხსნა - რომ თავად, არ ჰქონდა ავი განზრახვა,
რომ დააძლევინა უცხოს, მან დავალება მეფისო,
მერე მამამ დაარღვია თქმული სიტყვა უცხოსთვისო...

904

მედეამ ისიც უამბო - ცოლად ვუნდივარ იაზონს
და ელადაში ჩასულნი ვიქორწინებთო ეგრევე,
ეს ყველაფერი არეტემ სწრაფად ამცნო ქვეყნის პატრონს,
ვინაც მაშინვე შესძახა - რომ ცოლი იყოს ახლავე
არ გავუშვებდი - ქალწულის ვერ ვიქნებოო მეურვე!

905

არეტემ შეატყობინა იაზონს ყველა მომხდარი,
თან შეუთვალა - სასწრაფოდ უნდა შეუღლდეთ და მაშინ,
შენს მეუღლეს სამშობლოში ვედარ ნაიყვანს მდევარი.
უცბად ატყდა ფაცი-ფუცი სამეფოს დასახლებაში.

906

საკლავი საკურთხეველთან დაკლეს, ღვინო ჩამოასხეს,
დიდ კარტერში შეაზავეს, ღმერთებს თავისი შესწირეს,
ახალ წყვილსაც საქორწინო სარეცლისკენ უწინამძღვრეს,
სანმისით და ყვავილების კალათებით მიაცილეს.

907

ჰერამ მთელ კუნძულს აუწყა ამ შეუღლების ამბავი,
მოდოდა უამრავი სტუმარი და თან მოჰქონდათ,
საჩუქრები ნაირფერი - აქაურთა ნახელავი,
ნაქსოვ-ნაქარგი საცმელი, ოქრო-ვერცხლის კაზმულობა...
თავად სტუმრებსაც არ აკლდათ მოკაზმვა და მორთულობა,

908

ალკინოემ რა თქმა უნდა, უარი მიუგო კოლხებს -
მედეა ქმარს ეკუთვნისო და მამას არ დაუბრუნა.
გამომშვიდობების ჟამიც დადგა და არეტემ ამ დღეს,
თორმეტი ლამაზი გოგო, მედეას მხეველად არგუნა.
მედეამც აურაცხელი ძღვენი მიართვა არეტეს.

909

სიმშვიდე ისევ არ ქონდათ არგოსა და არგონავტებს,
როკმ გასცდნენ ფეაკთა კუნძულს და ელადა ახლოს იყო,

ქარიშხალმა არგო უკან დააბრუნა და ცხრა ღამეს
ატრიალა წინ და უკან, თითქოსდა წყალმა წაიღო,
ბოლოს კი თავი ჭაობში, სირტის უბეში ამოჰყო.

910

ამ ადგილს ქვენარმავალიც კი აღარ ეკარებოდა,
ზღვის თხელი წყალი გემის ძირს, ირგვლივ ძლივს შემოწვდებოდა,
გარშემო უკიდევანო უდაბნო იმზირებოდა,
მოძმეთა უიმედობა, ანკეოსს გადადებოდა,
თქვა, რომ შველას ვერ ხედავდა და სიკვდილს ელოდებოდა.

911

იაზონს სამი ასული აწვდის ცნობა-დავალებას,
აცნობეს - მცველები ვართო ამ მიწის; მკაცრად აკადრეს -
წამოაყენე გმირები და იმავ საერთო დედას,
რომლის მუცლითაც თქვენ ყველა, დიდხანს უვნებლად გატარეს,
ახლა თქვენც პატივი ეცით, ველოდებითო თქვენს ნებას.

912

არგონავტები ვერ მიხვდნენ რას ნიშნავდა ეს ქარაგმა.
უცაბედად ზღვის სიღმიდან ამოიჭრა ბედაური
ოქროს ფაფრით და ტანიდან დენა დაუნყო წყალ-ქაფმა,
უცებ გაფრინდა არც კი თქვა, ვინ იყო ან სადაური.

913

პელევსმა ახსნა ქარაგმა- პოსეიდონის ეტლიდან,
ჩვენი დახმარების ნიშნად, მეუღლემ გამოხსნა რაში,
„საერთო დედა“ არგოა, ეკუთვნის მხრებზე შევიდგათ,
უდაბნო გადავატაროთ, ბედაური თეთრფაფარში,
რა დროც იქნება შეგვიყვანს, ჩვენთვის სასურველ ღრმა ზღვაში.

914

არგონავტებმა შეიდგეს ხომალდი მხრებზე და მთელი,
თორმეტი დღე-ღამე ზიდეს, „დედა“ პატივით და რიდით,
მიაღწიეს სამეფო ველს, სადაც ოქროს ვაშლის მცველი,
გველეშაპი გმირ ჰერაკლეს, ადრევე მოეკლა მშვილდით.

915

ჯერ კიდევ აქანებდა კუდს გამწარებული ურჩხული,
ნიმფები მას დასტიროდნენ, გაქრნენ მოსულ არგოს შიშით.
ღმერთებს სთხოვდნენ დახმარებას, მგზავრები მოწყურებული,
შველაც არ დაყოვნებულა, მალე გაიხარეს ხილვით,
ეს ჰერაკლეს წყარო გახლდათ, დაცხრნენ მას დანაფებული.

916

გახალისდნენ არგოელნი, წყლის ქურჭლები სულ აავსეს,
ხომალდი მხრებზე შეიდგეს, იარეს და მიატანეს
ტრიტონის ტბას, თუმცა ზღვაში, ვერსად მიაგნეს გაგასვლელს.
ორფევსის თქმით, აპოლონის, მძლე სამფეხი გაიტანეს
და გემიდან აქაური, მინდვრების ღმერთებს მიართვეს.

917

გამოჩნდა ლიბიის მეფე და ტრიტონი - ზღვის ღვთაება,
რომელმაც მადლობის ნიშნად, მიწის მოზრდილი ნაფლეთი
გაუწოდა არგონავტებს, მერე კი თავად უჩვენა,
დიდი გზა ზღვისკენ და ამით დასრულდა ტანჯვა-ბნელეთი
უდაბნოში და იხილეს, კრეტას კუნძულის ხმელეთი.

918

აქ, კრეტასთან შეეყარნენ, ერთ განსაცდელს თვალით ხილულს,
კლდიდან სპილენძის გიგანტი - ტალოსი გადმომდგარიყო
და ლოდებს უშენდა ხომალდს. არგო განაშორეს კუნძულს.
მედეა თურმე გემიდან, ჩუმად ნავში ჩამჯდარიყო
და ურჩხულთან ახლოს მყოფმა, ჰადესის ძაღლებს მოუხმო.

919

გაჭრა გრძნეულის სამსალამ - გიგანტი ტალოსი მალე,
ბრახან-გრუხუნით მიბარდა მშფოთვარე-აზვირთებულ ზღვას.
არგონავტებმა მედეა გემს დაუბრუნეს უმაღვე,
ის ღამე კრეტაზე დარჩნენ, ადრე დილით გაუდგნენ გზას.

920

დიდხანს აპობდა ნაცნობი ზღვის ტალღებს, ხომალდი არგო
და როცა სულ ახლოს იყო, დასასრულთან ამ მგზავრობის,

მათმა მომქანცველმა ხვედრმა, ბოლო განსაცდელი არგოთ-
შუალამით მოვარდა და ატყდა გრგვინვა ქარაშოტის,
ზეცას გაუქრა ნათება, გემზეც იგრძნეს ძალა შტრომის...

921

ვერ გაეგოთ მიცურავდნენ, თუ ჰადესმა შთანთქა გემი.
იაზონმა ხელაპყრობით შველა შესთხოვა აპოლონს-
გაგვინათე ეს უკუნი, შეიცოდე არგო ჩემი,
მრავალს შემოგწირავთ ნაცვლად, თუ მშვიდობით ვივლით
ბოლოს.

922

ისმინა ღვთაებამ თხოვნა და მეზღვაურებმა შეძლეს,
კუნძულ ანაფესთან მისვლა, ეოსმა - ამინდის ღმერთმაც,
გაანათა ცა და მიწა, აპოლონს წილი მიართვეს,
ზედაშედ წყალი იხმარეს, იყო ხალისი, ერთად თქმაც-
მამრ-მდედრს შორისაც ხუმრობა, მსხვერპლთშენირვების დღეს
დათქვეს.

923

კიდევე ერთი სიხარული მოელოდათ არგოელებს-
ევფემემ ზღვაში ისროლა, ტრიტონის მოწოდებული,
მინის ბელტი და მომხდარი, აოცებს იქვე მნახველებს -
ამოიზიდა კუნძული - კალისტედ სახელდებული,
შემდგომში მამაც ევფემეს, სამკვიდროდ გადაქცეული.

924

თითქოს ფრთა შეესხა არგოს, მალე გამოჩნდა პეგასეს
ნანატრი მწვანე ნაპრი და თან გზა შეტყობინების -
რომ არგოელთა გმირობის, ფათერაკებით აღსავსე,
ხანგრძლივი ორომტრიალის, მრავალი განცდა -მსჯელობის,
საგანძურის მოტაცების - აღესრულა გზა ლაშქრობის.

925

დიდი ზარ-ზეიმით შეხვდა ერთიანი იოლკოსი,
სანმისით არგონავტების დაბრუნებას ქვეყანაში -

აგრძელებს სიცილიელი, დიოდორ ისტორიკოსი,
ბერძენი ავტორი თავის, ნახევრად მით-თხზულებაში.

926

ოქროს საწმისის ლამის მთელი ქვეყანა შეამოატარეს,
დასასრული არ უჩანდა სახალხოვრ ქვეულ ზეიმებს,
ცრუ მეფე იოლკოსისა- პელიასი კი ჩაადგეს
მდგომარეობაში, როცა ვერ უარყოფს დანაპირებს
და მიტაცებულ მეფის ტახტს იაზონს გადააბარებს.

927

ყველა ადიდებდა ახალ ხელმწიფეს და თან მოსავდა
დიდებითვე, ჩამოყვანილ უცხოტომელ მედეასაც,
თუმცა მომხიბვლელ დედოფალს ჰქონდა შიში, კიდეც გრძნობდა,
რომ პელიასი განსაცდელს უმზადებდა ცოლს და ქმარსაც.

928

ამავდროულად გაირკვა, ამბავი იაზონისთვის
აქამდე არგამხელილი - როცა ყველა გმირ მისიანს ,
ჰქონდა ბრძოლა ურჩხულებთან, საწმისის იოლკოსისთვის
როგორმე დასაბრუნებლად, თურმე გულბოროტ პელიასს,
იაზონის მშობლები და უმცროსი ძმა დაუხოცავს.

929

იაზონისთვის ამბავი, არც მედეას უთქვამს, რადგან
ფიქრობდა რომ ცოდვას, მაგრამ ნამდვილად იცოდა,
სიმშვიდეს მაშინ იგრძნობდა, თუ მოისვრიდა თავიდან
ავისმოქმედ მეფედყოფილს და ამაზე ბევრს ფიქრობდა.

930

წამალი შექმნა მედეამ და სახე დაინაოჭა,
ამით მოახერხა შეჭრა პელიასის სასახლეში,
იცრუა - ვარ ქალღმერთიო, ისე, არც კი შეაეჭვა
ქალწულები ამ ტყუილის გამოგონილ სიმართლეში.

931

მერე ცხვარი დაკლა-მკვდარი, ადულებულ ნყალში მართლაც
ჩააგდო და იმათ თვალსწინ, უკან ცოცხლად ამოაძრო.
შემდეგ ქალწულებს აღუთქვა, გაგიახალგაზრდავებთო მამას,
თუ თქვენ წინასწარ შეიძლებთ, მის ნაკუნებად დაჭრასო.

932

მამასავით უმაძღარნი იყვნენ მისი ასულები,
იფიქრეს ჯეელი მამა, სამეფოს დაიბრუნებდა,
უპირობოდ აღასრულებს მედეას ცრუ პირობები
და როცა იკითხეს მამა, როდის უნდა გაცოცხლდესო
უთხრეს - თუ ჩვენს მკვდრებს უშველით, იქნებ თქვენიც
ნამოდგესო?!

933

რალას იტყოდნენ, მოტყუვდნენ ასულები პელიასის,
უმაღ დაფრთხნენ და დატოვეს სამყოფელი და ქვეყანა,
ამ ხანობას იოლკოსში, ორი ვაჟი მედეასი,
გაჩნდა და მამა იაზონს, სიამაყე მოუტანა.

934

იაზონი და მედეა, კორინთოდან ერთობლივად,
მართავდნენ თავის ქვეყანას, თუმცა ერთად ყოფნა ღმერთსაც,
გრძნეული კოლხი ქალისთვის, არ მიუძღვნია ხანგრძლივად.
კორინთოს მეფე კრეონტის, მშვენიერ ასულ - კრეუსას,
მოუხიბლავს იაზონი, შეუბამს შესაუღლებლად.

935

ამ მიზნით მეფე იაზონს, ერთობ განუტევებია
მედეა სამყოფელიდან, მორთვა კრეონტის ასულის
პატარძლად უბრძანებია, კოლხ ქალს ზრახვები აღძვრია,
თავის მოკვლაც განუზრახავს, თუმცა-ღა შურის და შუღლის
გრძნობებს უმძლავრია მასში და კიდევ გაუმარჯვია.

936

მან ხომ იაზონის გამო, უარყო მამა, ქვეყანა,
მანვე გასწირა ღვიძლი ძმა. კოლხეთიდან გამოქცეულს,
იაზონის გვერდით ბევრი, შიშის და რწოლვის გავლენა,
მთელი ათი წლის მანძილზე, აურიდებია გრძნეულს.
და არ სურდა გრძნეულ ხერხთა, კვლავ ვინმეს მიმართ ჩადენა.

937

იაზონი კი ამჟამად ახალგაზრდა, ლამაზ, მაგრამ
ქარაფშუტა კრეუსასთან, სიყვარულში გაიბლანდა.
მომხდარის საპირისპიროდ, შურიტ აღსავსე მედეამ,
ოქროს თავ-გვირგვინი დანნა და სამსალით შეამზადა.

938

ქორწილი ახლოვდებოდა იაზონის საუფლოში,
კინალამ მთელი სამეფო მოსულიყო მეფის კარზე,
არვის ახსოვდა მედეა და მისი ახლო წარსულში,
ბრძოლა იოლკოსისთვის და უარის თქმა თავისთავზე,
სანმისს განადღებული დღეს, ქორწინდება სულ სხვა ქალზე?!

939

ბოლოს ისე გამოვიდა, რომ ქვეყნის მკვიდრები აღბათ,
თავის დედოფლად უცხოელს, შინაურს ამჯობინებდნენ.
აკანკალებდა მედეას და იჭერდა გვორგვინს მდაბლად,
თვალში მოხვდა, რომ შვილები, მამის მკლავს ეკიდებოდნენ
და მერე დედის მაგიერ - კრეუსას ხელს ემთხვეოდნენ.

940

დანახულმა მოქმედებამ, საკუთარი შვილებისა,
მედეას გული მოუკლა - შვილებმაც მიღალატესო.
გაიფიქრა მან და მხამი, შეერწყა ხმას ფიქრებისა.
შემდეგ გვირგვინი პატარძალს, მთარგო - ჰა! ჩემს შემცვლელსო!

941

მოულოდნელად კრეუსას, კივილი ფარავს სასახლეს,
საპატარძლო გვირგვინისთვის მას ეჭიდა ორივე ხელი,

ვერ იშორებდა და ტანჯვით, ცხადათ ტოვებდა სიცოცხლეს.
ერთმანეთში აირია სტუმარი და მასპინძელი,
იყო დიდი ნათება და უცაბედად გახდა ბნელი.
გაუგებრობას მოეცვა ხალხი და საუფლო მთელი.

942

როცა სამარისებურმა სიჩუმემ დაისადგურა,
შემოვიდა იაზონი, ცოცხლად დასამარებული,
უგონოს ხელთ უსიცოცხლო კრეუსას ნეშტი ეჭირა,
იატაკზე იწვა ორი, ვაჟი ყელგამოლადრული,
ცოტა შორს მეფე კრეონტიც, იმ ქვეყნად გასტუმრებული.
-მედეა აღარსად ჩანდა...

943

„არგონავტიკა“-ს ფინალში, ის რაც გადმოცემულია, ქრისტიეშობამდელ წელთათვლის მეხუთე საუკუნეში, მოღვაწე ბერძენი მწერლის, ევრიპიდეს შეთხზულია. მედეას უბედურება, ჩანს - ქმრისგან ნაღალატევეში და რომ ბერძნებისთვის კოლხი, მაინც უცხოტომელია.

944

როგორც ჩანს ელადელებმა, ვერ მიიღეს უცხო ტომის, თან გრძნეული დედოფალი, რისთვისაც ბევრჯერ მის სახელს, მისდგომია დიდი ჩრდილი. ევრიპიდეს ამ ნაშრომის დედააზრში კოლხი ქალის, დაკნინების სურვილს ამხელს.

945

მან თვისტომის მხარდაჭერა სცადა და კოლხი მშობელი, საკუთარი ორი ვაჟის, ქმარზე შურისგების ნიშნად, სასტიკ მკვლელად წარმოსახა, მით ბოროტი, უღმობელი, წარუდგინა მთელ მსოფლიოს, ისე, როგორც ჰქონდა მიზნად.

946

არადა, ეს ყოველივე, პასაჟია ევრიპიდეს, კოლხელს სხვა მით-თხზულებებში, შვილები არ დაუხოცავს. ნაშრომში „თეოგონია“ მედეას ვაჟს - ჰესიოდეს. ჭაბუკ მედიოსს გვიხსენებს. ამგვარადვე კინეთონსაც ხსენებული ჰყავს ჭაბუკი, მის „ელადის აღწერისას.“

947

არის მითური პასაჟიც, რომლის მიხედვით მედეას, აქვს მონატრება ქვეყნისა, შემდგომ, ქმარს განშორებისა, ბრუნდება ის სამშობლოში, უმტკიცებს მას ერთგულებას. არაფერი თქმულა არსად, დახოცვაზე შვილებისა.

ერთი უძველესი მითით, მედეა აქილევსისთვის
 მიუთხოვებიათ ცოლად. ორივენი მფარველობსო
 მეზღვაურებს შავი ზღვისას. მედეას, ამ ახალ დროსთვის,
 შვილებად ასახელებენ - მითურ თესალოს, ტასანდროს,
 და ასევე ალკიმენეს. მითებს მივყავართ გვანახოს
 ის სიყვარული, რომლითაც დღეს კოლხი ქალი კვლავ ლაღობს.

949

როგორც ჩანს ესე ამბავი, ძალიან დიდი ხნის წინათ, ელადელთა სამეფოში წამოიწყო და გაგრძელდა, უძველეს კოლხეთში მიზნით, საგანძურის საპოვნელად. შემდეგ კი ისევ ელინთა, სამფლობელოში დასრულდა.

950

არგონავტების შესახებ ძველ-ბერძნულ მითში ვლინდება, რომ ბერძნებმა დაინახეს, კოლხეთის სამეფო ძველი, როგორც მდიდარი, ძლიერი ტომთა გაერთიანება. ამიტომ გარკვეულწილად მითია სიმართლის მთქმელი.

951

ამ მითის სინამდვილესთან, ზიარობის მომხრე იმ დროს იყო სტრაბონი, ანტიკურ ეპოქის მცოდნე სწავლული-„ვფიცავ ზევსს, რომ შორეული ეს მგზავრობა მართლაც იყო... აია ხომ ფაზისთან გვაქვს ნამდვილად მითითებული, აიეტი რომ კოლხეთში მეფობდა არის სარწმუნო!“

952

ისევ სტრაბონი: „რაოდენ სახელგანთქმული ყოფილა, ძველებური ეს ქვეყანა, ამას მოწმობენ მითები-ადრე ფრიქსეს და შემდგომად, იაზონის ლაშქრად წასვლა... ამ ქვეყნის სიმდიდრე ოქროთ, ვერცხლით, რკინით, ბევრი სხვებით, იყო ნამდვილი მიზეზი, ამ ხსენებულ ლაშქრობათა.“

953

კოლხეთის ოქროსმრავლობის ქეშმარიტებას ნათელს სძენს, ძიებით აღმოჩენებიც, დრომ ცხადყო, სარწმუნო გახდა არგონავტთა ისტორია, რაზედაც ცხადად მეტყველებს არისტოტელეს ნათქვამი „ოქროთი მდიდარი კოლხთა მეფე, გააპატიოსნა ყოვლისმძლეველმა სვემ ღმერთთა.“

954

ეს ისტორია ამავე დროს მითური ოქროს საწმისის
არის თავგადასავალიც, იმ საწმისისა, რომელსაც
მიიჩნევდნენ სიმბოლოდაც დიდებისა და სიუხვის,
არა უბრალო მოკვდავნი - ასე მიაჩნდათ ღმერთებსაც,
მისი ფლობა ყველას სურდა, გმირებსაც და მეფეებსაც.

955

დღესაც შემორჩნენ ქვეყნები, რომლებიც ტყუილ-სიმართლის
წყაროებზე მინიშნებით, ეცილებიან ერთმანეთს -
ჩვენიაო ეს საწმისი! თუმცა-ღა არესის ჭალის,
ოქროსმატყლიანი ტყავი, გვირგვინად ადგას დღეს კოლხეთს.
ქიშპობა მას ვერას ავნებს, მითში ნათქვამს ვერვინ წაშლის.

956

დღეისთვის მეცნიერები ეთანხმებიან ერთმანეთს, რომ ძველი, ანტიკური დროს მედიცინის ტერმინები, ცალსახად უკავშირდება იბერიასა და კოლხეთს და მათშია მოცემული ის პრაქტიკული ცნობები, რასაც „კურა მედიანა“ ან თარგმანით - „მკურნალობა მედეასეულად“ ჰქვია, გვარნმუნებენ მკვლევარები.

957

იყო თუ არა შესაძლო, გავლა აღწერილ მარშრუტის არგონავტების ხომალდით? კითხვას უპასუხა ფაქტმა, როცა ოთხმოციან წლებში, წინანდელი საუკუნის, სამი ათასი წლის შემდეგ „არგოს“ კონსტრუქციის ასლმა, ინგლისელ ტიმ სევერინთან, შეძლო დაფარვა ამ გეზის.

958

ტიმ სევერინამდე ზუსტად, თხუთმეტი წლით უფრო ადრე, ქართველმა „არგონავტებმა“ საქართველოში, მითური ხომალდის მსგავსი ააგეს, რომელსაც „ოქროს სანმისი“ დაარქვეს, სცადეს გაერკვიათ მითში, რა უფროა რეალური.

959

„ოქროს სანმისის“ მიზანი იყო, ყვირილა-რიონის და შავი ზღვის გზით „დაეპყრო“, აია-კოლხეთი მგზავრებს. სვლა დაიწყეს შორაპნიდან, იცურეს პორტამდე ფოთის, საიდანც „ოქროს სანმისი“, მიჰყვა ლოცმანთა კატარლებს...

ნაწილი მეორე
ჟამი განახლებისა

კარი მეხუთე

ახალი ისტორიის შუაგულიდან
შემჩნეული კონტურები

პარდების რეგულაცია - 2003
(პირველი წლის შედეგები)

დემოკრატია - მოქალაქის უფლება, გამოთქვას აზრი მომხდარ და მიმდინარე მნიშვნელოვან პროცესთა შესახებ.

960

იდგა წელი, საქართველოსთვის დაუვინყარი,
სვლები უკან, ჭირი-ვარამი თავზე საყარი,
ხელისუფლება კრიზისშია, ვერაა მყარი,
არჩევნებია ყურადღების გადასაფარი.

961

ჩატარდა იგი, ჩეულებრივ ნაცოდვილარი.
გაყალბებაზე აღშფოთება, სჯა-საუბარი,
აღიგზნო ჯგუფი, მოქკავშირის განაყოფარი,
ემოციებით. საძრახისად ბილწმოუბარი.

962

და აღაზევეს ხალხი თვისი, მანამ მდუმარი,
ზოგსაც მისცეს, ზოგსაც დაჰპირდნენ ცოტა „ნუგბარი“
და განურჩევლად - განსწავლული თუ უცნობარი,
ჩამოედინა თბილის-ქალაქს, ვით ნიაღვარი.

963

და შეიკრიბა პარლამენტი ნაუცბათარი,
სხდომას წარუძღვა პრეზიდენტი, პირი მთავარი,
შემოუტანეს ჭიქა ჩაი ანადუღარი,
გარეთ ქუხდა მომიტინგეთა კრება მძვინვარი.

964

ვერ იჯდა მშვიდად ცალკეული პარლამენტარი,
უცებ გაირღვა დაცვის ზღუდე - ფუფლო ტიხარი,
გამოჩნდა გუნდი კარის ზღურბლზე შემომდინარი,
მათ არარად სცნეს ბაბუ-კაცის ნამოღვაწარი,

965

არც წარუდგინეს წერილობით რამე უსტარი, -
გადადექიო! გაისმოდა ხმები მქუხარი;
შეიქმნა ჩხუბი, დათმოებები არავითარი,
შეურაცხყოფა ფიზიკური, ლანძღვა მუქარი,

966

გაიყვანეს უკანა კარით სახემწუხარი,
კრწანისის სახლში მიუჩინეს თავსაყუდარი.
დარბაზ-შენობას გასდიოდა გნიას-ზანზარი,
მთავარ ლიდერმა გადაყლურნა ჩაი დამტკბარი,

967

მოუთოკავ ჟინაშლილების ტაში, ხარხარი.
ლამით „პირველმა“ განაცხადა „ვარ გადამდგარი“.
რ ე ვ ო ლ უ ც ი ა ! ...
ქვეყანას მართავს სამეული, ცინცხალ შემდგარი
და გაჩნდა კითხვა - ვით გავიგოთ ახალ მომხდარი:

968

- ძალადობა თუ ხალხი მისი შემომქმედარი?
- თუ დასავლეთი და სოროსი მთავარ მგეგმარი?
- აღმსრულებლების მოქმედება შესაგებარი?
ნამყვან პოსტებზე ბიჭ-ბუჭები საქმე - უქნარი:

969

პრემიერი - ბევრ პარტიაში დანაბუდარი,
კანონმდებელი - დებატებში მოუწყინარი,
თვით პრეზიდენტი - თქმა მკვეხარი, დაუდეგარი,
პარლამენტი - უნიათო და მუდამ ჩხუბარი.

970

არს სიახლენი, მიღწევები, ხშირ ნატაშარი:
- მოვლენათა სვლა აჭარაში - სატრაბახარი,
- ბიუჯეტის ზრდით თავმოყმონე ხაზინადარი,
- მედგარი ჯარი, სარგოზრდილი ბიუჯეტარი,

971

- ნაგები გზები, სკვერ-ბარები ნაოცნებარი,
- ფესტივალები, შოუები გასართობარი,
- კლიპების ბუმი, „ვარსკვლავების“ პირსალიმარი,
- პენსიების სიმბოლური ზრდა შესარცხვინარი,

972

აქ რეფორმები, ტენდერები შეუცნობარი.
და სინანული, შეცდომები და სანყინარი:
აფხაზეთი და სამაჩაბლო კვლავ სატკივარი,
მრავალ ლტოლვილი, უსახლკარო შეუყუდარი,

973

საქმე სუსტი, კომპრომატები, მეტი პიარი,
მოსახლეობა ისევ უდენოთ და უშუქარი,
ქონებას ჩვენსას ეუფლება უცხო მუშტარი,
ბევრს აზღვევინეს, ბევრსაც შერჩა ნათაღლითარი,

974

ქალი და ვაჟი, სიდატაკით, უქორნილარი,
დემოგრაფიის ნახდენა გვჭირს შესანუხარი,
გლეხი კაცი, უყურადღებოდ, იმედდამწვარი,
არ იღვრის ოფლი შრომა-გარჯით გამომდინარი,

975

გადარჩენა- ვაჭრუკანობა, სადმე მიმჯდარი,
აუარებელი ქვეყნად „ბომუა“ და მათხოვარი
და ავსებს რიგებს ათასობით უმუშევარი.
ბევრი უმგვანი, ძველ მთავრობის დანატოვარი.

976

(უცებ თავზარი, პრემიერი იპოვეს მკვდარი).

უნდა შევთანხმდეთ, ცოტა რამ გვაქვს დასაკვეხნარი
და ნიჰილიზმი ჯერაც დაგვდევს, ვითარც მსტოვარი,
თუმც გექნებათო ყველაფერი, ნალოდინარი -

977

თუ შეერწყმება დანაპირებს ნამოქმედარი.

მიდის დრო-ჟამი, როგორც წესი, დაუოკარი,

გვსურს მეტ სიკეთეს გვაუნყებდეს სტატის-ცნობარი,
ქართველთ ინტერესს ჰქონდეს სივრცე შეუზღუდარი,
ხელისუფლებას მხარში ედგეს თვით მაცხოვარი.

10 აპრილი 2005 წ.

978

დიდი საცხოვრისი
სართული ხუთი,
ოჯახთა რიცხვი
ორმოცდახუთი.
ხედი ბრწყინვალე,
წინამდებარე
შავი ზღვის ყურე
ტალღებ-მჩქეფარე,
თვით ნავსადგური
შორეთში მყური,
ნაპირი-ველი
დამშვენებული:
ჩიტ-თოლიებით,
მაგნოლიებით,
ცად ატყორცნილი
სუპერ პალმებით,
ჩამწკრივებული
-ლამის ლამპებით.
გამზირი ქმნილი,
შუა გაყოფილი,
თვალთ საამებლად
ხე და ყვავილი-
მებალის რგული.
მკვიდრი, მოსული,
შემოგარენიც-
ყოვლად დაცული,
ასეთი გახლდათ
ახლო წარსული.

მობრძანდნენ ძენი,
 ყოვლისშემძლენი,
 ახედ-დახედეს
 გარემო სივრცეს,
 დავალებები
 ქვეშევრდომთ მისცეს.
 გაქრა ხე მწვანე,
 მიჰყვა ყვავილი,
 გაერთიანდა
 გზაგაყოფილი.
 შეწყდა ჟანგბადი
 ნყარო სუნთქვისა,
 ნაცვლად ვინწინეთ
 დაბინძურება
 ყველა სუფთისა.
 დარჩა სათქმელად
 მხოლოდ ადვილი,
 ღერა პალმებმა გაიჩალიჩეს
 ესე ადგილი...
 და ვილაც „დაბალმა“
 „მაღლივს“ მიაწოდა, -
 თუ ამ ადგილას
 „მარშუტკებს“ განაწყობდა,
 არც კი ადარდებდა
 მცხოვრებთ თუ აწყობდა?!
 დროც იყო ისეთი
 ხალხიც რომ დუმდა
 და სწრაფად-სახლის წინ,
 სადგური დაფუძნდა.
 არის ფართობი
 და ისიც გაივსო,
 ჯგროდ დადგნენ ტაქსები
 სადღელამისო.

დარჩა ბალახი
ნაცემ - ნაგლახი,
გასწვრივ ფარდულები -
შემოფარგულები,
გამაგრილებლები,
ღვინო და არაყი.
ღამის მუსიკები -
პრიმიტიულები,

980

ძილდაკარგულები
ადამიანები.
გარე მოვაჭრენი.
ბევრი ლტოლვილები.
ადგილობრივები,
ლუკმის ძიებაში
შენუხებულები,
ზამთრის სუსხისაგან
გადაშოთილები,
ზედამხედველთაგან
ცრემლმორეულები.

981

დადგა შედეგი -
მივიღეთ შემდეგი:
სახლი მოშლილი,
ფუძემოთხრილი,
წვრილი მენარმეებით
გამოძეძგილი.
მგზავრი-მომცდელი,
მთვრალი-ფხიზელი,
ბევრი უზრდელი,
სადარბაზოში
მომსაქმებელი.
საქმის გარჩევა,

ჩხუბი-სკანდალი, -
გასაძლებია
ნეტად მაგარი.
ძრავთა გრუხუნი,
ამონაბოლქვი,
ისმენ - ისუნთქე
განირე თავი,
აღარც სიმშვიდე,
არც სიმყუდროვე,
ვინმეს შესჩივლო?
გამოხვალ ავი.
გინდა იცხოვრო?
უნდა გაუძლო!
შენთვის დაასკვნა
ეს ვინ მოაწყობ?!
საუბედუროდ
ასე არს ანმყო.

982

აღარა გვძალუძს
ვინვალთ მეტი,
კიდევ შემოგვრჩა
ხვალის იმედი.

10.04.2005 წ.

დავითმათ ერი კვლავ საუკუნოდ

(ანუ რატომ მივიჩქარით გლობალიზაციის ხახაში)

983

„ენა, მამული, სარწმუნოება“,
ასე გვმოძღვრავდა დიდი ილია,
მამულის, ენის დღევანდელობა
თავად რწმენაშიც ნიჭილიზმია.

984

დიდი იარა, წყლულებით სავსე,
ქართველთ სხეულზე აფხაზეთია,
კეთრი და ტკენა, გულს რომ ხრავს ასე,
სამაჩაბლო და მისი ხვედრია.

985

მესაზღვრე თოფით „წევს და იცოხნის“,
ხან მთებს შეჰყურებს, ხანაც ზვრებშია,
თვით საზღვრის შეფიც ვერ ბრწყინავს ცოდნით,-
მამული ჩვენი რა საზღვრებშია.

986

თურმე ნუ იტყვი - რის ეროვნება,
სამარცხვინოა გერქვას ქართველი,
ხომ დაიბადე?! მიდის ცხოვრება
და რაღად გინდა მამის სახელი?!

987

და უფრო მეტიც-ადრე იყავი
გინდა მერჩულე, გინდა ხანძთელი,
შენს წმინდა გვარსა, ვითარც იგავი,
უცბად მოირგებს არაქართველი.

988

ადრე ხანჯალი, ხმალი, ლახვარი
მტერთაგან მამულს ბევრჯერ უწვნია,
მტარვალს რაკეტა, ნაღმი, ლაშქარი
ჩვენს ჩასაქოლად ახლაც უპყრია.

989

შვილთა გმირობით, ქვეყანას ჩვენსას
აუტანია გათელვა ბევრი,
ღმერთით გავუძლებთ მოძულეთ ცეცხლსაც,
რომ შევნარჩუნდეთ, როგორცა ერი.

990

თუმცა! ვაწყდებით ურცხვ არ დანდობას,
ერის ღირსებას ტყვიად რომ ვესვრით,
რას ვერჩით ენას, თვითმყოფადობას,
სარწმუნოებას რას ვერჩით - გესმით?!

991

სარწმუნოებას, რომლის ფესვებიც
მოუტანიათ საუკუნეებს,
მართლმორწმუნება მამა-პაპების
უთანაბრდება სხვა რწმენა-სექტებს.

992

ხმა აღიმალღე ქვეყნის გონებავ!
გვეყო ღალატი და იარები,
რომ ავაცილოთ ეროვნულობას
უცხო „ვაზნებით ნატყვიარები“.

993

რომ არ გავწიროთ ჩვენივე სახე,
ფასეულობა სასიქადულო,
წავგლიჯოთ მავანთ მზაკვრული სახრე,
დავიცვათ ერი კვლავ საუკუნოდ!

994

დაე! უწყოდეს მაღლივად მჯდომმა,
მოღვაწეა თუ ამგვარი ჰქვია,
რომ ფენომენტა შერყვანა-დაგმობა
განკითხვადია ადრე თუ გვიან.

27.04.2005 წ.

995

დრო არ გვპატიობს და მიდის ჩქარი, დაუმდგარი,
ისტორიის ერთი წელიც, სწრაფად მიმდინარი,
ჟამს ნაკადად ჩაედინა, ვით შემავსებარი,
განსჯის საგნად დაგვიტოვა თავის მონაგარი.

996

განსჯას ახლა ნუ ვიჩქარებთ, არ ვიქნეთ შემცდარი,
მატიანემ დააზუსტოს ფაქტების ცნობარი,
თუმც არსებობს სინამდვილე დღეს დასანახარი,
სიდინჯით თუ ნაჩქარევად გადანაწყვეტარი:

997

- გარდაქმნები თავდაცვაში - საჯარისკაცი,
ხელდებული ამერიკის - ძველხან მომდინარი,
მასშტაბები გაიზარდა - საქმე შეუმცდარი,
მოწოდებებში გაცოცხლდა გულში მორკინალი,

998

პატრიოტებს შეემატა ურიცხვი მდომარი,
შეძლება და ძალა გვმართებს მტერთან სასინჯარი,
კარგია თუ იქ მოვიხმართ, საც მიზანი არი,
(პოლიტიკამ თუ არ მოგვცა სხვაგან საომარი).

999

რეფორმა პოლიციაში დროულ განატარი,
პატრულის შექმნა ქალაქად სრულ მოსაწონარი,
მრავალთ მისასალმებელი, ბევრთაც საშფოთვარი.
კაცები უხელფასონი, მოუბოდიშარი.

1000

განათლებას შევეჭიდეთ, ვართ ცოდნის ტრფიალი,
იდეა ევროპულია, ჩვენ კი მიმდევარი,
დაუფასდეს სამინისტროს ბრძოლა შეუვალი,
ვთქვათ, რომ წინა მთავრობასაც ჰქონდა საწყისარი.

1001

რეფორმა მწვავე გამოდგა, დრო აღბათ უკმარი,
ჯერ სტუდენტებზე მივმართეთ ლამის სატევარი.
სწავლულებსაც შევუწვრიეთ ყოფა, ეგზომ წყნარი,
სახელთა შეურაცხყოფა მათთვის საგვემარი,

1002

ავტონომია წართმეულთ დარჩათ ნასახლარი,
შეტენილი რექტორები არ დამცავი ფარი,
დამფრთხალი მეცნიერები ძნელად საძებნარი,
ეროვნული გამოცდების ვერ გვიშველის ზარი,
მაშინ როცა იგი ჯერაც - ახლად გამომცხვარი.

1003

გავიაზროთ, ბევრი რამე ხომ არ იყო მცდარი,
სკოლის მეურვეობაც არ, გახდეს მინაქარი,
ერთ ტაფაში რატომ გახდა ყველა მოსახალი?!
არ საწყენარს ნულარ ვაწყენთ, იქნებ ვნახოთ ზღვარი.

1004

გზების შენება გრძელდება - სიგრძე შეუდარი,
საკმაოდ ბევრი დაიგო, ბევრიც დასაფარი,
ტენდერიც მოვიშველიეთ, ვცანით უსტა - მფარი,
სისქესა და ხარისხს ვითხოვთ, რომ არ მოგვდონ შარი.

1005

სულ ქვეყანა რომ მოვიცვათ, მისი მთა და ბარი,
მონოდება - მცირე დროში ზღვა ნამუშევარი!
ინფრასტრუქტურის მიბმაა ახლა საშურალი.
ინვესტ-პრივატიზაცია-წყარო და მკვებარი,
სასურველს ჯერ ჩამორჩება - არც თუ გამჭვირვალად.

1006

გამგებლებმა მოიარეს უბანთ ეზო-კარი,
მინიმოდენები აგეს-ბავშვთა თავსაყარი,

ზღვისპირეთში მოვამზადეთ ბუნგალო და ბარი,
სომეხი ბევრი გვენვია, სხვაც ტურისტ-სტუმარი;

1007

შადრევნების ბუმი გვიდგას და გახსნა მღელვარი,
ბულვარ-სკვერ-პარკის კეთება გამოუღვარი,
(მათთვის ვისაც ხასიათი შერჩა ნაუმხდარი),
ბორჯომი და ბათუმია პირველ გამახარი;

1008

პატრიოტთა ბანაკები და გვერდით ბუჩქნარი,
რუსლანა და ინგლისელის ყინულზე სრიალი,
ფესტივალ-იუმორინა სულის საცხონარი;
ბალეტიც კი ნამოვსნიეთ და სხვა თეატრალი,

1009

ნამოვინყეთ უსაშველო ჩხუბი და სკანდალი,
ვერ ვარგუნეთ ნინოს სახლი ნაპიონერალი,
ძეგლებიც გადავაყენეთ, შეგვრჩა ნაძეგლარი,
მათ ადგილას ვარდს ავღმართავთ, გვექნება ვარდნარი.

1010

შენობები გადავლებეთ - ხედი მიმზიდვარი,
პოლანდიურ ყვავილების ფერთა შესადარი,
მერე რა, რომ შიგ მცხოვრებლებს, ყოფა ჰქონდეთ მწყრალი,-
მთავარია ფასადები - ბრიყვს დავუფსოთ თვალი.

1011

პენსიები გაორმაგდა - ავად სახსენარი,
ამას პენსია კი არა - ჰქვია სატყუარი,
თუ კარგად დაუფიქრდება კაცი ნაჯაფარი,
„ვითომ პენსია“ მისთვის დღეს - შეურაცხმყოფარი.

1012

უფასო გახდა სასწრაფოს ექიმ - სანიტარი.
მედიკამენტი ურიცხვი ოხ! ძვირი ბაზარი,

კვნირავს ფალსიფიკატორი, პლუს აფთიაქარი;
განუხებს სერიოზული? თუნდაც თიაქარი

1013

და ფული აღარ შემოგრია ადრე ნაშოვარი,
თავს ვერ უშველი, ილოცე! ღმერთია მონყალი!
თუ სადმე პროექტში მოხვდი, გახდი შესაბრალო,
ჩათვალე, რომ გაგიმართლა და შესწირე ცხვარი,

1014

გამოჩნდა ავტობუსები - ნაკაპიტალარი,
გარეგნულად არაუშავს - ფერ-საზეიმარი,
ზოგან ივრძნობა მგზავრობა განაიაფარი,
სხვაგან, ნავთობის მოტივით, ზღვარდაუდებარი.

1015

მიგრაცია კვლავ გრძელდება - ქვეყნის სანუხარი,
როცა კაცმა ვერ შეივსო კუჭი გაუმძლარი,
ცდილობს ოჯახს მოუძიოს შიმშილ-საოკარი,-
პროცესს ნაღდათ ვერ უშველის ლუდი „ნატახტარი“.

1016

ავბედობაზე ნუნუნებს მუშაკაცთა ჯარი,-
სოფელი გლეხმა დატოვა, გამოხურა კარი,
რაც იყიდა ის გაყიდა - არა ნაოფლარი,
მომუშებია ხელები, ჩაის ნაკრეფალი.

1017

მევენახე განცდაშია - არ ნახოს ზარალი,
არ უწყის საით ნაილოს, რომ დაკრიფოს ზვარი,
ციტრუსი და ხორბალიც კი მუშტარუშოვარი;
მუშა და ინტელიგენტი ერთ რანგში ჩამჯდარი,

1018

სწავლულს იმიჯი უცვლია, ზის ნაჰალსტუხარი;
ეროვნული პროდუქცია გზაგაუკვლევარი,

იქცევა მეურნეობა, ტურფა - ნაბადნარი.
მთავრობა პასიურია, მედიაც ამქარი,

1019

სიდუხჭირე და ვარამი მცირედ ნალიარი,
პრესა - ტელევიზიაში კვლავ სკანდალ - პიარი,
მხოლოდ ცნობილ სახეების ბრუნვა და ტრიალი,
მოგვნატრებია ეთერში კაცი ამაგდარი,
მოუშიც დოვლათის მქნელი - სულ მიუნვევარი.

1020

სამშობლოში რიცხული ვით - უცხო ბინადარი,
სტიქიამ დრო მოგვიხელთა, დაგვატეხა ქარი,
წვიმამ მდინარე გვიუხვა, გახდა ბობოქარი,
მინას ქანები შეერყა - გვებრძვის უჩინარი,
წყალდიდობა და მენყრები ერთად მონაყარი.

1021

დაიღუპა არაერთი მენველი და ხარი,
უსახლკაროდ დარჩენილი ბევრი მომტირალი,
ზოგს ვუშველეთ, ზოგსაც ვერა, აღარ გვეყო ძალი,
(თუ დავპირდით გაჭირვებულს - მოვიხადოთ ვალი).

1022

მენარმე საქმეს აკეთებს - ფულ დაუზოგარი,
მთავრობა წითელ ლენტებს ჭრის-გუნებამდიმარი,-
აქ „ეს“ ვქენითო, იქ „ისო“ ამბობს მატყუარი,
ტაში სცეს ვალდებულია ხალხი ირგვლივ მდგარი;

1023

ქვეყნის ელიტა მშვიდდება ნავოიაჟარი,
მასთან გულწრფელი ბაასი ხელმიუნვდომარი.
გამოსვლებში კი იცოცხლე, ტკბილად მოუბარი,
ლამის უკან გავიტანო ის ნარეპლიკარი.

1024

ქარბი არევ - დარევა გვაქვს - გვინდა სამართალი,
ამ საქმეზე დაიხარჯა ათასობით ლარი,
სად გაგვიქრა ის რეფორმა ნალოლიავარი
სასამართლო, რომ ვერ არჩევს თუ ვის დასდოს ბრალი.

1025

ხალხის წიოკობას ხშირად, ახლავს ცრემლის ღვარი,
შებლადვა უფლებებისა - მკაცრად საგმობარი,
ფაქტები ხელისუფლების არ მოსათმენარი, -
ეგების უსამართლობას დაედოს საზღვარი.

1026

საგარეო პოლიტიკა არ დასაწუნარი,
ნატოსკენაც ვიქაჩებით, დსთ-ს უარი,
მიზანი ევროკავშირი - ლტოლვა სანუკვარი,
ამერიკა გვერდში გვიდგას - ძმა უზარმაზარი:

1027

სენსაცია მოვახდინეთ მართლაც საოცარი,-
თვით ბუშიც კი შინ გვეახლა - პოლიტსაფიცარი,
მთელ მსოფლიოს დავანახეთ ქართულად მცეკვარი,
სამომავლო იმედების გაკრთა ნაპერწკალი.

1028

მისვლა-მოსვლა ძაან ხშირი, სხვაც უცხო სტუმარი,
დიდი უკრაინაც გახდა ძმა და მეგობარი,
კოფი ანანიც გვესტუმრა, გაეროს მოძღვარი,
პრეზიდენტმა მის უწყებას დასდო ბევრი ბრალი,
ოკეანეთს გააცილა ნასაყვედურალი;

1029

რუსეთთან კი ვერ შევკარით თანასწორთა რკალი,
შანტაჟის და პირმტეხლობის - ნაკადი და ღვარი,
აფხაზეთი, სამაჩაბლო კვლავ მისახედარი;
ამ ფონზედაც შევათანხმეთ დიდი სადავარი,-

1030

რუსის ბაზებმა დატოვეს ჩვენთან სამყოფარი;
მინისტრს საქმე დაუწუნეს - ადრე ნაქებარი,
ინტრიგებით მოიცილეს ემიგრანტი ქალი,
პრეზიდენტის მდუმარება ვერ გასაგებარი,-
სად ვმკვიდრდებით, რა გვერქმევა სახელი და გვარი.

1031

უპირველესი პირები ქვეყნის სტანდარტარი,
თუ რაიმე გამოგვივდა - „არ გვყავს შემადარი“,
„პირველად საქართველოში“ - ხმა ხშირი და ჩქარი,
„საქართველოს შედევრია, არ ეძებნის მდარი“.

1032

„ასე აქვს ყველა ქვეყანას“ - ამბობს უტიფარი, -
ორიგინალის შექმნისთვის სურვილიც გამქრალი.
ტრაბახი, უცხოს კერპობა, ერის დამქცევარი,
ხალხს ტყუილი მოსწყენია, მეტადრე ნაცარი.

1033

ხელისუფლება რომ შრომობს, არ გვაქვს საეჭვარი,
შედეგებიც აღინუსხა, ხელშესახებარი,
მიუღწეველი, რომ სჭარბობს ხედავს თვალთმხედვარი,
ბევრ მათგანის პატიება - დღეს დასაშვებარი,

1034

(რევოლუციას ხომ ახლავს მართვა უშუშარი),
თუმც ბევრია ნამოქმედი - ვერ შესარიგარი,
დიდი საქმე რუდუნებით - მოუმზადებარი,
ამიტომაც სანყისშივე ხშირად საჩხუბარი.

1035

სპონტანურად სიარული ცუდია და მცდარი,
უკონცეფციოდ საქმობა წარმოუდგენარი,
ერს წინასწარ განესაზღვროს გზა შესაჭიდარი,
ეროვნული თანხმობით და დროზე გასატარი,

1036

შენებაში ჩაურთველი - ვისაც აქვს უნარი,
შეიძლება მოგვევლინოს, როგორც კრიმინალი,
(ნარკომანთა, ქურდ-ყაჩაღთა გვებრძვის არეალი),
უგერგილო ჩინოვნიკებს შევუკვეცოთ მხარი.

1037

პომპეზურობის ცდუნება ცუდად სამზირალი,
ცოლ-ქმარ-შვილის პოზირება ქცევა საძრახარი.
ხალხის გაღიზიანება არის ამორალი,
ნუ ვაკადრებთ, კარგად ესმის, მას ტყუილი მტკნარი.

1038

მივლინებებს, ვოიაჟებს - ხელმომჭირნის თვალი,
გამონაკლის მიღწევებით ნუ გავხდებით მთვრალი,
როცა გვიჭირს ნუ ვზეიმობთ, დაგვგმობს მომზირალი,
სიდარბაისლე, კულტურა, ერთობ სამშვენარი.

1039

გავიარეთ ორი წელი - ძნელად საზიდარი,
ვთქვით, შევემენით სამომავლოდ, რაღაც სანინდარი,
ვიზეიმეთ, სუფრა ვშაღეთ - ვხარჯეთ ნაზოგარი,
კონცერტის სცენას ვაპკურეთ შადრევანის წყალი,

1040

დავწყნარდეთ და დავისვენოთ - კეთილი სიზმარი!
ღმერთმა ხელი მოგვიმართოს - გვწყალობდეს უფალი!
გაგვათვალისწინებინოს აქ ჩამონათვალი.
სასაყვედუროს მოუკლოთ, გავხდეთ აღმავალი.

28.11.2005 წ.

ადრე არ ყოფილა ასე!
რევოლუციის სამი წლის შემდეგ

1041

სამი წელი მიიწურა
დაკვირვებას ვახდენთ მასზე,
იმედები მეტი გვქონდა,
თურმე არ ყოფილა ასე.

1042

მოდით თვალი მივადევნოთ
ყველა ერთად თუ რას აღწევს,
რა ნავაგეთ, რა მოვიგეთ,
უნდა ყოფილიყო ასე?!

1043

აწმყო ძლიერ არეულა
გვიჭირს ფიქრი მომავალზე,
იმედს ტრაბახით გვაძლევენ,
ჩვენ ხომ არ ველოდით ასე?!

1044

ჩვენი ბევრი გავასხვისეთ,
ზოგს მივართვით ლანგარ თასზე,
წინდახედულება გაქრა,
ადრე არ ყოფილა ასე.

1045

რენვას თავი დავანებეთ,
უარი ვთქვით ქარხანაზე,
ვამჯობინებთ სხვის მონარჩენს,
ადრე არ ყოფილა ასე,

1046

ფაბრიკებიც დავანგრეთ,
დავასაქმეთ ხალხი ჯართზე,

ვლუხი ქალაქად გავხიზნეთ,
ადრე არ ყოფილა ასე.

1047

გავერანდა პლანტაცია,
ჩაის ბუჩქის გაქრა სახე,
მეჩაიე მშვიერი გვყავს,
ადრე არ ყოფილა ასე.

1048

და არც მევენახეს ულხინს
იხვეწება ყურძნის ფასზე,
მთავრობისგან ითხოვს შველას,
ადრე არ ყოფილა ასე.

1049

ბორჯომით და ნაბელავით
მდიდარ კაცმან ფული ნახეს,
გვიძვირს მინერალურის სმა,
ადრე არ ყოფილა ასე.

1050

არ გვაქვს გაზი, ენერგია,
ჩამოკიდული ვართ სხვაზე,
ვევედრებით მომწოდებლებს,
ადრე არ ყოფილა ასე.

1051

ინვესტორებმა დაიპყრეს,
რაც გვებადა ქვეყანაზე,
ლამის სინდისიც გავყიდოთ,
ადრე არ ყოფილა ასე.

1052

ძალისხმევას ვაკლებთ ალბათ
შემჯდარი ვართ, რაღაც ნავსზე,

ვრჩებით ბედის ანაბარად,
ადრე არ ყოფილა ასე.

1053

დიპლომატიაში ვცეკვავთ,
რუსეთ-ამერიკის ტაშზე,
ვითამ ევროპაც გვპატრონობს,
ადრე არ ყოფილა ასე.

1054

რეფორმებმა ჩაიარეს
სიმძიმით და მაღალ ხმაზე,
შედეგებს ვერ ვაგემოვნებთ,
განა გვპირდებოდნენ ასე?!

1055

აგერ-ეგერ წარმოჩინდა
მელუდე და მეკალბასე,
ეკონომიკას ვერ ვშველით.
ადრე არ ყოფილა ასე.

1056

ყურადღებას ვამახვილებთ
გზებზე, ინფრასტრუქტურაზე,
საშველი აქაც შორია,
როდის გვეშველება ასე?!

1057

ფასადები გადავლებეთ,
მიდის ბჭობა ფერთა ცვლაზე,
ფასადს მიღმა სიღატაკე,
ადრე არ ყოფილა ასე.

1058

შადრევნები მოვამრავლეთ
კონცერტები ქუხს სცენაზე,

ჩათკენ მზერას გვაძალებენ,
ადრე არ ყოფილა ასე.

1059

ჯერაც ვერ შევჯერებულვართ
სტაჟზე, დამსახურებაზე,
პენსიები სიმბოლოდ გვაქვს,
ადრე არ ყოფილა ასე.

1060

ნაბიჯ-ნაბიჯ ფასმატება
გაჭირვებულს ზურგზე აწევს,
ფულს მყიდველობა წაუხდა,
სულ მთლად ვიჭყლიტებით ასე!

1061

ზნეობა და ტრადიცია
გაუკუღმართებულ გზაზე,
დარცხვენილა ნალდი კაცი,
ადრე არ ყოფილა ასე.

1062

მწერლობა და კინო ჩვენი
თემა- იდეებით სავსე,
ეროტიკით რომ იცვლება,
ადრე არ ყოფილა ასე.

1063

ყოველივემ იმოქმედა
გოგო-ბიჭთა ქკუა აზრზე,
თავსაც ვერ აკონტროლებენ
ადრე არ ყოფილა ასე.

1064

ჩაცმულობაზე კითხვას ვსვამთ
- ხომ არ შემოეხათ ტანზე?!

შიშველსა ვჴვრეტთ მკერდს და ჭიპებს,
ადრე არ ყოფილა ასე.

1065

შეგვიძლია ვისაუბროთ
კიდევ მრავალ სანუხარზე,
კარგი ცუდს ველარა სჴარბობს,
ადრე არ ყოფილა ასე.

1066

რევოლუციიდან დღემდე
სამი წელი იმედ-სავსე,
ვერ გავლიეთ რიგიანად,
ნაღდად არ გვინდოდა ასე.

1067

ბრალი ალბათ იმათია
ვინც, რომ გვიზის მაღლა თავზე,
ავს და ბოროტს შინ რად ვუშვებთ?
ადრე არ ყოფილა ასე.

1068

დავიბენით, ველარ ვარჩევთ
ვის მივემხროთ კენჭისყრაზე,
არჩევანიც რთული გახდა
ადრე არ ყოფილა ასე.

1069

თუ მთავრობა შემცდარია
და მივყავართ გზიდან განზე,
დიდო ღმერთო! მოგვეშველე,
რომ ვთქვათ „კარგადა ვართ ასე“.

22.10.2006 წ.

გამრუდებული რეჟიმი-იშედის სავირისპიროდ (ნოემბერი 2006 - ოქტომბერი 2012)

1070

დიახ! შევყვინდი კარგა ხნით, ველარ ავნიე კალამი,
სიბერემც დამაძაბუნა, ხალისმაც იწყო კანკალი,
ვერ შევხდი, ვერც ნავიკითხე და ვერც ვიხილე ახალი,
ხელშესახებზე ვიძახი, არა ვარ განგებ გამწყრალი.

1071

რევოლუციაც ვიხილეთ, მთავრობაც გაბრწყინებული,
გვიხაროდა და დღე-დღეზე ვცხოვრობდით მოლოდინებით,
აღსრულებოდა ყოველი, მგზნებარედ დაპირებული,
შედეგს სამი წლისას ვწერდი ვნუხდი ხშირ ბრახა-ბრუხებით.

1072

თურმე სწორად ვიქცეოდი, წერით არ ვსდევდი მოვლენებს,
აბა რას წარმოვიდგენდი, ასე ურცხვად და უტიფრად
გაგვაცურებდნენ ერთბაშად, ქვეყნის მოყვარულ ქართველებს,
ისევ ქართველნი მოსულნი, ამაყად, ვითამც ნატიფად.

1073

ჰქნეს დიდი რევოლუცია, სუფევდა აღფრთოვანება,
გვეგონა მშვიდობიანად გავცდით განუკითხაობას,
პოლიტიკურ ჭაობს, ქაოსს და შიმშილის მძვინვარებას,
ყოველგვარ დანაშაულთა გაუგონარ მომრავლებას.

1074

ყველას ჩამოთვლა რთულია, რაც მოჰყვა ტაშს-აღტაცებას,
ასეა! თურმე ძვირს ფასობს, იმპერიისგან გაღწევა,
ჩანს, თუ იგი წარმოადგენს გულწრფელ განცდას, გატაცებას,
ერის ვალდებულებაა სირთულეების დაძლევა.

1075

ჰო-და! როცა ვიმყოფებით ბრძოლის სიტუაციაში,
გვჭირდება სიბრძნე გამძღოლთა, სრული კონსოლიდაცია,

კანონისძალით შებოჭვა ცხოვრების კორუფციაში,
წესრიგის, მოძველებულის სწრაფი მოდერნიზაცია,
ღირსებისა და უფლების ჩართვა მოტივაციაში...

1076

...ამ დროს რა ხდება ქვეყნის თავს, თურმე ცხად სინამდვილეში?!
უპირველესი მცდელობა, ხალხის დათრგუნვით და შიშით,
შექმნა მკაცრი სისტემისა, რომლითაც დღეც და ღამეშიც,
ქალი თუ კაცი ქვეყნისა, იძულებით, ვაი-ვიშით,
სისტემას დაუდგებოდა თეთრსა და შავფერ საქმეში.

1077

რომ ადგილი არ ჰქონოდა მავანისგან ორგულობას,
მიმართავდნენ კანონს მიღმა, პირად ცხოვრებაში წვდომას,
ვიდეოს თუ მოსმენების გორა ედგა თვით მთავრობას.
ამ საქმეში პოლიცია, ნაღდად ამართლებდა ნდობას...

1078

უნდა ითქვას შედეგები მართლაც არ ყოფილა მდარე,
ვის სამსახური წაართვეს, ზოგიც ჩაიმალა მარდად,
ზოგ-ზოგები დღესაც ბორგავს შენახულის შემხედვარე-
„ვაი თუ რამე გამოჩნდეს, ჯერ კი მშვიდობა მაქვს ფარდად“.

1079

იმავე მიზნით ხდებოდა თავხედური თავდასხმები,
საკმარისია ვახსენოთ საქმე აფრასიძეების,
მაგის გარდა ხშირი გახდა შერჩევითი მკვლელობები,
მიჭირს, თქმაც რომ მახსენდება, მანქანებში ჩაცხრილვები.

1080

ხელისუფალთ გვერდით ედგათ ბევრი გასამდიდრებელი.
ეს ხალხია ვინაც იყვნენ, პირველთა მხარდამჭერები,
უქონელნი, მეტად მწირნი, ვით ცალჩქემა იმერელი
კლდიაშვილის აზნაური, მხოლოდ ჰალსტუხ ამარები.

1081

ბევრი სამსახურს ენია, არ ყოფილან უვიცები,
მაგრამ ველარ ყაბულობდნენ ჯამაგირს „მამაძაღლები“,
მთავრობაც კი გვერდში ედგათ, დაფორმირდნენ ყაჩაღები,
გზა აირჩიეს მზაკვრული, გახდნენ ერთად მძარცველები.

1082

ძარცვისა და გამოძალვის, ჰქონდათ სხვადასხვა სქემები,
ერთი ყველაზე ნაცადი - იყო მსხვერპლის გაღვიძება,
სანოტარო კანტორაში გამგზავრება, ვიზიტები,
სადაც ხალხს აიძულებდნენ, სხვისთვის მიეცათ ქონება
და ოჯახს დაბრუნებოდნენ, უღმერთოდ გაშვლესილები.

1083

ძირითადად ეს ხდებოდა გვიან ღამით. როგორც წესი,
წინ უძღოდა შანტაჟები, იყო ცალსახა ტერორი,
ნასართმევს წარმოადგენდა - მიწა, სახლი და ბიზნესი...
„ძღვენს“ თვით მთავრობაც იღებდა, ვითამც მოეგოს „დიდგორი“.

1084

ჰქონდათ მეორე მეთოდიც - იყვნენ შემძვრალი ხვრელებში,
ინტერესი არ გააჩნდათ, თუ რა ხდებოდა დავთრებში,
ოღონდ „ფულის სუნი“ ეგრძოთ ბიზნესმენტა ჯიბეებში
და უვექილოდ იწყებდნენ - დაკითხვებს, ჩხრეკვებს ბინებში...

1085

ამ ხერხებით და სიყალბით, მავანს „ბრალი“ ედებოდა,
მოგონილი აბდა-უბდით ციხეში მიაბრძანებდნენ,
შემდეგ ქურდული ტერმინით იქ „ფოსტა“ გამოდიოდა,
ვექილები ერთვებოდნენ - გადასახდელს ათანხმებდნენ,
შემძლე იხდიდა, ტოვებდა; ვინც ვერ - ციხეში რჩებოდა

1086

ამ მეთოდით ნაყაჩაღარს, ჰქონდა სამი მიმართება:
ერთ წილს თითქოს ბიუჯეტში, თვით „დამნაშავე“ რიცხავდა,
მეორეს ქეშით იხდიდა, მესამეს კი შეიძლება,

რომელიმე მითითებულ მშენებლობას შესწირავდა,
რომლის დასრულებას „შეფი“, მის ვაჟკაცობად ფუთავდა.

1087

სასამართლო ერთიანად ჰყავდათ გამგონე, მორჩილი,
ის იყო ყველას დამსჯელი, ვინც ეცდებოდა ჰქონოდა,
უფლებების და ღირსების დაცვისთვის ამოძახილი,
მთავრობას რაც რომ უნდოდა, ვერდიქტიც იმას იტყოდა.

1088

გამომდინარე აქედან, ციხეები გადაივსო,
არავინ უწყოდა სწორად, ვინ იყო მართლად დასჯილი
და ვინ უდანაშაულო. „ყველანი ციხეში!“ იყო,
მკაცრი და გაუგებარი, პრეზიდენტის დამახილი.

1089

საქმის მცოდნეთა ცნობებით, ვიყავით სწორუპოვრები,
პატიმართა რიცხოვნობით, მგონი ევროპის მასშტაბით,
შესატყვისად წარმოიქმნა საკანთ-უკმარისობები,
გაჩნდა ჰაერუკმარობა, სიბინძურე, ძილი დგომით...

1090

ესეც არ აკმარეს იქ მჯდომ დამნაშავეებს თუ მართლებს,
ნუ იკითხავთ რა დონეზე მათ პატიმრები აწამეს,
უდანაშაულო კაცებს ბრალდებები უჩალიჩეს,
სთხოვდნენ აღიარებას და არ იკარებდნენ სიმართლეს.

1091

თავხედობა და სიბილწე, ავკაცობა, ჯალათობა.
ჩვეულებად გაუხდიათ ამორალებს ქვეყნის ციხის,
მრუდე გზით სვლას გაუცვლია მათთვის ადამიანობა,
ცოცხით ამორალურობას მე ვერ აღვწერ, ყველამ იცის.

1092

მეტად მძიმეა სათქმელად, არც უთქმელობა გამოვა,
არა ვარ მონმე ნამდვილად, სანდო პირთაგან მსმენია,

ლომ ციხეებში ყოფილა ხშირი სიკვდილიანობა -
კინ ცემით შემოკვდომიათ, ვის ყურადღება ჰკლებია.
ფაქტები საძრახისი და ცალსახად ამაზრზენია.

1093

ამბობენ „გამოძიებებს“ უძღვებოდა „რუდუნებით“,
ორი უწყების საერთო უფლებამოსილი შეფი.
შედგენილ ჯგუფებში ჰყავდათ შემდგარი პროკურორები,
თან ახლდათ გამოსაზრდელი სტაჟიორი არა ერთი.
მათი დასკვნა უსამართლო, ანუ იყო ხშირად - ბლეფი.

1094

ზემოთ ვთქვით, რომ სამნუხაროდ, მრავლად გვყავდა
პატიმარი,
ციხე ქშენდა, ვერ იტევდა, ასდიოდა ოხშივარი,
იყო ხალხი მის გარეთაც, პირობითი მსჯავრით ბევრი,
არვინ უწყოდა რამდენი, გვყავდა პრობაციონერი,
ვისაც, ვით ხარსა დაბმულსა, ჰქონდა აკრძალვების ჯერი.

1095

თავისუფლებას ვენიეთ, იმპერიას განვარიდეთ
რთულად ნატარები ერი, მცირე ფიქრითაც დავრწმუნდით,
რომ ჩვენისთანა ქვეყანა, ფანტაზია რომ აქვს რიდეთ,
ვერ შეირგებს მონაპოვარს და ვერც იცხოვრებს სიმშვიდით.

1096

ამიტომაც ავირჩიეთ ჩვენ ევროპა, დასავლეთი,
გვინდა უფრო რბილი ჰქონდეს, ახალ პატრონს „ჩექმის ძირი“
ჯერჯერობით ვხედავთ ნათლად დემოგრაფიას საფრთხეთი -
მკვიდრს ვკარგავთ და უცხოელის, სიმრავლეა არც თუ მწირი.

1097

თავისუფალი მედია - ეკრანზე თუ პრესის გვერდზე,
დიდ „კაიფშია“-გაიგებს, გოგონა თუ ვაჟი ჩვენი,
ქვეყნის შიგნით თუ მის გარეთ, დაქორწინდა უცხოელზე,
სხარტად სურათებს გამოფენს, თითქოს გაგვიმრავლდა გენი?!

1098

ეს საკითხი რთულია და სარეპლიკოდ, საჩოთირო,
მე მხოლოდ ჩემს სუბიექტურს, გამოვთქვამ უსიამობას,
ასეთ ილუსტრაციაზე. ისე მირჩევნია უფრო,
რომ ვლოცავდე ქართულ წყვილებს და მიგრანტთა დაბრუნებას.

1099

დღეს პროპაგანდა გჭირდება მრავალშვილიანობაზე,
მთავრობის დაფაცურება დედის ნახალისებაზე,
თუ გვნადია ერი დარჩეს ისევ ერად დუნიაზე,
არა ისე ფულს რომ სთხოვდნენ, დედას ჩვილის გამოსხნაზე.

1100

ზოგადად სერიოზული და ფრიად ფაქიზი გახლავთ,
სახელმწიფო ბიუჯეტის სახსრებთან ურთიერთობა,
სამწუხაროდ მონაკვეთში, რომელსაც აქ განვიხილავთ,
გამოვლენილია ფლანგვა და თან უყაირათობა.

1101

მოსამართლეობას არვინ მთხოვს და არც კი დავიჩემებ,
სასამართლო ფაქტებს ცხრილავს სხვა მრავალ საქმესთან
ერთად,
პრეზუმციის დაცვის ნიშნად, ბრალდებულს არ ვასახელებ,
თანხასაც არ ვამხელ, რადგან, ვერდიქტი მჯობს მართლის
მთქმელად.

1102

ჩაინიხლნენ მეცნიერნი, ჩაიქოლა საღი აზრი,
საკვლევი ინსტიტუტები მოსპეს, მიუხურეს კარი,
მეცნიერთაგან არ გვესმის არც რეკლამა არც პიარი,
მხოლოდ ერთეულებისგან იქნებ ნახო ნაკვლევარი.

1103

ატყდა ბრძოლა - მწერლებისთვის უნდა წაერთმიათ სახლი,
აქეთ კომპოზიტორთათვის ადრე კუთვნილ-სასახლესაც,

თუ სხვა დანესებულებას, ბორჯომში შეუდგა წყალი.
ჯამში იმარჯვეს ორივემ და ქონებას ფლობენ დღესაც.

1104

თუმცა, ამ მოვლენებმა და მათმა ანალოგებმა,
ეტყობა დატოვეს ძლიერ, მომადუნებელი კვალი,
მას ვერ დააღწიეს თავი ქართველმა ელიტელებმა,
მიტომ მათ პასიურობას, ალბათ ამაში აქვს ბრალი.

1105

ახლა მკითხველს შევახსენებ მოვლენებს და ფაქტებს მწარეს,
რომლებიც სავარაუდოდ - მოარული ვერსიებით,
შეიცავენ უსასტიკეს დანაშაულებს, სიმწვავეს,
რომლებზედაც ჯერაც ველით, რომ სიმართლეს ველირებით.

1106

-ქვეყნის პრემიერ - ჟვანიას, ბადრი პატარკაციშვილის,
საეჭვო ვითარებაში, მოულოდნელი სიკვდილი.
ლაფანყური თუ კოდორი, უბედურება ციხინვალის,
აქეთ მაქინაციებით, სიცრუით ციხემისტილის
გვარებს აღარ ვასახელებ - ბლომად იყვნენ გამხელილი.

1107

აქვე უნდა მოგახსენოთ, ერთი ძალზე სავალალო,
საქმე დამაფიქრებელი; დამტკიცების შემთხვევაში
ერის აღმაშფოთებელი. ეს გახლავთ გარეჯის ახლო
მინის ზოლის „გადასროლა“, მალვით სულ სხვა ქვეყანაში,
უცნობია მოღალატე, გუნდია თუ კაცი მართო.

1108

ვფიქრობ, შეძელით მკითხველნო, უახლესი ისტორიის
შუაგულში ჩაგეხედათ, რიგითი არაყნობადი
მოკვდავის მეშვეობით და გარეშე უცხო ვერსიის,
თან უშპარგალკოდ გაგეცნოთ, ფაქტები ახლო მყოფადი.

1109

მე მგონია, თქვენთან ერთად, ყურადღება მივაპყარით,
შერჩეული პერიოდის, ნათლად მღვრიე ზედაპირზე,
უფრო მეტს და მწვავე ფაქტებს, სხვებს ლაითად მოვეპყარით,
შესაძლებლად მიგანიშნეთ, ერთი მავანის რეჟიმზე.

1110

ეს წარსული ხომ კი გახსოვთ, მოიჭრა ფრიალ-გრიალით,
მარაზმით შეკაზმული და მრავალი დაპირებებით,
წინ ვერ მავალი ქვეყანა გამოაცოცხლა იმედით
და აღიჭურვა შტატების, ევროპის მხარდაჭერებით.

1111

დაიწყო ძალადობრივი, გარდამტეხი - რეფორმები,
მოჰყვა უჯამაგირობა, მწუხრი, უკმაყოფილება,
გაჩნდა გამონათებებიც, თან უკმარი შედეგები,
კულუარულად ითქვა ფულს - დაუდგა ფერისცვალება.

1112

ასეა თუ ისე ჯამში, დასაწყისი უშუშარი,
მაგრამ საქმიანიც იყო, შიგა და შიგ სანუკვარი
იმედი ისევ გვიმზერდა, გვეგონა ის უტყუარი,
თუმც მთავრობა ფერს იცვლიდა, გაჩაღდა ტყუილ-პიარი,
ხომ ვნახეთ რა ფარსი იყო, ხელში ჩვილი გაუმშრალი?!

1113

დაბეჯითებით უნდა ვთქვათ, სათავეში იყო ერთი,
მას ეპყრა სადავეები, ხშირად „უნყრებოდა ღმერთი“,
მაგრამ ხომ ჰყავდა მას გუნდი, ჩინოსნებისგან ნაერთი,
ყველანი დასასჯელია დღეის კანონით და წესით -
იცოდა, არ ამჟღავნებდა, დანაშაულს ედგა გვერდით.

1114

მე მგონი საკმარისია, ზოგიც წინ არის ნათქვამი,
წაწილი ავ ჩინოსნების, შეღავათიანი მსჯავრით,

მაგრამ მაინც დაისაჯნენ, ზოგს მაღლა უჭირავს თავი,
რადგან დამსახურებულად, ჯერ ვერ დატვირთულად ბრალით...

1115

ზოგიც პატიმარია და ხვდება, რომ დასასჯელია,
ზოგიც ადრე გაპარული, დღესაც შინ მოუსვლელია,
სამართალს განრიდებული დაუსწრებლად განსჯილია,
ასეთია სამართალი - შინ და გარეთ მიმსჯელია.

1116

ახლა რამდენიმე სიტყვით, ჩვენს პრეზიდენტ ყოფილს უნდა
მივმართო იმ ტონალობით, როგორსაც ითხოვს ქართული,
პირდაპირი მავედრებლის, ტრადიციული ზრდილობა:
-ბატონო მიხეილ! მგონი კარგად იცით, ჯერაც რთული
სიტუაცია, რომელშიც მოხუცს არ აქვს რეალობა:

1117

...ჰქონდეს ტრიბუნა ან იყოს, მეგობრებთანაც გასული,
იკითხოს საკმაო პრესა, გაივარჯიშოს გონება...
ვამბობ ავადობისგან, ვარ, ბევრ რაიმეს მოკლებული,
დამრჩა ტელევიზორი და გაზეთთან ურთიერთობა.
ორთავ წყაროსადმი ნდობით, აღმოვჩნდი წერით გართული.

1118

ამგვარად, რაც აქ წერია, სუყველა და ყველაფერი,
აღნიშნული მიმართების, წყაროებით აღთქმულია,
ძირითადად ან სახელდობრ არ შეცვლილა არაფერი,
ისევ „კვირის პალიტრა“ და ტელეკომპანიებია.

1119

თუ წყაროები ტყუიან, მაშინ მეცა ვარ შემცდარი
და თუ დადგება დასტური, რომ თქვენ ხართ ალალ-მართალი.
მზადა ვარ რომ ვაღიარო - შაირს ვარ გადანაყარი
და ბოდიში მოგიხადოთ - გავაქარწყლოთ დანაბრალი.

1120

ღრმა ეჭვი მაქვს ეს რომ მოხდეს - დიდია ჩამონათვალი,
ტელევიზორს რომ ვუყურებ, განცვიფრებულია თვალი,
ხანაც პრესა გადაასწრებს - იკითხება მძიმე კვალი,
რაც დრო გადის ემატება, ცოდვები ახალ-ახალი.

1121

ეს უბრალო ლექსი გახლავთ, სია არასრული ბრალით,
ცხრანლიან „შემოქმედების“ რეალობის მიმართ მკრთალი,
ბევრი ნამკითხველი ჩემზე, შეიძლება გახდეს მწყრალი -
შემოქმედნი ამ სისტემის არ იყვნენო შესაბრალო.

1122

ასეთია სინამდვილე, ფაქტებისა რასაც მივწვდი,
გამზიარებული არის საზოგადოება დიდი,
შეუძლებელია ყველას მოენახოს განსარიდი,
სხვა რამის დამჯერეს თავზე, დასჭირდება რისხვამრიდი.

1123

აქ ბევრი ვარაუდია, შესაძლოდ სუბიექტური,
წინ არის ბრალმდებელი და კანონი დანესებელი,
მათ შორის სასამართლოა, მსაჯული გამრიგებლური,
ვისაც ღმერთი სწამს - ილოცოს და იყოს შევედრებული.

1124

ყველაფერს რომ გადავხედე შემექმნა მყარი რწმუნება,
მცდარია აზრი იძახო „არა მაქვს დანაშაული“,
არის კატეგორიები, რომლებსაც არც კი სჭირდება
ბევრი ძიება-მხილება, იმ დონეზეა ხილული.

1125

თუ თვლით, რომ დანაშაული მკვეთრად გამოკვეთილია,
თქვენ კი არაფერ შუაში ხართ, მიეცით გამოძიებას
სხვა პირი, ვისაც ხელს ადებთ და გჯერათ დასასჯელია!
მაგრამ რას უზამთ იმ კითხვებს, უშუალოდ თქვენ რომ
გეხებათ?

1126

ძირითადად დანაშაულს, ვიცნობთ ჩვენ ორი სახისა -
პირველს სისხლის სამართლისა, მეორეს კი მორალისა,
ალბათ თქვენი განსჯა მიდის კოდით სისხლის სამართლისა,
თუმც ცვეთა გქონდათ მორალის, იყო ზრდა ამორალისა.

1127

სწორედ ეს იყო ერთ-ერთი მძიმე მიზეზ-საფუველი,
ორი ათას თორმეტ წელში თქვენი რეჟიმის მარცხისა.
იმ მღელვარე არჩევნების შემდეგი მრავალი წელი
თქვენს პარტიას არ აქვს ნდობა და მხარდაჭერა ხალხისა.

1128

ამ ჩემს ნაწერში რომ ვამბობ, სულაც არ არის ახალი,
ეს არის ხალხის პირიდან ამონაფრქვევის ნაძალი,
რაც მათ ტვინში უზით მყარად, როგორც ქარქაშში ხანჯალი,
ამბობენ: „ნაცთა პარტია არის რევანშის მწყურვალი,
უკვე ყელში გვაქვს გაჩრილი, მათი აქცია-ყანყალი“.

1129

მე უპარტიო კაცი ვარ, მქონდა და კიდევ მიჰყრობდა
ახალი სიმპათიები, ცხადია ხელისუფლების
და სხვა ლიდერებისადმი, მაგრამ არასდროს მჩვეოდა
მხარდაუჭერებლობა მიმართ, ხალხისგან არჩეულების.
შენიშვნა?! ყველას ხვდებოდა, ვისაც კი შეეშლებოდა.

1130

მთავარია, სამართალი იყოს მკაცრად შესატყვისი
და გვახსოვდეს: „ქვეყანაში პოლიტიკოსების გარდა
სხვებიც ცხოვრობენ, ღარიბად ვართ, გვჭირს ვირუსი,
ჭარბი კვდომა, განკურნება გახანგრძლივდა, ვერ მოგვარდა,
ამ დროს პოლიტიკანობამ ღამის გაგვაუკუღმართა.

1131

ამიტომ, ბატონო ჩემო, გთხოვთ უფლებას - შეგევედროთ!
შეგეხვეწოთ! დაგიჩოქოთ! - ჰპოვოთ ძალა თავისთავში -

უპირველესად ირწმუნოთ, ის ბრალი რაც თქვენ შეგებოთ,
გადახარშულია შინ და გარეთ მოსახლეობაში.

1132

მიტომ ინტერპრეტირება მგონი გამოსჭვივის ფუჭად,
ზიგზაგით და ულოგიკოდ თავდაცვაა უხერხული,
სჯობს უსაფუძვლო უარყოთ. სიმართლე მიიღოთ ზუსტად.
აჩვენეთ! გაქვთ ქართველების და ამ ქვეყნის სიყვარული.
სხვა სტრატეგიას ვერ ვხედავ, ნახეთ თავად - მე ვარ ჩუმად.

1133

მე ვერ გეტყვით, ჩახედული არა ვარ თქვენს ნესდებაში, მაგრამ გუმანი მკარნახობს, უნდა გენეროთ ნამდვილად, რომ ცალკეული თქვენგანი, იბრძვის ხელისუფლებაში მოსვლისთვის, საკუთარი ძალით- დამოუკიდებლად.

1134

თუ არა ბატონებო რა, ვუნდოთ იმ თქვენს შენაერთს? თუ კი არა პირდაპირი, შეთქმულება, წინააღმდეგ ხელისუფლებისა ღიად- „სამოცი დაამარცხებს ერთს“. ამ სიმდაბლეზე წასულნი, არ გრცხვენიათ მაინც აგებთ?

1135

დარღვეულია პრინციპი- ყველა მხრივ და ყველაფრისა; არც სიმართლე, არც ლოგიკა, არც ხალხი და არც ქვეყანა. ორთავე მხარეს იციან, რომ რეჟიმი წარსულისა დავგმეთ, მაგრამ ამან ყველა, ჭკუაზე ვერ მოიყვანა, უნდათ ძმურისძიება და ხალხის ძველ ჩიხში შეყვანა.

1136

ზედმეტად სამწუხაროა შექმნილი გარემოება- სიცრუის ორომტრიალში მოსახლეობის ნაწილმა, დაკარგა თავის-თავი და შეუცნობლად გამოება „გაუსწორებელ კუდს“ ნაცმოს, რომელიც „ბელადმა“ მისმა ცოცხლად ჩამარხა, საიდანაც- ალბათ ვერცკი ნამოდგება.

1137

რჩევის გასაზიარებლად ვიცი, თავს არ აიტკივებთ, მაგრამ ხალხო! მაინც მინდა, რამდენიმე სიტყვა გითხრათ- მოსთხოვეთ თქვენ- თქვენს გონებას, ყოველმხრივ კარგად იცნობდეთ თქვენს გვერდში მდგარ პოლიტიკოსს- რომ შეიცნობთ ვისთან დგახართ,

ჩაუკვირდით წარსულს, ანმყოფ-ვერ გაიგებთ? მცოდნეს
ჰკითხეთ...

1138

მთავარია გაარჩიოთ თეთრი და შავი ფერები,
ცნობილია თქვენთან მოაქვთ თეთრი გადაშავებული,
თუ თქვენ მათ გარჩევას შეძლებთ, სიმართლეს დაენათებით-
ყალბს დაგმობთ და პოზიცია, გექნებათ განახლებული.

1139

მაპატიეთ! მაგრამ თუ ხართ, პოლიტიკურ ზნეობისგან,
კარგა ხნის გამიჯნული და, ყველაფრის მიუხედავად,
ნაცმო არის თქვენი კერპი, არც აპირებთ გაცლას მისგან,
სხვარამ პრივილეგიაც გაქვთ - ელით ახალს? უკაცრავად!
მაშ, ჭეშმარიტს ვერ ითავსებთ და „ავს კი აღიქვამთ კარგად“.

1140

ავი ხმები ისმის ხალხში - გვჭირსო პოლარიზაცია,
ეს უნდათ წარმოაჩინონ, როგორც დაპირისპირება
პოლიტიკურ წრეებს შორის - დავუშვათ რომ ეს ასეა,
მაგრამ მის გარდა ცუდს ვხედავ და გული მეთანადრება...

1141

დეგრადაციას უფრო ჰგავს, რომ მკვიდრდება თანაგრძნობის,
ერის ინდივიდთა შორის ჭირ - ლხინის გაზიარების-
გრძნობების არაფრად ცნობა - ნახეთ! უბირი გამოდის
და ცინიკურად ღალატებს, ციხიდან დახსნას მავანის,
სულ არ დაგიდევს მოძმის ცრემლს, მავანის გამო რომ
მოსდის.

1142

ეს სირცხვილი, უტიფრობა მოდის რადიკალებისგან,
ზღვარის გადათელვასაც ხომ, წერტილი დაესმის სადმე,
ხომ ხედავთ, ვერაფერს იღებთ მრავალგვარი მცდელობისგან,
ხალხს აბრეყვებთ და აწვალვებთ, დაავინწყეთ ნაღდი საქმე,
იქნებ ჯობდეს გამოხვიდეთ, მაგ მცდარ მსოფლმხედველობიდან.

რომ იძახით: „მიშა, მიშას“ და ითხოვთ მის გამოშვებას, რა გაქვთ ამის საფუძველი? - დაზარალებულები თმობს ღა გვერდში გიდგანან თუ ბრალს, ეძახით ცილისწამებას?! ანდა ცდილობთ დაგვაჯეროთ, როგორც ბევრი ნაცი ამბობს - საქმე პოლიტიკურია? მოდით ვენდოთ სასამართლოს.

1144

ჩვენ ყველანი ერთად უნდა, შევთანხმდეთ და დავიხსოვოთ: -სელისუფლებას ჩვენ ვირჩევთ და ჩვენ უნდა ვამუშაოდ, კონსტიტუციური ვადა სრულად ამოვანურვინოთ, შესაძლებლობები სრულად, საქმეში ჩავადებინოთ, ჩვენი პასუხისმგებლობაც შედეგში გავაზიაროთ.

1145

„გადადექი“, „ნადის“ ძახილს, შევეშვათ და გავეყაროთ გარდა უკიდურეს, ანდა კატასტროფულ შემთხვევისა, როგორც ვთქვით უმჯობესია, არსებულს რომ მოვუაროთ. უმაქნისი აქციებით ხალხს ნუ ვაცდენთ, არ დავღალოთ ჩების მიღმა თავს ნუ ვუყრით, დავავინცოთ - ნურც ვქირაობთ.

1146

ჩემს მომხრეებს, ნაღდ ქართველებს, მინდა გულითადად ეთხოვოთ,
გვემონდეს ერთობის დევიზი: „ახალ ქვეყანას ვაშენებთ, მოვალე ვართ მოვითმინოთ, გავუძლოთ და ერთად ვიყოთ, ჰუდამ და ყველგან გვახსოვდეს- სამშობლოს თავად ვამშვენებთ და მას არ გავცვლით „ხურდაზე“, გინდ შიმშილით დავიღუპოთ.“

მსუბუქი ქარაგმები მოქმედ ხელისუფლებას

1147

დასაწყისშივე უნდა ვთქვა - როცა მმართველი პარტია ხელისუფლებაში ჩადგა, დაადგა ლიბერალურ გზას და რეჟიმის დამკვიდრებელ დამნაშავეს აპატიო ყოველივე- არ მოსწყვიტა, შემდგომ პოლიტთარეშობას.

1148

რა თქმა უნდა უცნობია, „ოცნების“ მიერ დათმობის, მიზეზები, მაგრამ ნაცმო ამ შექმნილ მდგომარეობას, რომ გადაზრდიდა უწყვეტლივ, საწინაღმდეგოდ მთავრობის აქციებში და ქაოსში მოთხოვნით- ხელისუფლების გადარჩევა-გადადგომის- ხედვა ვარგოდა „ოცნების“?!

1149

დამკვიდრებულია აზრი, რომ თავად „ქართულ ოცნებას“ აწყობდაო ეს დათმობა, ანუ კოჰაბიტაცია და ის ნაცმოს „ნამოღვანარს“, იყენებს შესაძარადო თავის საქმიანობასთან- აქვს მჯობნელის პოზიცია, შესაძლოა ეს „რესურსი“, ვერ იყოს ბოლომდე სანდო.

1150

იმის გათვალისწინებით და ნათელი ვარაუდით, რომ შემდგომი მიმოხილვა ველარ შევძლო ჩვენი დროის, მინდა ახლანდელ მთავრობას შევეხო კეთილად თქმულით, ისე რომ სრულად მოხერხდეს, დაცვა ნორმალური ფონის.

1151

დღევანდელ მთავრობას ჩვენსას წლების წინ აქვს დაპირება, ყველა დანაშაულობას მოუნახოს სამართალი, დღეისათვის ამ საქმეში, გვაქვს ბევრი დაგვიანება, ზოგ სარჩელს ყავლი გასვლია, ვითამც მიიმაღა ბრალი.

1152

ზოგი საქმეც გამიზნულად, დევს ჩახუტებული თაროს,
ივი შემონახულია ვითარცა იარაღი ბასრი,
ღანერგილი ტრადიციით, ეცნობება მთელ სამყაროს-
თუ კი იმ ინკოგნიტოსგან გაჩნდა ჩასახშობი აზრი,
„ბომბ- სარჩელს“ გაამუღავნებენ, რომ „მტერი“ შეაზანზაროს.

1153

ეს და სხვა ანალოგები, ახალ პოლიტიკას მოჰყვა
და კულტურიდან შორს მოჩანს, მოხმარებული ხერხები
იიგა პოლიტიკურ „ომში“ - ცილისნამება და ლანძღვა,
ნალვერდალი ნაცრად ქმნილი და ხელჩართული ჩხუბები...
ხალხი დაიღალა, გესმით?! მას აღარ სურს მსგავსის ნახვა,
მოითხოვენ! პაექრობას, ახლდეს საქმიანი ტალღა.

1154

სასამართლოს და ძიების საკითხები ჯერ-ჯერობით,
რჩება აქილევსის ქუსლად. ისინი წინარე გუნდით
ისე დაზიანდა მაშინ, თუ არა სწრაფი რეფორმით
ვერ მიაღწევს სანდოობას, ვერ ივლის ნაღდი სამართლით.

1155

მეჩვენება ქვეყანაში თითქმის უარყოფილია,
ვფიქრობ გადაუდებელი - ხალხთან ახლო მუშაობა,
განმანათლებელ კერებშიც საქმე მივიწყებულია,
ბიბლიოთეკების როლი და მარგი საქმიანობა
ჩამქრალია, და კადრებიც გამოუყენებელია.

1156

ხომ არ გავიწყდებათ ნეტავ? რომ სოციალიზმისგან
მობრძანებული ხალხი ვართ, თან სამოცდაათწლიანი
გადმოგვყვა მენტალიტეტი. ახლა ნორჩი სიახლისგან
გაგვიჩნდა საჭიროება, რომ არ მოგვადგეს ზიანი,
გონება გავივარჯიშოთ და გავიმდიდროთ ახლისგან.

1157

ჯერ რამდენი ტერმინია შემოსული უცხოური,
საკმარია ერთს წამოსცდეს - აიტაცებს პარლამენტი
და გაისმის უთავბოლოდ „ტრანზაქცია“, „ლოკალური“,
„რეზულტატი“, „პროტოკოლი“ - კიდევ სხვები უფრო მეტი,
რომელთაც დედაენაში შემცვლელი აქვთ ჩვენებური.

1158

რა არის ეს? ისმის კითხვა- ხომ არ ერჩის ვინმეს ყბის ძვალს
„გადარიცხვა“ ან „შედეგი“, „ოქმი“ ან „მდებარეობა“ ?
გავარკვიოთ ბატონებო! ასე ხშირად რატომ-ღა გვაქვს
დედაენის ხელისკვრა და უცხოთი შევინროება?
აქაც „რეფორმა“ ხომ არ დგას და ჩვენ არავინ არ გვკითხავს?!

1159

ეს და სხვა ასეთი ბევრი, რამისათვის კითხვა ისმის,
თუმცა ის რომ დახმარება, უნდათ ქვეყნის გოგო- ბიჭებს,
ვინაც წვიმასა და ქარში, რუსთაველზე დონკიხოტის
პოზას იჭერს. კითხვას - აქ დგას, რატომ? ის ვერ უპასუხებს.
შევხვდეთ, გავესაუბროთ და ვურჩიოთ პოვნა სწორი გზის.

1160

კაცი უცოდინარობით, ვიცით უბადრუკი ხდება,
მისი შეყვანა მახეში, შესაძლო და ადვილია,
პარტლიდერობა ცულუტობს, ამომრჩეველი ეზრდება,
ამიტომ ურნებთან ბევრი, ტყუილით მიდენილია.
შედეგს მაინც ვერ აღწევენ, დგას ვაი - უბედურება.

1161

ვიცი ბევრი სირთულე გვაქვს, გვეჩქარება ევროპაში
ამ გზის გავლა უშეცდომოდ, მართალია გვაქვს გეგმაში,
მაგრამ ისიც ხომ ფაქტია, ჩვენს ამ მომცრო ქვეყანაში,
სურთ ბევრი რამ შემოგვჩარონ, რაც არ გაგვივლია თავში.

1162

ჯერ უარი გვათქმევინეს გამჩენსა და ღვიძლ მამაზე-
ვერ ვუძებნით განსხვავებას, ორ ერთნაირ სახელ- გვარებს,

მოქალაქეობა გახდა, უქვეყნო დედამიწაზე,
არ გავმრავლდეთ- ქორწინების, ნება დავრთოდ მამათმავლებს,
ქალი გავარიდოთ ოჯახს, დავსვათ კანონმდებლობაზე.

1163

გავიარეთ მონაკვეთი სამი ათეულის წლებით,
ჯერ არავის უფიქრია ხელშეშველება ხალხისთვის,
რომ მიგნებულიყო გზები, თუნდაც ზეპირი ხერხებით,
მოსახლეობას მიეღო ცნობები შემეცნებისთვის.

1164

დემოკრატია რთულია, როგორც მართვის ფენომენი ,
მის ცხოვრებაში დანერგვას, დღეს მონინავე ქვეყნებში
ერგო საუკუნეები, თუმც ცოტაა იმის მთქმელნი-
დემოკრატია აქვს სრული და ზის ზუსტ განსაზღვრებებში.

1165

ვიცოდეთ! ბევრი მიზეზი, აქციებზე დროს კარგვისა,
შეჯიბრი შორტებიანთა, მიკროფონთან პორწიალის,
ბლავილის, წივილ- ჩხავილის, კინალამ ტრუსში ჩასვრისა,
სწორედაც უკმარობაა უმარტივესი შეგრძნების-
დემოკრატიის, მომხდარის, მომავლის და სიმართლისა.

1166

დაუჯერებელია, რომ გათვითცნობიერებული
მოქალაქე გვერდით ედგეს, დამნაშავე მოძრაობას,
ან მის მიზნობრივ განახლეჩს, და იყოს გახარებული
მათი იდეოლოგიით. ამ შემთხვევაში ქმედებას
აქვს განმარტება- პირია, ალბათ გადაბირებული ...

1167

არადა, გამიგონია, როცა სახელმწიფოს უჭირს,
ზოგადად ხელოვანებს და მეტადრე მწერლობას აქვსო
წამყვანი როლი, რომ მისცეს, როგორც შემძლეს ისე დუხჭირს,
დარიგება და იმედი, ყრილობები მოიწვიოს,
მიმართოს მთავრობას და ხალხს, მედგრად ებრძოლოს ქვეყნის
ჭირს.

1168

მგონი არ უნდა ვცდებოდე, თუ ვიტყვი მოქალაქეებს, სჯერათ გაზეთის ფურცლებზე მოსაუბრე ექსპერტების, ნათქვამი მაქვს რომელ გაზეთს, ვკითხულობ და ვიგებ ფაქტებს, აქ ნაკითხულთ სახე უჩანთ ოპონენტთა „დესერტების“.

1169

ამას ვწერ მობოდიშებით, რადგან ვეხები სწავლულებს, მაგრამ რა ვქნათ, თქვენს ნაწერებს ხშირად ახლავს გამუქება, ქმნით უკიდურესობას და ნიჰილიზმით მოსავთ გულებს, თუკი ოპოზიცია ხართ, თქვით და ამით დამთავრდება.

1170

უბრალოდ დარღვეულია უმარტივესი ლოგიკა, ხშირად არ ჩანს სახელმწიფოს და ხალხის ინტერესები. ერთმა არც იფიქრა ჰპოვა - სარბიელი უახლესი, როცა იქედან დაცურდა, სხვას მისცა დარიგებები, არ ვიცი ვის ელოდება, ალბათ აქვს სხვა მინვესტი.

1171

მეორე- დარწმუნებული საკუთარ ნაფიქრებებში, არ იყენებს სიტყვა- ფრაზებს „შესაძლოა“, „იქნებ“ „მგონი“ და ხშირად ვარდება ხოლმე, ავანტიურისტულ ზღვრებში დემოკრატიის საფარით, არც არის სხვისი მომხმენი.

1172

მესამე კი შედარებით, უშუალოა და ჩქარი, მძაფრ და მწვავე მოვლენებზე აქვს სწრაფი რეაგირება, ხშირად ვერ იოკებს ღელვას გეგონება ტოკავს ბნკარი, ასეთ განწყობას თან ახლავს უზუსტობის გაპარება. მოკლედ, კრიტიკა გვაქვს, აზრი- ერთობისკენ, საძებარი.

1173

გამომდინარე აქედან- მთავრობას მარტო უხდება, გარეთ სიძნელეებისა და ხელოვნურ სირთულეთა, ჩაცხრობა ორგანოებში თუ ქუჩებში რაც კი ხდება. ბოლოს ბევრი გვყავს შემშლელი და სიმცირე ხელშემწყობთა.

1174

აასიხარულოა რომ გაქვთ, საუცხოო განათლება,
არაფერი გესწავლებათ, მაგრამ მინდა შეგახსენოთ,
ქვეყნის მართვა ზოგადად და პირობებში, როცა ხდება
ფორმაციათა ცვლილება, მძიმეა და გმართებთ ენდოთ,
ირგვლივ მყოფ გუნდს და მზად იყოთ, სძლიოთ დაპირისპირება,

1175

ვერ დავმაღავთ, მაინც ვიტყვით, რომ გვსურს უფრო მტკიცე იყოს
სახელმწიფო დისციპლინა. ჩვენ ვცხოვრობთ ახალ ყოფაში,
ქვეყნის მიზნები დღითი - დღე, ახალ რეფორმებს კვლავ
ითხოვს,
მუხრუჭების ბათილობა ჩავდოთ კანონმდებლობაში.

1176

მუხრუჭები თუ რაშია, ხომ ყველას მოგვეხსენება,
ეს არის სისტემატური მონყვეთა ოჯახებიდან,
დგომა ცრუ, უარგუმენტო აქციებზე, იძულება,
მოძრაობის გადაკეტვა, ღრიალი საკრებულოდან ...

1177

პარლამენტიდან სხდომების მიტოვება, არ დასწრება,
ჩხუბი და ცილისწამება, კანონის იგნორირება,
უპრეცედენტო ტყუილი, ბოდიშის მოუხდელობა,
ალბათ თქვენც დამეთანხმებით, რომ ამდენი უმგვანობა
ყოვლად აუტანელია - სიტყვა თქვენზეა მთავრობავ!

1178

სწავლა- განათლების საქმეც, ვფიქრობ რომ ვერ დგას
ნორმაში-

ჯერ იყო პროგრამებით და წიგნებით წაღეკეს ტვინი,
ველარ დაასისტემეს და ისე შეყარეს სკოლაში,
ყველა სწავლის დაწყების წინ გვესმოდა კამათ- ჭყვიტინი:
„რატომ შენ? წიგნები მე მაქვს გამომცემლობის ფორმატში“.

1179

არადა, შეიძლებოდა გადახალისება ფრთხილი-
პირველ რიგში პროგრამების, შემდეგ კი პედაგოგების,
ინფრასტრუქტურის შევსება შეძლებისგვარად გათვლილი,
რომ კლასში შეზღუდულიყო, რაოდენობა ბავშვების.

1180

ვხედავ, რომ ხელისუფლებას არ ენანება სახსრები,
სასურველ შედეგს ვერ ვხედავთ, მიტომ ვართ გულნატკენები,
ზოგიერთს ვერც კი შეატყობ, სკოლაში თუა ნარები.
უმაღლესების მიმართაც ბევრია საყვედურები-
ქვეყანას, ბიზნესს სჭირდება საქმეთა შემძლე კადრები.

1181

თუმცა განათლება და ფლობა კარგი სპეციალობების,
სასიამოვნოა მაშინ, როცა გაქვს პირობა მათი,
ოჯახისა და ქვეყნისთვის დროული გამოყენების,
სხვამხრივ ისინი კაცისთვის არის უბრალო დანართი.

1182

ვთქვათ გაქვს უცხოური ცენზი! მამამენის დანაზოგით,
გსურს შრომითი დაკავება- რაც გარანტიას არ ნიშნავს,
ნინ გაქვს ძებნა ვაკანსიის, ტრენინგები გამოცდებით,
უხელფასო სტაჟირება „იმუშავე არა გიშავს?!“
ბოლოს ხუთას ლარზე „კის“ თქმა ან დათხოვნა დამშვიდებით?!!

1183

როგორც ქართველ მოქალაქეს ცხადია რომ სხვებთან ერთად,
მინდა საკუთარი ქვეყნის ჯანსაღი თავისუფლება,
თუმც ნების საპირისპიროდ ვხვდები მის მიუღწევლობას,
ისე კი ხშირად ვახსენებთ მის უდიდებულესობას.

1184

მინდა დიდი მორიდებით, მაგრამ მაინც უნდა გკითხოთ:
-ხომ ზედმეტს არ კადრულობენ, ქვეყანაში მოვლენილი,
ზოგ-ზოგიერთი ელჩები? მათ უფლებებს ჩვენ არ ვიცნობთ,

მაგრამ უხერხულად მოჩანს ფაქტები გაუღერებული,
თქვენს ზოგ ნათქვამში ჩარევის- თქვენ თავს იჭერთ, არც
პასუხობთ?!

1185

ყველას უნდა განუმარტოთ, რომ ჩვენ თავისუფლებისთვის,
გვაქვს გრძელი გზა გამოვლილი, მაგრამ არ მოიაზრება
დავრჩეთ მარტო, მზად არ ვიყოთ უსაფრთხოების
დაცვისთვის.

ნდობით და ავტორიტეტით მოღვაწე ხელისუფლება,
მოვალეა გვაგრძნობინოს, ნაღვანი თავისუფლება.

1186

მთავრობას კარგა ხანია მოჰყვება ბევრი ჩავარდნა,
რაც ძლიერ უხეშად მოჩანს შიგა თუ გარეთ სივრცეში-
ეს ის პროექტები გახლავთ, რომლებიც გარეთ შეთანხმდა,
შინაურები კი დროზე, ვერ ჩავსვით საქმის სიღრმეში.
იძულებული მთავრობა ხალხის ფორიაქს თანხმდება.

1187

ინვესტიციები უფრო, იყო ენერგეტიკული,
ჩემი აზრით საშური და სწრაფად მოსაგვარებელი;
გაუგებარია მართლაც, რატომ იქნა შერჩეული
ადგილები, სადაც თურმე მისაღები სარგებელი,
ჩამორჩებოდა იმ ზიანს, რაც იყო მოსალოდნელი.

1188

ხუდონჰესი და პანკისი, შემდეგ ცაგერი- მეთყველი,
რეალობა უტყუარი. ნაფორთხილების ფაქტები
გვექონია სხვა შემთხვევებშიც- ზარალი, უკუსახდელი,
სიმძიმეს მატებს ქვეყანას, რაც არ არის დასაშვები.

1189

განსხვავებული აზრის ან „ოცნების“ დამტოვებელის
მიმართ, შევაჩეროთ დევნის ყავლგასული მეთოდები,
თუ ვინმე რამეს აშავებს, იქვე ვიყოთ პირში მთქმელი,

და თუ ნამუსს უნახავდით, თავად ხარტ დასასჯელები-
„ჩხუბის შემდეგ უაზროა, იყო მუშტების მქნეველი.“

1190

როცა გვაქვს პრეზენტაცია შედეგების წარმოჩენით,
სახელდობრ არჩევნების წინ, გამოხატვა გახარჯული
თანხის მიხედვით კიარა, ზომა-წონის ერთეულით-
მ², მ³, ტონა, კგ, ცალი- უნდა იყოს აღნუსხული,
ასე შესადარისობაც გვამცნობს რა გვაქვს მიღწეული.

1191

არის შემთხვევები როცა ბიზნესია, ანყობილი,
არც თუ მცირე თანხა მიდის სახელმწიფოს ბიუჯეტში,
ათეულობით პირია დასაქმებით კმაყოფილი,
რალაც ვითარების გამო კომპანია ხვდება წნეხში,
რჩება უმუშევარი და შემოსავალ შეწყვეტილი.

1192

დირექცია ცდილობს, მაგრამ ვერ პოულობს გამოსავალს,
ამიტომაც იძულებით, წყდება ფუნქციონირება,
ხალხი ხელფას ვერღებულობს, ბიუჯეტი შემოსავალს,
არც ერთ მათგანით არ ისმის, ვინმეს დაინტერესება,
მგონი მიხედვა სჭირდება ბიზნეს- უყურადღებობას.

1193

თუ დადგინდა კომპანია, სალიკვიდაციო გახდა,
მორჩა- დღეში ორჯერ გინდა, მძლავრი დამამშვიდებელი,
ისეთი კანონები გვაქვს, კომისია თუ კი ჩაჯდა,
სულაც არ იჩქარებს დადოს, აქტი დამამთავრებელი,
უეჭველ ფაქტსაც სჭირდება- დრო, ქალაქის მთელი „დასტა“.

1194

თუ არ ვცდები საკმარისი დრო გავიდა იმისათვის ,
რომ თანდათან სფეროებში, გვექონდეს სტაბილიზაცია-
ვთქვათ დადგინდეს ჩარჩოები ხელფასთა რეალობისთვის.

ცხადია საქმეს არ ვიცნობ თუ დღეს რა სტადიაშია ,
მტატები და სარგოები საჯარო სამსახურისთვის.

1195

სასურველია ეს სფერო, დაიხვეწოს და დალაგდეს
სამეცნიერო დონეზე, ყველა უწყებისთვის ცალკე,
მინიმუმ ხუთი- ათი წლის მანძილზე არ იცვლებოდეს,
განვითარების ათწლიან გათვლას უკავშირდებოდეს,
პოლიტ - ადმინისტრაციულ რესურს არ წარმოადგენდეს.

1196

ნაშრომი უკვე მზად იყო დროულად გამოსაცემად,
რომ ძმის ტერიტორიაზე, ვითამ „სპეცოპერაციით“,
შეიჭრა და რბევა იწყო, უკანონოდ ნასაგლეჯად
მინების და ქალაქების, უტიფრად და დღისით-მზისით.

1197

მოკლედ ომის მომსწრენი ვართ რუსეთ-უკრაინას შორის,
რუსეთი ხომ ცნობილია ოკუპანტურ თავდასხმებში,
ახლა უნდა უკრაინას, შეუზღუდოს გზები ბრძოლის
ევროპის და ნატოსაკენ, ან შეტოპოს მის საზღვრებში.

1198

ყველა სახის იარაღი, გარდა წყალბად-ატომისა,
მინისგან და მალლა ცისგან, ქუხს ინგრევა ქალაქები,
იხოცება ხალხი ორმხრივ სლავიანური მოდგმისა,
მათ შორის ბევრი ბავშვია, მოხუცებიც და ქალებიც.

1199

უკიდურეს ტრაგედიას მთელი მსოფლიო შეჰყურებს,
რა თქმა უნდა დაინახა ევროკავშირმაც კი ცხადად-
გადაწყვიტა ნაჩქარევად უკრაინას და მოსაზღვრეს-
მოლდოვასაც მისცემოდა სტატუსი თათარიანხნად
ევროკავშირის წევრობის უვადო კანდიდატისა.

1200

შექმნილ გარემოებაში მთავრობამც საქართველოსა,
შეავსო და კითხვარები, თანდართვით განაცხადისა,
აახლა სადაც ჯერ იყო - მოლოდინით სტატუსისა,
იმედები არ გამართლდა - სტატუსი კანდიდატისა
ერგო ორ ქვეყანას, ჩვენ კი „პერსპექტივა“ რაღაცისა?!

1201

ამ ამბავმა ქვეყანაში, კერძოდ ოპოზიციაში,
პრეზიდენტის ჩართულობით, წამოსწია ბრალდებები
ხელისუფლების წინააღმდეგ, გაუგებრობები ხალხში.

ახლა მიდის მუშაობა შესრულდეს დავალებები,
რომელიც მოყოლილია „პერსპექტივის“ პირობაში.
ვადა ამ წლის ბოლომდე გვაქვს, ვნახოთ რას მივალწევთ ჯამში.

04.08.2022 წ.

სიტყვის კონა

N	სიტყვის, ტერმინის დასახელება	სტრო- ფის N	გ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ა
1	ანტიკური, ანტიკურობა	1	ტერმინი მოდის ლათინურიდან - სიძვე- ლე. იხმარება ძველი ბერძნული და რო- მაული სამყაროს მიმართ (იშვიათად ძველი აღმოსავლეთის მიმართ). აღორ- ძინების ეპოქაში განსაკუთრებით გაი- ზარდა ინტერესი ძველი საბერძნეთისა და რომისადმი, გაჩნდა ცნებები: „ანტი- კური ხელოვნება“, „ანტიკური ლიტერა- ტურა“, „ანტიკური ისტორია“, „ანტიკური ფილოსოფია, კულტურა“; მოგვიანებით - „ანტიკური ქალაქი“, „მეურნეობის ანტი- კური სისტემა“, „ანტიკური საზოგადო- ება“ და სხვა.
2	ეთნოსი; ეთნიკური ერთობა	1	ეთნოსი წარმოდგება ბერძნული სიტყვი- დან და ნიშნავს ტომს-ხალხს. ეთნიკური ერთობა-ადამიანთა იტორიულად ჩამო- ყალიბებული სოციალური დაჯგუფების განსაკუთრებული სახეობაა, რომელიც ცნობილია ტომის, ეროვნების, ერის და ა.შ. წარმონაქმნის სახით. თავის მხრივ „ეთნიკური ერთობა“ უახლოვდება ტერ- მინ „ხალხის“ ეთნოგრაფიულ მნიშვნე- ლობას.
3	არქეო, არქეო- ლოგია	5	(არქეო-ბერძნულიდან-ძველ) რთული სი- ტყვის შემადგენელი ნაწილი, მიუთი- თებს მისი შემცველი სიტყვების კავ- შირს სიძველესთან. მაგალითად: არქე- ოგრაფია, არქეოლოგია, არქეოპტერიქ- სი... არქეოლოგია - მეცნიერება, რომელიც კა- ცობრიობის ისტორიულ წარსულს სწავ- ლობს ნივთიერ კულტურის ძეგლების მი- ხედვით. ნივთიერი კულტურის ძეგლების მოსაპოვებლად ტარდება არქეოლოგიური

გათხრები წინასწარი დაზვერვის საფუძველზე. არქეოლოგია, როგორც მეცნიერება, ჩამოყალიბდა XVIII საუკუნის ბოლოს და XIX საუკუნის დასაწყისში, თუმცა გათხრები ძვ.წ. VI საუკუნეშიც ხდებოდა.

4

გეოგრაფია

20

(ბერძნულიდან-მინა, დედამინა) რთული სიტყვების შემადგენელი ნაწილი. აღნიშნავს მინასთან, დედამინასთან. დედამინის შემსწავლელ მეცნიერებებთან კავშირს-გეოგრაფია, გეოლოგია...

(გეო და გრაფია)-საბუნებისმეტყველო და საზოგადოებრივ მეცნიერებათა სისტემა, რომელიც შეისწავლის ბუნებრივ და სანარმოო ტერიტორიულ კომპლექსებს და მათ კომპონენტებს. გეოგრაფიის სისტემაში გამოიყოფა: ა) საბუნებისმეტყველო ანუ ფიზიკურ-გეოგრაფიული მეცნიერებები. რომლებსაც მეიკუთვნება საკუთრივ ფიზიკური გეოგრაფია-ზოგადი დედამინის მცოდნეობის, ლანდშაფტ-მცოდნეობისა და პალეოგრაფიის ჩათვლით.

5

მორფოგრაფია

21

(ბერძნულიდან - მთა და გრაფია) გეოგრაფიული მორფოლოგიის დარგი, რომელიც აღწერს რელიეფის (დედამინის რომელიმე ადგილს ან მთლიანად ზედაპირის ფორმებს-ქედებს, მაღლობებს, ქვაბულებს და ა.შ. ახდენს მათ კლასიფიკაციას გარეგანი ნიშნების მიხედვით.

6

დეპრესია

23

(ლათინურიდან-დათრგუნვა, დაჩაგრვა) 1. გეოლოგიაში-დედამინის ქერქის ტექნიკური დაძირვის (ჩაღუნვის) უბანი, მთლიანად ან ნაწილობრივ ამოვსებული ნალექებით. მაგალითად: კოლხეთის, მდინარეების მტკვრისა და ალაზნის დეპრესიებში საქართველოში. 2) გეომორფოლოგიაში-დედამინის ზედაპირის ნებისმიერი დადაბლება, ვიწრო გაგებით - ზღვის დონეზე დაბლა მდებარე ღრმული ან ქვაბული.

7	დებედა	27	მდინარე საქათველოსა და სომხეთში-- მარნეულის რაიონში. სათავე აქვს ჯავა- ხეთის ქედის აღმოსავლეთ კალთაზე. სა- ქათველოს ტერიტორიაზე სოფ. სადახ- ლოს ტერიტორიაზე გამოდის და ერთვის მდ.ხრამს მარჯვნიდან. სიგრძე 178 კმ. იყენებენ სარწყავად.
8	თეძამი	27	მდინარე კასპის რაიონში. სათავე აქვს 2080 მ. სიმაღლეზე თრიალეთის ქედის ჩრდილო კალთაზე. ერთვის მტკვარს მარჯვნიდან სოფ. მეტეხის მახლობლად. სიგრძე 51 კმ. წყალი სუფთა და გამჭვირ- ვალე, ვარგისია სასმელად, იყენებენ სარწყავად.
9	ძამა	27	მდინარე ქარელის მუნიციპალიტეტში. სათავე აქვს თრიალეთის ქედის ჩრდი- ლოეთ კალთაზე, 2014 მ. სიმაღლეზე, ერ- თვის მტკვარს მარჯვნიდან დაბა ქარელ- თან. სიგრძე 42 კმ. მისი შენაკადებია: ტყემლოვანის წყალი, სათიბე და ღვანა. იყენებენ სარწყავად.
10	ჩხერიშელა	27	მდინარე ხარაგაულისა და ზესტაფონის მუნიციპალიტეტში. მდ. ძირულას მარცხე- ნა შენაკადი. სათავე აქვს ლიხის (სურა- მის) ქედის დასავლეთ კალთაზე 1150 მ. სიმაღლეზე. სიგრძე 39 კმ. საზრდოობს წვიმის, თოვლისა და მიწის-ქვეშა წყლე- ბით.
11	ქვაბური	28	დედამიწის ზედაპირის რელიეფის უარ- ყოფითი ფორმა, რომელსაც აქვს მეტ- ნაკლებად იზომეტრიული მოხაზულობა ან ოდნავ წაგრძელებულია. შეიძლება იყოს ბრტყელძირიანი, ჯამისებრი და სხვა. წარმოშობით - ვულკანური, ეროზი- ული, მყინვარული, კასტრული და სხვა.
12	არღუნი	29	სოფელი დუშეთის მუნიციპალიტეტის ჭონქაძის თემში, მდინარე დუშეთის ხე-

			ვის სათავეში, ალევის ქედის აღმოსავლეთ კალთაზე.
13	ყოისუ	29	ანდიის ყოისუ -ერთ-ერთი მდინარეთაგანი. რომელიც ჩრდილოეთის სათავესთან ქმნის შალალშთიან ფართო ტაფობს. მაგალითად, თუშეთის და პირიქითა ალაზნის ანუ ანდიის ყოისუს სათავეები (თუშეთი).
14	ლორე ტაშირი	29	ლორე, ლორი შუა საუკუნეების ციხე-ქალაქი და ისტორიული მხარე ტაშირში (ახლანდელი სომხეთის ტერიტორია). დაარსდა XI საუკუნეში 1065 წლიდან კვირიკიდების დინასტიის მიერ ჩამოყალიბებულ ტაშირ-ზორაგეტის სამეფოს ცენტრი. 1118 წელს მეფე დავით აღმაშენებელმა ლორე მიმდინარე ტერიტორიებით საქართველოს სახელმწიფოს შემოურთა. 1186 წლიდან ლორეს მხარგრძელთა ფეოდალური საგვარეულო ფლობდა და საქ-ს სანაპირო საერისთავოს ცენტრი იყო. მათი მმართველობის დროს ქალაქი აყვავდა-აშენდა სასახლეები, ეკლესიები, ხიდები. 1236 წ. ლორე მონღოლებმა აიღეს და დაარბიეს. XVI-XVIII სს-ში საბოლოოდ დააკნინა ირანელთა და ოსმალთა ლაშქრობებმა. რუსეთის იმპერიაში შეიქმნა ლორეს მაზრა 1801 წელს და მაზრის ცენტრი ქ. თბილისში. 1804 წელს ლორეს მაზრას ეწოდა თბილისის მაზრა.
15	არდონი	29	მდინარე ჩრდილოეთ ოსეთში, თერგის მარცხენა შენაკადი; იმავე სახელწოდების ქალაქი იმავე ოსეთში, რომელიც მანამდე იყო სოფელი.
16	ასა	29	მდინარე აღმოსავლეთ საქართველოში - კავკასიონის წყალგამყოფი ქედის ჩრდილოეთით.

17	არტაანი	29	ისტორიული მხარე და ციხექალაქი სამხრეთ საქართველოში, მტკვრის ზემო დინების ორივე მხარეს. თურქული ფორმით-არდაპანი, რუსულით არდაგანი. ლეონტი მროველის (XII) ცნობით, ლეგენდარულმა მცხეთისის ძემ, ჯავახოსმა ააშენა არტაანის ციხე-ქალაქი, რომელსაც მაშინ ქაჯთა ქალაქი რქმევია. XVI საუკუნეში დაიპყრეს თურქებმა. 1978 წ. ბერლინის ტრაქტატით რუსეთს შეუერთდა. 1918-1921 წლებში ორჯერ მიიტაცეს თურქებმა და ამდროიდან მის მფლობელობაშია.
18	კოლა	29	მხარე ისტორიულ სამხრეთ საქართველოში. მოიცავს მდ. მტკვრის სათავეების ქვაბულს (ახლანდელი თურქეთის ტერიტორია). ვარაუდით სახელწოდება წარმოდგება კოლხას ტომის სახელისგან. უძველესი აბორიგენი მოსახლეობაც დასავლურ-ქართული უნდა ყოფილიყო. იბერიის (ქართლის) სამეფოს წარმოქმნისთანავე (ძვ.წ. IV ს.) კოლა მისი ნაწილი გახდა. II-I სს სომხეთის სამეფოს მფლობელობაში იყო. ახალი წელთაღრიცხვის I-II სს-ში იბერიას დაუბრუნდა; მე-5 საუკუნეში კვლავ სომხეთს ეკუთვნოდა. მე-9-მე-10 სს-ში ქართველთა საკურაპალატოში შედიოდა. მე-16 საუკუნეში საქართველოს სხვა ტერიტორიებთან ერთად ოსმალეთმა მიიტაცა.
19	თრუსო და თრუსოს ხეობა	30	უღელტეხილი კავკასიონის მთავარი წყალგამყოფი ქედისა და როხის ქედის შემაერთებელ თრუსოს ქედზე. სიმაღლე 3150 მ. გადასასვლელი (საცალფეხო) თერგის ხეობიდან (ყაზბეგის რ-ნი) ლიახვის ხეობაში (ჯავის რ-ნი). თრუსოს-თერგის ხეობა კავკასიონის ჩრდილოეთ კალთაზე, კავკასიონის მთავარ წყალგამყოფ ქედსა და ხოხი ქედს შორის. უღელტეხილი თრუსოდან სოფ. კობამდე 25 კმ.

20	არხოტი	30	1) უღელტეხილი აღმოსავლეთ კავკასიონზე, კიდეგანის ქედზე. აკავშირებს სნოს ხეობას არხოტის ხეობასთან. 2) არხოტი-ხეობა პირიქითა ხევსურეთში; 3) არხოტი-სოფელი თეთრწყაროს რაიონში, თრიალეთის ქედის კალთაზე, მდინარე ალგეთის ნაპირზე; 4) არხოტის წყალი-ციცლოვანის წყალი მდ. კავკასიონის მთ-რი წყალგამყოფი ქედის ჩრდილოეთ კალთაზე, ასის ზემო მონაკვეთზე.
21	რელიეფი	32	(ფრანგულიდან - მაღლა ვწევ) ხმელეთის ზედაპირის, ოკეანისა და ზღვის ფსკერის უსწორმასწორობათა ერთობლიობა, რომელიც წარმოიქმნება ენდოგენური და ეგზოგენური ძალების დედაშინის ქერქზე მოქმედებით და მოიცავს განსხვავებული სიდიდის, წარმოშობის, ასაკისა და განვითარების ისტორიის მქონე ფორმებს: დადებითი ფორმები - მაღლობი, ქედი და ა.შ. და უარყოფითი - ქვაბული, მდინარის ხეობა და სხვა.
22	ფიაგდონი	29	მდინარე საქართველოს მთიანეთში, მდინარე თერგის შენაკადი.
23	პალეოლითი	40	(ბერძნულიდან - პალეო და ლითი) ძველი ქვის ხანის ყველაზე ხანგრძლივი და ადრეული პერიოდი. ქვის ხანის დაყოფა პალეოლითად და ნეოლითად ეკუთვნის არქეოლოგსა და ეთნოგრაფს ჯ. ლებოკს. ტერმინი შემოღებულია 1865 წელს. პალეოლითში გამოიყოფა 3 საფეხური: ქვედა- (ადრეული) შუა (მესტიეს ეპოქა) და ზედა (გვიანდელი). საქართველოში პალეოლითური კულტურის არსებობა პირველად დადასტურდა 1914 წ-ს საკაჭიას მღვიმეში. ამჟამად 400-ზე მეტი პალეოლითური ძეგლია აღმოჩენილი საქართველოს 6 ძირითად რეგიონში - შავი ზღვის სანაპირო, რიონ-ყვირილას აუზი, შიდა ქარ-

თლი-სამაჩაბლოს და კავკასიონის სამხრეთ კალთების შუა ზოლის ჩათვლით, მდ. მტკვრის დაბალმთიანი ისტორიული ქვემო ქართლის ფარგლებში, ჯავახეთის ზეგანი და იორ-ალაზნის აუზი.

24	ნეოლითი	40	(ნეო და ლითი) ახალი ქვის ხანა. ქვის ხანის ბოლო საფეხური, რომელიც შეცვალა ნეოლითმა. ტერმინი „ნეოლითი“ მეცნიერებაში შემოტანილია ჯ. ლებოკის მიერ იმ პერიოდის აღსანიშნავად, როცა ადამიანი თავის საკვებს მარცვლეულის კულტივაციითა და ცხოველთა მოშინაურებით მოიპოვებდა, მაგრამ იარაღის დასამზადებლად ხისა და ძვლის გარდა, ჯერ კიდევ მხოლოდ ქვას იყენებდა. კავკასიაში ნეოლითის ძეგლები ძირითადად თავმოყრილია დასავლეთ ამიერკავკასიაში, კერძოდ კი საქართველოში.
25	ანთროპოგენი	42	(ბერძნულიდან-ანთროპო-ადამიანი) ანთროპოგენი-პალეოლითის ხანის მეოთხეული ეპოქა (პერიოდი), ხანა გამყინვარებისა - ანთროპოგენური სისტემა. კაინოზოური ერის ბოლო გეოლოგიური პერიოდი, ადამიანის წარმოშობიდან დღემდე. მისი ხანგრძლივობა 2,5-3,5 მლნ წელიწადს მოიცავს.
26	მეზოლითი	43	(ბერძნულიდან-მეზო და ლითი) შუა ქვის ხანა, პალეოლითიდან ნეოლითზე გარდამავალი ეპოქა. ამ დროს პლეისტოცენი შეიცვალა პოლოცენით. მეზოლითის დასაწყისი ემთხვევა გამყინვარების უკანასკნელი სტადიის დასასრულს. საქართველოში მეზოლითური ძეგლებია - ეძანი, ზურტაკეტი, საგვარჯილე, ჭახათი, ნონა, კუდარო, შავი მღიშე. ჭვაჭარა, იამთხვეა ჯამპალი, ცივი მღვიმე და სხვა.
27	პოლოცენი	43	თანამედროვე გეოლოგიური პერიოდი, როცა მეზოლითის დრო, როგორც გარდამავა-

ლი წყდება და იწყება ნეოლითი - ახალი ქვის ხანა - უმნიშვნელოვანესი ეპოქა კაცობრიობის ისტორიაში.

28 ანთროპი

42

(ბერძნულიდან ადამიანი). რთული სიტყვის შემადგენელი ნაწილი, აღნიშნავს მისი შემცველი სიტყვის დამოკიდებულებას ადამიანთან: ანთროპოგენეზი, ანთროპოლოგია, ანთროპოგენი და სხვა.

29 ენეოლითი-ენეოლითური ხანა (სპილენძ-ქვის ხანა)

45

(ლათინურიდან - სპილენძი, ბერძნულიდან-ქვა) ნეოლითიდან ბრინჯაოს ხანაზე გარდამალი პერიოდი. ენეოლითის ეპოქაში ქვის იარაღის გვერდით სპილენძის იარაღიც იხმარებოდა. ამიტომაც ენეოლითს განიხილავენ არა როგორც ცალკე ეპოქას, არამედ, როგორც ბრინჯაოს ხანის ადრინდელ ეტაპს-სპილენძის ხანას. საქ-ში ენეოლითის ძეგლებია: ამირანის გორა, არუხლოს გორა, იმირის გორა, შულავერის გორა, თეთრი წყაროს ნასოფლარი.

30 კულტურა

45

(ლათინურად-დამუშავება, მოვლა, განათლება, განვითარება). ადამიანისა და საზოგადოების მოქმედების ფორმათა ერთობლიობა, რომელიც ვლინდება ადამიანის მოღვაწეობის სხვადასხვა სფეროში და გამოხატავს ადამიანის სოციალიზაციისა და საზოგადოების ჰუმანიზაციის დონეს. განსაზღვრულ ეპოქაში ხალხის, ერის, საზოგადოების მიღწევათა ერთობლიობა შეადგენს მათ კულტურას. სიტყვა „კულტურა“ დამოუკიდებელი მოვლენის აღსანიშნავად სოციალურ აზროვნებაში XVIII საუკუნიდან ვრცელდება. აღორძინების ეპოქაში კულტურის მიზნად ითვლებოდა ადამიანის ბუნებრივი მისწრაფებებისათვის ხელის შეწყობა. ეს თვალსაზრისი ვითარდება ახალ დროში. კულტურა პირველ რიგში გამოხატავს ადამიანის მიერ ბუნების ათვისების დო-

ნეს; ის არის აგრეთვე ადამიანის არსობრივი ძალების გამოვლენის ასპარეზი, მისი მოღვაწეობის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მიზანი, ამიტომ კულტურას რეალურ-ღირებულებითი ბუნება აქვს. ადამიანის მიერ შეძენილი სამყაროსა და ბუნების ურთიერთობის გააზრებისას, ძველადაც არსებითად კულტურაზე მსჯელობდნენ.

31 ბრინჯაოს ხანა 45/174

საზოგადოების განვითარების ისტორიულ-კულტურული პერიოდი, როცა საბრძოლო და სამუშაო იარაღების დასამზადებლად ძირითადი მასალა ბრინჯაო იყო. ამ ხანას წინ უსწრებდა ენეოლითური ხანა.

32 რკინის ხანა (ეპოქა) 47/371

საზოგადოების განვითარების ისტორიის ერთ-ერთი ეპოქა, როდესაც საბრძოლო და სამეურნეო იარაღების დასამზადებლად ძირითადად რკინა გამოიყენებოდა. ორი ათასი წლის წინ ტიტუს ლუკრეციუს კარუსმა კაცობრიობის განვითარების ისტორია 3 ეპოქად დაყო: ქვის, ბრინჯაოს და რკინის ხანებად. მე-19 საუკუნის შუა წლებში აღნიშნული მოსაზრება, არქეოლოგიურ მასალაზე დაყრდნობით, დაასაბუთა არქეოლოგმა კ. თომსენმა. ამ ტერმინით არქეოლოგიაში აღინიშნება რკინის წარმოების საფეხურები: ადრინდელი რკინის ხანა და რკინის ფართოდ ათვისების ხანა.

როგორც ძეგლები მოწმობენ ადამიანს, ჯერ კიდევ ძვ.წ. მე-4 ათასწლეულიდან მე-2 ათასწლეულის მეორე ნახევრამდე უკეთებია რკინის ნივთები მეტეორული რკინისგან.

რკინის ხანის დასაწყისად უნდა მივიჩნიოთ მე-2 ათასწლეულის (ძვ.წ.) შუა წლები, როცა ცნობილი გახდა საბერვლიან ღია ღუმელში ხის ნახშირის საშუალებით რკინის დამზადება.

ფოლადის საწარმოების პირველ კერად

ჩრდილო-აღმოსავლეთ ანატოლია ითვლება. მეცნიერებაში დამკვიდრდა შეხედულება, რომ გვიან ბრინჯაო-ადრინდელ რკინის ხანაში კავკასიის ტერიტორიაზე რამდენიმე არქეოლოგიური კულტურა იყო. მათ შორის ამიერკავკასიის დასავლეთ ნაწილში-კოლხური, აღმოსავლეთ საქართველოში, აზერბაიჯანსა და სომხეთში - ცენტრალურ ამიერკავკასიური.

საქართველოში რკინის წარმოების უძველესი კერაა, რკინის მადნებით მდიდარი ქვემო ქართლი.

აქ აღმოჩნდა რკინის ნივთები XIV-XIII სს დამზადებული. არის მე-13-მე-12 სს ძეგლებიც ადიგენსა და ბორჯომში.

33 ჰომო
 საპიენსი
 (ერექტრუსი)

49/78

თანამედროვე (ანატომიურად) ტიპის ადამიანი. ძველი ქვის ხანის პერიოდში თანამედროვე ტიპის (განვითარების საწყისი საფეხურის)-გონიერი ადამიანის ჩამოყალიბების პროცესი.

34 წინა აზია

50

იგივეა, რაც დასავლეთ აზია. აქაური მთაგრეხილები გადაჭიმულია 4000 კმ-ზე. სიგანე 600-1500 კმ =, საერთო ფართობი 3,5 მლნ კმ-ზე მეტი, მოიცავს მცირე აზიის, ირანისა და სომხეთის მთიანეთებს. ჰავა უმთავრესად სუბტროპიკულ-კონტინენტურია. გაბატონებულია მშრალი სუბტროპიკული ლანდშაფტი.

35 ფაუნა

55

(ლათინურიდან-ტყეებისა და ველების ქალღმერთი, ცხოველთა ჯოგების მფარველი) - ცხოველთა სახეობების ისტორიულად ჩამოყალიბებული ერთობლიობა ამა თუ იმ ტერიტორიაზე, განარჩევენ ტუნდრის, ტაიგის, ტყის, ველის, უდაბნოს პანთროპულ და სხვა ფაუნისტურ კომპლექსებს. „ფ“ იხმარება აგრეთვე ცხოველთა ცალკეული სისტემატიკური ჯგუფების მიმართ - ორნითოფაუნა. ფ, ენტომოფაუნა - მწერების ფ და ა.შ. ფაუნა

ნის შემადგენლობის, ისტორიული განვითარებისა და ჩამოყალიბების შესწავლა ზოოგეოგრაფიის ერთ-ერთი ძირითადი ამოცანაა. ზოოგეოგრაფიის შემსწავლელ დარგს ფაუნისტიკა ჰქვია.

36	ემლიკი	55	ვულკანური მთა ჯავახეთის ქედზე დმანისისა და ბოგდანოვკის მუნიციპალიტეტების საზღვარზე. სიმაღლე 3054 მ. აგებულია პლეისტოცენური ანდეზიტ-დაციტური ლავებით. წარმოადგენდა ჯავახეთისა და დმანისის პლატოს ლავების ამონთხევის ცენტრს. შემოსილია ალპური მდელოებით.
37	არტეფაქტი	57	დასამზადებელი ან უკვე მოხმარებაში არსებული, ადამიანის გონებით წარმოსახული ქვის ნივთების შესანახად ან საექსპერიმენტოდ შექმნილი ნიმუშები, რომელთათვისაც მუშაობდნენ სპეციალური სახელოსნოები.
38	ოლდუვანისი	57	აფრიკული კულტურა, რომლის ტექნოლოგიითა და მეთოდებით მზადდებოდა არტეფაქტები. ქვის არტეფაქტები ნაპოვნია ქართლ-კახეთში, სამცხე-ჯავახეთში. გურჯაანში არტეფაქტის დამზადების სახელოსნოც კი არის აღმოჩენილი.
39	აშელის კულტურა	61	ქვედა პალეოლითური არქეოლოგიური კულტურა. მან შეცვალა შელის კულტურა. სახელი ეწოდა ჩრდილოეთ საფრანგეთში, ქ. ამიენის მახლობლად მდინარე მარნის ტერასაზე მდებარე ადგილის სენტაშელის მიხედვით, გავრცელებული აფრიკაში, ევროპაში აზიის სამხრეთში. აშელის კულტურის ხალხი ცხოვრობდა მღვიმეებში და ღია ცის ქვეშ, სარგებლობდა ცეცხლით, იდგა პირველყოფილი თემური წყობილების ადრეულ საფეხურზე. საქართველოს ტერიტორიაზე აშელის კულტურის 50-მდე ნამოსახლარია აღმო-

			ჩენილი. მათ შორის იაშთხვა და ბირცხა სოხუმთან, ლაშე-ბალთა ქართლში, კუ- დარო I და ნონა სარბები და ჯოყოეთი ჭიათურაში და სხვა.
40	ანატკეცი	61	კაჟის, ობსიდიანის ან სხვა ქანის ქვის ნუკლეუსიდან, ადამიანის ხელით ატკე- ცილი ფირფიტა, რომლისგანაც ქვისა და ბრინჯაოს ხანაში სხვადასხვა იარაღს ამ- ზადებდნენ. ანატკეცს ზედაპირზე აქვს დამახასიათებელი ნიშნები: დარტყმის მოედანი, შესაბამისი ბურცობი მუცლის სიბრტყეზე და ნიჟარისებრი ამონატეხი, რასაც წარმოქმნის ანატკეცის ამტრევის დროს ნუკლეუსზე ხელჩაქერის დარტყმა.
41	იაშთხვა	63	სოხუმის რაიონის სოფლების ზემო და ქვემო იაშთხვების ძველი სახელწოდე- ბა. პალეოლითური ხანის ღია ტიპის ნა- მოსახლარი სახელოსნო. ქ.სოხუმის ჩრდილოეთით 2 კმ-ზე. ოსტროუმოვის ხეობასა და იაშთხვისა და ბირცხის მთებს შორის არქეოლოგიური კვლევები ჩატარდა 1935-38 წწ. სოფ. ზამიატინინო- ში იაშთხვის კოლექციაში აშელის, მუსტიეს და ზედა პალეოლითის ხანის რამდენიმე ათასი ქვის ნივთია. კვლევები გაგრძელდა 1958, 1961-65 წწ. და ნაპოვნია ასევე მრავალრიცხოვანი ქვის სხვადას- ხვა ნაწარმი.
42	ჯეჯორა	64	მდინარე ჯავისა და ონის რაიონებში, რიონის მარცხენა შენაკადი. სათავე აქვს ოსეთის კავკასიონის სამხრეთ-და- სავლეთ კალთაზე. 2975 მ სიმაღლეზე. სიგრძე 45კმ საზრდოობს თოვლის, მყინ- ვარული, წვიმისა მიწისქვეშა წყლით. იცის წყალდიდობა და წყალმოვარდნა, ამ დროს ჩამონადენი უდრის 65%-ს.
43	კუდარო მღვიმეები	64	სხვადასხვა პერიოდის კულტურული ნაშ- თების შემცველი, კასტრული წარმოშო-

ბის მღვიმეთა ჯგუფი (5 მღვიმე) შიდა ქართლში. 1955 წელს აღმოაჩინეს კუდარი პირველი და მეორე. კუდარი 1-ლი დერეფნის ტიპის გამჭოლი მღვიმეა, სადაც ფიქსირებულია აშელის, მუსტიეს, მეზოლითის, ენეოლითის ადრინდელი ბრინჯაოსა და ფეოდალური ხანის ფენები. მისი მასიური ანატკეც-ლამელები, წვეტანები გამოირჩევა სიდიდით და წაგრძელებული პროპორციებით. მუსტიური ფენები პირველყოფილ ადამიანთა მონადირე ჯგუფების დროებითი საცხოვრებელი ყოფილა. კუდარო 1-ილის აშელის ფენაში მრავლად იყო სანადირო იარაღები და სხვადასხვა ნანადირევის ძეგლები (100 ათასანდე ცალი), 200 ინდივიდის (დათვის) ნაშთი.

44 წონის
 მღვიმე 64

მრავალფენიანი არქეოლოგიური ძეგლი ჯავის მუნიციპალიტეტში მდინარე ყვირილას სათავესთან 2150 მ. სიმაღლეზე, ის კასტრული წარმოშობისაა, გააჩნია აშელური, მუსტიური და მეზოლითური ფენები. ის ევროპის ტერიტორიაზე ყველაზე უფრო მაღლა მთაზე მდებარე მღვიმეა. მასში აღმოჩენილია 22 სახეობის ცხოველთა ნაშთები. მათ შორის: მგელის, ტურის, მღვიმეც დათვის, მღვიმეც ლომის, ირემის, კავკასიური ჯიხვის, ბიზონის, ცხვარის, ღორის და სხვა.

45 ჰიფსომეტრია
 მეტრია 64

ჰიფსომეტრიული მეთოდი, რუკა-რელიეფის გამოსახვის საშუალებას გვაძლევს გეოგრაფიულ რუკებზე, დედამიწის ზედაპირის რელიეფი გამოვსახოთ წინასწარ შერჩეული კვეთის სკალის შესაბამისი იზოჰიფსებით (ჰორიზონტალებით). ჰიფსომეტრიული და სიმაღლითი ნიშნულების შემწეობით შესაძლებელი ხდება ოროგრაფიული ელემენტების (მწვერვალები, წყალგამყოფები, ტელეგეები...), მთის კალთების მიმართულებისა და ფორმის, ხმელეთის ზედაპირის დახრილობის აბსოლიტური და შეფარდებითი სიმაღლე-

ბისა და სხვათა ზუსტად გამოსახვა. ჰიფსომეტრიული რუკა გვაძლევს რელიეფის ზუსტ გეომეტრიულ გამოსახულებას.

46 ფარავნის ტბა 65 ტბა ჯავახეთის ზეგანზე, ბოდგანოვკის რაიონში აბდულ-სამსარისა და ჯავახეთის ქედებს შორის ქვაბულში, ზღვის დონიდან 2073 მ-ზე, მაქსიმალური სიღრმე 3,3 მ, საშუალო სიღრმე 2,2მ. ერთვის პატარა მდინარეები: შაორი (მაშკა) საბადოს წყალი. როდიონოვსკის წყალი, სამხრეთ ნაპირიდან გაედინება მდ. ფარავანი (მტკვრის მარჯვენა შენაკადი). გაყინულია 148 დრე წელიწადში. წყალი მტკნარია, მდიდარია თევზით.

47 ჭიქიანი 65 ყოიუნდალი, მთა სამხრეთ საქართველოს ვულკანურ ზეგანზე, ჯავახეთის ქედის ჩრდილოეთ ნაწილში ფარავნისა და ნალკის ქვაბულთა წყალგამყოფზე. სიმაღლე 2415მ. აგებულია ნეოგენური ლიპარიტდაციტებით და მათი გამჭოლი ობსიდიანის ძარღვებით. მის მიდამოებში აღმოჩენილია ობსიდიანისგან პალეოლითური იარაღების დასამზადებელი სახელოსნო ღია ცის ქვეშ „ჭიქიანი“.

48 ობსიდიანი 65 (ლათინურიდან-ობსიდისის ქვა) თქმის თანახმად აღმოაჩინა ვინმე ობსიდისმა, ერთგვაროვანი შინოვანი ვულკანური ქანი. ჩვეულებრივ შავი და მონითალო შავი ფერისაა, აქვს ბასრი მონატეხი, იყენებენ მსუბუქი ბეტონის შემკვებად და სანახელოვო ქვად, ქვისა და ბრინჯაოს ხანაში ანატექცებისგან ამზადებდნენ ისრის პირებს, საფხეკებსა და სხვა იარაღს.

49 ნეანდერტალელები 66 ძველი ადამიანი, თანამედროვე ადამიანის უშუალო წინაპარი და პითეკანთროპის შთამომავალი. ცხოვრობდა ქვედა და შუა პალეოლითის ხანაში. მისი ნაშთები აღმოაჩინეს ქ. დიუსელდორფის მახლობლად

ნეანდერტალის ველზე 1856 წელს. ამჟამად ცნობილია ნეანდერტალელის 100ზე მეტი ინდივიდის ძვლოვანი ნაშთი ევროპის-აზიისა და აფრიკის ტერიტორიებიდან. საქართველოში სოფ. ზოტთან (ჩოხატაური) აღმოჩენილია ნეანდერტალელის რამდენიმე ფრაგმენტი, რაც საქართველოს ტერიტორიაზე მათ არსებობაზე მიუთითებს. საყურადღებო ფაქტია უკანასკნელ პერიოდში დმანისის აღმოჩენა. იგი 1,7 მლნ წლის წინ უნდა გამოჩენილიყო და ცხელი სარტყლის გარეთ ევრაზიის ეძველესი ადამიანი უნდა ყოფილიყო, რამდენადაც იგი უხნესია მუსტიესა და აშელის ხანებში ანდერტალელ ადამიანებზე.

50 ტიპოლოგია 67

ტიპოლოგიაში მეთოდი არქეოლოგიაში ძეგლების სისტემატიზაციისა და ქრონოლოგიზაციის მეთოდი. ემყარება ძველი ნივთების, (შრომის, ბრძოლის იარაღების, სამკაულის, ჭურჭლის და ა.შ.) კლასიფიკაციას მასალის დამუშავების ტექნოლოგიის, ფორმისა და ორნამენტის მიხედვით.

51 ლევალუას მეთოდი 68

არქეოლოგიაში ქვის დამუშავების ტექნიკა ქვედა პალეოლითის ხანაში. იგი გულისხმობს ნეკლეურს (გულგულას) წინასწარ დამუშავებას, რის გამოც ნატეხი ემსგავსება კუს ჯავშანს. ასეთი დამუშავების შედეგად მიღებული ოვალური სწორკუთხედი და სამკუთხედი ანატეხების ფირფიტებისგან სხვადასხვა იარაღს ამზადებდნენ. ეს ტექნიკა გაჩნდა შუა აშელის ხანაში და გავრცელდა გვიანდელი აშელისა და მუსტიეს ხანაში.

52 რეფუგიუმები 69

ხმელეთის ზედაპირის, ან მსოფლიო ოკეანის ფსკერის მონაკვეთი, სადაც სახეობა ან ცოცხალ არსებათა ჯგუფი გადარჩა არახელსაყრელ ბიოლოგიურ პერიოდში და დღესდღეობით შემორჩენილია ამ მონაკვეთზე.

(ლათინურიდან- ყვავილებისა და გაზაფხულის ქალღმერთი). გარკვეული ტერიტორიის - ქვეყნის ოროგრაფიული ერთეულის, კუნძულის კონტინენტისა და სხვათა ისტორიულად ჩამოყალიბებულ მცენარეთა სახეობების ერთობლიობა. საქართველოს ფლორა დაახლოებით 4300-მდე სახეობას ითვლის, რომელთა შორის 380 საქართველოს ეндеმია. ამასთანავე საქართველოს ფლორაში გვხვდება 1000-მდე კავკასიური ენდემური სახეობა. ზოგიერთი ჯგუფის ფლორა შესატყვისი სახელწოდებით აღინიშნება. მაგალითად: „სპოროვან მცენარეთა ფლორა“, „წყალმცერანეთა ფლორა“, „ხავსების ფლორა“ ან „ბრიოფლორა“ და სხვა.

მუსტიური ეპოქა ქვედა პალეოლითის ყველაზე გვიანდელი ხანაა, რომელმაც შეცვალა აშელის კულტურა. შრავალი მეცნიერი მას შუა პალეოლითს უწოდებდა. სახელი ეწოდა სამხრეთ-დასავლეთ საფრანგეთში(დორდონის დეპარტამენტი) მდებარე გამოქვაბულის ლე-მუსტიეს მიხედვით. საქართველოში მუსტიური ხანის 200-ზე მეტი ძეგლია აღმოჩენილი. ისინი ძირითადად თავმოყრილია რიონ-ყვირილის აუზში და შიდა ქართლის ტერიტორიაზე სამაჩაბლოს ჩათვლით. გამოიყოფა 4 კულტურა: 1 ნოფი, 2 ჯრუჭულა, 3 ცუცხვათის მღვიმეთა ჯგუფი, 4 ცხინვალის მუსტიური ხანის ღია ტიპის ძეგლების ჯგუფი. მუსტიეს კულტურის მატარებლები იყვნენ ნეანდერტალეები - ძველი ადამიანები, თანამედროვე ადამიანის უშუალო წინაპრები.

(ფრანგულიდან-გროტი). ფართო შესასვლიანი პატარა კარსტული მღვიმე ან გამოქვაბული თაღოვანი ჭერი. ეხიში ქვის ხანაში ხშირად ადამიანები ბინადრობდნენ. საქართველოში ცნობილია წყალწითელას, მღვიმევის, ჯრუჭულის და სხვა ეხები.

56	ჯრუჭულას მღვიმე	72	მუსტიეს ხანის არქეოლოგიური ძეგლი. მდებარეობს სოფელ ზოდის (ჭიათურა), მდინარე ჯრუჭულას მარჯვენა ნაპირას. კარსტული წარმოშობისაა, მშრალია, სიგანე შესასვლელთან 8,8 მ. ცენტრალურ ნაწილში 17 მ. აღმოაჩინეს 1958 წ-ს.
57	ზაგროსი	76	მთათა სისტემა ირანში, ირანის მთიანეთის სამხრეთ-დასავლეთით. სიგრძე 1600 კმ. სიგანე 200-300 კმ. მაქსიმალური სიმაღლე 4548 მ-მდე. პავა -მშრალი სუბტროპიკული. არის შუა სართულში მუხის, თელის, ნეკერჩხლისა და აკაციის ტყეები. მალა ალპური მდელოები, პატარა მყინვარები. ძირზე მლამოებები. ტბები და ოაზისები. ხარობს, ფინიკის პალმა, ვაზი და ციტრუსი, არის ნავთობის საბადოები.
58	ცუცხვათი, ცუცხვათის მღვიმეთა კომპლექსი	77/81 მ.	სოფელი ტყიბულის მუნიციპალიტეტში, ოკრიბა-არგვეთის ქედის ჩრდილოეთ კალთაზე. წყაროებში პირველად იხსენიება მე-17 საუკუნეში. შემორჩენილია შუა საუკუნეების ციხე-დარბაზის ნანგრევები. ცუცხვათის მღვიმე პალეოლითური ხანის მრავალსართულიანი (13 სართული) მღვიმური კომპლექსი, რომელიც ცნობილია მალარის სახელით. მდებარეობს სამხრეთ ნაწილში ოკრიბა-არგვეთის სერზე. ზღვის დონიდან 250-350 მ-ზე. მდინარე შაბაღელის ორივე ნაპირზე. ცუცხვათის მღვიმეთა კომპლექსი (ე.წ. „ბიზონის“, „ბრინჯაოს“, „ლამურების“, „მოაჯირიანი“ და „ზედა“ მღვიმეები, აგრეთვე „ორმაგი“ ეხი) შეიცავს მუსტიეს ენეოლით-ბრინჯაოს და ფეოდალური ხანის ნაშთებს. ნეანდერტალელი ადამიანი ხანგრძლივად ცხოვრობდა „ბრინჯაოს“ მღვიმეში. მასში ნაპოვნია 1000-ზე მეტი ქვის ნივთი. რომლებშიც ასახულია ქვის გაპობის ტექნიკით იარაღის დამუშავების ევოლუცია მუსტიეს ადრეული საფეხურიდან მის დასასრულამდე.

„ბიზონის“ მღვიმეში აღმოჩენილია კერამიკული ნაწარმი, გახეხილ-გაპრიალებული ქვის ცულები, სახეხები, კავის ისრისპირები, ხელსაფქვავეები, ქვის სამაჯურები და სხვა. ნეანდერტალელი ადამიანის საკულტო-სარიტუალო ძეგლებია ე.წ. „ზედა მღვიმეში“. მღვიმის ორივე კედლის გასწვრივ ჩამწკვრივებული აღმოჩნდა ცხოველთა თავის ქალები, ალბათ ნადირობასთან დაკავშირებული რიტუალი სრულდებოდა. კომლექსში ნაპოვნია თბილი ჰავის მოყვარული ძეძუნოვართა 34 და ფრინველთა 9 სახეობა. ცუცხვათის მღვიმეთა კომპლექსი 1974 წლიდან სახელმწიფო ნაკრძალად არის გამოცხადებული.

59 იდენტურობა, იდენტიფიკაცია

76

(გვიანდელი ლათინურიდან-ვაიკივებ) იგივეობის აღიარება, ობიექტების გაიგივება, ამოცნოა, სავსებით მსგავსი რისიმე იდენტური ტექსტი, თარგმანი, ნივთი და ა.შ. იდენტური საგნები ტოლფასოვანი, ერთნაირი აზრისა და მნიშვნელობის არიან.

60 ბონდის მღვიმე

79

იმერეთში - ჭიათურის მუნიციპალიტეტის ერთ-ერთი უნიკალური ძეგლი.

61 უნდოსის მღვიმე

81

უნიკალური, 5 სართულიანი კომპლექსი მოძიებული იმერეთში.

62 კულტი

82

(ლათინურიდან - თაყვანისცემა) რელიგიური თაყვანისცემა რაიმე საგნებისა. რეალური ან ფანტასტიკური არსებებისა, რომლებსაც მიაწერდნენ ზებუნებრივ თვისებებს. ფართო გაგებით-ისტორიულად ჩამოყალიბებული რელიგიურ ურთიერთობათა ტიპი. კულტის ადრინდელი ისტორიული ფორმები დაკავშირებული იყო ცხოვრების გარკვეულ სფეროებთან - მინათ-მოქმედების კულტი და ა.შ. მოგვიანებით იყო მეტი მრავალფეროვნება კულტებისა,

რომლებიც ორიენტირებული იყვნენ მითოლოგიურ ობიექტებზე ან რიტუალურ ფასეულობებზე. სხვადასხვა წმინდა ნივთის და გამოსახულების (ხატების, საეკლესიო ქურჭლის და სხვა) გამოყენება კულტში სათავეს იღებს ფეტიშიზმიდან, როცა ადამიანი უსულო საგნებს და გამოსახულებებს მიანერდნენ ზებუნებრივ ძალას.

63	მეჯუდა	83	მდინარე ყოფ ლენინგორისა და გორის რაიონებში, სათავე აქვს ხარულის ქედის დასავლეთ კალთაზე. ერთვის მდ. ლიახვს მარცხნიდან. ქ. გორთან. სიგრძე 46 კმ. საზრდოობს თოვლის, წვიმისა და მიწისქვეშა წყლებით. ქვემო დინებაში იყენებენ სარწყავად.
64	ფრონე	83	(არსებობენ ერთი დასახლების სამი მდინარე - აღმოსავლეთის, შუა და დასავლეთის. სათავეები აქვთ აღმოსავლეთ საქართველოში ლიხის (სურამის) ქედის აღმოსავლეთ კალთაზე. აღმოსავლეთის ფრონეს სათავე აქვს ზღვის დონიდან 1705 მ-ზე, მარცხნიდან ერთვის ნუნარის ხევი; დასავლეთის ფრონეს სათავე აქვს ზღვის დონიდან 1582 მ-ზე. მარჯვნიდან ერთვის ლოპანისწყალი, ნაცარგორის ღელე, დოდურა; შუა ფრონეს (დასავლეთის ფრონეს მარცხენა შენაკადი), სათავე აქვს ზ.დ 1765 მ-ზე. მდინარეები საზრდოობენ თოვლის, წვიმის და მიწისქვეშა წყლით.
65	ძუძუნა	84	მრავალფენიანი (ზედა პალეოლითიდან ადრინდელ ბრინჯაოს ხანამდე) კასტრული ნარმოშობის მღვიმე - ნამოსახლარი. მდებარეობს სოფ. მთვიმევის ტერიტორიაზე (ჭიათურის მუნიციპალიტეტი). მდ. ყვირილას მარჯვენა შენაკადის ნიკროსის ღელის მარჯვენა ნაპირზე. აღმოაჩინეს 1966 წელს. მღვიმის სიღრმეა 160

მ. შესასვლელის სიგანე 22მ. სიმაღლე 10-15 მ. გაითხარა 8 ლითოლოგიური ფენა. ქვედა ფენა სტელირული აღმოჩნდა, მომდევნო 4 ფენა შეიცავდა ზედა პალეოლითური ხანის კლასიკურ ნიმუშებს. მე-5-მე-7 ფენების მასალა არქაული ტექნიკითაა შესრულებული და ახლოს დგას დასავლეთ საქართველოს ზედა პალეოლითურ ძეგლებთან. მოპოვებულია, აგრეთვე გვიანდელი პლეისტოცენური ფაუნის (მურა დათვის) მღთვიმური დათვის, ბიზონის, გარეული ცხენის, ჯიხვის და სხვა ნაშთებიც.

(ბერძნულიდან-ნარმომომი, ნარმომობილი) გენი, გენური რთული სიტყვის ნაწილი, რომელიც მიუთითებს რამისგან ნარმომობაზე ან თვით რამის ნარმომობაზე. მაგ: ჰიდროგენი, პათოგენური... გენომი-გერმანულ -ინგლისურიდან არის ქრომოსომების ჰაპლოიდური კომპლექსი მასში ლოკალიზებული გენებით, გაუნაყოფირებელ კვერცხუჯრედებს დიპლოიდური ენოდება. მათგან განვითარებულ ორგანიზმთა უჯრედებშია თითო გენომი. დიპლოიდური ორგანიზმების სომატურ უჯრედებში კი ორ-ორი. განაყოფიერების დროს ერთმანეთს ერწყმიან დედისეული და მამისეული გენომები, რომლებიც, როგორც წესი, ჰომოლოგიურები არიან, ორგანიზმს, რომელშიც სხვადასხვა გენომებია გაერთიანებული ალოპოლიპლოიდი ეწოდება, ხოლო ორგანიზმს, რომელშიც ერთი და იგივე გენომი რამდენჯერმე მეორდება - ავტოპოლიპლოიდი.

ცნობისთვის ჰაპლოიდი-ბერძნულიდან მარტივი, ერთეული და სახე, სახეობა) ორგანიზმი, რომელსაც სომატურ უჯრედებში აქვს ქრომოსომათა ჰაპლოიდური კომპლექტი, რომელიც დიპლოიდი მშობლის ქრომოსომათა ნაკრების ნახევარია:

-ქრომოსომები (ქრომო და სომი). უკრედის ბირთვის ორგანოიდი, რომელიც უკრედისა და ორგანიზმის მემკვიდრული ინფორმაციის შემცველ ძირითად სტრუქტურას წარმოადგენს.

67	გენეტიკა	93	(ბერძნულიდან-გაჩენა, წარმოშობა) მეცნიერება ორგანიზმთა მემკვიდრულობისა და ცვალებადობის კანონების შესახებ. დიდია გენეტიკის თეორიული და მსოფლმხედველობითი მნიშვნელობა. იგი ბუნების შესახებ სწორი, დიალექტიკურ-მატერიალური შეხედულებების ჩამოყალიბების ერთ-ერთი საფუძველია. გენეტიკა ადამიანისა, არის დარგი, რომელიც შეისწავლის ადამიანის ნორმალურ და პათოლოგიურ ნიშან-თვისებათა მემკვიდრულობასა და ცვალებადობას. მჭიდროდ არის დაკავშირებული, ანთროპოლოგიასა და მედიცინასთან. არსებობს გენეტიკა: მიკროორგანიზმების, მცენარეთა, სამედიცინო, ქცევის, ცხოველთა.
68	ანატომია-მორფოლოგია	94	(ბერძნულიდან-გაკვეთა) მორფოლოგიის დარგი, შეისწავლის ცოცხალი ორგანიზმის ფორმასა და აგებულებას. იყოფა ორ ნაწილად: მცენარეთა (ფიტოტომია) და ცხოველთა (ზოოტომია). ამ უკანასკნელის ნაწილია ადამიანის ანატომია (ანთროპოტომია) რასაც ჩვეულებრივ ანატომიას უწოდებენ. ცნობისთვის- მორფოლოგია ადამიანისა: 1.ფართო გაგებით მოძღვრება ადამიანის სხეულის აგებულების შესახებ ორგანიზმის განვითარებასა და ცხოველმოქმედებასთან დაკავშირებით. მოიცავს ანატომიას, ჰისტოლოგიას და ემბრიოლოგიას. 2.ვიწრო გაგებით - ანთროპოლოგიის ერთ-ერთი ძირითადი დარგია და შეისწავლის ადამიანის ორგანიზმის ინდივიდუალურ, ასაკობრივ, სქესობრივ, რასობრივ და ტერიტორიულ თავისებურებებს.

მორფოლოგია მცენარეთა-ფიტომორფოლოგია, ბოტანიკის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი დარგია, შეისწავლის მცენარეებს.

მორფოლოგია ცხოველთა- მოძღვრება ცხოველური ორგანიზმების ფორმისა და აგებულების ინდივიდუალურ, ისტორიულ ევოლუციას. ფართოდ გამოიყენება ზოოლოგიაში, პალეონტოლოგიასა და სხვა ბიოლოგიურ დისციპლინებში. გეომორფოლოგია შეისწავლის ხმელეთის, ოკეანეებისა და ზღვების ფსკერის რელიეფს.

69	იმუნო- ლოგია, იმუნიტეტი	98	(იმუნიტეტი და ლოგია) მეცნიერება ორგანიზმის დამცავი რეაქციების შესახებ; იკვლევს ორგანიზმის სტრუქტურული და ფუნქციური მთლიანობის, აგრეთვე ბიოლოგიური ინდივიდუალობის საკითხებს.
70	ლანდშაფტი	102	იგივეა, რაც ხელოვნებაში პეიზაჟი. სპეციალურ ლიტერატურაში - გეოგრაფიული გარსის ტერიტორიული დაყოფის ძირითადი ერთეული. ლანდშაფტმცოდნეობა - ლანდშაფტოლოგია არის მეცნიერება, რომელიც ბუნებრივ-ტერიტორიების კომპლექსების ანუ ლანდშაფტების გეოსისტემებს შეისწავლის. ეს არის მეცნიერება დედამიწის გარსის ფიზიკურ-გეოგრაფიული დიფერენციაციის ძირითადი კანონზომიერების შესახებ, საკუთრივ ლანდშაფტებისა (სტრუქტურა, მორფოლოგია, დინამიკა, კლასიფიკაცია და ა.შ.) და ფიზიკურ-გეოგრაფიული დარაიონების შესახებ.
71	მიკროლითი	103	პატარა ქვის იარაღი, რომელსაც ზოგჯერ გეომეტრიული ფორმა (სამკუთხედის, ტრაპეციის, სეგმენტის) აქვს. ფართოდ იყო გავრცელებული აფრიკაში, ევროპაში, აზიაში, საქართველოში, უკრაინაში, ვოლგისპირეთში, შუა აზიასა და ყაზახეთში. მიკროლითი იხმარებოდა ძვლის და ხის იარაღების პირის ასაწყობად.

72	ლოკალური	106	(ლათინურიდან-ადგილობრივი) რაც გარკვეულ ადგილს არ სცოდნება, აქედან ლოკალიზაცია - რამის დაკავშირება ადგილთან, რაიმე პროცესის ან მოვლენის გავრცელების შემოფარგვლა, მათი ზღვარის შემჭიდროება. მაგ: ხანძრის ლოკალიზება, ეპიდემიის, ანთებითი პროცესის და ა.შ.
73	მატრი- არქატი, დისლო კანური ქორწინება	107	(ბერძნულიდან-ქალის უფლება) სოციალური ორგანიზაციის ერთ-ერთი ფორმა გვაროვნული წყობილების დაშლისა და კლასობრივ საზოგადოებაზე გარდამავალ პერიოდში. მისი ძირითადი ნიშნებია ქალის დომინირებული მდგომარეობა საზოგადოებაში. ქონებისა და თანამდებობის მემკვიდრეობა დედის მხრივ, მეუღლეთა მატრილოკალური ან დისლოკალური დასახლება. მაგალითად ამ ხასიათის ქორწინებები და სხვა. დისლოკალურია ქორწინების ფორმა, როცა მეუღლეები ცალ-ცალკე, თავ-თავიანთ ნათესაურ ჯგუფებში ცხოვრობენ. გავრცელებული იყო აზიის, ოკეანის, აფრიკის და სხვა ტომებში. ინდოეთის ერთ-ერთ ტომში მე-20 საუკუნემდე შემორჩა.
74	აფხაზურ- ადილეული ენები	112	ეს არის იბერიულ-კავკასიური ენების ჩრდილო-დასავლური ჯგუფი, რომელიც მოიცავს აფხაზურ, აბაზურ, ადილეურ, ყაბარდიულ და უბიხურ ენებს. ამ ენათა ერთ ჯგუფად გაერთიანება ეფუძნება მათთვის დამახასიათებელ საერთო ნიშნებს.
75	ნახური ენები	112	იბერიულ-კავკასიური ენათა ჯგუფი, რომელიც აერთიანებს ჩეჩნურ, ინგუშურ და ბაცბურ ენებს. საქართველოში გავრცელებულია ახმეტის რაიონის სოფ. ალვანში. ჩეჩნური და ინგუშური ახალი დამწერლობის ენებია; ბაცბური უმწერლებო ენაა.

76	ტერასა	123	(ფრანგულ-ლათინურიდან-მინა): 1.ჰორი-ზონტალური ან ოდნავ დახრილი მოედანი, რომელიც ფერდობზე საფეხურს ქმნის. ტერასა არის ბუნებრივი და ხელოვნური; 2.სამი მხრიდან გახსნილი, გადახურული, სახლთან კარით დაკავშირებული მიწაშენი, ფერდობზე განლაგებული ე.წ. ტერასული შენობების ნაწილი.
77	კინტრიში	123	მდინარე დასავლეთ საქართველოში. სათავე აქვს მესხეთის მთის კალთაზე, მთა ხინოს მახლობლად. ზ.დ. 2599 მ-ზე. ქობულეთთან ერთის შავ ზღვას. მის მარჯვენა ტერასაზე, სოფლების ხუცებნისა და ქობულეთის ტერიტორიაზე აღმოჩენილია ადრინდელი ნეოლითის ხანის 2 ძეგლი. აგრეთვე კაჟისა და ობსიდიანის უამრავი ნივთები და იარაღები.
78	ჩოლოქი	123	მდინარე ქობულეთის მუნიციპალიტეტში. მდინარე ნატანების მარცხენა შენაკადი. სათავე აქვს მესხეთის ქედის ჩრდილო - დასავლეთ კალთაზე ზღვის დონიდან 803 მ-ზე, სიგრძე 29,5 კმ.
79	ანასეული პირველი	125	სოფელი ოზურგეთის მუნიციპალიტეტში. ჩაისა და სუბტროპიკული კულტურების, ჩაის მრეწველობის სამეცნიერო-საკვლევო ინსტიტუტი, დაარსებული 1931 წელს. არქეოლოგიური გათხრები ჩატარდა 1956-63 წწ. ნაპოვნია გვიანდელი ნეოლითის ხანის კერამიკული, ობსიდიანის, მრავალფეროვანი ქვისა და კაჟის მასალისგან დამზადებული ნივთ-იარაღები.
80	გოდერძის უღელდები-ხილი	127	გადასასვლელი არსიანის ქედზე მდინარე ძინძეს სათავეში. ზღვის დონიდან 2025მ. აგებულა ვულკანოგენური ნყებით, რომელიც შეიცავს განამარხებულ ფლორას. უღელტეხილზე გადის ბათუმ-ახალციხის საავტომობილო გზა.

ისტორიული მხარე საქართველოში-აფხაზეთში. როგორც პოლიტიკური ერთეული ჩამოყალიბდა XVII-XVIII საუკუნეების მიჯნაზე. მოიცავდა ძირითადად ახლანდელი გალის რაიონის ტერიტორიას. 1705 წელს მემკვიდრეობით მიიღო მურზაყან შერვაშიძემ, რომლის სახელიდანაცაა ნაწარმოები მხარის სახელწოდება. 1805 წელს შევიდა რუსეთის მფარველობაში. 1813-40 წწ. ლევან დადიანს ექვემდებარებოდა. 1840 წელს რუსეთის ხელისუფლებამ სამეგრელოს (ოდიში) სამთავროს სუვერენიტეტიდან გამოისყიდა და სამურზაყანოს საბოქაულო დაარსა. 1857 წელს სამეგრელოს სამთავროს გაუქმების შემდეგ სამეგრელოს მმართველს დაუქვემდებარეს. 1864 წლიდან სოხუმის (აფხაზეთის) სამხედრო განყოფილების შემადგენლობაში იყო სამურზაყანოს უბნის სახელწოდებით. დღეს აფხაზეთის შემადგენლობაში რუსეთის ფედერაციის მიერ ოკუპირებულ ტერიტორიას წარმოადგენს.

ისტორიული მხარე დასავლეთ საქართველოში, გვიანდელი შუა საუკუნეების ხანის სამეგრელოს ძირითადი ნაწილი (სამეგრელოს სამთავროს მეორე სახელწოდება) ერთი ვარაუდით სახელწოდება „ოდიში“ წარმართული ღვთაება „ოდის“ სახელისგან მოდის. ე.ი ოდის ქვეყანა. წყაროებში პირველად მოხსენიებულია მე-11 საუკუნეში. მოიცავდა მდინარეებს კელასურსა და ტეხურას შორის მდებარე ტერიტორიას. XVIII საუკუნის დასაწყისიდან, სამურზაყანოს წარმოქმნის შემდეგ, ოდიშს უწოდებენ ტერიტორიას მდინარეებს ენგურსა და ტეხურს შორის. ზეპირსიტყვიერებაში დღევანდელ ზეგდიდსაც მოიხსენიებენ ოდიშად, როგორც სამეგრელოს მთავარ (დედა) ქალაქად.

83	კისტრიკი	133	ნეოლითის ხანის (ძვ.წ. VII-VI ათასწლეულები) ნამოსახლარი კისტრიკის ღელის მარჯვენა ნაპირზე-სოფ. ბომბორი, გუდაუთის რაიონი, აფხაზეთი. ჩატარდა არქეოლოგიური გათხრები 1941-60 წწ. აღმოჩნდა შრომისა და ბრძოლის იარაღები.
84	ფაცხა	135	სამეურნეო დანიშნულების ან საცხოვრებელი ნაგებობა უძველესი დროიდან (დამონმებულია ენეოლითის ეპოქაში). გავრცელებული იყო თიხით გაგოზილი ნნულკედლიანი და მიწისიატაკიანი ფაცხა. ტრადიციულად ჩანს საქართველოშიც - დღემდე შემონახულია მისი ნაირსახეობები, განსაკუთრებით კოლხეთის ტერიტორიაზე.
85	ჯარგვალი	135	გაუთლელი მორებისგან აგებული ნაგებობა საქართველოს ტერიტორიაზე დასტურდება III ათასწლეულიდან. ტყიან რაიონებში ჯარგვალურად აშენებდნენ სახლს, წისქვილს, ხულას, ბელელს, ხიდის ბურჯებს, საქონლის სადგომს. არსებობს ჯარგვალის 2 სახე; 1.ძირითადი ჯარგვალი - გრძელი მორებით ნაშენი, მიწურიატაკიანი, ყავრით ან ისლით გადახურული და ორსათავსოიანი ნაგებობა. 2. ზედშედგმული ჯარგვალი - ორსართულიანი ძელური ნაგებობა. პირველ სართულს სამეურნეო დანიშნულებით იყენებდნენ, მეორეს-საცხოვრებლად.
86	ახოს ალება	140	საყანედ ტყის გააფვა, გადანვა. მიწათმოქმედების ერთ-ერთი უძველესი, ფართოდ გავრცელებული სისტემა.
87	არქაიზმი, არქაული, არქაიკა	143	(ბერძნულიან -ძველი) მოძველებული სიტყვა, გამოთქმა, გრამატიკული ფორმა ან სინტაქსური კონსტრუქცია, რომელიც თანამედროვე ენაში აღარ იხმარება. არქაიკა- ხელოვნების განვითარების ადრინდელი საფეხური. აქ ეკონომიკის მოძველებულ ფორმებზეა საუბარი.

88	შულავერის გორა- სამარხი, შულავერ- შომუთეფეს კულტურა	150/52	ადრინდელი სამიწათმოქმედო პერიოდის გორანამოსახლარი ქვემო ქართლში მდინარე ხრამის მარჯვენა სანაპირო ზოლში (მარნეულის რაიონი). ძველი შესწავლილია 1965-71 წ.წ. ნაშენებია ამობურცული ძირბრტყელი ალიზით. ბინადარი მოსხლეობა მისდევდა მესაქონლეობასა და მიწათმოქმედებას. ნაპოვნია ველურიდან კულტურულზე გარდამავალი ყურძნის წიპწა (ჯერ-ჯერობით მსოფლიოში ერთ-ერთი უძველესი). გვხვდება ირმის რქისგან ნაკეთები თოხები, ობსიდიანისა და კაჟის მრავალფეროვანი ნაწარმი და სხვა. შულავერის გორის გათხრის შემდეგ აღმოსავლეთ ამიერკავკასიაში გამოღვნილ ადრინდელ სამიწათმოქმედო კულტურას საქართველოს და აზერბაიჯანში გათხრილი უადრესი ძეგლების მაგალითზე „შულავერ-შომუთეფეს“ კულტურა უწოდეს. შომუთეფე (ძვ.წ VI ათასწლეულის) გორანამოსახლარი დასავლეთ აზერბაიჯანში, სადგურ ალსთავის მახლობლად-ყაზახის რაიონში მდებარეობს.
89	არაქსი	151	იგივე პრეზი-მდინარე ამიერკავკასიაში, მდინარე მტკვრის უდიდესი შენაკადი. მიედინება თურქეთის, სომხეთის, აზერბაიჯანის ტერიტორიებზე, სიგრძე 1072 კმ. სათავე აქვს ბინგოლის ქედზე (თურქეთი).
90	ხრამის დიდი გორა	152	ქვემო ქართლში, სოფელ შულავერთან მდებარე ე.წ. „ხრამის დიდი გორა“
91	იმირის გორა	152	სოფელი მარნეულის მუნიციპალიტეტში (შულავერის ძველი საბჭო) მარნეულის ვაკეზე, მდ. ხრამის მარჯვენა ნაპირას. იმირის გორა, ადრინდელი სამიწათმოქმედო კულტურის (ძვ.წ VI ათასწლეული) გორანამოსახლარი სოფ. იმირის სამხრეთ-დასავლეთით მდ. ხრამის მარჯვენა ნაპირას. გაითხარა 1966-71წ.წ. ნაპოვ-

ნია თიხის სხვადასხვა ჭურჭელი, ობსიდიანისა და კაჟის, ძვლის ნაკეთობანი, იარაღები და ქანდაკებების ფრაგმენტები, იმირის გორა შულავერ-შომუთეფეს კულტურის ადრეული საფეხურის ტიპური ძეგლია.

92 არუხლო, 152
არუხლოს
გორა

სოფელი ბოლნისის მუნიციპალიტეტში მდინარე ქცია-ხრამის მარჯვენა ნაპირზე.

არუხლოს გორა-ნახიდური, მრავალფენიანი ნამოსახლარი სოფ. არუხლოსთან მდ. ქცია-ხრამის და მაშავერის შეასართავთან. გორაზე გათხრილია ენეოლითური ფენები და აღმოჩენილია მაშინდელი კულტურის ნაშთები, კერძოდ მტკვარ-არაქსის წინამორბედი კულტურის ძეგლები.

93 ორნამენტი 156

(ლათინურიდან-სამკაული). სხვადასხვა დანიშნულების საგანთა (ჭურჭელი, სასმისები, საბრძოლო და სამეურნეო იარაღები, საფეიქრო ნაწარმი, ავეჯი, წიგნი და სხვა.) არქიტექტურულ ნაგებობათა, პლასტიკური ხელოვნების ნიმუშებს და ა.შ. რიტმული ელემენტებისაგან ავლენს ან ხაზს უსვამს საგნის არქიტექტონიკას. ორნამენტი ხელოვნების დარგი არ არის. მისი ხასიათი დამოკიდებულია იმ საგნის ფორმასა და მასალაზე, რომელზედაც ის უნდა შესრულდეს. საქართველოში ორნამენტის უამრავი ვარიანტი შეიქმნა. ცოცხალი, ლამაზი ორნამენტული მოტივები თაობიდან თაობას გადაეცემოდა და ახალი საკვებითა და შინაარსით მდიდრდებოდა. ქართულმა ორნამენტმა ქართულ სრულყოფილებას X-XIII ს.ს-ში მიაღწია და მნიშვნელოვანი ადგილი დაიკავა ამ პერიოდის ბრწყინვალე ხუროთმოღვრულ ძეგლებსა და კედლის მხატვრობაში - სვეტიცხოველი, ნიკორწმინდა, სამთავისი, სამთავრო, მანგლისი, ფიტარეთი, ქვათახევი, სავა-

ნე, ნულულაშენი, ერთანმინდა, დავით
გარეჯის კომპლექსი, ვარძია და სხვა.

94	სკულპტურა	157	ხელოვნების ნაწარმოები, თიხისგან ან სხვა მასალისგან გამოძერწილი, ქვისგან, ხისგან გამოთლილი ან ლითონისგან ჩამოსხმული ფიგურა. ქართული სინონიმი--ქანდაკება, ზედსართავი - სკულპტურული პორტრეტი, გამოსახულება.
95	ნახიჩევანი	159	ავტონომიური რესპუბლიკა აზერბაიჯანის შემადგენლობაში შეიქმნა 1924 წელს. მდებარეობს ამიერკავკასიის სამხრეთ ნაწილში, ესაზღვრება თურქეთსა და ირანს. ტერიტორიის უმეტესი ნაწილი 78% 1000 მ-ზე მაღალია ზღვის დონეზე. ირანთან საზღვარი გადის მდ. არაქსზე, რომლის გასწვრივაც ვაკეა სიმაღლით 600-1000 მ. ჰავა მკაცრად კონტინენტურია. ძირითადი მოსახლეობა აზერბაიჯანელია. ცხოვრობენ რუსები, - სომხები, ქურთები... მატერიალური კულტურის ძეგლები ნეოლითის ხანას განეკუთვნება.
96	არარატი	159	ველკანური მასივი მდინარე არაქსის შუალედში-მარჯვენა ნაპირზე თურქეთში სომხეთის საზღვრის მახლობლად. შედგება ორი ჩამქრალი კონუსისაგან -დიდი არარატისა სომხეთის სახელმწიფო მასივი)და თურქეთის ბუიუქ აღრი-დალი. არარატის ვაკე(ველი)-ვრცელი ქვაბულის ბრტყელი ფსკერი მდინარე არაქსის შუანელში სომხეთსა და თურქეთში.
97	პალეობოტანიკა	160	(ბერძნულიდან პალეოფიტოლოგია-მცენარე და ლოგია). ბოტანიკის დარგი, რომელიც შეისწავლის ნამარხ მცენარეებს. მისი კვლევების საგანია დედამიწის ქერქის შემადგენელ ქანებში განამარხებული მცენარეული ნაშთები. საკვლევი მასალის მიხედვით პალეობოტანიკაში გამოიყოფა ქვედარგები; იქნოფიტოლო-

გია-ძირითადად შეისწავლის ფოთლის, ღეროს და მცენარის სხვა ნაწილების ანაბეჭდებს, იშვიათად ნაშთებს;

-პალეოსტომატოგრაფია შეისწავლის ნამარხი მცენარეების ეპიდერმისს; პალეოკარპოლოგია - ნამარხ ნაყოფებს, თესლებს, მეგასპორებს; პალეოპალინოლოგია - ნამარხ სპორებსა და მტვრის მარცვლებს; პალეოქსილოლოგია-სწავლობს ნამარხ მერქანს. პალეობოტანიკის ამოცანაა განამარხებულ მცენარეთა აგებულების დადგენა. დედამიწის მცენარეული საფარის განითარების საერთო კანონზომიერებათა გამოვლენა.

98 მიგრაცია
(იმიგრაცია)

165/732

გადაადგილება, გადანაწილება, რომელიც გამოწვეულია საარსებო პირობების შეცვლით ან დაკავშირებულია მათი განვითარების ციკლთან. ადამიანებთან მიმართებაში გადაადგილებას (მიგრაციას) შეიძლება სხვა მიზეზებიც ჰქონდეს. კერძოდ პოლიტიკური, საომარი, უმუშევრობა, სამართლებრივი დევნა, უკეთესი საცხოვრებელი პირობების ძებნა და/ან შემოთავაზება და ა.შ. პირები, რომლებიც განიცდიან მიგრაციას შეიძლება იწოდებოდნენ - მიგრანტებად; სამუდამოდ, სხვა ქვეყანაში დასახლებულებს კი იმიგრანტებს უწოდებენ.

99 ხურიტები-
ხურის
ტომები

165

ხუროს სამეფოს ძირითადი მოსახლეობა, ენობრივად ურარტულთა მონათესავე ტომები. დოკუმენტურად დადგენილია მათი ბინადრობა III ათასწლეულის შუა წლებიდან ჩრდილო შუამდინარეთში (მდინარეების-ხაბურისა და ბელიხის ზემო დინებებსა და ხეობებში), რომელიც ძველი ბაბილონის წყაროების მიხედვით, შედიოდა „სუბართში“, სადაც ცხოვრობენ „სუბარელები“. საერთოდ ბაბილონის ჩრილოეთით მოსახლე ეთნიკურად სხვადასხვა წარმოშობის ტომები. ვარაუდობენ, რომ ხურიტები ჩრდილო შუამ-

დინარეთის ძველისძველი ბინადარნი არ არიან და გადმოსახლდნენ აღმოსავლეთიდან (ზაგროსის მთიანეთიდან), ანდა ჩრდილოეთიდან (სომხეთის ზეგნიდან-ამიერკავკასიიდან ან ჩრდილო-აღმოსავლეთ კავკასიიდან), მაგრამ გამოცხადებული არ არის ხურიტების ავტოქტონობაც, მით უმეტეს, რომ ხურიტებს მიაკუთვნებენ ასიროიდულ ანთროპოლოგიურ ტიპს. ხურიტები მშვიდობიანი გზით გავრცელდნენ წინა აზიის სხვადასხვა რეგიონში. II ათასწლეულის I ნახევარში ხურიტების ტერიტორიაში შეიჭრნენ და გაითქვიფენ არიული ეთნოსის ჯგუფები. ხური-არიული მითანის დაცემის შემდეგ ხურიტების ძლიერებაც დასუსტდა. I ათასწლეულის დამდეგს ხურიტულ-ეთნიკური ელემენტი შემორჩა მათ ყოფილ ტერიტორიაზე წამოქმნილ გუზანის სამეფოში, რაც მოგვიანებით მთლიანად არამეული გახდა.

100 დემოგრაფია 166

(ბერძნულიდან-ხალხი და ვწერ) მეცნიერება ხალხთა მოსახლეობაზე, რომელიც სოციალურ-ეკონომიკურ და გეოგრაფიულ ფაქტორთადა პირობათა შესაბამისად სწავლობს ხალხთ-მოსახლეობის რიცხოვნობის, დინამიკის, გადაადგილების, მიგრაციისა და მოვლენათა და პროცესთა კანონზომიერებებს. ასევე შეისწავლის ბუნებრივი მოძრაობის პროცესებს-მოზადობას, მოკვდავობას, ქორწინებას, განქორწინებას და ა.შ.

101 ქარელის ბერიკლდეები 170

ბერიკლდეების ნასოფლარი და სამაროვანი არქეოლოგიური ძეგლი მდ. მტკვრის და აღმოსავლეთის ფრონის შესართავის ჩრდილო-აღმოსავლეთით ქარელის მუნიციპალიტეტის სოფელ ბებნისის დასავლეთით, 3 კმ-ის მოშორებით, ბებნისის სანერგე მეურნეობის ტერიტორიაზე.

102	მაიკოპის კულტურა	170	მე-3 ათასწლეულის მე-2 ნახევრის არქეოლოგიური კულტურა (ძვ.წ.), რომელიც გავრცელებული იყო ჩდილოკავკასიის მთისწინეთში. სახელი ეწოდა 1897 წელს შესწავლილი მაიკოპის გორასამარხების მიხედვით. ის წამოდგენილია მრავალრიცხოვანი გორასამარხებით, ზოგჯერ გამაგრებული გორასამარხებით. მის გვიანდელ საფეხურზე გაჩნდა ქვის აკლდამები. (მ.შ. დოღმენებიც). მდიდრული სამარხეულები მიაწინებდნენ ქონებრივი უთანასწორობის არსებობაზე.
103	ალიზი	171	ხელით ან ყალიბით, თიხისგან დამზადებული, მზეზე გამომშრალი აგური-საშენი მასალა. საქართველოში მისი გამოყენება ცნობილია მე-6-4 ათასწლეულიდან.
104	მცირე აზია	172	ნახევარკუნძული დასავლეთ აზიაში, თურქეთის ტერიტორიის შუა ნაწილი. სიგრძე 1000 კმ-ზე მეტი, სიგანე 400-600 კმ. გარს აკრავს ხმელთაშუა, ეგეოსის, მარმარილოსა და დარდანელის სრუტეები. რელიეფი უმთავრესად მთიანია, ზღვის სანაპიროს გასდევს დაბლობების ვიწრო ზოლი.
105	ანატოლია	173	(ბერძნულიდან -ალმოსავლეთი), თანამედროვე თურქეთის აზიური ნაწილი, რომელსაც ძველთაგანვე ძვ.წ მე-5-6 სს. უწოდებენ მცირე აზიას.იგი სხვადასხვა დროს სხვადასხვა დამპყრობლებს ეკუთვნოდათ და ბოლოს სელჩუკთა სახელმწიფოს დაშლის შემდეგ მე-14-15 სს. დაიპყრეს თურქ-ოსმალებმა. ამ დროს ანატოლია ეწოდებოდა, როგორც მცირე აზიას, ასევე მთელ ვილაიეთს -ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილს.
106	მალათია	173	ქალაქი სამხრეთ-აღმოსავლეთ თურქეთში, მალათიის ქედის ძირში, მალალმთია არის ვილაიეთის ადმინისტრაციუ-

107

მტკვარ-
არაქსის
კულტურა

173

ძვ.წ მე-4 ათასწლეულის მე2 ნახევარი--
მე-3 ათასწლეულის არქეოლოგიური
კულტურა, რომელიც გავრცელებული
იყო მდ. მტკვრისა და არაქსის (არზნის)
აუზში. იგი ძირითადად აგრძელებდა ად-
რესამინათმოქმედო კულტურის ტრადი-
ციებს, მაგრამ უფრო მაღალ საფეხურზე
იდგა. ამ კულტურის დროს საერთო ტექ-
ნიკურმა პროცესმა განაპირობა საზოგა-
დოების წინსვლა. მატრიარქატი თანდა-
თან პატრიარქატით შეიცვალა და და-
იწყო გვაროვნული საზოგადოების დაშ-
ლის ხანგრძლივი პროცესი.

მტკვარ-არაქსის კულტურის აყვავების
ხანაში თანდათან გაიშალა მისი ერთი-
ანი ხასიათი და ამიერკავკასიაში ჩამოყა-
ლიბდა 2 ლოკალური ვარიანტი: პირვე-
ლი მოიცავდა თითქმის მთელ აღმოსავ-
ლეთ საქართველოს -ცენტრი შიდა ქარ-
თლი, მეორე კი არარატის ველს მიმდე-
ბარე ოლქებითურთ. დასავლეთ საქარ-
თველოში ეს კულტურა ახლანდელ სამ-
ტრედიის რაიონამდე ვრცელდებოდა.
აღსანიშნავია ყვირილის ზემო ნელზე,
სამარხებში გამოვლენილი ძეგლები,
რომლებიც თითქმის არ განსხვავდებოდა
შიდა ქართლის მასალებისგან.

108

პატრი-
არქატი

177

(ბერძნულიდან-მამა და ვმართავ, ვმბრძა-
ნებლობ; სიტყვა-სიტყვით მამის ძალაუფ-
ლება). პირველყოფილი თემური წყობი-
ლების დაშლის პერიოდში გავრცელებუ-
ლი ურთიერთობის ფორმა, რომელიც ხა-
სიათდებოდა მამაკაცის უპირატესი რო-
ლით მეურნეობაში, საზოგადოებაში და
ოჯახში. პატრიარქატზე გადასვლა გან-
საზღვრა კერძო საკუთრების წარმოშობამ
და განამტკიცა ქონებრივი დიფერენცია-
ციის ზრდამ, საზოგადოების კლასებად
დაყოფამ და ა.შ.

საზოგადოებრივი ცხოვრების რაიმე სფეროში შექმნილი ვითარება, მდგომარეობა. მისს დამახასიათებელ მაჩვენებლებს წარმოადგენს სასაქონლო მარაგის დონე საბითუმო და საცალო ვაჭრობაში, მოსახლეობის ფულადი დანაზოგისა და საცალო საქონელბრუნვის მოცულობის თანაფარდობა და სხვა. მოთხოვნის კონიუნქტურის შესწავლა გვაძლევს საშუალებას დინამიკაში, გავითვალისწინოთ მოთხოვნა და მიწოდება და შეუსაბამოდ ისინი წარმოებას ან პირიქით. ჩვენს შემთხვევაში ნათქვამია, რომ კერამიკის ქურჭლის კონიუნქტურა ჯერაც ერთგვარი ყოფილა, რაც ნიშნავსთუ მოთხოვნაა უფრო ნაირფეროვან და ხარისხიან ქურჭელზე, უნდა ვეცადოთ მოთხოვნას შეუსაბამოდ წარმოება და მოვშალოთ ერთგვაროვნება.

ქვაცხელთა ტელეპია ქოხი, ადგილი სოფელ ურბნისის აღმოსავლეთით 25 კმ-მდე. მდ. მტკვრის მარცხენა ნაპირის ტერასაზე, სადაც 1953 წ აღმოაჩინეს და 1954-65 წ.წ. გათხარეს ერთი-მეორეზე მდებარე 3 კულტურის ფენის შემცველი ნასოფლარის 7 სამშენებლო ჰორიზონტი (3500მ²) და 2 სამაროვანი (ტელეპია-ქოხი და ტელეპიანყარო). სახლების ცენტრი ერდოს ქვეშ მოწყობილი იყო ნრიული შიდაშვერილებიანი კერა უქრობი ცეცხლისათვის, რომელიც ოჯახის სიმრთელისა და ნაყოფიერების სიმბოლოდ ენთო. ზედა ფენაში გადარჩენილი იყო ურბნისის ქალაქობრიობის დროინდელი(მე-6-8 ს.ს) შენობის რიყის ქვის საძირკვლის სარტყელებიანი ქვევრების, თიხისა და მიწის ქურჭლის ნაშთები და ინვენტარი.

სოფელი ქარელის რაიონში მდ. მტკვრის მარცხენა ნაპირზე. ზღვის დონიდან 640 მ. ქარელიდან 10 კმ. სოფელი

გაშენებულია ანტიკური და შუა საუკუნეების ურბნისის ნაქალაქარის ტერიტორიაზე. ურბნისის მიდამოების ათვისება ადამიანებმა ძვ.წ მე-3 ათასწლეულიდან დაიწყო. ამ დროის ძეგლებიდან არქეოლოგიურად შესწავლილია ქვაცხელები და ხიზანთ გორა უშუალოდ ნაქალაქარზე. დიდი დასახლების კვალი შეიმჩნევა ძვ.წ მე-2-1 ათასწლეულების მიჯნაზეც. ძვ.წ 1-ლი ათასწლეულის შუა ხანიდან სავარაუდოა სამოსახლო გაერთიანება და მჭიდრო დასახლების აღმოცენება რიზანთ გორას ირგვლივ. რაც შეიძლება ძველი ქალაქის პირველ სახედ მივიჩნიოთ. ეს არის შიდა ქართლის მტკვრის-პირეთის ეკონომიკურად მძლავრი დასახლების ისტორიულად კანონზომიერი განვითარება, რაც ურბნისთან ერთად სხვა ქალაქების ჩასახვა-დაფუძნებაში გამოვლინდა.

წერილობითი ცნობებით მე-8 საუკუნის 30-იან წლებში ურბნისი არაბმა ხარდალმა, მურმან ყრუმ გაანადგურა. ამ დროს ურბნისმა, როგორც ქალაქმა, შეწყვიტა არსებობა და შემდეგ ქართლის რიგით სოფლად იქცა. ასევე მოაღწია ჩვენამდე.

112	სამაროვანი	195	სასაფლაო, მიცვალებულთა დასაკრძალავად განკუთვნილი ადგილი.
113	სამარხი, აკლდავა	60/195	მიცვალებულის დასაკრძალავი ორმო, მოედანი, ნაგებობა, მონუმენტობა. სამარხები ცნობილია ძველი ქვის ხანიდან. პრიმიტიული სამარხები უკავშირდება მიცვალებულის კულტს. ევროპაში უკვე მუსტიეს ხანიდან ცნობილია სამარხო ორმოები, რომელშიაც მიცვალებულები სხვადასხვა პოზიციაში არიან დაკრძალულები. იმავე ევროპაში აღმოჩენილია სამარხები ზედა პალეოლითური ხანის მღვიმეებშიც. მესოპოტამიის ქალაქთა

ნეკროპოლებში (მკვდარი ქალაქი, სამაროვნები, სასაფლაო). ძვ.წ მე-3 ათასწლეულში კრემაციის შემდეგ მიცვალებულის ფერფლს ალიზის, თიხის ან ქვის სამარხში კრძალავდნენ. კავკასიაში და კერძოდ საქართველოში უძველესი ადამრხები ჯერ-ჯერობით მხოლოდ ადრინდელი ბრინჯაოს ხანის მტკვარ-არაქსის კულტურიდანაა ცნობილი. საქართველოს ტერიტორიაზე შესწავლილია ამ ხანის გორაკ-სამარხები (ტყვიავი, შულავერი, საჩხერე), ქვის სამარხები და ორმოსამარხები (კიკეთი, ოზნი, ქვაცხელები) გამოირჩევიან კრემაციული და ინჰუმაციური ორმოსამარხებით და თავისი ინვენტარით. ცნობილია ე.წ მეფეთ აკლდამები სამხრეთ მესოპოტამიაში (ქ.ური). პრეისტორიული ხანიდან ცნობილია დიდი სამაროვნები, სადაც დასტურდება კოლექტიური ან ნყვილადი დაკრძალვები. ყველაზე გრანდიოზულ სამარხნაგებობას წარმოადგენს ეგვიპტური პირამიდა. უძველესია საფურებიანი პირამიდები (2563-2423 წ.წ).

114 სამარხეული 195

ძველი ისტორიული პერიოდების სამარხების შესწავლა გვიჩვენებს, რომ ყველაგან, მათი ადგილმდებარეობის მიხედვით მიცვალებულისთვის საბრძოლო იარაღების, საყოფაცხოვრებო ნივთების სამკაულების, სამეურნეო საგნების და ა.შ. ჩატანება წესად ჰქონდათ მიღებული. ყოველივე ამ ნაკრებს ერთად ეწოდებოდა - სამარხეული, რომელიც თავისი სიუხვისა და მრავალფეროვნების გამო ისტორიული შესწავლის ერთ-ერთ წყაროდ იქცა. ზოგიერთი ფაქტი მოწმობს მსხვერპლშენიშვნის წესის არსებობას რომელიც მიცვალებულის პატივისცემას და თავყვანისცემას უკავშირდებოდა.

115 მეთუნეობა 198

გამომწვარი თიხისგან ქურჭლის, სათამაშოს, სასანთლის, აგურის, კრამიტის

და სხვა საგნების დამზადება ნეოლითის ხანაში დაწყებულმა კერამიკის წარმოებამ გააფართოვა ადამიანის შესაძლებლობა არსებობისთვის ბრძოლაში. ამ თვალსაზრისით იგი შეიძლება დავაყენოთ ცეცხლის გვერდით.

116	დიფერენციაცია	208	(ლათინურიდან-განსხვავდება: ფრანგულიდან-სხვაობა) ანუ 1).დიფერენცირება-რაიმე მთელის დაყოფა, დანაწევრება ცალკეულ ერთმანეთისაგან განსხვავებულ ნაწილებად. 2).დიფერენციული-არაერთგვარი, განსხვავებული (სხვადასხვა პირობებში). ასე მაგალითად არსებობს დიფერენცირებული სწავლება, ფასები, ბაჟი, რენტა, ტარიფი და სხვა. ფილგენეზური დიფერენციაციის შედეგია ფორმათა მთელი იერარქიის პოპულაცია, სახეობა, გვარი, რიგი, კლასი, ენა და ა.შ წარმოქმნა.
117	ისპანი	217	კოლხეთის ბარის უაღრესი დასახელება სამხრეთ-დასავლეთ მხარეში ქობულეთის მახლობლად. ისპანში ნაპოვნია ხის ძელებისგან ნაგები შენობა ტორფის სქელი ფენის ქვეშ; უფრო გვიან ჩნდება ხის ხიმინჯებზე მდგარი, ჯარგვლის ტიპის საცხოვრებელი ნაგებობა, კერამიკისა და ლითონის წარმოების ნაშთები და სხვა.
118	ანაკლია	218	სოფელი ზუგდიდის მუნიციპალიტეტში მდ. ენგურის შავ ზღვაში შესართავთან. ზღვის კლიმატის კურორტი, ანაკლია იგივე ანაკრია მე-15-16 საუკუნეებში. ოდიშის სამთავროს ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სავაჭრო ნავსადგური იყო.მე-18 საუკუნის დასაწყისში თურქებმა მიიტაცეს, გათავისუფლდა ბუქარესტის ხელშეკრულებით 1812 წელს.
119	ფიჩორი	219	მდინარე კოხლხეთის დაბლობზე, ლანჩხუთის მუნიციპალიტეტში. სიგრძე 57 კმ. სათავე აქვს გურიის სერის ჩრდილოეთ

120	ხიმიწვი	221	გრუნტში მთლიანად ან ნაწილობრივად ჩაღრმავებული ღეროვანი ელემენტი, (სვეტები, ძელები..) რომლებიც ნაგებობიდან დატვირთვის საძირკველს გადასცემენ. ხიმიწვს ამზადებენ ადგილზე, გრუნტში წინასწარ გაყვანილ ჭაბურღილში, იყენებენ ხიმიწვის საძირკვლის მოსაწყობად სანაპიროების კონსტრუქციებში .მისადგომ ნაგებობებში და ა.შ. ხიმიწვებიანი შეიძლება იყოს მდინარეების, ტბების, ზღვის ყურეების ნაპირზე, - დატბორილი და ჭაობიან ადგილებში აშენებული ნაგებობები. საძირკველს, რომელშიც გრუნტზე დატვირთვის მთავარი ელემენტია ხიმიწვი- ხიმიწვის საძირკველი ეწოდება.ხიმიწვი ცნობლია ნეოლითის ხანიდან. თანამედროვე სამშენებლო ტექნიკას გააჩნია ხიმიწვსასობი სპეციალური მოწყობილობები.
121	გუანდრა (გვანდრა)	223	მდინარე კოდორის მარჯვენა ზენაკადი და სოფელი გულრიფშის მუნიციპალიტეტში-აფხაზეთში.
122	გუმისთა	224	სოფელი აფხაზეთში სოხუმის მუნიციპალიტეტში, შავიზღვისპირა დაბლობზე, მდ. გუმისთის მარცხენა ნაპირას.
123	დოლმენი	226	(ფრანგულიდან-მაგიდა და ქვა). ძველი სამარხი ნაგებობა. მეგალითურ ნაგებობათა ერთ-ერთი სახე. აგებულია ვერტიკალურად დადგმული დიდი ზომის რამდენიმე ლოდისგან. გადახურულია ასეთივე ფილებით. შიგ ჩვეულებრივ ერთი ან რამდენიმე მიცვალებულია დამარხული იარაღებითა და სამკაულებით. გავრცელებულია კავკასიის შავი ზრვისპირეთის რაიონებში, ადრინდელი და შუა ბრინჯაოს ხანაში.

124	კავი	226	სახენელი იარაღი, შედგება მხარის, კბილის, ერქვანისა და სახნისისაგან. საქართველოში კავის რამდენიმე სახეობა არსებობდა. კავს მინათმოქმედებაში ენეოლითის ხანიდან იყენებდნენ. ძვ.წ მე-4 ათასწლეულში შუმერსა და ბაბილონში კავის რამდენიმე სახეობა იყო ცნობილი.
125	ინდოევროპული ტომები და მათი ენები	236	არიან ძირითადად ლუვიელთა ტომები--ლუვიელები. ცხოვრობდნენ ძვ.წ მე-2 ათასწლეულში მცირე აზიის სამხრეთ და სამხრეთ-დასავლეთში, რაც დასტურდება ხეთური ლურსმნული ტექსტებით და თვით ლუვიურ ენაზე შედგენილი ლურსმნული ჩანაწერებით. ინდოევროპული ენები ენათა დიდი ოჯახი, რომელიც აერთიანებს ევრაზიის მონათესავე-თანამედროვეთა თუ მკვდარს, ანუ მოიცავს რამდენიმე ახლომონათესავე ენათა ჯგუფს: 1) ხეთურ-ლუვიური, ანუ ანატოლიური ენების ჯგუფი=ხეთური, ლუვიური, ლიდიური, ლიკიური; 2) ინდური (ინდოარიული) ჯგუფი-ვედური, პალი, პრაკრიტები, აპაბჰრანში, და ახალი ინდური ენები-ჰინდი, ურდუ, ბენგალური, გუჯარა, თული, ნეპალური, სინჰალური, ანინკნური და სხვა; 3) ირანულ ენათა ჯგუფი-ძვ. ირანული, ავესტური, ძვ. სპარსული, პართული, ხორეზმული, საკა, სოლდური, ახალი ირანულ-სპარსული ენები და პამირის ენები. 4) სომხური ენა-უძველესი ტექსტები მე-5 საუკუნიდან. 5) ფრიგიული ენა- ვარაუდობენ სომხურთან ნათესაობას; 6) ბერძნული ენა დიალექტებითურთ. 7) თრაკიული ენა -ყოფლა ბალკანეთის. ნახევარკუნძულის აღმოსავლეთ ნაწილში. 8) ილირიული ენა; 9) ალბანური ენა.

			10) ვედური ანუ ვედენტა ენა; 11) იტალიური ენა; 12) რომანული ენები; 13) კელტური ენები; 14) გერმანული ენები; 15) ბალტიკური ენები; 16) სლავური ენები; 17) ტოხარული ენები;
126	ბედენის ქედი, გორა- სამარხები, კულტურა	238	მდინარეების ალგეთისა და ქციის წყალგამყოფი. უმაღლესი ადგილი ბე- დენის მთა-1878 მ. ქედზე გადადის საავ- ტომობილო გზა თბილისი-თეთრი წყა- რო-ნალკა. ტომთა ბელადების სამარხები ბედენის ზეგანზე (თეთრი წყაროს რაიონი) თა- რიღდება ძვ.წ 2300-2000 წ.წ. არქეოლო- გიური გათხრები ჩატარდა 1966-70 წ.წ. ბედენის კულტურის ძეგლები გამოირჩევა ვერცხლისფერი ბზინვარებით, ჭურჭლის ფორმები ხოვლესა და მულავერისა და ალაზნის ველის გორასამარხების კერამი- კის ანალოგიურია და გარდამავალი საფე- ხური უკავია მტკვარ-არაქსის კულტურისა და თრიალეთის კულტურის თიხის ნა- ნარმს შორის. ბედენის კულტურის გათხ- რების მასალა ასახავს რღვევის გზაზე დამდგარი გვაროვნული საზოგადოების ცხოვრებას. მოსახლეობის ძირითადი საქ- მიანობა იყო მესაქონლეობა და მიწათ- მოქმედება. განვითარებული ყოფილა მე- ტალურგია, ხელოსნობა, მეთუნეობა, დურ- გლობა, და სხვა. სატომთაშორისო ურთი- ერთობებიც ყოფილა განვითარებული.
127	მარტყოფი	238	სოფელი გარდაბნის მუნიციპალიტეტში იალნოს ქედის სამხრეთ კალთაზე. მდი- ნარეების ალისხვევისა და ტევალის ხეო- ბებში. დასახლებულია 1-2 საუკუნიდან მე-6 საუკუნემდე აკრიანი (ქვიანი ადგი- ლი) ერქვა. ამბობენ რომ სახელწოდება „მარტყოფი“ მოდის ერთ-ერთი ასურე- ლი მამის ანტონ მარტყოფელის სახე-

ლიდან. მე-15 საუკუნიდან აქ რუსთავე-
მარტყოფის საეპისკოპოსოს კათედრა-
ლი იყო. მე-15 საუკუნიდან, სადროშოს
ცენტრია, აქ იყო კახეთის მეფეთა ერთ-
ერთი რეზიდენცია. 1625 წელს
მარტყოფის ველზე ბრძოლა გაიმართა
სპარსელთა და ქართველთა ლაშქარს
შორის, რომლის დროსაც გიორგი სააკა-
ძემ და მისმა მხლებლებმა დახოცეს
სპარსელთა სარდლობა და მთელი
დღის განმავლობაში ბრძოლის შემდეგ
ქართველებმა გაიმარჯვეს. ამის გამო
სპარსეთში მძევლად დატოვებულ პაატა
სააკაძეს შაჰ-აბას 1-ის ბრძანებით თავი
მოკვეთეს. მხარეებმა დაიწყეს სამზადი-
სი მარაბდის ბრძოლისათვის, რომელიც
1625 წლის 1-ელ ივლისს გაიმართა.

128	დარიშხანი	244	არსებობს დარიშხანის მინერალების შემცველი აგრეგატი ანუ დარიშხნის მა- დანი, საიდანაც იღებენ დარიშხანის სამუჟანგს As_2O_3 (თეთრი დარიშხანი). საქართველოში ყორღანული კულტურის ადრეულ პერიოდში გამოიყენებოდა და- რიშხანი, ბრინჯაო ანუ მათი ნაერთი. სა- ქართველოში დარიშხანი მოიპოვება რა- ჭასა და სვანეთში. საზღვარგარეთ-აშშ-ში, შვეიცარიაში, მექსიკაში, იაპონიაში, ბო- ლივიაში და სხვა.
129	კალა	244	ელემენტთა პერიოდული სისტემის მე-4 ჯგუფის ქიმიური ელემენტია. ბზინვარე, რბილი, მძიმე და პლასტიკური ლითონი შედგება ათი იზოტოპისაგან. კალის შე- ნადნობი სპილენძთან (ბრინჯაო) ცნობი- ლია უძველესი დროიდან. კალას ლებუ- ლობენ მადნებიდან, სადაც მისი რაოდე- ნობა არანაკლებ 0,1%-ია. კალას იყენებენ საკონსერვო თუნუქის მოსაკალად, სას- ტამბო შენადნობების დასამზადებლად. დიდი ნაწილი იხმარება სარჩილად. მის ორჟანგს იყენებენ ცეცხლგამძლე შინა- ქრებისა და ჭიქურების დასამზადებლად.

130	ხურო და ხით ხუროობა	247	1)ხელოსანი, რომელიც შენობის ხის ნაწი- ლებს აკეთებს ან ხის შენობებს აშენებს. 2)ძველი მშენებელი ხელოსანი; 3)რთულა ფუძის მეორე შემადგენელი ნაწილი (გა- რით ხურო, ხით ხურო, ქვით ხურო, კვერთხ- ხურო) შუაბრინჯაოს ხანაში ბედენის კულ- ტურის პერიოდში დაიწყო ხითხუროობა.
131	ცივილი- ზაცია	252	(ლათინურიდან-სამოქალაქო, სახემნი- ფოებრივი) 1)კულტურის სინონიმი; 2)სა- ზოგადოების შედარებით მაღალი საფე- ხური. მატერიალური და სულიერი კულ- ტურის განვითარების დონე. ცივილიზი- რებულია ის, ვინც ან რამაც კულტურული განვითარების მაღალ დონეს მიაღწია.
132	ანტიმონი	255	ძვირფასი მინერალი, რომელიც ბრინჯა- ოსა და სპილრძის მისაღებად და სხვა- დასხვა სამკაულის დასამზადებლად იხ- მარებოდა თრიალეთის კულტურის დროს.
133	ოქროს კვეთა	259	პარმონიული გაყოფა-გაყოფა საშუალო და კიდური შეფარდებით. მთელის ისეთი გაყოფა ორ არატოლ ნაწილად, როდესაც მცირე ნაწილი ისე შეეფარდება დიდს, როგორც დიდი მთელს. ოქროს კვეთა გვხვდება ბუნებასა, ხელოვნებასა და ხე- ლოსნობაში. კერძოდ თრიალეთის კულ- ტურის დროს სამკაულების დამზადების- საიუველირო საქმეში ფორმები „ოქროს კვეთის“ პრინციპს ექვემდებარებოდა. დადგენილია მისი გამოყენება რუსთავე- ლის მიერ „ვეფხისტყაოსანში“ სტრიქონ- ებისა და კარედების წყობაში.
134	ინკრუსტაცია	259	(ლათინურიდან-ვფარავ ფენით ან ქერქით, ვანყოფთ მარმარილოთი). ნაკეთობის ან შენობის (ფასადის, ინტერიერის) დეკო- რირების სახეობა- მარმარილოს, კერამი- კის, ლითონის, ხის, სადაფის და ა.შ. ნატე- ხების საგნის ზედაპირში ჩასმა.

135	გავარსი	259	ქართული ოქრომჭედლობისთვის დამახასიათებელი ხერხია და ნიშნავს ნივთის შემკობას, ზედ დარჩილული ოქროს ან ვერცხლის ნვრილი ბურთულებით, მსგავსად ფერადი თვლებით შემკობისა, ლითონის ლითონითვე.
136	აქატი	261	სიცილიის მდინარე ახატეს- დღევანდელი დირილის მიხედვით-მინერალი SiO_2 -კვარცის ფარულკრისტალური სახესხვაობა. ნვრილობებრივი ტექსტურის მქონე ჭრელი ქალსედონი. ის ნახევრად ძვირფასი ქვაა. გამოიყენება სახელაო საქმეში. არჩევენ: არქატურონიქს, სარდონიქს, კარნეოლონიქს, სარდიონს.
137	მეანდრი	262	(ბერძნულიდან-თურქეთის მეტად დაკლაკნილი მდინარის დიდი მენდერესის ძვ. სახელწოდება. ვაკის მდინარის კლაკნილი, რომლის სიმრუდის რადიუსი დამოკიდებულია მდინარის წყლიანობა-სა და სიჩქარეზე). ეტყობა ოქრომჭედლები ამ მდინარის კლაკნილს ამსგავსებდნენ თავიანთ ოქროს ნაკეთობებს.
138	ბუნიკი და შტანდარტი	262	ოქროს ფურცლისაგან დამზადებულ-გამოყენებული სამკაულთა შესამკობი ფორმები, თრიალეთის კულტურის დროს აღმოსავლეთ საქართველოში. ამსგავსებდნენ ძველებურ სამხედრო დანიშნულების დროშებსა და ალმებს.
139	ლაჟვარდი (აზურიტი)	264	ფართოდ გავრცელებული სპილენძის მინერალი, ლურჯი ფერისა, ე.წ. „სპილენძის ლაჟვადი“, იხმარება სპილენძის გამოსადნობად. ლურჯი საღებავისა და შაბიამნის დასამზადებლად და სხვა. მზადდებოდა სხვა მინერალებთან ერთად სასმისების შესამკობი თვლები.
140	სერდოლიკი	264	ძვირფასი ქვა, რომლითაც ამკობდნენ ოქროს ფურცლიდან დამზადებულ სპი-

რალურ სასმისებს ან ნაკეთობას დამატებით ამშვენიერებდნენ მისი თვლებით.

141	ასურეთი, აქადური ენის დიალექტი	267	ძველი სახელმწიფო, დღევანდელი ერაყის ტერიტორიაზე, ჩამოყალიბდა ძვ.წ მე-7 ს-ის ბოლომდე. მოსახლეობის ენა აქადური დიალექტი იყო. ღვთაება ასური, ამიტომ ქვეყანას ასურეთი ერქვა. დედაქალაქი ასური მდებარეობდა მდ. ტიგრის ნაპირზე. სემიტურ ენათა ოჯახში შემავალი ასურული ენა ერთიანი ასურ-ბაბილონური ანუ აქადური ენის დიალექტია.
142	კომპოზიცია	267	(ლათინურიდან -შედგენა, შეთხზვა): 1) მხატვრული ნაწარმოების აგებულება, რომელსაც განსაზღვრავს მისი შინაარსი, ხასიათი და დანიშნულება; 2)მუსიკალური ან გრაფიკული ნაწარმოებები, კომპოზიტორის ან მხატვრის შემოქმედებითი შრომის შედეგები; 3) ხელოვნების სხვადასხვა დარგის მომცველი რთული მხატვრული ნაწარმოებები; 4) მუსიკალური თხზულებები. ხელოვნებაში კომპოზიცია წარმოადგენს ნაწარმოების იდეური და სიუჟეტური თემატიკური საფუძვლების კონკრეტულ დამუშავებას. საქართველოში თრიალეთური კულტურის დროს საგნებზე დატანებულ კომპოზიციებში გვხვდებოდა მცენარეები. ცხოველები, ჩაცმული ადამიანები და სხვა.
143	საკურთხეველი	268	ქრისტიანული ტაძრის ნაწილში, ძირითადი სივრცისგან გამოყოფილი, ამალელებული ადგილი, სამსხვერპლო, რომელიც განკუთვნილია, ადამიანის ღმერთთან შეხვედრის, მასთან დაახლოების, ლოცვა-კურთხევისა და წმინდა სერობისათვის. საკურთხეველში სრულდება ღვინისა და პურის ქრისტეს სისხლად და ხორცად გადაქცევის საიდუმლო წესი.

144	ფრიზი	268	სკლპტურული, ფერწერული და სხვა გამოსახულებებით შექმნილი ერთიანი დეკორატიული ზოლი, ხშირად ორნამენტული ხასიათისა, რომელიც გარს არტყია კედლების ზედა ნაწილებს.
145	ქურუმი	269	კულტის მსახური, რომელიც ადამიანებსა და ღვთაებებს შორის შუამავლად ითვლებოდა. ქურუმობა, როგორც ისტორიული მოვლენა, სათავეს იღებდა უძველესი დროიდან. პირველყოფილ საზოგადოებაში. კულტ-მსახურების სპეციალური შემსრულებელი არ არსებობდა, მის მოვალეობას ასრულებდნენ გვარის, ტომების და ა.შ. მეთაურები ან კიდევ მკითხავეები, შამანები და ჯადოქრები. კლასობრივ საზოგადოებაში, სატაძრო ორგანიზაციის ჩამოყალიბებასთან ერთად, გაჩნდნენ პროფესიონალი ქურუმები, რომელთა მოვალეობა ღვთაების მომსახურება და მასთან ურთიერთობა იყო. ქურუმთა ფენამ თანდათან მოიპოვა დიდი ეკონომიკური ძლიერება და უკვე გავლენას ახდენდა პოლიტიკურ ცხოვრებაზე. საქართველოში წინაქრისტიანულ ხანაში არსებობდა სოციალური ფენა, რომლის წარმომადგენლებიც ინიშნებოდნენ ქურუმებად (სტრაბონი). რასაც ისტორიულ წყაროებთან ერთად მონუმბს არქეოლოგიაც.
146	მისტერია	269	(გვიანდელი შუა საუკუნეების ეპოქის (მე-14-16 ს.ს) დასავლეთევროპული რელიგიურ-თეატრალური ჟანრი; ბერძნულიდან-საიდუმლოებანი) ზოგიერთი ღვთაების საიდუმლო კულტი, ღვთისმსახურების განსაკუთრებული ფორმა ძველ დროში. მისტერიებს აწყობდნენ უმეტესად ღამით ჩირაღდნების შუქზე. იმ ღვთაების ცხოვრების ისტორიას, რომელსაც თაყვანს სცემდნენ, წარმოადგენდნენ მიმიკური დრამატული საგნების სახით, რომელსაც ახლდა შეძახილები, სიმღერა და ცეკვა.

გათხრებით დასტურდება, რომ შემორჩენილია უნიკალური გამოსახულებები მისტერიის სცენებიდან, გვიანდელი ანტიკური პერიოდის მისტერიის მრავალი ელემენტი მიიღო ქრისტიანობამ და ღვთისმსახურების შემადგენელ ნაწილად იქცა.

147	ტაშირ-ძირაგეთი	272	978 წელს ამიერკავკასიის აალების არაბთა ბატონობის ნაშთების წინაარმდეგ ბრძოლის პირობებში ქვემო ქართლის ტერიტორიაზე შეიქმნა სომეხ მმართველთა ფეოდალური სახელმწიფო. სამეფოს დამმარსებლის გურგენის (978-989), იგივე კვირიკეს სახელის მიხედვით მას კვირიკიანების სამეფოსაც უწოდებდნენ. დამოუკიდებლობისთვის ბრძოლის მიუხედავად ტაშირ-ძირაგეთის სამეფო ჯერ ანისის სომხური სამეფოს ვასალი გახდა. ხოლო შემდეგ საქართველოს მეფის ბაგრატ მე-4-ის მფლობელობაში მოექცა. დავით აღმაშენებელმა კი თურქ-სელჩუკებისაგან განთავისუფლებული ტაშირ-ძირაგეთის სამეფო უშუალოდ საქართველოს შემოუერთდა. (1113-1122) და სომეხ ფეოდალ მმართველთა საგვარეულო გააუქმა. ისტორიული ქვემო ქართლის ეს მხარე, როგორც საქართველოს განაპირა ნაწილი სამართავად გადაეცათ სრულიად საქართველოს მხედართმთავრებს, ჯერ ორბელიანებს ხოლო 1185 წლიდან მხარგრძელებს.
148	მუხათ-გვერდი	270	სოფელი მცხეთის მუნიციპალიტეტში, მდინარე მტკვრის მარჯვენა ნაპირას. ზღვის დონიდან 560 მ. მცხეთიდან 6 კმ-ზე.
149	ერმიაძინი	273	ქალაქი სომხეთში - ერევნიდან 20 კმ-ში. ახლანდელი ერმიაძინის ადგილზე ძვ.წ მე-2 საუკუნის 1-ელ ნახევარში გაშენდა ქალაქი ვაღარშაპადი. (მე-2 საუკუნის მე-2 ნახევარში სომხეთის დედაქალაქი).

ქრისტიანობის მიღების შემდეგ ეჩმიაძინი (ყოფილი ვალარშაპადი) სომხურ-გრიგორიანული ეკლესიის ცენტრი და კატალიკოსის რეზიდენციაა.

150

ყარსი

274

ქალაქი ჩრდილო-აღმოსავლეთ თურქეთში, ყარსის ვილაიეთის ადმინისტრაციული ცენტრი. ყარსი უძველესი ქალაქია. ქართულ წყაროებში მოხსენიებულია „ყარის“ სახელწოდებით. 1065 წელს ბიზანტია დაეუფლა; 1074 წელს თურქ-სელჩუკებმა აიღეს. 1205-1206 წ. ქართველთა ლაშქარმა დაიკავა ყარსი. მეფე თამარმა იგი სამეფო ქალაქად აქცია და მმართველად ივანე ახალციხელი დანიშნა. მის დაუფლებას საქართველოსთვის სტრატეგიული და ეკონომიკური მნიშვნელობა ჰქონდა. 1238-39 წ. ქალაქი მონღოლებმა აიღეს, 1386 წელს თემურ ლენგმა დაიკავა. მე-16 საუკუნიდან ყარსი ოსმალეთის მფლობელობაშია; 1855 წელს რუსეთის ჯარებს ყარსის გარნიზონი დანებდა; 1877 წელს რუსებმა ყარსი შტურმით აიღეს და სან-სტეფანის ხელშეკრულებით იგი რუსეთს გადაეცა 1-ელ მსოფლიო ომში (1814-18 წ.წ.).

151

კრემაცია

276

(ლათინურიდან-დანვა) გვამის დაწვა, დაკრძალვის ერთ-ერთი სახეობა, გარდა გვიანდელი ნეოლითისა და ადრინდელი ბრინჯაოს ხანაში. გვამის დაწვა კოცონზე გავრცელებული იყო ძველ ბერძენ, რომაელ და სლავ ხალხებში. შუა აზიაში დამწვარ ნეშთს ინახავდნენ ოსუარიუმებში, რომაელები კოლუმბარიუმებში. ზოგიერთი ხალხი საკრძალავ ურნებში ათავსებდა ან პირდაპირ მიწაში მარხავდა. ქრისტიანობის გავრცელების შემდეგ აიკრძალა მიცვალებულების დაწვა, რადგან იგი ეწინააღმდეგებოდა მოძღვრებას „სტიქიოს ცხოვრებისა“ და „მკვდრეთით აღდგომის“ შესახებ. მე-19 საუკუნის მე-2 ნახევარში ევროპის ქვეყ-

			ნებში კვლავ დაინყეს მიცვალებულების დანვა. საქართველოში დადასტურებულია ბრინჯაოს ხანიდან კრემაციის არსებობა: სამგორის ორმოსამარხი (ძვ.წ. III ათასწლეული), თრიალეთში (ძვ.წ. XX-XV სს); რკინის ხანაში მასობრივი სამარხები ჩნდება სვანეთში. მთიან რაჭაში, აფხაზეთში, სამეგრელოში, გურიში და სხვა, ალბათ ეს ბერძნულ სამყაროსთან ურთიერთობის შედეგი იყო.
152	დრენაჟი	284	სისტემა დრენებისა (მილები, ფაბრლილები, მინისქვეშა გალერეები და სხვა მოწყობილობები) რომელთა დანიშნულებაცაა გრუნტის წყლის დაგროვება და ნაგებობათაგან მათი არიდება. სადრენაჟო მოწყობილობებს იყენებენ ავრეთვე სასოფლო-სამეურნეო მიწების დასაშრობად მინისქვეშა წყალსა და მდინარისაგან.
153	დუნაისპირა კულტურა	286	ნეოლითისა და ენეოლითის ხანის არქეოლოგიური კულტურების კომპლექსი, გავრცელებული V-III ათასწლეულებში მდინარე დუნაის შუა და ზედა დინებებში. დუნაის აუზში მთლიანად ან ნაწილობრივად მოქცეული ავსტრია, ბულგარეთი, უნგრეთი, ყოფილი იუგოსლავიის ქვეყნები, რუმინეთი, ჩეხოსლოვაკია, გფრ, ყოფილი სსრკ-ს ნაწილი, შვეიცარიის, იტალიის, პოლონეთის ტერიტორიების მცირე ნაწილი. მდ. სიბრძე 2850 კმ. სათავე აქვს გფრ-ში, ერთვის შავ ზღვას.
154	ურეკი	291	დაბა 1953 წლიდან, ოზურგეთის მუნიციპალიტეტში, შავი ზღვის სანაპიროზე, სამტრედია - ბათუმის სარკინიგზო და საავტომობილო გზაზე, რესპუბლიკური მნიშვნელობის ზღვისპირა კლიმატური კურორტია იცის უთოვლო ზამთარი და ცხელი ზაფხული. პლაჟის სილა შეიცავს დიდი რაოდენობით მაგნეტიტის ნაწილაკებს, აღინიშნება მომატებული მაგ-

ნიტური ველი, რაც ბუნებრივ საკურორტო ფაქტორად არის აღიარებული. სამედიცინო ჩვენებები: გულსისხძარღვთა სისტემის, სუნთქვის ორგანოების, სახსრების ზოგიერთი დაავადების, ნევროზის დაავადებები და სხვა.

გათხრებით დადგენილია კულტურულ ფენების არსებობა, მათ შორის ანტიკური ხანის ფენებისაც კი. სხვადასხვა დროს ნაპოვნია სხვადასხვა პერიოდების საბრძოლო, სამეურნეო იარაღები. ოქროსა და ვერცხლის სამკაულები და სხვა.

155	ღები	296	სოფელი ონის მუნიციპალიტეტში, მდინარე რიონის მარცხენა მხარეს. სოფელში დგას შუასაუკუნეების მთავარანგელოზის ეკლესია. შემონახულია შუა საუკუნეების ეკლესია კოშკი, „დედა ღვთისა“ აგრეთვე ლობჯანიძეების საცხოვრებელი კოშკი. გათხრებით მოძიებულია III-I სს. სამაროვნები, ორმოსამარხები და სხვა.
156	ბრილი	296	მრავალფენიანი არქეოლოგიური ძეგლი რაჭაში (ონი), მდინარე რიონის ხეობაში, სოფ. ღების ჩრდილოეთით 11 კმ-ზე. არქეოლოგიური გათხრები მიმდინარეობა 1939-61 წწ. და გამოავლინა ნამოსახლარები და სამაროვნები.
157	ადანგე	300	უღელტეხილი ჩხალთის ქედზე (აფხაზეთი). გადასასვლელი მდ. ბზიფის ხეობაში.
158	ბაშკაფსარა	301	ადგილი აფხაზეთში. მდინარეთა-ბზიფისა და კოდორის სათავეებთან, ახლოს ადანგეს უღელტეხლთან, სადაც შუაბრინჯაოს ხანაში აღმოაჩინეს მადნის მოპოვების წყარო და ამუშავდა მალარო.
159	საწური, ტიგელი, ყალიბი	325	საწური-გვიანბრინჯაოს ხანის მეტალურგიული ხელსაწყო, კერძოდ ბრინჯაოს ჩამოსასხმისთვის;

			გერმანიულიდან ტიგელი ქურჭელი რომელშიც ადნობენ. ხარშავენ ან აჩერებენ სხვადასხვა მასალას. ტიგელი იყენებენ ლითონებისა და შენადნობების გასადნობად. თერმული დანემაკებისათვის შინის სახარშად და სხვა. მას ამზადებენ ლითონის, გრაფიტისა და ფაიფურისაგან ან სხვა მასალებისაგან. ტიგელებში დნობა ლითონების (სპილენძი, ბრინჯაო) უძველესი პროცესია, მის შესახებ წერდა არისტოტელე ძვ.წ. მე-4 საუკუნეში. ყალიბი-სამსხმელი წარმოების ერთ-ერთი მონაწილე რგოლი (ქურჭელი), რომელშიც ციცხვიდან ასხამენ გაუდნარ ლითონს და ღებულობდნენ სასურველი ფორმის სხეულს. სამსხმელო ყალიბის ნადნობით შევსების პროცესი, სამსხმელო წარმოების ერთ-ერთი დამამთავრებელი ოპერაციაა.
160	წალვერის სახელოსნოს ძეგლები	326	დაბა ბორჯომის მუნიციპალიტეტში მდინარე გუჯარეთისწყლის (მტკვრის მარჯვენა შენაკადი) ნაპირზე. ბორჯომ-ბაკურიანის სარკინიგზო და საავტომობილო გზაზე. რესპუბლიკური მნიშვნელობის კურორტია - სამკურნალო ფაქტორი - მთის ჰავა, მინერალური წყლის წყაროები. გვიანდელი ბრინჯაოს ხანის ლითონის სამსმელო სახლოსნოს ნაშთები აღმოაჩინა ვ. გოროდცოვმა. მასალის ნაწილი დაცული მოსკოვის სახელმწიფო ისტორიის მუზეუმში. 1917 წელს ტერასიებურ შემალებაზე აღმოჩნდა ბრინჯაოს ნივთების ჩამოსასხმელი თიხის 10 ყალიბის ფრაგმენტები, სპილენძის ზოდის ნატეხები, ცულის ყალიბის თიხის კოპები, ბრინჯაოს 2 სადგისი, ობსიდიანის ისრის პირი, თიხის საქშენი ნატეხები და სხვა.
161	ხირსას სახელოსნო	332	ხირსა - ისტორიული პუნქტი აღმოსავლეთ საქართველოში, კახეთში - სიღნაღის მუნიციპალიტეტის სოფ. ტიბაანის

მახლობლად, ძვ.წ. I ათასწლეულის პირველ მესამედში წარმოიქმნა დაბის ტიპის მსხვილი დასახლება. განვითარებული იყო კერამიკის წარმოება ძვ.წ. VI-IV სს-ში. ჭალაქური ხელოსნური წარმოების ჩასახვისა და განვითარების პერიოდი იყო.

162	ქერა	332	1.ლითონის გამოსადნობი, გადასადნობი, გასახურებელი, მინის საღებავი, კერამიკის ნაკეთობების გამოსაწვავი ღუმელი. მუშაობს ხის ნახშირით, კოქსით, ნავთობით ან აირით; 2.ამჟამად გავრცელებულია გაზქურები და ელექტროქურები; 3.საქართველოში უძველესი ლითონსამსხმელო ქურების ნაშთები აღმოჩენილია ამირანის გორაზე, ნაღვერთან, ნაცარგორაზე; ბოლნისის რაიონში; აღმოჩენილი და შესწავლილია ცივი ბერკის რკინის საწერი ქურის სახელოსნოთა ნაშთები, სამეთუნეო ქურების ნაშთები ხირსაში, კარნისხევში, თბილისში და სხვა.
163	მელაანი, „მელი ღელე“	333	მელანი-სოფელი გურჯაანის მუნიციპალიტეტში, გომბორის ქედის სამხრეთ-დასავლეთ კალთაზე.ზღვის დონიდან 750 მ. მელი ღელე- არქეოლოგიური ძეგლი სოფელ მელაანის სამხრეთით, დაახლოებით 75კმ-ზე, მელი ღელეს მარჯვენა ნაპირას, გურჯაანის მუნიციპალიტეტში, აღმოჩენილია სხვადასხვა დროის რამდენიმე სამლოცველო.
164	შილდა	333	სოფელი კახეთში- ყვარლის მუნიციპალიტეტში, კავკასიონის სამხრეთ კალთის ძირში, მდინარე ჩელთის (ალაზნის მარცხენა შენაკადი) ნაპირზე, სოფლიდან 4-5 კმ-ზე. შემონახულია IX საუკუნის ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი-ლეთისმშობლის ტაძრის ნანგრევები,

რასაც ადგილობრივი მოსახლეობა ბარცანას „ყველანმინდას“ უწოდებდა.

165	ნაცარგორა
ცხინვალისა	341	ბრინჯაოს ხანის ნამოსახლარი ქ. ცხინვალის სამხრეთ-დასავლეთით. გაითხარა 1945-48წ.ნ. გამოვლენილია ძირითადად 3 კულტურის ფენა. რომლებიც ერთი-მეორის გაგრძელებას წარმოადგენდა. უკანასკნელი აღმოჩენებით III ფენა 1350-1250 წ.ნ. თარიღდება. -ეს ნამოსახლარი განეკუთვნება ბრინჯაოს ხანის დანიანურ-ბაქური შინათმოქმედების, მესაქონლეობის, მეჭურჭლეობის, მეღვინეობის დარგების მქონე ხალხს. III ფენაში ჩაბეჭდილი იყო ადრინდელი ქრისტიანული ხანის 10-მდე უნივენტარო სამარხი.
166	თრელი-
გორები
თბილისთან	341	ნასახლარი მდებარეობს თბილისში, დროშში, აღმაშენებლის ხეივანის დასავლეთით და 1,5 კმ-ზეა გადაჭიმული. ადამიანის ცხოვრების კვალი აქ აღინიშნება IV ათასწლეულის მეორე ნახევრიდან. პირველი მოსახლეები იყვნენ მტკვარი-არაქსის კულტურის მატარებელი ტომები.
167	ხოვლეგორა	341	გვიანდელი ბრინჯაოსა და ადრინდელი რკინის ხანის არქეოლოგიური ძეგლი, სოფელი ხოვლეს ჩრდილო-დასავლეთით 2.5 კმ-ზე კასპის მუნიციპალიტეტში, გათხრები ჩატარებულია 1954-61 წწ. გამოვლინდა ნამოსახლარის 8 სტრატოგრაფიული ჰორიზონტი. სხვადასხვა ჰორიზონტის არქეოლოგიური მასალა არსებითად თითოეულის შემდგომი განვითარებაა და მიუთითებს ხოვლეგორას მოსახლეობის, როგორც კულტურულ, ისე ეთნოგრაფიულ ერთიანობასა და თანმიმდევრობაზე. ხოვლეგორას არქეოლოგიური კულტურა ამიერკავკასიის კულტურის არეში შედის და ბევრი ნიშნით მომიჯნავე მხარეების ლოკალური კულტურის ნრეებს (ქვემო ქართლი,

თრიალეთი, შიდა ქართლი, სამთავრო) ენათესავება.

168	ყათლანის-
ხევის
ნამოსა-
ხლარი	341	მრავალფენიანი ნასოფლარი, უფლისციხის დასავლეთით, ამავე სახელწოდების ხევის ორივე მხარეს, მდ. მტკვრის ნაპირას, არქეოლოგიური შესწავლა დაიწყო 1958 წლიდან. დასახლება არსებობდა ძვ.წ. მე-3 საუკუნე - ახ.წ. მე-3 საუკუნეებში. აღმოჩენილია სხვადასხვა პერიოდების სამაროვნები. ნაპოვია ფალაურ წარწერიანი სასანური ხანის თიხის გულა და ახ.წ. პირველი საუკუნეების ფოლადის სახნისი. ყათლანისხევის ნამოსახლარი წარმოადგენდა ანტიკური ხანის უფლისციხის სასოფლო-სამეურნეო ერთ-ერთ დაბას.
169	უფლისციხე	341	კლდეში ნაკვეთი ქალაქი კავკასიის ერთ-ერთი უძველესი დასახლება და საქალაქო ცენტრი. მდებარეობს ქ.გორის აღმოსავლეთით 10 კმ-ზე, მდ.მტკვრის ნაპირას. პირველად იხსენიება მე-7 საუკუნეში. შემოგარენში დაცულია არქეოლოგიური და ხუროთმოძღვრების ძეგლთა ჯგუფი, რომელთაგან უძველესი ადრინდელი ბრინჯაოს ხანისაა.
საქართველოს გაერთიანებისთვის ბრძოლის პერიოდში(IX-Xსს) დასუსტებული ქალაქი ხელიდან-ხელში გადადიოდა. თავგამოდებით იბრძოდნენ ქართველი მეფეები, კახეთის მთავრები და სომხეთის მეფეები. ეს პროცესი დავით აღმაშენებლის მიერ 1122 წელს თბილისის განთავისუფლებით დაგვირგვინდა. უფლისციხის სამხედრო სტატეგიული პუნქტის არსებობა მონღოლთა შემოსევების (XIII ს) პერიოდში დანთავრდა და იყენებდნენ მხოლოდ სახიზრად.
170	სამთავროს
სამაროვანი	341	ნამოსახლარი მცხეთასთან. ძვ.წ. III ათასწლეულებში შუა ხანის ახ.წ. X საუკუნის ძეგლი, ძველი მცხეთის ჩრდილოგა-

			ნაპირა მხარეს. არქ. გათხრებით შესწავლილია 3000-მდე სხვადასხვა ტიპის სამარხი და დადგენილია ძეგლის სერატოგრაფია. აღმოჩენილია განსაკუთრებით მრავალფეროვანი არქეოლოგიური მასალა გვიანდელი ბრინჯაოს ხანისა და არდინდელი რკინის ხანის ორმოსამარხებში. ქვევრსამარხები თარიღდება ძვ.წ II-I სს-ით, ხოლო ქვისსამარხები, სარკოფაგები, კრამიტსამარხები, ქვათლილებით ნაგები აკლდამებით, თიხი-ფიალასამარხები და აგურისსამარხები I-III სს-ით. აღმოჩენათა შორისაა ოქროს, ვერცხლისა და ბრინჯაოს მრავალნაირი სამკაულები, მინისა და კერამიკის წურჭლები, იარაღები, ქანდაკებები და სხვა.
171	პორელიეფი	343	(ფრანგულიდან-მალალი რელიეფი, ამობურცული ადგილი) ქანდაკების სახე, რომელიც ამობურცულია ბრტყელ ზედაპირზე, თავისი მოცულობის ნახევარზე მეტად; ზოგჯერ ის ოდნავ ეხება, იშვიათად კი მთლიანად სცილდება ფონს. პორელიეფს ხშირად იყენებენ არქიტექტურაში
172	სენაკი	343	ცალკე ოთახი, ბერის, მონაზვნის, განდეგილისთვის „მხიერ სახლაკი“
173	აგრაღური ღვთაება	346	მინის, მინდვრის (მინათმომქმედების) ღვთაება-კულტი.
174	წეროვანი	353	სოფელი მცხეთის მუნიციპალიტეტში, მუხრანის ვაკის სამხრეთ-აღმოსავლეთით. სხალტბის ქედის ჩრდილო-კალთაზე, მცხეთა-გორის საავტომობილო გზაზე. სოფლის განაპირას დგას მე-11 საუკუნის პირველი მესამედის ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი - სამების დარბაზული ეკლესია - დაზიანებული. ნაგებია რიყის ქვით. თაღები და პილასტრები ამოყვანილია გათლილი ქვის ფილებით, აფსიდის ნალისებრი მოხაზულობა ადასტურებს ეკლესიის სიძველეს.

175	მიტარბი	362	ბორჯომის მუნიციპალიტეტის სოფლების დიდი და პატარა მიტარბების ძველი სახელწოდება. „მიტარბი“ სამკურნალო და სუფრის მინერალური წყალია. საბადო ბორჯომის მდინარის მიტარბულის ხეობაშია. საბადო დაკავშირებულია შუაეოცენური ასაკის ვულკანოგენურ წყებასთან.
176	ირიგაცია	364	სოფლის მეურნეობაში ნაკლებტენიან მიწაზე წყლის გაყვანა, რაც ზრდის ნიადაგის ფესვისამყოფელ შრეში ტენის მარაგს; მელიორაციის ერთ-ერთი სახეა, უფრო გავრცელებულია ტერმინი რწყვა.
177	კევრი	366	სკვერი - რაანასა და ქართლში, კიავირსვანეთში; პურეულის სალენი იარაღი. ტრაპეციის ან სამკუთხედის ფორმისაა. იგი სხვადასხვაგვარია და შეიძლება შედგებოდეს ხის მასალისაგან კაუთან, ქვასთან და რკინასთან ერთად. რკინა თავთავს ქრიდა, ქვა კი ბუდიდან მარცვალს ფშვნიტდა. კევრში აბამდნენ ხარს ან ცხენს. საქართველოში კევრი ცნობილია ძვ.წ. პირველი ათასწლეულიდან. გათხრებით კევრის ნიშნები აღმოჩენილია ხოვლეგორაში (ძვ.წ. XI-IX სს.) მცხელაში (ძვ.წ. VII-VI სს), უფლისციხეში(ანტიკური ხანა), კავთისხევში(გვიანდელი ფეოდალური ხანა) და სხვა.
178	ურარტუ ანუ იგივეა რაც მითანის სამეფო	376	ერთ-ერთი უძლიერესი სახელმწიფო ძვ.წ IX-VI სს-ში. მისი დედაქალაქი იყო ტუმშა-(ახლანდელი ქ. ვანი თურქეთში). ურარტუ ამ ქვეყნის ასურული სახელწოდებაა, თვითონ ურარტუელები თავის ქვეყანას „ბაინილის“ უწოდებენ. მითანის სამეფოს არსებობის ხანაში (ძვ.წ II ათასწლეული) ურარტუელები მის შემადგენლობაში შედიოდნენ. მისი დაცემის შემდეგ (ძვ.წ. XIII ს) დამოუკიდებლობას მიაღწიეს, ძვ.წ. IX ს-ში ურარტუელთა დიდი გაერთიანება ურარტუს სამეფო შეიქმნა. სამეფოს ძირი-

თადი მოსახლეობა ურარტუელები იყო. ენის მიხედვით ახლოს იდგნენ ხურიტებთან (მითანელებთან). ბევრი მკვლევარი ენით ურარტუელებს კავკასიულ ხალხებს (მ.შ. ნაწილობრივ ქართველებსაც) უკავშირებს. ურარტუს სახელმწიფოს დაცემის შემდეგ (მარცხი კიმირიელებთან და ასურეთთან) ურარტუელები გაითქვიფნენ სომხეთის მოსახლეობაში, აგრეთვე ქართველ ტომებში. რამდენადაც ზეიძლება ვიმსჯელოთ ძვ. ქართული სიტყვების მისამღერებში შემონახული ცალკეული სიტყვებისა და გამოთქმების მიხედვით.

179 კოლხური კულტურა 378

გვიანდელი ბრინჯაოს-ადრინდელი რკინის ხანის II ათასწლეულის II ნახევარი და I ათასწლეულის I ნახევარი) არქეოლოგიური კულტურა. გავრცელებულია ძველი კოლხებისა და დასავლურ ქართული ტომების (სასპრეები, ტიბარეები, მაკრონები, მოსინიკები და სხვა) მინაწყალზე. (დასავლეთ საქართველოს მტკვრისა და ქოროხის წყალგამყოფი მთიანეთი, სამხრეთ-აღმოსავლეთი შავიზღვისპირეთი ქ.ორდუმდე) უმთავრესად ცნობილია მაღალგანვითარებული ბრინჯაოს ნარმოვებით და მხატვრული ხელოსნობით. აღმოჩენილია სპილენძ-ბრინჯაოს ნაკეთობათა მრავალრიცხოვანი ე.წ. მდნობელთა და ლითონის ნივთებით მოვაჭრეთა განძები, სამარხულის ინვენტარი და მრავალი შემთხვევითი მონაპოვარი. კოლხეთის კულტურას გენეტიკური კავშირი აქვს წინა და მომდევნო ხანის კულტურებთან, ამიტომ იგი მოიცავს უფრო დიდ პერიოდს, ვიდრე მხოლოდ ბრინჯაოს აყვავების ხანა.

180 გიშერი 389

მერქნული წარმოშობის ნახშირების ერთ-ერთი სახეობა; მსუყე შავი ფერისაა, აქვს კაშკაშა ელვარება, მდგრადია, მკვრივი და ბლანტი, ადვილად მუშავდება და პრიალდება. იყენებენ უმთავრე-

სად სამკაულებისთვის (მძივები, კრია-
ლოსნის ქვები და სხვა).

181	ოჩხამური	389	დაბა აჭარაში - ქობულეთის ვაკეში, იმა-
ვე მუნიციპალიტეტში. მდინარე ოჩხამუ-
რის ნაპირზე.(მდ. ოცხამური მდ. ჩოლო-
ქის მარცხენა შენაკადი).
182	მუხურჩა	389	სოფელი მარტვილის მუნიციპალიტეტ-
ში, ოდიშის დაბლობზე, მდ.აბაშის მარ-
ცხენა მხარეს. ზღვის დონიდან 65 მ-ზე.
მარტვილიდან 17 კმ-ზე. ანტიკური ხანის
არქეოლოგიური ძეგლების გათხრები
მიმდინარეობდა 1974 წლიდან. შესწავ-
ლილია ბრინჯაოს ხანის სამოსახლო
ბორცვი („კეკელური ზუგა“). ასევე შეს-
წავლილია მდ.აბაშის ნაპირას ადრინ-
დელი რკინის ხანის სამაროვანი, ნაპოვ-
ნია ბრინჯაოს, რკინის, ოქრო-ვერცხლის
და სხვა მასალების ნაკეთობები.
183	ჭებურხინჯი
და მისი
განძი	390	1952 წლამდე წალამუხი, სოფ.აფხაზეთ-
ში, გალის რაიონში, მდ. ენგურის მარ-
ჯვენა მხარეს სათანჯოს მთის კალთაზე,
ზ.დ 150 მ-ზე. შემორჩენილია შუა საუკუ-
ნეების 2 ეკლესია.
184	ნოსირი	390	სოფელი სენაკის მუნიციპალიტეტში,
ოდიშის დაბლობში, მდ. რიონის შენაკა-
დის მდ. ტეხურას მარცხენა მხარეს. ს.
ჯანაშიას სახელმწიფო მუზეუმში დაცუ-
ლია ნოსირის განძი, კოლხური კულტუ-
რის აყვავების პერიოდის (ძვ.წ. VIII-
VIII სს) არქეოლოგიური განძი აღმოჩენი-
ლი 1929 წელს. განძი შეიცავს: სპილენ-
ძის დისკოსებრ ზოდებს, სარდიონის შე-
სანიშნავად გაპრიალებულ 196 ცალ სფე-
რულ მძივს, ოქროს 14 ნივთს. გავარსიან
საკიდსა და სხვა ნაკეთობებს.
185	ფარცხა-
ნაყანევი	390	სოფელი წყალტუბოს მუნიციპალიტეტში.
იმერეთის დაბლობზე. ზდ. 70 მეტრზე.

წყალტუბოდან 15 კმ-ზე. წყაროებში პირველად მოხსენიებულია XIII-ში ფარსმან-ყანევის სახელწოდებით. არქეოლოგიური სამუშაოები ადასტურებენ, რომ იგი უძველესი დროიდანაა დასახლებული. 1868 წელს აქ აღმოჩენილია ძვ.წ. I ათასწლეულის I ნახევარის ნივთები - სარდრონის მძივები, ოქროს, ბრინჯაოს ნაკეთობები გავარსით შემკულები. 1937 წელს ქუთაისის სამხრეთ-დასავლეთით 14კმ-ზე აღმოჩენილია ელინისტური ხანის საპაროვანი, რომელშიდაც იყო 14 ქვევრ-სამარხი. ეს აღმოჩენა ფარცხანაყანევის სამაროვანის სახელითაა ცნობილი.

186	ნიგვზიანი	391	სოფელი ლანჩხუთის მუნიციპალიტეტში მდინარეების წყალნითელისა და სვიანის (ფიჩორის სისტემა) ნაპირებზე - არჩეული, ჩანჩეთი, ხაჯალია, ჯუმათის რკინიგზის სადგური.
187	ერგეთი
(ერგეტა)	391	სოფელი ზუგდიდის მუნიციპალიტეტში, ანაკლიის თემი, ოდიშის დაბლობზე, მდ. ქურჩის მარჯვენა ნაპირას. მის მახლობლად არის უძველესი დროის ნამოსახლარი ბორცვი ე.წ. დახაგუძბა.
188	ყობანური
კულტურა	403	I ათასწლეულის პირველ ნახევრის არქეოლოგიური კულტურა, რომელიც გავრცელებული იყო ჩრდილოეთ კავკასიის ცენტრალურ ნაწილში. სახელი ეწოდა ჩრდილოეთ ოსეთის სოფ. ყობანის მიხედვით. სადაც 1869 წელს პირველად აღმოჩნდა ქვყუთები. 1877-80 წწ. ჩატარდა არქეოლოგიური გზებები. მისთვის დამახასიათებელია ბრინჯაოს ცულები. მიცვალებულებს ქვყუთებში კრძალავდნენ ქვებით შემოწყობილ ორმოსამარხებში.
189	დეკორი	404	(ფრანგულიდან-ნაგებობის ფასადი, ინტერიერი ან ნაკეთობის, ნაწარმის მორთვის სისტემა.) ობიექტის მოცულობით-სივრცობრივ კომპოზიციასთან შერ-

წყმული უბრალო თუ რთული დეკორი ხდება ობიექტის ელემენტი და გარდაქმნის მის სახეს. დეკორი ცალკეული ნაგებობათა და საგანთა მთლიან ანსამბლში გაერთიანების ერთ-ერთი საშუალებაა.

190	კონსოლიდაცია	408	(ლათინურიდან- ერთად და ვამჭიდროვებ, განვამტკიცებ, რამის განმტკიცება - გამაგრება). ცალკეულ პირთა, დაჯგუფებათა, ორგანიზაციათა გაერთიანება და დარაზმვა საერთო მიზნებისათვის ბრძოლის გასაძლიერებლად.
191	ჰანურ-ენოვანი ტომები - ჭანები, სანები, ლაზები, ზანები, ჭანეთი.	411	ჭანები -ძველი დასავლურ-ქართული ტომი. მას პირველად ახ.წ. VI ს-ში ბიზანტიელი ავტორი პროკოპი კესარიელი იხსენიებს. მისი ცნობით ჭანები ადრე სანებად იწოდებოდნენ. ეს აზრი შემდეგ განმტკიცდა ბიზანტიურ მწერლობაში. პროკოპისავე ცნობით ჭანები მრავალტომად იყოფოდნენ. III-VI სს. ჭანები მოსახლეობდნენ მდინარე ჭოროხის სათავეებთან, მიუვალ მთებში მწირ და უნაყოფო ადგილას (ახლანდელი თურქეთის ბაიბურთისა და ისპირის მაზრებში) 529 - 535 წწ. შორის ჭანები ბიზანტიამ დაიპყრო. ამავე პერიოდს განეკუთვნება მათი გაქრისტიანება და ამიერიდან ბიზანტიელთა ჯარშიც მსახურობდნენ. ისინი ტრაპიზონის იმპერიის მოსახლეობის უდიდეს ნაწილს წარმოადგენდნენ. შემდეგ სახელმწიფო „ჭანეთი“ ძირითადად განდევნილი იქნა ტერმინ „ლაზის“ მიერ, მაგრამ მთლიანად მაინც არასდროს გამქრალა. ჭანი და ჭანეთი დიდხანს შემოინახა ქართულმა საისტორიო მწერლობამ, და ხალხის მეხსიერებამ. მთისა და ბარის ჭანური ტომების პოლიტიკური აქტივობით შეიქმნა სახელმწიფო „ჭანეთი“, გავრცელდება მიმდებარე ზღვის სანაპიროს ვრცელ ტერიტორიაზე ახლ-ელი თურქეთის ჩრდილო

			აღმოსავლეთ ართვინის, რიზესა და ტრაპიზონის ტერიტორიაზე. იგივეა, რაც ლაზისტანი (ლაზეთი) ბერძნულ წყაროებში მოიხსენიება აგრეთვე ოიანიკუს სახელით. XIII-XIV სს-ში იგი ტრაპიზონის იმპერიის შემადგენლობაში იყო. მე-14 საუკუნეშივე ჭანეთის აღმოსავლეთ ნაწილი სამცხის სამთავროს შემადგენლობაშია. 1461 წელს თურქ-ოსმალთა მიერ ტრაპიზონის იმპერიის განადგურების შემდეგ ჭანეთი მათი ბატონობის ქვეშ აღმოჩნდა; მხოლოდ მის აღმოსავლეთი ნაწილი დარჩა ქართულ პოლიტიკურ და კულტურულ არეალში., ექვემდებარებოდა გურიის სამთავროს, 154 წელს ოსმალეთმა აღმოსავლეთ ჭანეთიც მიიტაცა. რუსეთ-თურქეთის ომის (1877-78 წწ) შემდეგ და ბერლინის კონგრესის (1878წ) გადაწყვეტილებით თურქეთმა დათმო მხოლოდ აღმოსავლეთ ჭანეთის ნაწილი (ახლანდელი ხელვაჩაურის რაიონის სოფ. სარფისა და მის აღმოსავლეთით მდებარე რეგიონი).
192	ექსპანსია	420	(ლათინურიდან- გავრცელება, გაფართოება თავდაპირველის საზღვრებისა, გავლენისა და სხვა) იხმარება უპირატესად პოლიტიკური მნიშვნელობით, მაგალითად-სახელმწიფოს ექსპანსია, მისი გაფართოება ახალი ტერიტორიების დაპყრობით.
193	დიაოხი (დიაუხი) იგივე დაიაენი	422/423	ადრინდელი კლასობრივი სახელმწიფო ძვ. წ. XII-VII სს სამხრეთ ამიერკავკასიაში. აერთიანებდა მდინარე ეფრატის ზემოთში მცხოვრებ ტომებს, რომელთაგან ასურელების წინააღმდეგ გაერთიანდნენ. ძვ. წ. IX საუკუნის ბოლოსა და VIII ს. დასაწყისში გაერთიანება ურარტუს მეფეებმა გაანადგურეს.
194	არზრუმი (ერზრუმი)	423	ქალაქი ჩრდილო-აღმოსავლეთ თურქეთში, ერზრუმის ვილაიეთის ადმინია-

ტრაციული ცეტრი. იმპერატორ თეოდოსიუს II-ს პატივსაცემად თეოდოსიოპოლო ერქვა ქართულად კრნუ-ქალაქი, სომხურად კარინ-ქალაქი. ძველთაგანვე წარმოადგენდა გამაგრებულ პუნქტს III-IVსს მისთვის ერთმანეთს ეომებოდნენ რომი და სასანიანთა ირანი. VII საუკუნის 40-იან წლებში არაბებმა დაიპყრეს და კალიკალა უწოდეს. 1849 წ. იქ გადასახლდა ქალაქ არზანის მოსახლეობა და ქალაქს ეწოდა არზან ურ-რუმ, რომაელთან არზანი, აქედან „არზრუმი“. რუსეთ-ოსმალეთის ომის დროს ქალაქი სამჯერ (1829, 1878, 1916) აიღო რუსეთის ჯარმა, მაგრამ საზავო ხელშეკრულებით ოსმალეთმა იგი კვლავ დაიბრუნა.

195	ევფრატი	423	(არამეულიდან-ტკბილი წყალი) მდინარე თურქეთში, სირიასა და ერაყში. უდიდესია დასავლეთში. სიგრძე მდ. გურადის სათავიდან 3065კმ. მურადისა და ყარასუს შესართავიდან სათავე აქვს სომხეთის მთიანეთში. კვეთს სირიისა და მესოპოტამიის ჩრდილო ნაწილის უდაბო პლატოს მესოპოტამიის დაბლობში. მისი სიგანე 150-500 მეტრამდე აღწევს, სიღრმე 10მ.-ს. ორი ტოტით უერთდება მდ. ტიგრს და წარმოქმნის მდინარე შატ-ელ-არაბს, რომელიც ერთვის სპარსეთის ყურეს.
196	სკვითები	429	ძველირანული ტომები, მოსახლეობდნენ პეროდოტეს ცნობით დნეპრისა და დონის სტეპებში. ეწეოდნენ მომთაბარეობას, მისდევდნენ მესაქონლეობას. ძვ. წ. IV საუკუნეში ჩამოყალიბდა სკვითების სახელმწიფო. იგივე სავრომატებია.
197	კიმერი-ელები	430	ტომები, რომლებიც ცხოვრობდნენ ჩრდილო-აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში. ძვ. წ. VIII-VII-ში. VI საუკუნეში ბერძენმა კოლონისტებმა ქერჩის სრუტეს უწოდეს კიმერიის ბოსფორი. პერო-

დოტესა და სხვა ისტორიკოსთა ცნობილი კიმერიელები ცხოვრობდნენ ჩრდილო შავიზღვისპირეთში თრაკიამდე და იქიდან სკვითებმა შემოადევნეს. ძვ. წ VII ს.-ში კიმერიელებმა დაიპყრეს ფრიგია, ლიდია, კაპადოკია და ა. შ. უკანასკნელის მოსახლეობას შეერივნენ. არქეოლოგიაში კიმერიელებს უკავშირდებოდა ბრინჯაოდან რკინის ხანაში გაჩაღებული ეპოქის კულტურა.

198	ტოპონიმი,
ტოპონიმიკა	431	ტომის ბინადრობის ადგილი, სივრცე და სახელი, ხოლო ტოპონიმიკა მდინარის ტოპონიმებს ანუ გეოგრაფიულ სახელწოდებებს. მათ მნიშვნელობას, აგებულებას და წარმომავლობას, განსაზღვრავს მათი გავრცელების არეალზე. ზოგჯერ ასაკისა. ტოპონიმთა ერთობლიობას ტოპონიმთა ენობრივობა. ტოპონიმიკის პრაქტიკული მხარეა გეოგრაფიული ობიექტებისათვის სახელთა შერქმევა. გადარქმევა, ტოპონიმთა ერთიანი დაწესების დადგენა, უცხოურ ტოპონიმთა გადმოცემა მშობლიურ ენაზე და ა. შ. საქართველოში ტოპონიმიკური მუშაობის დასაწყისი ვახუშტი ბატონიშვილის სახელთანაა დაკავშირებული.
199	დარუბანდი	432	ძველი-დარუბანდი, შემდეგ დერბენდი (სპარსული-დარ-კარი, ბანდ ზღუდე), ჩორი-ქალაქი, დაღესტნის ავტონომიაში (რუსეთი, ჩრდილო კავკასია), კასპიის ზღვის სანაპიროზე ნავსადგური, რკინიგზის სადგური მახაჩკალა ბაქოს გზაზე (ხაბზე).
200	დარიალი,
დარიალის
ხეობა,
სიმაგრე	432	მდინარე თერგის ხეობის ანტეცედენტური მონაკვეთი ყაზბეგის რაიონში. იწყება მდ. ჩხერის შესართავთან დამთავრდება ზეო ლარსთან, სიგრძე 11 კმ. ხეობაზე გადის საქართველოს სამხედრო გზა. სახელწოდება წარმოდგება სპარსული დარიალანისგან (ალანთა კა-

რი). იგი მოიხსენიებოდა აგრეთვე, როგორც: დარიალის, არაგვის კარი, იბერიის კარი, კავკასიის კარი, სარმატიის კარი, ოვსთა კარი და სხვა.

გადმოცემით აქ პირველი სიმაგრე აუშენებია იბერიის მეფე მირიან I ს. ძვ. წ. II ს.-ის I ნახევარში. V ს.-ში ვ. გორგასალმა აღადგინა სიმაგრე. 1118-20 წ.წ. და აღმაშენებელმა დარიალის გზით ჩამოასახლა ყივჩაღები საქართველოში და მანვე განაახლა დარიალის სიმაგრე, გალავნისა და კოშკების გარდა, ციხის ტერიტორიაზე მრავლადაა შემორჩენილი სხვადასხვა შენობის ნანგრევები.

201	მამისონი	432	უღელტეხილი კავასიონის მთავარ ქედზე, მდიანრების არდონისა და ჭანჭახის (რიონის მარცხენა შენაკადი) წყალგამყოფზე, სიმაღლე 2819 მ.
202	თეიშებაინი	434	ურარტუს სახელმწიფოს მსხვილი ადმინისტრაციულ-სამეურნეო ცენტრი. ციხესიმაგრე აგებულია ძვ. წ. VII ს.-ის I ნახევარში მეფე რუსა II-ის დროს დაახლოებით ძვ. წ. 585 წელს სკვითებმა ამიერკავკასიის ტომებთან ერთად დაწვეს და დაანგრიეს თეიშებაინი.
203	ცისკარაანთ გორა	436	მრავალფენიანი არქეოლოგიური ძეგლი შიდა ქართლში; ურბნისის ნაქალაქარის უძველესი სამოსახლო გორა. მდებარეობს სოფ. ურბნისში, მტკვრის მარცხენა ნაპირას. 1960-64 წ. წ. მოხდა არქეოლოგიური გათხრები და გამოვლინდა ფეოდალურ-ანტიკური და ადრინდელი ბრინჯაოს ხანის 12 კულტურული ფენა. მათ შორის ნაპოვნია მტკვარ-არაქსის კულტურის ძვ. წ. IV ათასწლეულის ძეგლები, III-I სს. ელინისტური ხანის ტაძარი. VII ს.-ის ქალაქის შიდაციხე და ექვსსათავსიანი კოშკები, მდიდარი არქეოლოგიური მასალით. მ. შ. სასანური ვერცხლის მონეტა, რომელიც პეროზის (458-

88) კავად I-ის (488-531) და ხოსრო I -ის (531-79) სახელებითაა მოქრილა. კოჭკო. VIII.-ში ხანძარს გაუნადგურებია და იკი მინით დაუფარავს.

204	მეოტიდა	439	აზოვის ზღვის ახელწოდება ძვ. წ. VII-IV სს უკავშირდება ადგილობრივი ტომების მეოტების სახელს. მეოტები ძველი ტომების კრებითი სახელი, რომლებიც ახლოობდნენ ძვ. წ. I ათასწლეულში აზოვის ზღვის აღმოსავლეთ და სამხრეთ-აღმოსავლეთით, აგრეთვე ყუბანის ზედა ნაწილში.
205	ჯვარი	441	ჯვარილდი-ჯვრის გადასასვლელი უღელტეხილი სვანეთის ქედის სამხრეთ განშტოებაზე, სიმაღლე 2880მ. აკავშირებს მდინარეების ლასკადურისა და ჯვარის ხეობებს (ცხენისნლის აუზი)
206	აკინაკი	442	(ბერძნულიდან-მოკლე 40-60სმ.-იანი ორლესული მახვილი. ხმარობდნენ ძვ. წ. I ათასწლეულის შუა ხანებსა და II ნახევარში. უმთავრესად ირანელები და სკვითები, გავრცელებული იყო კავკასიაშიც. გულის ფორმის, ბრტყელი ან ნახევარმთვარისებური. იკიდებდნენ სარტყელზე მარჯვენა მხარეს.
207	პეგემონია	444	(ბერძნულიდან ხელმძღვანელობა, ბელადობა, ბატონობა), პეგემონური როლი ურთიერთობაში, ვაჭრობაში და ა. შ.
208	არამეული ტომები (არამეელები)	448	სემიტური მოდგმის ხალხი, რომელმაც მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა ახლო აღმოსავლეთის ხალხთა ისტორიაში. პირველად არამეელები, როგორც მომთაბარე ტომი „ახლამუ“ მოხსენიებულია XIV ს-ის შემდეგ იმავე ტომის აღსანიშნავად აქადურ ლურსმნულ წარწერებში გვხვდება სახელწოდება „არმაი“ (არამეელები). ეს ტომი მესოპოტამიაში შეიჭრა და დასახ-

ლდა X ს-ში სირიასა და მესოპოტამიაში დამკვიდრდნენ. ქრისტიანობის გავრცელებასთან ერთად დამკვიდრდა ბერძნების მიერ მათთვის შერქმეული სახელწოდებაც „სირიელები“. ასე ეძახიან მათ შთამომავლთ დღესაც.

209	პეროდოტე	471	ძველი ბერძენი ისტორიკოსი, „იტორიის მამად“ წოდებული (დაახლოებით ძვ. წ. 486წ.-პოლიკარნასი; დაახლოებით-თუ-რიო, იტალია). იყო წარჩინებულთა წრიდან, ცხოვრობდა მშობლიურ ქალაქში კუძულ სამოსზე, ათენში. მოგზაურობდა და წერდა ძირითადად მეცნიერული მიზნით მათ შორის კოლხეთშიც.
210	კაპადოკია	472	მცირე აზიის ცენტრალური ნაწილის ერთ-ერთი ოლქი. აქემენიდების დროს მოიცავდა ტერიტორიას დასავლეთით მდ. პალისამდე, ჩრდილოეთით შავ ზღვამდე, სამხრეთით ტავროსის ქედამდე და იყოფოდა 2 სატრაპიად- „დიდ კაპადოკიად“ ეკავა შიდა რაიონები და „მცირე კაპადოკიად“, მოიცავდა შავი ზღვის სანაპირო ზოლს ანუ პონტოს. მოგვიანებით, კაპადოკია ეწოდებოდა მხოლოდ „დიდ კაპადოკიაში“ შემავალ ტერიტორიებს. დასახლებული იყო ტომებით-ხათებისა და პროტოხეთების. შემდეგ ინდოევროპული ტომები შეერივნენ ხათებს და ჩამოყალიბდა ხეთური ეთნოსი. სხვადასხვა დროს იმყოფებოდა თაბალის ტომთა, მიდიის, აქემენიდების და რომის მორჩილებაში. XV ს-დან ოსმალეთის იმპერიაში მოექცნენ.
211	ყარასუ	478	დასავლეთ ევფრათი, მდინარე თურქეთის აღმოსავლეთ ნაწილში, მდინარე ევფრათის ჩრდილო შემადგენელი. სიგრძე 470 კმ.
უმთავრესად მიედინება ღრმა ხეობაში.

212	მურადსუ	478	აღმოსავლეთ ევფრათი, მდიანრე თურქეთში, ევფრათის ძირითადი შემადგენელი, სიგრძე 600 კმ.-ზე მეტი. სათავე აქვს ალადაღის კალთებზე. მიედინება ღრუ ხეობაში.
213	კოლხეთის სამეფო	486	(ძველი ქართული წყაროებით-ეგრისი). ადრინდელი კლასობრივი ქართული სახელმწიფო, სამხრეთ-აღმოსავლეთ და აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში. კოლხურ ტომთა გაერთიანება I ათასწლეულის დასაწყისში თანდათანობით იქცა სახელმწიფოდ. უკვე VIII საუკუნეში ურარტულ წყაროებში იგი იხსენიება, როგორც კოლხას სამეფო, რომელიც გამუდმებით ებრძოდა ურარტუსა და დიაუხის სამეფოებს. კოლხას პოლიტიკური ცენტრი ჭიროხის აუზში მდებარეობდა, ხოლო მისი გავლენა ვრცელდებოდა აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის ვრცელ ტერიტორიაზე. კოლხას სამეფოს დაცემის შედეგ, პოლიტიკურმა ცენტრმა გადაინაცვლა ჩრდილოეთით. ახლანდელი საქართველოს ტერიტორიაზე, სადაც VII-VI სს.-ში ჩამოყალიბდა ახალი ძლიერი დამოუკიდებელი სახელმწიფოებრივი, მთელ ანტიკურ სამყაროში ფართოდ ცნობილი კოლხეთის სამეფო. III საუკუნეში ცნობილი მეფე აკე, რომელმაც თავისი სახელით მოჭრა ლისიმაქეს სტატერების მინაბადი მონეტა და იგი კვლავ განაგრძობდა აქტიურ მონაწილეობას საერთაშორისო ვაჭრობაში. IV-III სს.-ში კოლხეთის სამეფო თანდათანობით დასუსტდა, მისი აღმოსავლეთი ოლქები ქართლის სამეფოს გავლენაში მოექცნენ და ქართლიზაცია განიცადეს. II-ის-ის მიჯნაზე კოლხეთი დაიპყრო პონტოს მეფე-მითრიდათე VI ევპატორმა. 63 წლიდან ზღვისპირა ოლქები რომის იმპერიის პოლიტიკური ზეგავლენის ქვეშ მოექცა და რომაელები განაგებდნენ, რაც ახალი წელთაღრიცხვის IV საუკუნემდე გაგრძელდა.

ძველი ხალხები ცენტრალურ ანატოლიაში (მცირე აზია) ბინადრობდნენ ძვ. წ. III-II ათასწლეულების მიჯნაზე. ლაპარაკობდნენ ხეთურ ანუ ნესურ (ნესიტურ ან ქანესურ) ენაზე, რომელიც განეკუთვნებოდა ინდოევროპულ ენათა ოჯახის ანატოლიურ (ხეთურ-ლუგლურ) ჯგუფს. ხეტების სახელწოდება მომდინარეობს პროტოხეთური წარმოშობის გოგრაფიული მნიშვნელობის ტერმინიდან „ხათი“, რომელთაგან ანატოლიაში მშვიდობიანი გზით ნესიტი ტომების მრავალსაუკუნოვანი შერევის შედეგად ჩამოყალიბდა ხეთური ეთნოსი (დაახლოებით ძვ. წ. 1650 წელს) ხეტების სახელმწიფო ერთ-ერთი ძველადმოსავლური სახელმწიფო ძვ. წ. ათასწლეულში მცირე აზიაში (ანატოლია ახლანდელ თურქეთში) მისი დედაქალაქი იყო ქ. ხათუსა, იმჟამად ცენტრალურ მცირე აზიაში რამდენიმე დამოუკიდებელი ქალაქ-სახელმწიფო არსებობდა-ქანესი, ქუსარა, ხათი, ცალფა და სხვა. ამათგან დანიწაურდა ქუსარა. მისმა მმართველმა ანითამ დაახლოებით ძვ. წ. 1750 წელს დაიმორჩილა დანარჩენი ქალაქ-სახელმწიფოები და ერთ-ერთი ადრინდელი ხეთური გაერთიანება შექმნა, თუმცა ხეთური წერილობითი ტრადიცია მიიჩნევს, რომ ქუსარა იყო ხეტების უძველესი პოლიტიკური ცენტრი მცირე აზიაში და ხეტების სახელმწიფოს ფუძემდებლად თვლის არა ანითას, არამედ ქუსარის მეფეს ლაბარნა I-ს, რომლის მიერაც ჩამოყალიბდა თავად ხეთური ეთნოსი დაახლოებით 1650 წელს. მათ გააგრძელეს პროტოხეთური ტრადიციები, თავის ენად ნესიტური (ხეთური) ენა დაიტოვეს. დაახლოებით 1650-1500 წწ. ხეტები მნიშვნელოვან ძალად გადაიქცნენ მთელ წინა აზიაში. ძვ. წ. I ათასწლეულში წარმოიქმნა რამდენიმე ხეთური სამეფო, რომელთა ზოგადი აღმ. ტერმინი იყო „ხათი“ „ხათე“.

215	მითი, მითოლოგია, მითური.	501	(ბერძ.) ძველი ხალხური თქმულება ღმერთებსა და გმირებზე, სამყაროსა და სიცოცხლეზე. მითოლოგია-1. მითების ერთობლიობა; 2. მითების შემსწავლელი მეცნიერება; მითური-ზღაპრული, დიკ-გენდარული, მითებთან დაკავშირებული.
216	კოლონიზაცია-კოლონიზატორი	502/523/537	(ლათინურიდან-დასახლება, ახალშენი) საკუთარი ქვეყნის უშენი, განაპირა მიწების დასახლებისა და სამეურნეო აქტივობების პროცესი-საშინაო კოლონიზაცია; აგრეთვე უპირატესად მინათშიქმედებასთან დაკავშირებული ახალშენების დაარსება საკუთარი ქვეყნის ფარგლებს გარეთ-საგარეო კოლონიზაცია.
217	აპოლონიოს როდოსელი	503	ძველი ბერძენი პოეტი და მეცნიერი (ქ. წ. 295-215) ავტორი მონუმენტური ეპიკური მითური პოემა „არგონავტიკასი“.
218	პესიოდე	508	ძველი ბერძნული ეპიკოსი. მოღვაწეობდა დაახლოებით VIII-VII სს-ის მიჯნაზე. პომპროსთან ერთად ითვლება ბერძნული ეპიკური პოემის მამათავრად. ანტიკურ პოეტთა შორის პირველია, ვინც გვანდის ავტობიოგრაფიულ ცნობებს. მისი სახელით სრულად მოღწეულია პოემა „თეოგონია“ და „სამუშაონი და დღენი“.
219	სასპერები, სპერი	510	აქემენიდური ხანის სპარსეთის ერთ-ერთ სატრაპიაში შემავალი ტომების სახელწოდება. სასპერების სახელწოდებას უკავშირებენ სპერის ოლქის, ძველი აღმოსავლური ხანის სუბარელთა, აგრეთვე, აღმოსავლურ-ქართული ტომების, იბერიების სახელწოდებებს. ზოგიერთ მკვლევარს ისინი აქემენიდურ ხნაში ქართლის ტომების ჰეგემონიით ჩამოყალიბებულ იბერიის წინამორბედ გაერთიანებად მი-აჩნდა.

220	მიდია	514	ისტორიული პროვინცია, შემდეგ ძველი სახელმწიფო. ირანის ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილში. შეიცავდა 3 ძირითად ოლქს: ატროპატენას, ქვემო მიდიასა და პარეტაკენეს. მიდია პირველად იხსენიება IX ს-ის II ნახევრიდან ასურულ წყაროებში. IX-VII ს-ში მიდიის ტერიტორიაზე შეიქმნა ტომთა მსხვილი კავშირი, რომელიც ასურეთის წინააღმდეგ იბრძოდა. 673 წელს ერთ-ერთმა მიდიელმა ბელადმა კაშტარიტიმ შექმნა მიდიის სახელმწიფო. 553 წელს აჯანყდა სპარსეთი. კიროსის მეთაურობით და მიდიის სამეფოს დამოუკიდებლობას ბოლო მოუღო, აღდგა IV ს-ში, როცა ალექსანდრე მაკედონელმა დაამხო სპარსეთი.
221	ბაბილონი, ბაბილონის გოდოლი	522/625	(ბერძნულ-შემერული-ლმერთის კარიბჭე) ძველი ქალაქი შუამდინარეში, მდ. ევფრატის სანაპიროზე, ეხლანდელი ქ. ჰილის (ერაყი) მახლობლად. დაარსეს შუმერებმა ძვ. წ. III ათასწლეულებში. გოდოლი-ძველი ებრაული მითის მიხედვით მსოფლიო წარღვნის შემდეგ ადამიანებმა განიზრახეს მესოპოტამიის მიწაზე ქალაქისა და ისეთი კოშკის აშენება, რომელიც ცას მისწვდებოდა. ღმერთმა აურია მათ ენა და გაფანტა მთელ დედამიწაზე. დაუმთავრებელ შენობას ებრაული სიტყვიდან-ბაბალ (არევა) ბაბილონის გოდოლი ეწოდა.
222	ტრაპეზუნტი	525	ტრაბზონი, ტრაპიზონი-ქალაქი ჩრდილო-აღმოსავლეთ თურქეთში. ტრაპიზონის ვილაიეთის ადმინისტრაციული ცენტრი. ნავსადგური შავი ზღვის ნაპირზე, აეროპორტი. დაარსეს ბერძნებმა სინოპელებმა დაახლოებით VII ან VIII საუკუნის შუა წლებში. შედიოდა პონტოს სამეფოს, რომის პროვინცია პონტოსა და ბითინიის შემადგენლობაში. ახალი წელთაღრიცხვით V საუკუნიდან XIII ს-ის დასაწყისამდე ბიზანტიაში. 1205-1461 წ.წ.

			ტრაპიზონის იმპერიის დედაქალაქი იყო. 1461 წელს დაიპყრეს თურქ-ოსმალებმა და ოსმალეთის იმპერიის შემადგენლობაში შევიდა.
223	აფსარი	528	ზოგიერთი წყაროს ცნობით, მდინარე ქოროხის სახელწოდება
224	პლატონი	534	(ძვ. წ. 428-348-347) დიდი ბერძენი ფილოსოფოსი, სოკრატეს მოწაფე. ობიექტური იდეალის ფუძემდებელი. ავტორია ოცდაათზე მეტი ფილოსოფიური დიალოგისა.
225	პოლისი	535	(ბერძნულიდან ქალაქ-სახელმწიფო) საზოგადოების სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური ორგანიზაციის განსაკუთრებული ფორმა. დამახასიათებელი იყო საბერძნეთისა და იტალიისთვის. იგი მოიცავდა ქალაქის ტერიტორიასა და მის შემოგარენს, რომელიც სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციით უზრუნველყოფდა პოლისის მოსახლეობას. მისი ეკონომიკური ბაზისი იყო მიწათმოქმედების ანტიკური ფორმა, რომლის დროსაც არსებობდა, როგორც სახელმწიფო, ასევე კერძო მიწათმფლობელობა. საბერძნეთში პოლისების აყვავების ხანა იყო ძვ. წ. V ს-ში, ხოლო დაცემისა ძვ. წ. I საუკუნე; რომში პოლისის განვითარების პერიოდად ითვლება ძვ. წ. V-III სს., ხოლო კრიზისის ძვ. წ. III ს.
226	ელინი, ელინური, ელინისტური	528/537	სიტყვა ბერძნულიდან წარმომდგარია და ბერძნული ტომების საერთო სახელისგან „ელინები“ მე-7 საუკუნიდან არსებობს. ისინი წარმოიშვნენ ერთი საერთო წინაპარისგან-ელინისგან. მე-4 საუკუნიდან ამ სახელს უწოდებდნენ ყველას ვინც ბერძნულ განათლებასა და კულტურას ეზიარებოდა, სწორედ ამას უნდა უკავშირდებოდეს სიტყვა-ტერმინები: „ელინიზმი“, „ელინისტური“, „ელინური“, რომლებიც გვხვდებიან ისტორიულ თუ

რიტერატურულ მასალებში. ჩვენს შემთხვევაშიც „ელინურის“ ქვეშ იგულისხმება მთელი ელინების სამყარო.

227	მილეტი	540	ბერძნული, იონური ქალაქი მცირე აზიაში, მდინარე მეანდროსის შესართავთან. ბერძნები ამ ადგილებში მე-16 საუკუნეში გამოჩნდნენ. მე-14 საუკუნეში მილეტი აქაველთა მსხვილი ქალაქი იყო რომელსაც მძლავრი კედლები ჰქონდა. II-I ათასწლეულების მიჯნაზე მილეტში იონელ ბერძენთა ახალი ტალღა გადასახლდა. VIII-VI სს-ში იგი მსხვილი ქალაქ სახელმწიფო, ანტიკური სამყაროს ვაჭრობის, ხელოსნობისა და კულტურის ცენტრი იყო; VI ს-ის შუა წლებში სპარსელებმა დაიმორჩილეს. მილეტი სათავეში ჩაუდგა ბერძნული ქალაქების აჯანყებას სპარსელების წინააღმდეგ. 494 წელს მილეტი დამარცხდა და სპარსელებმა დაანგრიეს. 334 წელს ალ მაკედონელმა აიღო. 129 წლიდან რომს ემორჩილებოდა. ელინისტურ ხანაში კვლავ მსხვილი სავაჭრო ქალაქი იყო და დიდ როლს ასრულებდა კულტურულ ცხოვრებაში. მან შავი და მარმარილოს ზღვის სანაპიროებზე მრავალი კოლონია დაარსა, მათ შორის საქართველოს შავიზღვისპირეთში.
228	როდოსი	540	კუნძული ხმელთაშუა ზღვაში. ეკუთვნის საბერძნეთს. გაშენებულია ვენახი. ბალები, ციტრუსებისა და ზეთისხილის პლანტაციები. არის კურორტ ქალაქი როდოსი.
229	სამოსი, ქიოსი	540	ბერძნული ქალაქები, რომლებიც მონაწილეობდნენ კოლხეთის შავიზღვისპირეთის ახალშენების დაფუძნებაში.
230	არიანე	541	არიანე ფლავიუს ბერძენი ისტორიკოსი და ფილოსოფოსი (დაახლოებით 95-175

			ნნ.) ეჭირა მაღალი სამხედრო თანამდებობები. იგი აღწერს შავი ზღვის სანაპიროს ტრაპეზუნტიდან დიოსკურიამდე, ჩამოთვლილი აქვს მოსახლე ტომები (სანები, მიკრონები, პენიოხები, ზიდრიტები, ლაზები, სანიგები, აფსილები, აბაზგები), აქვე აღწერს სანაპიროზე არსებულ ციხესიმაგრეებს - აფსარისი. ფაზისი, სებასტოპოლისი. იხსენიებს აქაურ მეფეებს და ახასიათებს მათ დამოკიდებულებას რომთან.
231	კერასუნტი	542	იგივეა, რაც კერასუსი - ანტიკური ქალაქი შავი ზღვის სამხრეთ სანაპიროზე, ისტორიული პონტოს რეგიონში, ტრაპიზონის დასავლეთით. დღეს მდებარეობს გელიდა კალესთან ახლოს. ადმინისტრაციულად შედის გირესუნის პროვინციაში, თურქეთის შავი ზღვის რაიონში. კერასუსი იყო „ელინური ქალაქი ზღვასთან, სინოპის კოლონია კოლხეთის ქვეყანაში. ელინისტურ ეპოქაში დასახლებას ფარნაკია ეწოდა-გვაცნობებს ქსენოფონტი.
232	„ქართლის ცხოვრება“	559	ძველი ქართულ-ისტორიული თხზულებათა კრებული. ფეოდალური ხანის საქართველოს ისტორიის ძირითადი წყარო. შეიცავს ქვეყნის ისტორიის გაბმულ თხრობას უძველესი ხანიდან. მასში საყურადღებო ცნობები მოიპოვება სომხეთის, კავკასიის, ალბანეთის, ჩრდილო კავკასიის, აგრეთვე ირანის, თურქეთის, ბიზანტიის და სხვა ქვეყნებისა და ხალხთა შესახებ.
233	სკეპტუხია, სკეპტუხოსი	561	ადრეკლასობრივი კოლხეთის სამეფო, როგორც ბერძენი მკვლევარი-გეოგრაფი სტრაბონი გვაცნობებს, ყოფილა დაყოფილი ტერიტორიულ ადმინისტრაციულ ერთეულებად ანუ სატრაპიებად, რომელთა მეფის ან ტომთა ბელადების მიერ დანიშნული სკეპტიხოსები მართავდნენ.

ისინი კვერთხისმფლობელებადაც იწოდებოდნენ.

234	კვერთხი	561	ძვლის, რქის, ხის ან ლითონისაგან დამზადებული რეგალია მაღალი ხელისუფლების პირთათვის, როგორც ინსიგნია. იგი უძველეს დროში შეიქმნა და უკვე გვარისა და ტომის ბელადებს ეპყრათ. მთიანეთში ხევისბერთა ინსიგნიას წარმოადგენდა და დაცული იყო ხატში. კვერთხის წაირსახეობაა სკიპტრა-ძვირფასი ლითონისა და სპილოს ძვლის მოჩუქურთმებული და პატიოსანი ქვებით მოოჭვილი ხელსაპყრობზე. რომელიც სამეფო რეგალიას წარმოადგენდა და ენიჭებოდათ ადმინისტრაციული აპარატის მოხელეთ, სახელდობრ ოქროს კვერთხი ანუ არგანი მანდატურთუხუცესს ეკუთვნოდა, ხოლო რიგით მოხელეებს მანდატურებსა და ბაზიერებს - ხის არგნები - კომბლები ეჭირათ. საკუთარი კვერთხი ჰქონდათ ერისთავებსაც.
235	სტრაბონი	561	ძველი-ანტიკური დროის ბერძენი გეოგრაფი
236	ითხვისი	563	სოფელი ჭიათურის მუნიციპალიტეტში, მდებარეობს ითხვისის ზეგანზე. თემის საკრებულოს ცენტრი (მოიცავს 3 სოფელს - ბეგიაური, ბჟინევი, ითხვისი). ზღვის დონიდან 720 მეტრი. ჭიათურიდან - 16 კმ. ცხოვრობს 2846 კაცი.
237	სარკოფაგი, კუბო-მცირე აკლდამა.	563	(ბერძნულიდან სიტყვა-სიტყვით - ხორცის შთანთქმელი). თავდაპირველად ერქვა კირქვის ერთ-ერთ ხეობას, რომელიც თითქოს ანადგურებდა გვამს. კუბო, მცირე აკლდამა ძველ ხალხებში; ფართო გაგებით ნებისმიერი არქიტექტურულად და მხატვრულად გაფორმებული კუბო. განსაკუთრებით აღსანიშნავია ძველი ეგვიპტური, ეტრუსკული, ელინისტური, ძველი რომაული, ადრინდელი შუა საუკუნეების სარ-

კოფაგები. ანტიკური ეპოქის სარკოფაგების ტიპი ვითარდებოდა რენესანსის ეპოქაში.

238	ერქვანი	567	1. ერთ-ერთი უძველესი სახვნელი იარაღი; იყენებდნენ ანეულის გადასახნავად. შედგება მხრის, ხელნის, კბილას, ხმალასა და სახნისიგან. გავრცელებული იყო უმთავრესად აღმოსავლეთ საქართველოში. ეთნიკურ ყოფაში შემოინახა ქვემოქართლში, ჯავახეთსა და მესხეთში. 2. თუშეთში, იმერეთში, გურიაში - გუთნის ხელნასახელური, რაზედაც ხვნის პროცესში გუთნის დედას ხელი ეკიდა და მართავდა გუთანს.
239	სინოპე	574	ქალაქი ჩრდილოეთ თურქეთში, სინოპის ვილაიეთის ადმინისტრაციული ცენტრი, ნავსადგური შავი ზღვის სინოპის ყურის ნაპირზე. სინოპეს ძალაუფლება სწვდებოდა ვრცელ ტერიტორიას, სადაც ისტორიული საქართველოს ტომები-მოსინიკებიმ ხალიბები და კოლხები სახლობდნენ, სწორედ მათ მიწაზე შეიქმნა სინოპეს კოლონიები-კოტიორა, კერასუნტი, ტრაპეზუნტი.
240	ამისო
(ამისოსი)	574	ქალაქი შავი ზღვის სამხრეთ სანაპიროზე, თანამედროვე სამსუნის მახლობლად. დაარსეს ძვ.წ VI საუკუნის დასაწყისში იონელმა ბერძნებმა.
241	პონტოს
სამეფო	575	ელისისტური სახელმწიფო ჩრდილო-აღმოსავლეთ მცირე აზიაში. 302 (ან 301)–64 წწ. დაარსა ქ. ქიოსის ყოფილმა დინასტიამ, აქამენიდთა გვარის წარმომადგენელმა მითრიდატე II-მ, დასავლეთით ესაზღვრებოდა პაფლაგონია, ჩრდილოეთით შავი ზღვა, აღმოსავლეთით კოლხეთი (მდ.ჭოროხი), სამხრეთით არმენია, კაპადოკია და გალატია. ძირითად მოსახლეობას კაპადოკიელები შეადგენ-

დნენ. დედაქალაქი იყო ამასია. ძირითადი ქალაქები იყო ზღვის სანაპიროზე--სინოპი, ამისოსი, თემისკირა, პოლემონიონი, კოტიორა, ტრაპეზუნტი. შიგნით ამასია, გაზელიონი, ქაბეირა და სხვა. სამეფომ გადაიტანა სამი მითრიდატისეული ომი, დაკარგა ტერიტორიები და საბოლოოდ იგი იულიუს კეისარმა გაანადგურა და მისი არსებობა შეწყდა.

242 კერკეტები 579

ერთ-ერთი უძველესი ტომი ჩრდილოდასავლეთ კავკასიაში, ადიღეელთა წინაპრები. ანტიკურ ხანაში სახლობდნენ შავიზღვისპირეთში. ელინისტურ ხანაში გაერთიანდნენ მონათესავე ტომთან--ტორეტებთან. ტომის სახელწოდება, როგორც ჩანს, საფუძვლად დაედო ჩერქები ხალხის სახელს.

243 ბასილევსი 582

(ბერძნულიდან--მიკენის ეპოქაში მცირე დასახლების მმართველი. პომეროსის მიხედვით ტომის ან ტომთა კავშირის ბელად). თავიდან არჩევითი იყო, შემდეგ მემკვიდრეობით გადაეცემოდა. ელინისტურ სახელმწიფოებში ბასილევსი მონარქთა სახელწოდება იყო. შუა საუკუნეებში ბიზანტიის იმპერატორთა ოფიციალური ტიტულია. ძვ.წ. ანტიკურ წყაროებში საქართველოს მეფეები ბასილევსებად იწოდებიან.

244 სარმატია 586

ეს სახელწოდება უნდა მომდინარეობდეს ტომების სახელწოდებიდან „სარმატები“, რომლებიც ძვ.წ. III-ახ.წ. IV საუკუნეებში განსახლებული იყვნენ მდინარეებს დუნაისა და ტობოლს შორის მდებარე სტეპებში. შავიზღვისპირეთის სარმატების ბატონობა შეარყიეს გუთებმა, შემდეგ ჰუნებმა. მათი ნაწილი მონაწილეობდა დიდ გადასახლებაში. დარჩენილი ნაწილი შეერია ადგილობრივ თურქულენოვან ტომებს. მათ ოსი ხალხის შემადგენლობაში შეინარჩუნეს თავისი ენის თვითმყოფადობა.

245	არიან ქართლი, არიან ქართ- ლელები.	588	ქართველი ხალხის თავდაპირველი სამ- შობლო „მოქცევაი ქართლისაის“ მიხედ- ვით. ამ წყაროს ცნობით ალექსანდრე მაკედონელის მიერ მცხეთაში მმართვე- ლად დატოვებული აზო, არიან ქართლის მეფის შვილი იყო.
246	არმაზი	590	ქართლის უზენაესი წარმართული ღვთა- ება. არმაზის კულტი ქართლში IV ს-დან გავრცელდა. მას შემდეგ რაც პირველმა ქართლოსიანმა მეფემ ფარნავაზმა იგი გამოაცხადა სამეფოს უზენაეს ღმერთად. და „აღმართა კერპი იგი არმაზი თავსა ზედა ქართლისასა და მიერთგან ეწოდა არმაზი კერპისა მისთვის“. ლეონტი მროველის - ცხოვრება ქართველთა ღე- ფეთა წყაროთა ჩვენებით. არმაზის კერ- პი მცხეთაში მდ. მტკვრის მარჯვენა მხა- რეს, მთაზე იდგა.
247	იბერია, ქართლის სამეფო	594	ქართლის სანეფო (იბერია); „ქართლის ცხოვრების“ ჩანაწერთა თანახმად მიე- წერება მეფე ფარნავაზს, რომელიც გა- მეფდა არიან ქართლის - ძის აზოს სიკ- ვდილის შემდეგ. ქართული საისტორიო ტრადიცია ქართლის სამეფოს წარმოქ- მნის ჟამს ანუ III საუკუნის I ნახევარში გვისახავს ვრცელ სახელმწიფოდ დედა- ქალაქით მცხეთაში.
248	ზადენი	595	ქართველთა წარმართული ღვთაება. ქართლის სამეფოს უზენაესი ღმერთი. მიაჩნიათ, რომ მისი თაყვანისცემა მცირე აზიიდან ქართლში მოსულმა მესხე- ბმა დაამკვიდრეს. ზადენი ერქვა აგრეთვე ქართლის მეოთხე მეფის ფარნაქომის მიერ ზედაზნის ძირში, ეხლანდელ წინა- მურთან, აგებულ ციხეს, სადაც მან აღ- მართა ზედაზნის კერპი. „ზედაზენი“ სოფლის სახელადაც გვხვდება სამხრეთ საქართველოში - მესხეთში.

249	გლავკოსი და ჰიპოსი	597	ბერძენი გეოგრაფოსის, სტრაბონის განმარტებით, ესენი უნდა იყვნენ მდინარე ფაზისის-რიონის სანაოსნოდ ვარგისი შენაკადი მდინარეები, რომლებიც შედიოდნენ ქართლში ძნელად შესაღწევ ერთ-ერთი გზის სავარაუდო სქემაში.
250	პარმოზიკე (არმაზციხე) სევსამორა	599	ძველი მცხეთის შიდაციხე მტკვრის მარჯვენა ნაპირას, ქალაქის სამხრეთ ნაწილში. მოხერხებული მდებარეობის გამო ბატონობდა მცხეთისაკენ მიმავალ გზაზე. ციხე-ქალაქის პირველ აღმშენებლად ქართლოს-ქართველთა ნათესავთმთავარს ასახელებს ლეონტი მროველი. არმაზციხე-ბერძნულ-რომაული წყაროებით: პარმოზიკე, პარმაკტიკა, პერმასტუს და ა.შ. ქართლის უზენაეს წარმართულ ღვთაება არმაზს უკავშირდება. მისგან თექვსმეტი სტადიონის მანძილზე, კლდეებზე ნაგები მეორე ქალაქციხის გამაგრება სევსამორა არსებობდა.
251	ოძრახე	600	ისტორიული ციხე ქალაქი სამხრეთ საქართველოში (ახლანდელი ადიგენი), აბასთუმნის მახლობლად, მდინარე ოძრხის წყლის მარჯვენა ნაპირას. დგას 2 წყალგამყოფ მაღალ კლდოვან ქედზე. დარავობდა ოძრახისა და კურცხალისწყლის ხეობებზე გამავალ გზას. ქართული ტრადიციის თანახმად, ოძრახე საქართველოს ერთ-ერთი უძველესი ქალაქი ყოფილა. დაუარსებია ქართველთა ერთ-ერთ ლეგენდარულ ეთნარქს-ოძრხოსს. მეფე ფარნავაზის დროიდან (III ს-ის I ნახევრიდან) სამცხისა და აჭარის ერისთავის რეზიდენცია იყო. მეფე ვახტანგ გორგასლის (V ს) სიკვდილის შემდეგ, სამეფო ოჯახის რეზიდენცია. XI ს-ში მეფე ბაგრატ IV-მ გავლენიან ფეოდალს სულა კალმახელს უბოძა. 1591 წელს აჯანყებულმა ფეოდალებმა გადაწვეს. XVI ს-ში ოსმალეთმა მიიტაცა. შემდეგ კი გაუკაცრიელდა. აქ რამდენიმე ნაოსახლარი გორაა.

252	წუნდა	600	ისტორიული ქალაქი ჯავახეთში; მისი უძველესი ცენტრი მდებარეობდა მდ. მტკვრის მარჯვენა ნაპირზე (ახლანდელი ასპინძის სოფ.ნაქალაქევისა და მის მიმდებარე ტერიტორიაზე) დაარსა ეთნარქმა-ჯავახოსმა III ს-ში. ქართლის მეფე ფარნავაზ პირველმა დაარსა წუნდის საერისთავო. შემდეგ ჯავახეთის ცენტრი თმოგვის ციხეში გადაიტანეს. შემორჩენილია მე-12-მე-13 სს ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლი-დარბაზული ეკლესია. იგი რესტავრირებულია 1938 წელს.
253	გნეუს პომპეუსი	604	(70-35 წ.წ. მილეტი) რომაელი სარდალი და პოლიტიკური მოღვაწე. კეისრის მკვლელობის შემდგომ (44წ) მარკუს ანტონიუსის დახმარებით სენატისგან მიიღო ფლორის სარდლობა. 43-ში აუჯანყდა რომის ხელისუფლებას, ხელთ იგდო სიცილია და ზღვებიდან ბლოკადაში მოაქცია მთელი იტალია. 36-ში იგი ავგუსტუსის ჯარებმა დაამარცხეს და ის მცირე აზიაში გაიქცა, სადაც იგი მოკლეს მარკუს ანტონიუსის მომხრეებმა. 55 წელს რომის სახელმწიფომ აზიაში გაბატონებისთვის პომპეუსის სარდლობით ომი წამოიწყო. პომპეუსის ლაშქრობის შედეგად საქართველოში რომაელთა გავლენა დამყარდა.
254	პლუტარქე	606	ძველი ბერძენი პროზაიკოსი, ისტორიკოსი და ფილოსოფოს-ეთიკოსი 46/50-125/127 დაახლოებით. მისი ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ნაშეუქვარია „პარალელური ბიოგრაფიები“, რომელშიც ის აღწერს გამოჩენილ ბერძენ და რომაელ მოღვაწეებს და წყვილებს. ეს ნაწარმოები მსოფლიო მწერლობის საგანძურში ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ძეგლია. მის თხზულებებს იცნობდა ძველი ქართული მწერლობა.

255	პელორი	609	მდინარე არაგვის სავარაუდო უცხოური სახელწოდება. მომდინარეობს ბერძნული ზმნისგან „ვმოძრაობ“, „მოვისწრაფვი“. მოიხსენიებს II-III სს-ის ბერძენი ისტორიკოსი დიონ კასიუსი 65 წელს იბერიაში რომაელთა ლაშქრობასთან დაკავშირებით - პომპეუსის ლაშქრობა საქართველოში.
256	არისტარქე	615	რომაელი სარდლის-გნეუს პომპეუსის მიერ 65 წელს კოლხეთის მმართველად დანიშნული პიროვნება, რომელსაც ზოგიერთი ავტორი მეფედ მოიხსენიებდა, ზოგიერთი კი დინასტად (მმართველად). ცნობილია რომ მისი სახელით მოჭრილი ვერცხლის მონეტები -არისტარქე კოლხის დრაქმა (52-51 წ,წ,) მოიჭრა მაშინ, როცა ის ადრეც იყო კოლხას მმართველი.
257	ევტროპიუსი	615	ფლავიუს ევტროპიუსი - რომაელი ისტორიკოსი. მოღვაწეობდა საქართველოში რომაელთა ლაშქრობების პერიოდში.
258	ავგუსტუსი	616	რომის იმპერატორი. იულიუს კეისარის მემკვიდრე -დის შვილიშვილი. იულიუსის შემდეგ ეწოდა - გაივს იულიუს კეისარი ოქტავიანე, ხოლო შემდეგ - 27-დან გაივს იულიუს კეისარი ოქტავიანე ავგუსტუსი. სენატმა ოქტავიანეს მიანიჭა აგრეთვე „ავგუსტუსის“ (ღმერთისგან აღზევებელი) ტიტული. ასე გაჩნდა რომში ე.წ. პრინციპატი - ფაქტობრივად მონარქიული ფორმა.
259	კრასუსი	618	36 წელს იბერიის სამეფოში რომაელთა ლაშქრობების სარდალი. დაამარცხა იბერიის მეფე ფარნავაზ მე-2 და შემდეგ მოკავშირედ გაიხადა. შემდეგ ერთად დალაშქრეს ალბანეთი და მეფე ზობერიც მოკავშირედ ჰყვეს.

260	მარკუს ანტონიუსი	619	რომაელი მხედართმთავარი და პოლიტიკური მოღვაწე (დაახლოებით 83 -30 წწ.)
261	პართია	620	(პართიის სამეფო) - ძველი სახელმწიფო ახლანდელი ირანის ტერიტორიაზე. მის ბირთვს წარმოადგენდა პროვინცია პართია - პარსავა, რომელიც მდებარეობდა მიდიის აღმოსავლეთ ნაწილში და აქა-მენიდების ბატონობის დროს მოიცავდა დღევანდელი ხორასნის, ჰირკანიის ტერიტორიას, კასპიის ზღვის სანაპიროს სამხრეთ -აღმოსავლეთ მხარეს. მე-4 საუკუნის მიწურულს პართიაში შეიჭრნენ მომთაბარე ტომები - პარხები და დაახლოებით 250 /246 წელს შექმნეს დამოუკიდებელი სახელმწიფო - პართიის სამეფო. სახელმწიფოსა და არშაკიდების სამეფო დინასტიის დამაარსებლად შირ-ნეულა არშაკი. 170-138 წ.წ. იწყება მისი გაძლიერება. მისი ბატონობა ვრცელდებოდა დასავლეთ ირანსა და მესოპოტამიაზე. 155 წელს მიდიაც დაიპყრო. აღმოსავლეთით ქვეყნის საზღვარმა ინდოეთამდე მიაღწია. „მეფეთა-მეფემ“ მითრიდატე მე-2-მ დაიპყრო დიდი სომხეთი და მძევლად წაიყვანა უფლისწული ტიგრანი. იბერიაზე მისი პოლიტიკური გავლენის არსებობა არ დასტურდება.
262	ეთნოგენები	622	(ბერძნულიდან-ტომი, ხალხი და წარმოშობა) სხვადასხვა ეთნიკური კომპონენტის ბაზაზე შექმნილი ახალი ეთნიკური ერთობის ჩამოყალიბების პროცესი. ეთნოგენები წარმოადგენს ყოველი ეთნოსის ეთნიკური ისტორიის დასაწყისს, რომელიც გრძელდება ეთნოგენების დამთავრების შემდეგაც და გამოიხატება უკვე ჩამოყალიბებული ეთნოსის შემდგომი განსახლების პროცესში მასში ზოგიერთი სხვა ასიმილირებული ჯგუფების შერწყმით. საქართველოში ეთნოგენებს ხანგრძლივი ტრადიცია აქვს. ქარ-

თველი ტომების ზნე-ჩვეულებებისა და ყოფა-ცხოვრების ამასხველი ეთნოგრაფიული მონაცემები გვხვდება ჯერ კიდევ ასურულ, ხეთური, ურარტული და სხვა ლურსმნული და ხატოვანი დამწერლობის ძეგლებში. ქართველი ხალხის ეთნოგენეზისა და ეთნოკულტურული პრობლემები, კოლხეთისა და იბერიის ისტორიასა და კულტურასთან დაკავშირებით, ასახულია ბეძნულ, რომაულ და ბიზანტიურ საისტორიო მწერლობაში, აგრეთვე სომხურ, არაბულ, სპარსულ, თურქულ, რუსულ და სხვა წყაროებში.

263 იბერია და პირენეის იბერები 623

იბერია-ბერძნულ-ფრანგულიდან, ასე უწოდებდნენ ანტიკური ავტორები პირენეის ნახევარკუნძულს. დასახლებული იყო იბერებით, კელტებითა და ჰუნებით. ტერმინ „იბერიაში“ ანტიკური ავტორები თავიდან ნახევარ-კუნძულის მხოლოდ სამხრეთ და აღმოსავლეთ სანაპიროს-ახლანდელ პროვინცია უელვას ტერიტორიას გულისხმობდნენ. იბერიის სახელს, როგორც მთელი ნახევარკუნძულის სახელს პირველად ბერძენი გეოგრაფი ერატოსთენე მოიხსენიებს ძვ.წ. 230 წელს.

იბერიის თემი- იბერიის საკატეპანო- ბიზანტიის ადმინისტრაციული ერთეული შეიქმნა კეისარ ბასილი მე-2-ს დროს, ტაოს მეფის დავით მე-3 კურაპალატის სიკვდილის შემდეგ (1001 წ). მისი შემკვიდრებიდან თემის შემადგენლობაში შედიოდა: იმიერტაო, ჩრდ. ბასიანი, ოლთისი, თორთომი, კოლა, არტაანი, შავშეთი, ჯავახეთი და ე.წ. „ზემონი ქუეყანანი“- არაქს - ევფრატის აუზის ვრცელი ტერიტორია. მოგვიანებით კლარჯეთის ნაწილი და შირაქის სამეფო ქანისით, რომელიც შემდეგ თემის დედაქალაქად იქცა.

264 ეთნარქები ქართველთა 623

ლეონტი მროველის მიერ „ქართლის ცხოვრებაში“ მოხსენიებული ლეგენდა-

რული გმირები: -თარგამოსის-ძე ქართლოსი; ქართლოსის ძენი - მცხეთოსი, გარდაბოსი, კახოსი, კუხოსი, გაჩიოსი; მცხეთოსის ძენი - უფლოსი, ოძრხოსი და ჯავახოსი, რომელთაც თავიანთი მინა-წყალი შიილეს მამებისგან. ეს სქემა მნიგნობრული წარმოშობისაა, რადგან მის თანახმად კავკასიაში თავდაპირველად ქართლოსმა მიიღო თავისი წილი მინა-წყალი, შემდეგ კი დანარჩენებმა და ამის გამო ისინი „ქართლოსიანებად“ იწოდებიან, ანუ ქართველ ეთნარქთა სახელებში იმ ჰეგემონ ტომთა სახელები აისახა, რომელთაც „ქართლოსიანებად“ წოდებული ტომები გაერთიანდებოდნენ კლასოვრივი საზოგადოების ჩამოყალიბების გზაზე. ისტორიული პროცესი მროველის ქართლოსიანთა სქემის პირუკე მიმდინარეობდა, რადგან ქართლი სამეფოს სახით ხევების (მცირე სოციალური ორგანიზმების) გაერთიანებების შედეგად ჩამოყალიბდა. გაერთიანების პროცესში მკვლევარი ნ.ბერძენიშვილი ორ ეტაპს გამოყოფდა: პირველი ეტაპი ამ მინა-წყალზე არსებულ ხევთა გაერთიანებას გულისხმობდა, რომელიც მროველის მიერ შემოსაზღვრული ქართლოსიანთა წილი იყო, ხოლო მეორე ეტაპი კი ისტორიული შიდა ქართლის (უფლოსის წილის) მოსახლე ქართლის ტომის მმართველი სახლის მიერ დანარჩენ „ქართლოსიანთა“ მინა-წყლის დაპყრობას ითვალისწინებდა, რაც ქართლის სამეფოს წარმოქმნას ნიშნავდა.

265	ლეონტი მროველი	624	XI საუკუნის ქართველი მოღვაწე, რუისისეპისკოპოსი. იხსენიება 1066 წლით დათარიღებულ წარწერაში, რომელიც ქართლში აღმოაჩინეს სოფელ თრეხვში 1957 წელს.
266	ანთროპოლოგია	627	მეცნიერება ადამიანის წარმოშობისა და ევოლუციის, ადამიანთა აგებულების,

რასების ჩამოყალიბების შესახებ, იკვლევს ადამიანის ფიზიკური ტიპის ვარიაციებს დროსა და სივრცეში. ადამიანისა და რასების წარმოშობის ჩამოყალიბების და შემდგომი განვითარების შესწავლის მიზნით. ანთროპოლოგიის ძირითადი დარგებია: მორფოლოგია ადამიანისა, მოძღვრება ანთროპოლოგიის შესახებ და რასათმცოდნეობა.

267 ავტოქთონი

628

(ბერძნულიდან-ქვეყანა, მკვიდრი, ადგილობრივი, შეესაბამება აბორიგენს). ამა თუ იმ ქვეყნის ან ადგილის მკვიდრი მოსახლე, თავდაპირველი ბინადარი.

268 მეტამორფოზა

629

(ბერძნულიდან-რისამე ერთი ფორმის სხვა ფორმად გარდაქმნა, გადაქცევა, სახეცვლილება). მეტამორფოზი არსებობს:

1.მცენარისა, როცა მისი ძირითადი ორგანოების სახეცვლილება დაკავშირებულია ამ ორგანოთა ფუნქციების შეცვლასთან;

2. მეტამორფოზი ცხოველისა, მეტაბოლია (ბერძნული შეცვლა) ანუ გარდაქცევა (ზოოლოგიაში), ორგანიზმის გარდაქმნა პოსტ-ემბრიონული განვითარების პერიოდში.

269 რასა

631

(ფრანგულიდან - გვარი, ჯიში) ბიოლოგიაში ეკოლოგიურად, ზოგჯერ გეოგრაფიულად გამიჯნული ინდივიდების ჯგუფი, სახეობასა და ქვესახეობაში. რასის შემადგენელ ინდივიდებს მსგავსი მორფოლოგიურ-ფიზიოლოგიური და ეკოლოგიური თავისებურებები აქვთ, ერთმანეთს უკავშირდებიან გავრცელების რაიონით. მოკლედ რასა- კაცობრიობის ისტორიულად ჩამოყალიბებული ჯგუფი, რომელსაც ახასიათებს მემკვიდრეობით გადაცემული ზოგი საერთო ნიშან-თვისება: კანისა და თმის ფერი, სახის თავისებური ნაკვთები და სხვა.

270	ევრაზიული (ევროპეიდუ ლი რასა)	631	ერთი პირველადი ანუ დიდი რასა. დამა- ხასიათებელია ან შეუქი კანი, სწორი ან ტალღისებური რბილი თმა, თმოვანი სა- ფარველის ძლიერი განვითარება, ვინ- რო და მკვეთრად გამოხატული ცხვირი, ცხვირის მაღალი უნაგირი, ვერტიკალუ- რი-მკვეთრად პროფილირებული სახე, სწორი და თხელი ტუჩები, დახვეწილი ყვრიმალები და სხვა. გავრცელებულია ევროპის, ჩრდილო აფრიკის, წინა და ცენტრალური აზიისა და ჩრდილოეთ ინ- დოეთის მოსახლეობაში. აგრეთვე ევ- როპული კოლონიზაციის (ამერიკა, ავ- სტრალია, სამხრეთ აფრიკა) რაიონებში. იყოფა ორ დიდ შტოდ: ჩრდილო ევროპე- იდული ანუ ბალტიური და სამხრეთ ევ- როპეიდულ ანუ ინდო-ხმელთაშუაზღ- ვისპირულ მეორეულ (ანუ მცირე) რასე- ბად. საქართველოს თანამედროვე მო- სახლეობა ძირითადად ამ უკანასკნელის წინააზიურ განშტოებას ეკუთვნის.
271	ბრაქი	633	(ბერძნულიდან-მოკლე) რთული სიტყვის შემადგენელი ნაწილი. ნიშნავს „მოკლეს“, „სიმოკლეს“. მაგალითად: ბრაქიკეფალი, ბრაქიოზავრი და სხვა.
272	ბრაქი- კეფალია	633	(ბერძნულიდან ბრაქი-მოკლე, კეფა- ლია-თავი) მოკლეთავიანობა, ქალას სიგრძისა და სიგანის ისეთი შეფარდება, როცა სიგანე სიგრძის 0.8-ს აღემატება.
273	ტაქსონომია	638	(ბერძნულიდან განლაგება, წესრიგი, წყობა, კანონი). მოძღვრება ორგანული სამყაროს კლასიფიკაციისა და სისტემა- ტიზაციის შესახებ. ტერმინი შემოღებუ- ლია 1813 წლიდან. მე-20 საუკუნის II ნა- ხევრიდან ის შევიდა მეცნიერების ისეთ დარგებში, რომელთაც იერარქიული შე- ნება ახასიათებთ (ენათ მეცნიერება, ეთ- ნოგრაფია და სხვა) თუ ტაქსონომია მა- თემატიკას იყენებს, მას რიცხობრივი ტაქსონომია ეწოდება.

274	პალეო- ანთროპი	639	(ბერძნულიდან - ძველი ადამიანი), 250-235 წლის წინ აზიაში, აფრიკასა და ევროპაში მიმდინარე ნამარხი ადამიანების ზოგადი (არასისტემატიკური) სახელწოდება. ადამიანის ევოლუციის 3 საფეხური არსებობს - არქანტროპები, პალეოანთროპები, ნეოანთროპები.
275	პალეოანთროპოლოგია	639	მეცნიერება, რომელიც შეისწავლის ადამიანების წინაპრების ნამარხ ფორმებს. ძირითადად იკვლევს იმ ფორმებს, რომლებიც წინ უსწრებენ ნეოანთროპების ჩამოყალიბებას. ამდენად პალეოანთროპოლოგია უშუალოდ უკავშირდება მეოთხეული ხანის არქეოლოგიასა და გეოლოგიას, რომლის დასაწყისს განეკუთვნება ადამიანის გამოყოფა ცხოველური სამყაროსგან. შეისწავლის აგრეთვე ადამიანის უშუალო წინაპრების ფიზიკურ თავისებურებებს, ამიტომ მის მონაცემებს გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ეთნოგენეზის შესწავლაში.
276	კრანოლოგია	640	(ბერძნულიდან-თავის ქალა და ლოგია). ანატომიის დარგი, რომელიც შეისწავლის ადამიანისა და ცხოველების თავის ქალას. მისი აგებულების დასახასიათებლად იყენებენ ზომითსა (კრანომეტრია) და აღწერილობითს (კრანოსკოპია) მონაცემებს. გარდა ამისა, სპეც. ხელსაწყოებით მიღებული ქალას გამოსახულებით (კრანოგრაფია) საფუძველზე ადგენენ მისი აგებულების ინდივიდუალურ თავისებურებებს. კრანოლოგიურ მონაცემებს უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ამა თუ იმ ერის წარმოშობისა და ჩამოყალიბების შესწავლისას. ამიტომაცაა, რომ ეთნოგენეზის კვლევა მეცნიერების კომპლექსური შესწავლის საგანია.
277	დოლიქო	640	(ბერძნულიდან-გრძელი) რთული სიტყვის შემადგენელი ნაწილი. მაგალითად: დო-

ლიქომორფობა, დოლიქოკეფალია, დო-
ლიქოკრანული და სხვა.

278	დოლიქო- კრანული დოლიქო- კეფალია	640	(ბერძნულიდან -გრძელი თავი) თავის სიგრძისა და სიგანის ისეთი შეფარდება, როცა სიგანე სიგრძის 0.75-ზე ნაკლებია.
279	დოლიქო- მორფობა	640	(ბერძნულიდან - გრძელი და ფრთმა, სა- ხეობა) ადამიანის სხეულის აღნაგობის ტიპი; დამახასიათებელია გრძელი კიდუ- რები და წვრილი სხეული.
280	ევოლუცია	642	(ლათინურიდან გაშლად განვითარება) განვითარების ერთდერთი ძირითადი ფორმა, რომლის დამახასიათებელია რაოდენობრივი ზრდა ან შემცირება, რაც თანდათანობით და განუწყვეტლივ გამომდინარეობს მოვლენათა საყო- ველთაო კავშირისა და ცვალებადობის კანონზომიერებიდან, მუდმივი ურთი- ერთ ზემოქმედების შედეგად, უწინარეს ყოვლისა იცვლება საგნებისა და მოვ- ლენების არაძირეული განსაზღვრულო- ბა, მათი რაოდენობრივი მხარე. ევოლუ- ცია რაოდენობრივი ცვლილებების დაგ- როვების პროცესია, რაც განუყრელად უკავშირდება განვითარების მეორე ფორმასდთვისებრივ, ნახტომისებურ ცვალებადობას. არსებობს ევოლუციური პროგრესი ანუ ორგანიზმთა სრულყოფი- სა და გართულების ისტორიული პროცე- სი, რომელიც ხორციელდება აღნაგობი- სა და ფუნქციების სრულყოფის და პროგრესის დიფერენცირების, არსებო- ბისათვის ბრძოლის უფრო აქტიური ხერხების, ფართო მნიშვნელობის ყო- ველგვარ გარემოში სასარგებლო და უპირატესობის მომცემი ადაფტირების გზით.
281	იმანენტური	645	(ლათინურიდან – შიგნით არსებული, რა- ღაცისათვის დამახასიათებელი), საგნე-

ბის, მოვლენებისა და პროცესებისათვის შინაგანად დამახასიათებელი თვისებების კანონზომიერების ამსახველი ცნება.

282	ინფილ- ტრაცია	647	„განურვა“ 1. გაჟონვა; 2. მედიცინაში ორგანიზმის უკრედეხსა და ქსოვილებში უცხო ნივთიერებათა შეჭრა.
283	ასიმილაცია	647	ეთნოგრაფიაში – ერთი ხალხის მეორესთან შერწყმა ერთდერთი მათგანის ენის, კულტურისა და ეროვნული თვითშეგნების დაკარგვის ხარჯზე.
284	ქრონო- ლოგია	653	(ქრონოს და ლოგია) 1). ისტორიული მოვლენების თანმიმდევრობა; 2) დამხმარე ისტორიული დისციპლინა, რომელიც ადგენს ისტორიული ამბებისა დოკუმენტების თარიღებს, გამოთვლის დროს. განასხვავებენ მათ ასტრონომიულ და ისტორიულ ქრონოლოგიას. (ბერძნულიდან – დრო და მოძღვრება)
285	ლექსიკა	658	(ბერძნულიდან ლექსიკა სიტყვისა- რომელიმე ენის სიტყვათა ერთობლიობა, ლექსიკური ფონდი), ბგერადობასა და გრამატიკულ წყობასთან შედარებით ლექსიკა მჭიდროდაა დაკავშირებული სათანადო ენობრივი კოლექტივის ყოფასთან და სწრაფად იცვლება სამწერლობო ენის ჩამოყალიბებასთან ერთად, იქმნება ნორმატიული ფონდი, მასში არ არის ვიწროსპეციალური და ვიწროკუთხური სიტყვები და გარკვეულ სტილისტურ ფენებს შეიცავს(ნეიტრალურის საპირისპიროდ არსებობს მნიგნობრივი და სასაუბრო სიტყვები). ცხოვრების განვითარება და კულტურული წინსვლა აფართოებს ენის მოხმარების ფარგლებს, აჩენს ახალი სიტყვების გამოთ-

ქმების საჭიროებას და ამდიდრებს ლექსიკას. ამა თუ იმ ენის ან დიალექტის ლექსიკას შეისწავლის ლექსიკოლოგია, ხოლო მწერლებისა და ცალკეული ნაწარმოებების ლექსიკას – სტილისტიკა და პოეტიკა.

286	სემიტები	664	სემიტურ ენებზე მოლაპარაკე ხალხები, რომლებიც აფრიკასა და აზიის სამხრეთ-დასავლეთით მოსახლეობდნენ. კვლევის თანახმად 1781 წლიდან იხმარება ეს ტერმინი, როგორც მათი საერთო სახელწოდება, ხოლო შემდგომში ან მონათესავე ხალხების: „სემიტური ენების“ აღმნიშვნელი გახდა. დღეს სემიტური მოსახლეობის უმრავლესობა არაბული ტომები არიან, ხოლო უმცირესობას კი არამეელები წარმოადგენენ. სემიტების მოდგმას, დღეს საკუთარი, 26 არაბული ქვეყანა აქვთ.
287	ლაზები, ჭანები, სვანები	665	ქართველთა ტერიტორიულ ჯგუფები, ლაზები (ჭანები) წარსულში, ერთ-ერთი ქართველური ტომი ცხოვრობენ თურქეთში შავზღვისპირეთში მცირე რაოდენობით აჭარაში, მდ. ჭოროხის აუზში და სამეგრელოში მდ. ენგურის შესართავთან (ანაკლია). ლაპარაკობენ ქართველი ჯგუფის ზანური ენის ლაზურ (ჭანურ) დიალექტზე. ასევე სვანები - კომპაქტურად ცხოვრობენ ძირითად ადლენტეხისა და მესტიის მუნიციპალიტეტებში, ასევე მცირე ჯგუფებად საქართველოს სხვადასხვა რეგიონებში. ლაპარაკობენ ქართველური ჯგუფის სვანურ დიალექტზე. ამ ორი უდამწერლობო ენებზე დაკვირვების და კვლევის შედეგად მოხდა აღდგენა ქართველური ფუძეების.
288	მესოპოტამია	668	(ბერძნულიდან- შუა, შუაში მყოფი და მდინარე). შუამდინარეთი, მხარე დასავლეთ აზიაში, მდინარეების ტიგრისა და

ევფრატის აუზებში. მოიცავს მესოპოტამიის დაბლობსა და პლატო ვეზირეს. ზღვის დონიდან 100-200 მ-მდე. ჰავა ჩრდილოეთით სუბტროპიკული, სამხრეთით ტროპიკულ უდაბნოსი. მთ-რი ქალაქებია: ბარდადი, ბასრა (ახლანდელი ერაყი), აბადანი (ახლ. ირანი).

289 ეგრისი - ეგრისის სამეფო 673

1.ეგრისი - ფართო გაგებითა და მნიშვნელობით - დასავლეთ საქართველოს ძველი ქართული სახელწოდება, წარმოდგება ეგრის ტომის სახელიდან. ეგრისი იგივეა, რაც კოლხიდა (კოლხეთი) და ლაზიკა;

2.ვინრო მნიშვნელობით ეგრისი ერქვა მდინარეებს რიონისა და ეგრისწყალის შორის მოქცეულ ტერიტორიას.

- ეგრისის სამეფო - ძველი ქართული სამეფო დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე წარმოიქმნა კოლხეთის სამეფოს დაშლის შემდეგ და მასში შემავალი ტომობრივ-ტერიტორიული ერთეულთა მიერ დამოუკიდებლობის მოპოვების შედეგად (დაახლოებით ახ.წ I საუკუნეში, მე-4 საუკუნეში გაძლიერდა და გააერთიანა მთელი დასავლეთ საქართველო.

290 დიალექტი 676

(ბერძნულიდან - ლაპარაკი, თქმა, კილო) ერთი საერთო ენის დიფერენციაციის შედეგად მიღებული განშტოებების სახელწოდება. ჩვეულებრივ ამ ტერმინით აღინიშნება ტერიტორიული დიალექტი. მისი ანუ კილოს განშტოებებია - კილოკავები, თქმები, ხოლო თქმისა - ქცევები, საზოგადოების ნაირგვარობა განაპირობებს ენის სოციალურ დიფერენციაციას, რომელიც წარმოადგენს საერთო-სახალხო ენისგან მხოლოდ ლექსიკით განსხვავებულ მეტყველებას: პროფესიონალიზმი, ჟარგონი, არგო, სლენგი, სატელიტი, პირობითი ენები და სხვა.

291	შუმერები (აქადური ენა)	677	უძველესი სახელმწიფო სამხრეთ შუამდინარეთში, ახლანდელი ერაყის ტერიტორიაზე ძვ.წ IV-III ათასწლეულში. შუმერს ამ სახელწოდებით ძველი აქადელები იხსენიებენ, თვითონ შუმერები კი თავიანთ მიწა-წყალს ქალამს (ქვეყანა) უწოდებდნენ. ძვ.წ XV ს-დან შუმერების ადგილობრივ სახელწოდებად დამკვიდრდა ქიენგი (კენგისი, კერგერ). ისინი შუამდინარეთში ძვ.წ მე-4 ათასწლეულის დასაწყისში სპარსეთის ყურის სანაპიროებიდან მოვიდნენ, შექმნეს პროტოლურსმნული დამწერლობა. ბევრი ომიც გადაიტანეს. ძვ.წ. 2024 წელს მათი დედა-ქალაქი ური ელამელებმა აიღეს. შუმერები სემიტური მოდგმის ტომებს შეერივნენ და ძვ.წ XVIII ს-ში საკუთარი სახე კიდევ დაკარგეს. აქადური ენა, რომელიც ზემოთ ნახსენები, განეკუთვნება სემიტურ ენათა ჩრდილო-აღმოსავლურ შტოს ორი დიალექტით - ასურულითა და ბაბილონური, რომელთა გამოც მას ხშირად ასურულ-ბაბილონურ ენასაც უწოდებენ.
292	ლინგვის- ტიკა	681	ენათმეცნიერება; ინტეგრალური ჰუმანიტარული მეცნიერება ენის რაობის, ენის ფუნქციებისა და სტრუქტურის, ენის წარმოშობისა და განვითარების შესახებ. ყველაზე არსებითი შესწავლა მეცნიერების თვალსაზრისით ესაა ენის შესწავლა აზროვნებასთან, ხალხის კულტურასთან, აზროვნების ისტორიასთან, კულტურის ისტორიასთან ერთად და კავშირში.
293	ანთრო- პოგენეზი	685	(ბერძნულიდან - ადამიანი, წარმოშობა). ადამიანის ფიზიკური ტიპის ისტორიულ-ევოლუციური ჩამოყალიბების, მისი შრომითი საქმიანობისა და მეტყველების, აგრეთვე საზოგადოების განვითარების პროცესი. ანთროპოგენეზის ძირითადი

პრობლემებია უძველესი ადამიანის წარმოშობის დრო და ადგილი; ადამიანის უშუალო წინაპრები. მისი ძირითადი სტადიები და მამოძრავებელი ძალები სხვადასხვა ეტაპზე; ადამიანის ფიზიკური ტიპის ევოლუცია და მისი კულტურისა და მეტყველების განვითარების ურთიერთმიმართება.

294	არქანტროპები	686	(ბერძნულიდან - უძველესი ადამიანები) - უძველესი ნაშარხი ადამიანები, რომლებიც ერთმანეთს უახლოვდებოდნენ ევოლუციური განვითარების დონითა და კულტურის ხასიათით. ისინი ქვის უხეშ იარაღს ამზადებდნენ, რაც შელის კულტურისთვის იყო დამახასიათებელი. გვიანი არქანტროპების იარაღი გაუმჯობესებული იყო და აშელის კულტურას განეკუთვნებოდა.
295	ოსტეოლოგია	697	(ბერძნულიდან - ძვალი და ლოგია) ანატომიის განაკვეთი, რომელიც შეისწავლის ძვლებს. ძვლოვანი სისტემა ასახავს ორგანიზმის ასაკს, საერთო მდგომარეობას, კონსტიტუციურ თავისებურებებს, ამა თუ იმ დაავადებებს, ფიზიკური განვითარების დონეს, ზოგჯერ სიკვდილის მიზეზს და სხვა. რენტგენის სხივების აღმოჩენის შემდეგ შეიქმნა ახალი დარგი - რენტგენოოსტეოლოგია, რამაც მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი ორთოპედიის და ტრავმატოლოგიის განვითარებას. ოსტეოლოგიას ცალკე დარგად გამოეყო კრანოლოგია, რომელიც შეისწავლის თავის ქალას.
296	გორასამარხო, ყორღანი	699	არქეოლოგიური ძეგლების კატეგორია, მიწაყრილი ან ქვაყრილი სამარხის თავზე. იგი ჩვეულებრივ ნახევარსფერული, იშვიათად ოვალურ-კვადრატული ან მოგრძოფუძიანი. სხვადასხვა ქვეყნებში განსხვავებული კონფიგურაციისა და პარა-

მეტრების გორასამარხები გვხვდება. ფუძეს ხშირად ქვების წრიული წყობა ან თხრილი შემოუყვება. მინაყრილთან ქვეყარილით დაფარულია, ხოლო სამარხთა სხვადასხვა სახეობა: აკლდამები, კატაკომბები, ქვით ან ძელებით ამოშენებული დასაკრძალავი დარბაზები, ორმოსამარხები და სხვა. გამოირჩევა დროშოსული და უდროშისო გორასამარხები. საქართველოში განსაკუთრებით ცნობილია შუაბრინჯაოს ხანის II ათასწლეულის ხანის I ნახევრის გორასამარხები- თრიალეთში, ჯავახეთსა და კახეთში. მათში ნაპოვნია პოლიქრომული ოქრო მჭედლობისა და კერამიკის უბადლო ნიმუშები.

297	დივერ-გენცია	701	ენათმეცნიერებაში ენის განვითარების ერთ-ერთი ძირითადი პროცესი რომლის დროსაც ერთი ენის დიალექტები განკერძოვებიან, უფრო და უფრო შორდებიან ერთმანეთს და საბოლოოდ დამოუკიდებელ ენებად იქცევიან.
298	სტრატე-გრაფია	703	არქეოლოგიური კულტურული ფენომენების მონაცვლეობის სისტემა, მათი დამოკიდებულება ერთმანეთთან და ბუნებრივ დამრეებასთან. არსებობს სტრატეგრაფიული სკალა, რომელიც გვიჩვენებს დედამიწის ქერქის ამგები ქანების სტრატეგრაიულ ქვედანაყოფთა თანმიმდევრობას და ურთიერთდაქვემდებარებას, ასახავს ქერქის განვითარების ისტორიის ეტაპებს.
299	კლდეკარი	712	მწვერვალი და ხელოვნური კარის მსგავსი გასასვლელი თრიალეთის ქედის თხემებზე, მდინარეების თეძაბისა და ალგეთის წყალგამყოფზე, მანგლისიდან 12 კმ-ზე, 200მ სიმაღლეზე, მახლობლად ქედის თხემებზე ციხესიმაგრის ნანგრევებია, რომელიც აგებულია არგვეთელი ფეოდალის ლიპაროტ I ბაღვაშის თირაღეთში გადასვლის შემდეგ- IX

საუკუნის 70-იან წლებში. მომდევნო ორი საუკუნის მანძილზე კლდეკარის საერისთავოს ცენტრი იყო. 1108 წელს მეფე დავით აღმაშენებელმა გააუქმა კლდეკარის საერისთავო ბალღაშთა თავხედობის გამო და ციხეშაც თანდათან დაკარგა თავისი ადრინდელი მნიშვნელობა

300	კორინითი	712	ძველი ბერძნული ქალაქ-სახელმწიფო (პოლისი) პელოპონესის ნახევარკუნძული. კორინთის სრუტის სანაპიროზე, ახლანდელი ქ.კორონთის სამრხრეთ-დასავლეთით, დაარსეს დორიელებმა ძვ.წ. X საუკუნეში. მითოლოგიის მიხედვით კორინითში ცხოვრობდნენ მედეა, სისიფე და ბელეროფონტე;
301	წობენი	715	გადმოცემით ჟინვალის სამხრეთით მდ.არაგვის მარცხენა ნაპირზე მდებარეობს. მინდორს ბოდავის ხევამდე ეწოდებოდა წობენი ანუ წობნები. მდებარეობს დღევანდელი დუშეთის მუნიციპალიტეტში სოფელ ჩინთსა და ჟინვალს შორის. XII საუკუნეში წობენი ყოფილა საეკლესიო გლეხებით დასახლებული სოფელი. მასზე გადიოდა დარიალ-არაგვის დიდი სავაჭრო მაგისტრალი. ნასოფლარის განაპირას დგას მცირე ზომის დარბაზული ეკლესია, გათხრებით შუასაუკუნეების ნასოფლარზე გამოვლინდა. საცხოვრებელი და სამეურნეო შენობების ნაშთები. აგრეთვე აღმოჩენილია ორი ტიპის სამარხები: ქვის ფილებით გადახურული ორმო სამარხები და ქვის სამარხები.
302	გოგარენე	715	ისტორიული ქვემო ქართლის ბერძნული სახელწოდება, პირველად მოხსენიებული აქვს სტრაბონს (ძვ.წ. 64/63 ახ.წ. 23/24) როგორც იბერიის პროვინცია. ტერიტორიულად იგი არსებითად მდინარე ალგეთის, ქციისა და დებედის აუზებით ისაზრვრებოდა. სხვადასხვა დროსა და ვითარებაში

გოგარენე, სომხურად გუგარქი, სომხეთის შემადგენლობაში შედიოდა, საბოლოოდ კი IV ს-ის II ნახევარში ქართლის სამეფოში დათრგუნა. ასევე გაფართოვდა ტერიტორია ტოპონიმი გუგარეთით.

ძვ. ქართული ადმინისტრაციული დანიშნულებით საკუთრივ გოგარენე-გუგარენა გეოგრაფიული რეგიონი ემთხვეოდა სამშვილდის საერისთავოს ტერიტორიას.

303	ქართალი
(ქართა-
ლეთი)	715	ისტორიული მხარე აღმოსავლეთ საქართველოში. მდ. მთელეთის არაგვის ზედა ნელზე, სოფელ ანანურთან მდ. ჩანდოხაზევამდე (დუშეთის ტერიტორია). პირველად იხსენიება მემათიანე ლეონტი მროველთან. მე-4 საუკუნის 30-იან წლებში.
304	ონომასტიკა	716	(ბერძნულიდან-სახელწოდებასთან დაკავშირებული) 1) ენათმეცნიერების დარგი, რომელიც შეისწავლის ყოველგვარ საკუთარ სახელს, აერთიანებს ქვედარგებს რომლებიც სწავლობენ საკუთარ სახელთა ცალკეულ უბნებს: ტოპონიმის შეისწავლის ადგილთა სახელებს (ინგლისი, მოსკოვი, მტკვარი); ეთნონიმის შეისწავლის ხალხთა და ტომთა სახელებს (ქართველი, თურქი, სვანი); ანთროპონიმის პირთა გვარსახელებს; ზოონიმის ცხოველთა საკუთარ სახელებს (ჯიქი, ნიკორა); კოსმონიმის ციურ სხეულთა სახელებს (ცისკარი, ირმის ნახტომი); თეონიმის ღმერთების სახელებს (ზევსი, ბუდა, ქრისტე); ქრონონიმის საეჭრო და კულტსაყოფაცხოვრებო დაწესებულებათა სახელებს (კინო, თეატრები, მაღაზიები).
305	პერმა-
ნენტული	717	მოვლენა, მოქმედება და ა.შ რაც განუწყვეტლივ გრძელდება, მუდმივი.
306	ზენა და
ქვენა
სოფელი	720	ზენა სოფელი- ისტორიული მხარე ქართლში-გვიანდელი შიდა ქართლის ნაწილი. მოიცავდა მდ.მტკვრის შუა წელის

აუზს, რომელსაც აღმოსავლეთიდან მდ.არაგვი და არმაზის ხევი ესაზღვრება. დასავლეთიდან ლიხის (სურამის) ქედი, ჩრდილოეთიდან კავკასიონი, სამხრეთიდან თრიალეთის ქედი. სხვანაირად რომ ვთქვათ ქართლის ცენტრის „მთა ქართლის“ ახალი სახელი გახდა, გეოგრაფიულად საპირისპირო მხარე ანუ ე.წ „ქართლის კარის“ ადგილს ქვენა სოფელი ეწოდა.

307	პერეთი	722	ძველი ქართველური ტომების (პერები, სუჯები, ჭილბები, ლბინები) საერთო სახელი. ისინი უძველესი დროიდან ბინადრობდნენ იორ-ალაზნის აუზის ტერიტორიაზე. მათი სახელის მიხედვით ძვ. ქართული საისტორიო წყაროები მთელ მათ ქვეყანას პერეთს უწოდებდა.
308	მუშქები	732	ძვ.წ. XII-VII ახერულ, ხუთურ იეროგლიფურ და ურარტულ წყაროებში მოხსენიებული „მუშქების“ ქვეყნის მკვიდრნი. ამავე წყაროთა მიხედვით IX-VIII სს მუშქები ბინადრობდნენ მცირე აზიის აღმოსავლეთ პერიფერიაზე. ხათის, ხალიტუს, თიბალისა და სხვა პოლიტიკურ გაერთიანებათა მეზობლად. ისტორიულ ასპარეზზე მუშქები გამოჩნდნენ XII ს-ის დასასრულს, როცა მათი პოლიტიკური გავლენა ევფრატის ზემო დინების აღმოსავლეთით გავრცელდა. სავარაუდოდ მუშქების გაერთიანებაში შედიოდნენ ქართველური წარმოშობის ან შესაძლოა პროტოსომხური ტომები. მუშქური ენა უცნობია, მატერიალური კულტურა მჭიდრო კავშირშია II ათასწლეულის ხეთურ-ლუვიურ ასევე II ათასწლეულის დასავლურ მცირე აზიურ მატერიალურ კულტურასთან.
309	ეთნოგრაფია	735	(ბერძნულიდან სიტყვა-სიტყვით ხალხის აღწერა). ხალხის ყოფისა და კულტურის წარმოშობის განახლებისა და კულტურ-

რულ-ისტორიული კავშირის შემსწავლელი ჰუმანიტარული მეცნიერება. ეთნოგრაფია იკვლევს ეთნიკურ კულტურათა საერთო და განსხვავებულ ფორმებს, მათი გავითარების კონონომიერებას, იმას თუ რა წვლილი შეუტანია კაცობრიობის კულტურის საგანძურში ამა თუ იმ ხალხს, სწავლობს იმასაც თუ რა განაპირობებს და ასაზრდოებს სხავდასხვა ხალხში დამკვიდრებულ ზნე-ჩვეულებებს, ტრადიციებს, ყოფა-ქცევის ნიშნებს.

310	სავარგული	742	1.ვარგისი, გამოსადეგი. 2.სოფლის მეურნეობისთვის გამოსადეგი, ადგილი.
311	ზვარაკი	748	ძველი რელიგიით მსხვერპლად შესანიშნავი პირუტყვი, გადატანილი მნიშვნელობით იტყვიან რაიმეს ან ვინმეს გამო განწირულ ადამიანზე.
312	პელესპონტი	749	იგივე პელეს ზღვა, დარდანელის სრუტე, ეგეოსის და მარმარილოს ზღვებს შორის.
313	აია	750	კოლხეთის სამეფოსა და მისი დედაქალაქის სახელწოდება ანტიკური ხანის ავტორების-ჰეროდოტესა და აპოლონიუს როდოსელის მიხედვით. არსებობდა სხვა ავტორების სხვაგვარი, განსხვავებული მოსაზრებებიც.
314	ოქროს სანმისი	752	ძვ. ბერძნულ მითოლოგიაში, ტყავი (ბენვი) ვერძისა, რომელმაც ოქრომენოსის (ელადა) მეფის ათამანტის ქალ-ვაჟი პელე და ფრიქსე განარიდა ავ დედინაცვალს და აიას ქვეყანაში ანუ კოლხეთში გადახვეწა. მეფე აიეტმა ფრიქსე იშვილა, ხოლო ვერძი კი შესწირა ზევს ოქროს მატყლიანი ტყავი, ე.წ. „ოქროს სანმისი“ არესის ქალაში მუხაზე ჩამოჰკიდა.

315	ფაზისი	752	ახლანდელი მდინარე რიონი
316	ელადა	753	საბერძნეთის ძველი, ანტიკური პეირო- დის სახელწოდება
317	თესალია	755	ისტორიული ოლქი საბერძნეთში, ეგეოსის ზღვის სანაპიროზე. ძვ. წ მე-6 ათასწლეულ- ში აქ პელასგები სახლობდნენ. ძვ. წ XVIII- XII სს-ში უმაღლეს განვითარებას მიაღწი- ეს აქაველთა სამეფოებმა. სხვადასხვა დროს იყო რომის, მაკედონიის, ბიზანტი- ის, თურქეთის შემადგენლობაში. 1881-დან საბერძნეთშია.
318	იოლკოსი	756	თესალის ოლქის ერთ-ერთი მხარე (საბერძნეთი).
319	ხამლი	757	ძველი ფეხსაცმელი, ნალა
320	ქირონი	758	ბერძნულ მითოლოგიაში ბერძენი კენ- ტავრი. გმირების- აქილეუსის, კასტო- რის, პოლიდეკეს. იასონის და სხვათა მასწავლებელი. ის ასწავლიდა მკურნა- ლობას, წინასწარმეტყველებას, მშვილ- დოსნობას, ცხენოსნობას და მუსიკას. პერაკლემ შემთხვევით დაჭრა ჰიდროს სისხლით გაჟღენთილი ისრით და მის სამინელ წამებას რომ ბოლო მოღებო- და, უკვდავება პრომეთეს გაუცვალა. ზევსმა ქირონი მშვილდოსნის თანავარ- სკვლავებად აქცია.
321	კენტავრი	758	ბერძნულ მითოლოგიაში ზღაპრული არსე- ბა, ცხენის სხეულითა და ადამიანის გულ- მკერდით, ხელებითა და თავით.
322	პერაკლე	769	ძველი ბერძნული მითოლოგიის უდიდე- სი გმირი, ფიზიკური ძლიერების, თავ- განწირულობის და სულიერი სიმტკიცის განსაზღვრება. ადამიანთა შემწე და ბო- როტების დამთრგუნველი. რომელმაც იმთავითვე ეკლიანი გზა ამჯობინა გან-

ცხრომას, მას ხიფათიანი და საგმირო საქმენი ჩვილობიდანვე დაუწყია. აკვან-შივე მოუხრჩვია ჰურასაგან მიგზავნილი ორი გველი, რომელთაც მისი ტყუპისცალი იფიკლე უნდა დაედუპათ. ჭაბუკობაში მოუკლავს კითერონის ლომი, რომელთა ტყავი მერე მთელი სიცოცხლე უტარებია. ჩადენილი აქვს 12 გმირობა, რომელთა უმრავლესობა დაკავშირებულია ქვეყნად ქაოსის ნაშთების ჰოლას-პობად. იგი პრომეთეს განმათავისუფლებელიცაა...

323	ლირა - კითარა	772	ბერძნული ოთხსიმიანი მუსიკალური საკრავი, ქნარის ნაირსახეობა. VIII საუ- ნუკის I ნახევარში კითარის სიმების რა- ოდენობა გაიზარდა 7-მდე. შემდეგ თან- დათანობით 18-ს მიაღწია
324	ხოფი	773	ძვ.წავის (აქ ხომალდის) მოსასმელი ნი- ჩაბი
325	პელასგების ქვეყანა	774	საბერძნეთის უძველესი, წინარეებერძნუ- ლი ტომები
326	პელიონი	774	თესალიის მთა
327	სეპიას კონცხი	774	იგივე თესალიის კონცხი
328	კუნძული ლემნოსი	774	კუნძული ეგეოსის ზღვაში (სტალიმენე). ბერძენ ავტორთა ცნობით ლემნოსელე- ბი კოლხურ ტომებთან მჭიდრო კავშირ- ში იყვნენ.
329	პროპონ- დიტა	778	ახლამდელი მარმარილოს ზღვა
330	კიზიკოსი	778	კუნძული და ქალაქი პროპონდიტაში
331	მიზია	785	მხარე მცირე აზიაში. ძველი ბერძნები და- სახლებული იყვნენ ბალკანეთის ნახევარ-

კუნძლის სამხრეთ ნაწილში, ეგეოსის ზღვის კუნძულებსა და მცირე აზიის დასავლეთ სანაპიროზე, სადაც იყო ოთხი ბერძნული ოლქი-კარია, ლიკია, ლიდია და მიზია.

332	კიანე, კიოსი	785	ქალაქი და მდინარე მიზიაში. კიანები--ქალაქის მკვიდრნი
333	ნიმფები	787	ძველ ბერძნულ მითოლოგიაში ბუნების ძალების განმასახიერებელი ქალღმერთები. ცხოვრობდნენ მთებში, ტყეებში, მინდვრებში, მვიმეებში, მდინარის და წყაროების ნაპირზე. მათგან ცნობილები არიან-კალიფსო (ატლანტის ასული); კირკე, ლამპელა (პელიოსის ასულები) ზევსის ასულები ჰერა დასხვა. ზოგჯერ მფარველობენ, ახმარებიან ადამიანებს, უმიჯნურდებიან, ცეკვავენ პანის ჰანგებზე, ნადირობენ არტემიდასთან ერთად და ასე შემდეგ. მთის ნიმფებს ორეადებს ონუდებენ, ტყისას დრიადებს, წყაროსას ნაიადებს, ზღვისას ნერეიდებს.
334	ბითვინია	791	მხარე მცირე აზიაში
335	ბებრიკია-ბუბრიკები	791	ნითვინიის ქვეყანა-ადგილობრივები
336	ნაალაფარი	795	ლაშქრობაში ნაპოვნი ქონება- ალაფი, დავლა, ნადავნი
337	აკოლონი	796	ბერძნულ მითოლოგიაში ერთ-ერთი უმთავრესი და უძლიერესი ღვთაება, კეთილდღეობის, წესრიგის, მშვენიერების, ჯანმრთელობის მფარველი. ქალაქების აღმშენებელი, მეზღვაურთა მფარველი და სხვა.
338	ბორეასი	798	ჩრდილოეთის ქარის ღმერთი, არგონავტების- ძეტასა და კალისის მამა.

339	ორაკული	798	(ლათინურიდან) სამისნო ძველ საბერძნეთში, სადაც ქურუმები, ღმერთების შთაგინებით, მათ ნება-სურვილს ამაცნობდნენ ადამიანებს.
340	კიანეები-სიმპლეგადები	801	ერთი და იგივეა ანუ არის მითური მოძრავი კლდეები ბოსფორის სრუტისა და შავი ზღვის ყელში
341	პაფლაგონია	806	მხარე მცირე აზიაში, დასავლეთიდან ესაზღვრებოდა პონტოს სამეფოს.
342	პრომეთე	809	(ბერძნულიდან ქართულად წინასწარმეტყველს ნიშნავს). მითური გმირი, ტიტანი, ღმერთებთან მეზობელი გმირი. ზევსის ბრძანებით კავკასიის ქედზე მიაჯაჭვეს
343	რვალი	815	ძველებურად იგივეა რაც ბრინჯაო
344	„ჰეკატე“	817	ტადარი, სადაც მისნობასა და გრძნეულობას ასწავლიდნენ.
345	თეზევსი	843	ძველ საბერძნეთში ატიკის სახემწიფოს ლეგენდარული დამაარსებელი ძვ.წ. XIII ს-ში.ათენის მეფის ეგევსისა და ეთრას ძე. მის სახელთანაა დაკავშირებული მრავალი საგმირო საქმეები. პერაკლესთან ერთად ულაშქრია ამორძალების წინააღმდეგ, მოუტაცებია მათი დედოფალი და დაქორწინებულა მასზე. განსაკუთრებით ცნობილია თეზევსის მიერ მინოტავრის მოკვდინებისა და მინოსის ასულის არიადნეს გამოხსნის ამბავი. ათენში მის სახელზე არსებობდა ტადარი - თესეიონი.
346	არიადნე	843	ბერძნულ მითოლოგიაში კრეტას მეფის მინოსის ასული. თავდაპირველად, კრეტას უძველესი ღვთაება, გადმოცემის მიხედვით არიადნეს ძაფის დახმარებით თეზევსმა თავი დააღწია მინოსის ლაბირინთს და არიადნე წაიყვანა, მაგრამ მი-

ატოვა კუნძულ ნაქოსზე(სხვა ვერსიით კი არიანდე არტემიდამ გაანადგურა), აქ გახდა ქერუმი და დიონისეს მეუღლე. არსებობს მეტაფორული გამოთქმა „არიადნეს ძაფი“- სიძნელეების, რთული ვითარების დაძლევის საშუალება.

347	მინოსი	843	ბერძნულ მითოლოგიაში კუნძულ კრეტას მეფე ზევსისა და ევროპეს ძე. ძლიერ საზღვრებიანი სახელმწიფოს შემქმნელი და კანონმდებლობის დამფუძნებელი. თქმულების მიხედვით სამართლიან და ბრძენ მეფედ გვევლინება, ხოლო თეზევსის ანტიკური მითების გავლენით- უსამართლო და მკაცრ ტირანად. მინოსს ლაბირინთში ჰყოლია ჩაკეტილი ურჩხული მინოტავრი, რომლსაც ადამიანებით კვებავდა. მან დალაშქრა ათენი და ხარკად 9 ნელიწადში ერთხელ 7 ჭაბუკსა და 7 ქალწულს სთხოვდა მინოტავრებისათვის. თანამედროვე ისტორიაში კუნძულ კრეტას ძველ ისტორიას მინოსის პერიოდს უწოდებენ.
348	ზედამე	847	აქ - საგანგებოდ დაწერული ღვინო, რომელსაც იყენებდნენ ღმერთების შესაწირად, მითური რიტუალების აღსასრულებად.
349	ჰიპნოზი	871	(ბერძნულიდან - ძილი)- 1.ძილთან მიახლოებული მდგომარეობა, რომელიც გამოწვეულია შთაგონებით. 2. ზემოქმედება ვინმეზე ასეთ მდგომარეობაში მოსაქცევად. ჰიპნოზის სეანსი, ჰიპნოზით მკურნალობა... ჰიპნოზური მდგომარეობა - ძილი.
350	არტემიდა	879	ბერძნულ მითოლოგიაში ქალღმერთი ზევსისა და ლეტოს ასული, აპოლონის ტყუპისცალი. იყო სხვადასხვა დროს ცხოველთა მფარველი და მეუფე. მცენარეუბისა და ნაყოფიერების ღმერთი, ფეხმძი-

მე ქალებისა და ახალშობილთა მფარველი, ნადირობის ქალღმერთი, მთვარის ღვთაება და სხვა. მასთანაა დაკავშირებული სხვადასხვა ტაძრის მშენებლობა, მათ შორის განსაკუთრებით ცნობილი: ეფესოსა და არტემიდას ტაძრები.

351	საკარცხელი	892	ძველებური საზურგისა და საიდაყვის მქონე მოჩუქურთმებული ხის სკამი ოვას ხის უფროსის ან პატივსაცემი სტუმრიათვის.
352	პელიოსი	894	მზის ღვთაება ძვ. ბერძნულ მითოლოგიაში ტიტან ჰიპერიონისა და თეას - ძვ. სელენესა და ეოსის ძმა, ფაეთონის, აიეტის (კოლხეთის მეფის), ჯადოქარ კრკეს და პელიადების მამა.
353	სირინოზი	898	(ბერძნული) ფანტასტიკური ზღვის არსება ძველბერძნულ მითოლოგიაში. სიმღერით ხიბლავდა, სახიფათო ადგილებში იტყუებდა და ღუპავდა მეზღვაურებს. წარმოდგენილი ჰყავდათ ქალის თავიანი ფრინველის ან ფრინველის ფეხებიანი ქალის სახით.
354	მოსვრა	902	ამოხოცვა, ამოწყვეტა, მოსპობა, განადგურება.
355	კრატერი	906	თიხის ან ლითონის დიდი საღვინე ჭურჭელი.
356	სირტი, სირტის უბე	909	თანამედროვე ტრიპოლი, ლიბიის დედაქალაქი, იქვე ყურე/უბე.
357	კრეტა	917	კუნძული ხმელთაშუა ზღვაში. III-II ათწ. წლებებში ეგეოსის კულტურის მნიშვნელოვანი წარმომადგენელი იყო. IV საუკუნიდან მოყოლებული კრეტის პოლისები აქტიურად მონაწილეობდნენ ელინურ ცხოვრებაში. ეკუთვნის საბერძნეთის სახელმწიფოს.

358	პადესი	918/921	ბერძნულ მითოლოგიაში ქთონური ღვთაება. ქვესკნელის მბრძანებელი, მცენარის ძირთა და წიაღის სიმდიდრეთა მეფე, კრონოსისა და რეას ძე, ზევსისა და პოსეიდონის ძმა; მიცვალებულთა სამეფოს განაგებდა ცოლთან ერთად. მისი სახელიდან მოდის ფრაზა - პადესის ძაღლები. აქ მისი უშუალო მონაწილეობა არ ვლინდება.
359	ევრიპიდე	943	ძველი ბერძენი დრამატურგი. მოღვაწეობდა 485 ან 480 წლამდე, 406 წლიდან კი მაკედონიაში მეფის კარზე დასახლდა. იგი დიდი ბერძენი ტრაგიკოსების მესამე - უმცროსი წარმომადგენელი იყო. ავტორია დაახლოებით 90-მდე დრამისა, რომელთაგან ჩვენამდე 17-მა ტრაგედიამ და 1-მა სატირულმა დრამამ მოაღწია. IV საუკუნიდან, როცა გაიზარდა ინტერესი ყოფითი დრამისადმი, იგი პოპულარულ ტრაგიკოსად იქცა და ასეთად დარჩა. ანტიკური სამყაროს დაცემამდე. ევრიპიდე არ ერიდებოდა საკუთარი ჩანაფიქრის მიხედვით თქმულებათა სიუჟეტების გარდაქმნას. ტრაგედია „მედეაში“, რომელიც კოლხეთის მეფის აიეტის ასული მედეა, წინააღმდეგ მითოლოგიური ტრადიციისა, გამოვლენილია საკუთარი შვილების მკვლელად. იმდენად ძლიერადაა დახატული ქმრის შურის მაძიებელი, მოტყუებული ქალის სახე, რომ მსოფლიო ლიტერატურამ მედეას სწორედ ევრიპიდეზედ ინტერპრეტაცია მიიღო და შეისისხლხორცა.
360	აქილეუსი	948	ბერძნულ მითოლოგიაში და ჰომეროსის „ილიადაში“ ტროის გმირია, ზღვის ქალღმერთ თეტიდასა და მირმიდონელთა მეფის პელევსის ძე, უმშვენიერესი, უსწრაფესი და უმამაცესი ბერძენ გმირთა შორის. მითის თანახმად თეტიდამ უკვდავება რომ მიენიჭებინა შვილი მდ. სტიქსის ნმინდა ტალღებში ამოავლო. დედას ბავ-

მეი ქუსილით ეჭირა, ამიტომ უკვდავების ნყალი არ შეეხო ქუსლს და შემდეგ სწორედ ამიტომ ქუსლში მოხვედრილმა პარისის ისარმა განგმირა იგი. აქედან მომდინარეობს გამოთქმა „აქილევსის ქუსლი“, რომელიც ადამიანის სუსტ მხარეს გულისხმობს.

361	არისტო-
ტელე	953	(384-322) ბერძენი ფილოსოფოსი და მეცნიერი, პლატონის მოწაფე. იყო ალექსანდრე მაკედონელის აღმზრდელი. რომლის სიკვდილის შემდეგაც თვითონაც მალე გარდაიცვალა ქ. ქალკიდაში. მის ნაშრომთა სრული კრებული გამოსცა ბერძნულად ალდუს მანიციუსმა ვენეციაში (1491-1498). უახლესია მ.ბეკერის გამოცემა (1831-1870), რომლის მიხედვითაც მიღებულია გამონათქვამთა თუ ფრაზათა ციტირება.
362	ტიმ
სევერინი	957	ინგლისელი მეცნიერი, მწერალი და მოგაური. მინიჭებული აქვს ოქსფორდის დოქტორის ხარისხი. მოგზაურობს და იკვლევს ლეგენდად ქცეულ გეოგრაფიულ მარშრუტებს. 1984 წელს გემ „არგოთი“ გაიმეორა არგონავტების კოლხეთში მოგზაურობის (ლაშქრობის) მარშუტი და ექსპერიმენტულად ეჭვმიუტანელი გახადა ამგვარი ექსპედიციის შესაძლებლობა II ათასწლეულის II ნახევარში.
363	პროლოგი	1-19	(ბერძნულიდან-წინასიტყვა) ლიტერატურული ნაწარმოების შესავალი, რომელიც სიუჟეტის ნაწილს არ წარმოადგენს და მოქმედების განვითარებასთან უშუალოდ არ არის დაკავშირებული. მასში გადმოცემულია გარკვეული თვალსაზრისი ნაწარმოებში წარმოსახული მოვლენების, მოქმედი პირების თუ ავტორის მიზანდასახულობის შესახებ.

გამოყენებული ლიტერატურა

- საქართველოს ისტორია, ტომი პირველი, „საქართველო უძველესი დროიდან ახალი წელთაღრიცხვის IV საუკუნემდე“ (ჩვენს შემთხვევაში I საუკუნემდე), რედაქტორი აკადემიკოსი დავით მუსხელიშვილი. თბილისი, 2019 წ;
- საქართველოს ილუსტრებული ისტორია, ტომი 13 „ძველი კოლხეთი და მითი არგონავტებზე“, ავტორი ნოდარ შოშიტაშვილი. თბილისი, 2015 წ.
- „ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია“. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია, მთავარი რედაქტორი ირ. აბაშიძე, ტომი I-XI. თბილისი, 1975 წ.
- თეიმურაზ ყიფიანი, სამაგიდო ენციკლოპედია „ყველაფერი ყველაფერზე“. თბილისი, 2005 წ.
- მიხეილ ჭაბაშვილი „უცხო სიტყვათა ლექსიკონი“, სასკოლო გამოცემა თბილისი, 1999 წ.

ავტორისაგან	5
პროლოგი	11

ნაწილი პირველი
ქრისტეშობამდელი ისტორია საქართველოსი
კარი პირველი
სად, ვისით და როგორ იწყებოდა სამშობლო

თავი I

ადგილი და გარემოცვა	
გეოგრაფიულ-ისტორიული მიწა-წყალი	19
ძველქართული ტომები	22
ქართველთა გარემოცვა-მეზობელი ტომები და ხალხები	23

თავი II

ქვის ხანა „ქვიდან რკინამდე“	
მიმოხილვა	24
ძველი ქვის ხანა - პალეოლითი	26
ახალი ქვის ხანა - ნეოლითი	39
აღმოსავლეთ ამიერკავკასიის ადრესამინათმოქმედო	
და სიონის კულტურები	45

თავი III

ადრეული ბრინჯაოს ხანა	
მიმოხილვა	50
აღმოსავლეთ საქართველო ადრებრინჯაოს ხანაში	52
დასავლეთ საქართველო ადრებრინჯაოს ხანაში	58

თავი IV

შუაბრინჯაოს ხანა

მიმოხილვა	61
ადრეყორღანული კულტურა აღმოსავლეთ	
საქართველოში	63
თრიალეთის კულტურა აღმოსავლეთ საქართველოში	66
დასავლეთ საქართველო შუაბრინჯაოს ხანაში	72

თავი V

გვიანბრინჯაოს ხანა

მიმოხილვა	76
აღმოსავლეთ საქართველო გვიანბრინჯაოს ხანაში	78
რკინის კულტურის ეპოქის დადგომა საქართველოში	88
დასავლეთ საქართველო გვიანბრინჯაოს ხანაში	90

თავი VI

„კარი პირველის“ რეზიუმე	96
არქაული, „ქვიდან რკინამდე“, პერიოდის ძირითადი ეტაპები (თავმოყრა უკეთ აღქმისათვის)	98

კარი მეორე

ქვა-რკინის შიგ თუ მიღმა მოკვლეული ისტორიული
პერიპეტეიები და მოვლენები ახალ წელთაღრიცხავმდე

თავი VII

ასურეთისა და ურარტუს ექსპანსიები;	
კიმერიელების და სკვითების შემოსევები	
და მათი შედეგები XII-VIII საუკუნეებში	105

თავი VIII

სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს მოსახლეობის უძველესი პოლიტგაერთიანებები; კოლხეთის სამეფოს წარმოქმნა VIII საუკუნის შუა წლებში; ურთიერთობები მიდიასთან და აქემენიანთა ირანთან 116

თავი IX

კოლხეთი VI-IV საუკუნეებში; ბერძნული ახალშენები 126

თავი X

ისტორიული კოლხეთის მოსახლეობა II-I საუკუნეებში 136

თავი XI

ქართლის (იბერიის) სამეფოს წარმოქმნა;
ქართლი ელინისტურ ხანაში 139

თავი XII

რომაელთა ლაშქრობები იბერიასა და კოლხეთში,
შემდგომი ურთიერთობები რომთან და სხვა მეზობელ
ქვეყნებთან პირველი საუკუნის შუახანებიდან ბოლომდე .. 145

კარი მესამე
ქართველთა წარმომავლობისათვის
ჩატარებული კვლევები და არსებული შედეგები

თავი XIII

ვინ, როგორები და სადაურები ვართ ქართველები 149

კარი მეოთხე
ისტორიული კოლხეთის ბრწყინვალეობა
ბერძნულ ანტიკურ ლიტერატურაში

თავი XIV

მედეან-იაზონიადა

(ანტიკური პერიოდის ბერძენი მწერლის აპოლონიოს

როდოსელის მითური თხზულების „არგონავტიკას“

ვერსიის რაკურსით) 175

ბოლოთქმის მაგიერ 219

დამატება ცნობის მოყვარეთათვის 221

საგულისხმოა! 223

კითხვა-პასუხი: 224

ნაწილი მეორე
ჟამი განახლებისა

კარი მეხუთე
ახალი ისტორიის შუაგულიდან შემჩნეული კონტურები

თავი XV

ვარდების რევოლუცია 2003

(პირველი წლის შედეგები) 229

ერთი უბნის „სანიმუშო ცვლილებები“ 233

დავიცვათ ერი კვლავ საუკუნოდ

(ანუ რატომ მივიჩქარით გლობალიზაციის ხახაში) 237

ვარდების რევოლუციის ორი წლის შემდეგ 239

ადრე არ ყოფილა ასე

(რევოლუციიდან სამი წლის შემდეგ) 247

გამრუდებული რეჟიმი იმედის საპირისპიროდ (ნოემბერი 2006 - ოქტომბერი 2012)	254
ჯიუტი, რადიკალური ოპოზიცია	264

თავი XVI

მსუბუქი ქარაგმები მოქმედ ხელისუფლებას	
სიტყვის კონა	
გამოყენებული ლიტერატურა	267

კომპიუტერული უზრუნველყოფა:

ნინო მელაძე

ხათუთა ბადრიძე

გარეკანის დიზაინერი

მარიამ ებრაელიძე

გამოსაცემად მომზადდა თსუ გამომცემლობაში
დაიბეჭდა თსუ გამომცემლობის სტამბაში

0128 თბილისი, ი. ჭავჭავაძის გამზირი 1

1, Ilia Tchavtchavadze Ave., Tbilisi 0128

Tel 995(32) 225 04 84, 6284/6279

<https://www.tsu.ge/ka/publishing-house>